

Jaarverslag 2008 - 2009

Markante resultaten van Natuurpunt Studie

RAPPORT

Natuur.studie

nummer 1

2010

Marc Herremans, Koen Berwaerts, Gerald Driessens, Robin Guelinckx, Maarten Hens, Ilf Jacobs, Maarten Jacobs, Robert Jooris, Iwan Lewylle, Koen Leysen, Griet Nijs, Roosmarijn Steeman, Frank Van de Meutter, Pieter Van Dorsselaer, Wouter Vanreusel, Wim Veraghtert, Dominique Verbelen, Goedele Verbeylen, Freek Verdonckt, Glenn Vermeersch
en duizenden onmisbare vrijwilligers

De natuur heeft je nodig. En vice versa.

natuurpunt

Jaarverslag 2008-2009

Markante resultaten van
Natuurpunt Studie

JAARVERSLAG 2008-2009

MARKANTE RESULTATEN VAN NATUURPUNT STUDIE

© 2010
Natuurpunt Studie
Coxiestraat 11
2800 Mechelen
studie@natuurpunt.be

Tekst: Marc Herremans, Koen Berwaerts, Gerald Driessens, Robin Guelinckx, Maarten Hens, Ilf Jacobs, Maarten Jacobs, Robert Jooris, Iwan Lewylle, Koen Leysen, Griet Nijs, Roosmarijn Steeman, Frank Van de Meutter, Pieter Van Dorsselaer, Wouter Vanreusel, Wim Veraghtert, Dominique Verbelen, Goedele Verbeylen, Freek Verdonckt, Glenn Vermeersch

(auteurs staan bij elk item onderaan bij 'Meer info')

Foto's: Diane Appels, Johan Asselberghs, Geert Beckers, Patrick Beirens, Koen Berwaerts, Johan Bogaert, Johan Buckens, Johan De Clerck, Filip De Ruwe, Antoon De Rycke, Raymond de Smet, An De Wilde, Gerald Driessens, Miel Ferdinande, Jan Haelters, Krien Hansen, Marc Herremans, Mieke Hoogewijs, Ilf Jacobs, Maarten Jacobs, Leo Janssen, Robert Jooris, Linda Lambreghts, Paul Matthys, Luc Meert, Danny Minne, Marie-Anne Neirinckx, Lucien Noens, Dirk Ottenburghs, Johan Paulussen, Stephan Peten, Dieder Plu, David Pollet, Jean-Pierre Roland, Ranaphoto - Jeroen Mentens, Frank Snijkers, Roosmarijn Steeman, Wouter Jan Strietman, Serge Van Cleynenbreugel, Frank Van de Meutter, Jelle Van de Veire, Gert Van den Broeck, Jan Van Der Voort, Carlo Vanderydt, Pieter Van Dorsselaer, Geert Vanhulle, Wouter Vanreusel, Steven Vansteenkiste, Wim Veraghtert, Goedele Verbeylen, Freek Verdonckt, Johan Verlinde, Rollin Verlinde, Marc Vermeulen, Henk Wallays, Ruben Walley, Hugo Willocx, Daniel Wybo

Eindredactie: Marc Herremans & Pieter Van Dorsselaer

Vormgeving: Karin Gielen & Pieter Van Dorsselaer

Druk: Silhouet, Maldegem op Evolve Office Blue Angel gerecycleerd papier

Uitgever: Uitgeverij ASP (Academic and Scientific Publishers nv)

Ravensteingalerij 28, B-1000 Brussel
info@aspeditons.be www.aspeditions.be

ISBN 978 90 5487 703 5

NUR 944

Wettelijk depot D/2010/11.161/020

Wijze van citeren:

Herremans M., Berwaerts K., Driessens G., Guelinckx R., Hens M., Jacobs I., Jacobs M., Jooris R., Lewylle I., Leysen K., Nijs G., Steeman R., Van de Meutter F., Van Dorsselaer P., Vanreusel W., Veraghtert W., Verbelen D., Verbeylen G., Verdonckt F., Vermeersch G. 2010. Jaarverslag 2008-2009. Markante resultaten van Natuurpunt Studie. Rapport Natuur.studie 2010/1, Natuurpunt Studie, Mechelen.

Alles uit dit rapport mag overgenomen worden mits bronvermelding, behalve de foto's, waarvan het copyright bij de fotografen blijft.

Dit rapport richt zich zowel tot wie de activiteiten van Natuurpunt Studie kent als tot wie ze (nog) niet kent.

Voor de eerste groep is het een geheugensteuntje als herinnering en dank aan wat er in 2008 en 2009 zoal kon gebeuren en welke meerwaarden er met de informatie van vrijwillige medewerkers konden gerealiseerd worden.

Voor wie ons nog niet kent, vormt het hopelijk een overtuigende inleidende samenvatting van het omvattende en relevante werk dat met vrijwilligers in verenigingsverband te bereiken valt op gebied van natuurstudie in Vlaanderen.

Dit rapport is gebaseerd op studiewerk van Natuurpunt Studie en haar werkgroepen, in samenwerking met en met de steun van een hele reeks organisaties en Natuurpunt-afdelingen.

INHOUDSTAFEL

1 Inleidend woordje

5 Draagvlakverbreding Biodiversiteit

- 6 Communicatie: vooral flitserdeflits
- 8 Natuurpunt studie in de pers
 - 2008, het jaar van de platkop
 - 2009, van Blauw bruintje tot zespotige hagedis
- 16 Fonske duikt op in Antwerpse haven
- 18 'Kijk, een kikker!'
- 21 Lid zijn helpt de biodiversiteit
- 24 Vlinder mee
- 28 Prioritaire Provinciale Soorten
 - 'Some are more equal than others'
 - Paddenstoelen in Vlaams-Brabant en Antwerpen
- 33 Korstmossen als snuffelpalen
- 36 Zwaluwen in nesten

41 Verspreidingsonderzoek

- 42 www.waarnemingen.be
 - Diversiteit troef
 - Evoluties en projecten
 - Van start met www.waarnemingen.be
- 54 Natuur.forum Vlaanderen
- 55 19 jaar aan het lijntje
- 58 Nieuwe en markante vogels
- 60 Zonder Tomtommeke: GPS whereabouts van populaire soorten
- 66 Sneeuwtrek
- 69 Klimaatatlas dagvlinders
- 72 Fenologie
 - 'Aankomst' bij overwinterende vogelsoorten
 - Vlinders en libellen 2008-2009
- 77 Anderhalf jaar nachtvlinders
- 86 Averbode Bos en Heide: speuren naar bijzondere soorten
- 88 Vliegveld Schaffen: inventaris ongewervelden
- 90 Paddenstoelen: nieuwe vondsten

93 Monitoring

- 94 Monitoring van onze natuurgebieden
- 95 Algemene Broedvogelmonitoring Vlaanderen
- 98 2008 Slecht begonnen voor nachtvlinders
- 101 Lokale biodiversiteit: Vliegt er overal zo een beetje hetzelfde?
- 105 NMN: nachtvlindermeetnet
- 108 20 jaar PTT: grootste winnaars en verliezers
- 118 Trektellen: 2008 onvergetelijk invasiejaar, 2009 slap
- 123 Padden-index: 40 % blijft zoek sinds 2007!
- 125 Dol vlinderjaar 2009
- 128 Grauwe gors

131 Soortbescherming

- 132 Bruine vuurvliinder: eerste stappen concrete soortbescherming
- 135 Vuursalamander: soortbeschermingsplan Oost-Vlaanderen
- 137 Sleedoorn- en iepenpage: verspreidingsonderzoek i.s.m. vrijwilligers
- 142 Huiszwaluwen: geen brug te ver
- 145 Hazelmuisen in Voeren: monitoring, onderzoek en beheer
- 147 Waterspitsmuizen in Vlaams-Brabant?
- 150 Rugstreeppadden in de Rupelstreek
- 154 Zwammen: Beheeradvies op maat

157 Literatuuroverzicht

- 158 Geciteerde literatuur
- 160 Eigen publicaties 2008-2009

169 Natuurpunt Studie en de gewestelijke werkgroepen

173 De dienst Studie

opgedragen aan alle vrijwillige medewerkers!

INLEIDEND WOORDJE

Natuurpunt Studie is het werkingsveld binnen Natuurpunt dat vrijwilligers stimuleert om informatie over biodiversiteit in Vlaanderen te verzamelen en ter beschikking te stellen, om tot een objectieve normering van de toestand van de natuur en van het natuurbehoud te kunnen komen en bij te dragen aan een maximaal behoud van onze biodiversiteit.

Kortom: informatie en kennis vergaren, verspreiden en (doen) gebruiken voor een beter natuurbehoud vormen de kern van de missie van Natuurpunt Studie.

Het voorliggende jaarrapport bevat een selectie van voorbeelden van welke fantastische zaken er zoal mogelijk zijn door onze aanpak van het professioneel ondersteunen van enthousiaste natuurstudievrijwilligers: van sensibilisatie en draagvlakverbreding via verspreidingsonderzoek en monitoring naar concrete soortbescherming, zowel lokaal als nationaal. Hartelijk dank voor jullie enorme inzet en participatie.

Gelukt 1: graag gedaan ... maar helaas met veel moeite

Dit is het derde jaarverslag van de dienst, en meteen een dik rapport dat loopt over twee jaren (2008-2009). Vorig jaar zijn we er niet in geslaagd het jaarverslag uit te geven; nochtans waren veel teksten reeds in kladversie af begin 2009, perfect op schema. Maar chronisch personeelsgebrek heeft belet het geheel verder af te werken: de boog kon gewoon niet nog meer gespannen worden. Ook nu zijn we heel diep moeten gaan om dit jaarverslag te kunnen publiceren. Inhoudelijk waren het twee fantastische jaren, met veel interessante en relevante resultaten. Er is trouwens nog zoveel meer dat we zouden willen en eigenlijk zouden moeten kunnen doen, maar waarvoor de middelen en dus ook mankracht structureel ontbreken.

Mislukt 1: grondstoffen gratis!

Ik had hier graag het heuglijke nieuws gebracht dat de overheden, die al jaren met gretigheid de natuurstudiegegevens van vrijwilligers gebruiken voor hun beleids- en rapportagetaken, hier eindelijk structureel een billijke vergoeding tegenover hadden gesteld. Van onze kant hopen we nog steeds op een zachte landing, maar na een enthousiaste belofte is dit onderwerp helaas al een jaar een ongeleid projectiel geworden waarvan het zelfs niet helemaal duidelijk is of het nog wel echt op de radar is, of reeds in stilte gecrasht. Niet dat het om exuberante bedragen zou

gaan: voor de prijs van een koppel bloembakken op een van de o zo vele alweer heraangelegde kruispunten zijn we er al. Blijkbaar is zelfs de procedure om nieuwe leeuwenkoten te subsidiëren veel eenvoudiger!

© Goedele Verbeylen

Natuurlijk zijn goede en veilige wegen een prioriteit.
Maar voor de prijs van enkele bloembakken...

Hoogst interessant trouwens, zo'n werkmodel met gratis grondstoffen! Toch maar eens proberen als je de volgende keer gaat tanken of je weg komt met 'ze moeten dat toch maar uit de grond pompen. En trouwens, die Arabieren zijn daar al genoeg voor betaald'. Maar die vergelijking loopt natuurlijk helemaal mank: door voor olieproducten te betalen groeit de beperkte voorraad namelijk helemaal niet opnieuw aan, dit volledig in tegenstelling tot natuurwaarnemingen door vrijwilligers, waar een billijke vergoeding wél de grondstofvoorraad stelselmatig verder kan doen aangroeien door verdere uitbouw van de vrijwilligerscapaciteit.

Gelukt 2: Wat kan je daar nu mee aanvangen?

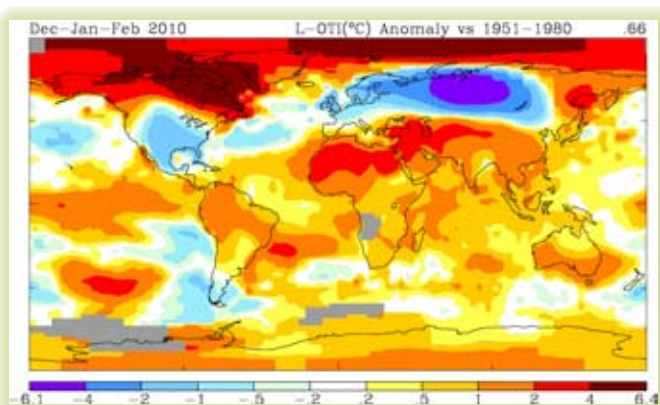
In mei 2008 ging www.waarnemingen.be van start als invoerportaal voor alle toevallige natuurwaarnemingen door vrijwilligers. Er waren natuurlijk al eerdere gelijkaardige pogingen in Vlaanderen, vooral voor vogels, maar dat dit het juiste product in de juiste context was, blijkt ondertussen overtuigend door de meer dan 2,7 miljoen waarnemingen die reeds gemeld werden. Daarmee is dit op een minimum van tijd de grootste databank met recente informatie over de precieze locatie van biodiversiteit in Vlaanderen. Het grote succes van www.waarnemingen.be is ongetwijfeld te danken aan het feit dat het bruikbaar is als elektronisch notaboek voor natuurwaarnemingen en aan het feit dat de individuele vrijwilliger en de lokale natuurstudie-werkgroepen op elk moment heel veel feed-back kunnen krijgen over hun data en die van anderen. Dat is het grootste verschil met veel andere/vroegere systemen die al te vaak uitgaan van het principe van een vondelingschuif: een plaats waar vrijwilligers (liefst anoniem) hun pakketje data kwijt kunnen in de hoop dat er aan de andere kant iemand zit die er ooit iets moois van gaat maken.

Vooraf kort na de start klonk nogal eens de opmerking 'wat kan je daar nu mee aanvangen', niet in het minst uit professionele hoek. Vermits er nog amper op grote schaal natuurdata beschikbaar zijn geweest in Vlaanderen, is het niet ongewoon dat men niet goed weet wat daarmee aan te vangen. Verder in dit jaarverslag kan je diverse toepassingen lezen op basis van data uit www.waarnemingen.be als een eerste aanwijzing over wat er zo allemaal mogelijk is. Maar dit is

nog maar wat gescharrel in de marge, het echte werk moet nog beginnen. Vooral met nog een paar miljoen waarnemingen meer zullen we dan eindelijk het hypothese-testende onderzoek binnen het strakke en doorgaans beperkte kader van een proefopzet kunnen aanvullen met data-mining op een massa aan recente informatie uit de reële wereld.

Tussen een melding van een natuurwaarneming in een databank en de talrijkheid van die soort op die plaats in de natuur zitten twee hele grote onbekenden, nl. de waarnemingskans en de meldingskans. Sommige soorten zijn heel moeilijk waar te nemen en vragen herhaaldelijke veldbezoeken eer ze opgemerkt worden. Andere zie je meteen. Als die soorten dan ook interessant genoeg gevonden worden om te melden in www.waarnemingen.be, dan zie je dat een soort als bv. Buizerd als de meest gemelde soort aan kop komt (wat natuurlijk absoluut niet wil zeggen dat het de talrijkste soort is). In een opzet als www.waarnemingen.be is de meldingskans een belangrijke onbekende: lang niet iedereen die iets waarneemt, meldt dat ook, zelfs al is hij een regelmatige gebruiker van de site. En dat hoeft ook niet: het antwoord op de vraag 'wat moeten we invoeren' is namelijk eenvoudig 'doe maar!', we zoeken het later wel uit. Met dien verstande dat alles wat op 'zeker' staat ook juist moet zijn en dat hoe vollediger alle waargenomen soorten ingevoerd worden, hoe kleiner de onbekende meldingskans wordt. Het grote geluk van een zeer omvangrijke databank 'zonder randvoorwaarden' is dat eens je zeer veel weet, je ook kan te weten komen wat je nog niet weet. Eens er voldoende waarnemingen zijn, met voldoende herhaalde bezoeken aan eenzelfde gebied, is het mogelijk om via een model te voorspellen wat de waarnemingskans voor een bepaalde soort is, en wat de kans is dat een waarnemer die ook gaat melden. Bij voldoende waarnemingen kan je die variabelen nog opsplitsen volgens seizoen, habitat, e.d. Vanaf dat moment kan je met losse waarnemingen zowat alles doen, inclusief het modelleren van densiteiten. De hamvraag zal binnen een paar jaar dus eerder zijn 'wat hebben we hier nu nog niet mee gedaan'.

Mislukt 2: Geflopt i.p.v. gestopt

In Europa en Azië was de afgelopen winter koud, maar elders was het veel warmer dan normaal.

Bron: www.weerwoord.be

Ondertussen is de klimaattop in Kopenhagen geflopt. De wereld blijft dus onverminderd verder in de kookpot zitten, al denkt het grote publiek daar allicht anders over na de afgelopen twee normaal strenge winters bij ons. Die beletten natuurlijk niet dat de afgelopen winter op wereldschaal nog de tweede warmste ooit werd, dat 2009 globaal het vijfde warmste jaar werd en dat het recente decennium 2000-2009 het warmste sinds de start van de metingen is geworden.

Ondanks de hoop van de meeste politici zal dat probleem dus niet zomaar overwaaien; ook al zal er allicht meer wind komen.

2010 is ook het jaar waarvoor we met zijn allen iets belangrijks hadden afgesproken: namelijk het afremmen en in Europa volledig stoppen van de achteruitgang van de biodiversiteit. Er hoeft geen tekening bij gemaakt te worden dat ook deze doelstelling geflopt is. Politiek is veel gemak-

kelijker zonder concrete doelen en vooral zonder concrete informatie die het evalueren van die doelen mogelijk maakt. Wat dat betreft zou de aanpak van de biodiversiteitscrisis als absoluut voorbeeld moeten gelden voor de politiek: als we nu eens stopten met het verzamelen en voortdurend bekendmaken van al die ongunstige statistieken over de economische toestand, dan zou ook die crisis zelf al snel heel veel kleiner zijn, of toch minstens als dusdanig gepercipieerd worden, wat in dit geval al een groot deel van de oplossing is. Overigens gaat het bij de economische crisis over een tijdelijke terugval van amper enkele percenten: een klein tandje in een groeicurve dus. Bij de biodiversiteitscrisis zijn de cijfers wel van een andere grootte-orde, en trouwens ook niet van voorbijgaande aard.

Ondertussen is de 2010 doelstelling verschoven tot 2020 doelstelling. Uitstel en meer tijd dus. Maar was te weinig tijd wel een van de problemen waarom het doel niet gehaald werd? Als we de Natuur- en milieuverkenning 2030 erop naslaan, dan naderen we bij ongewijzigd beleid het doel in Vlaanderen zelfs niet. Niet tijd, maar beleid (en efficiënte inzet van voldoende middelen) was het probleem. Met dit uitstel komen we dus geen stap verder.

Maar niet getreurd: al bij al gouden zaken voor de natuurstudieliefhebber! Immers, hoe sterker de klimaatopwarming en hoe dramatischer de biodiversiteitscrisis, des te spectaculairder, boeiender en relevanter wordt het om de resultaten van al dat gefloptop vertaald te zien in natuurfenomenen in het veld. Op naar de meest boeiende natuurstudieperiode uit de menselijke geschiedenis!

Doorheen dit rapport wordt opnieuw veel aandacht geschonken aan mogelijke verbanden tussen klimaatverandering en diverse veranderingen die opgetekend werden in de natuur. Als aandachtstrekker worden klimaatgegevens met een thermometer in de marge aangeduid.

Waar we in dit verslag aandacht besteden aan biodiversiteit, staat er een 2010-aandachtstrekker in de marge.

Veel leesplezier, en vooral veel inspiratie en energie om van 2010 een nog actiever natuurstudiejaar te maken.

Marc Herremans
Diensthoofd Natuurpunt Studie

Draagvlakverbreding Biodiversiteit

omdat mensen de oorzaak én de oplossing zijn

COMMUNICATIE: VOORAL FLITSERDEFLITS

ELEKTRONISCHE FLITSEN

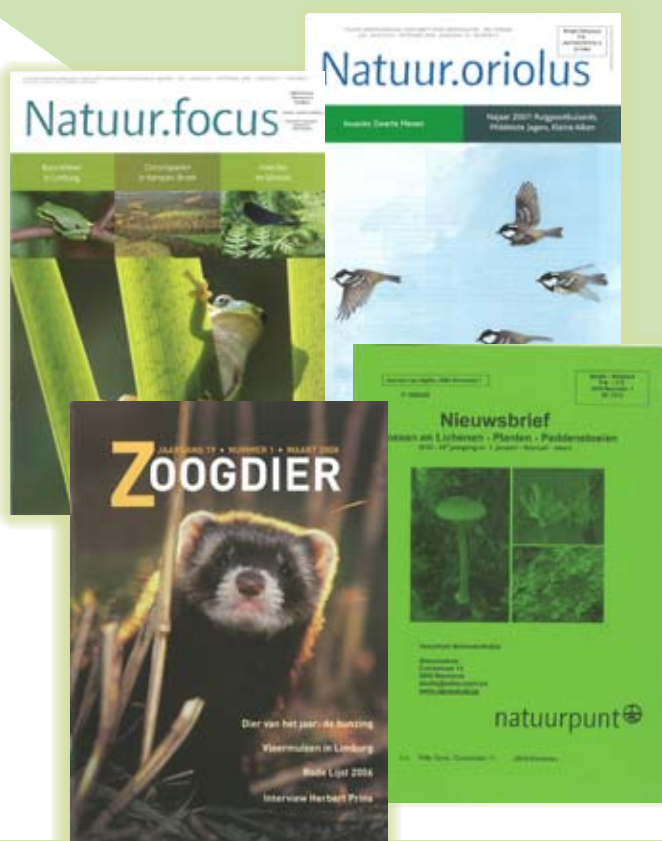
Er werd weer veel geflitst in 2008 en 2009.

Spectaculaire groei qua aantal inschrijvingen was er voor de Paddenstoelen.flits (34 %) met in het kielzog de Zoog.flits (27 %) en Studie.flits (24 %). Chyropcontact en Hyla.flits kenden een groei van 10 %.

De Nieuwsbrief Tuinvlindertelling werd opgenomen in de Vlinder.flits en zorgde zo voor een stijging van 39%. Ook de ongewervelden nieuwsbrief (focus@ongewervelden) werd eind 2009 omgezet naar een heuse ongewervelden.flits. Er werden ook 2 nieuwe flitsen boven de doopvont gehouden: de Vogel.flits en de Chyrop.flits.

Met de 70 flitsen in 2008 en 53 in 2009 bereikten we in totaal resp. 10654 en 10764 mensen.

TIJDSCHRIFTEN

Er verschenen vier nummers van Natuur.focus, het Vlaamse tijdschrift voor natuurstudie en natuurbeheer, en vier nummers van Natuur.oriolus, het tijdschrift voor vogelstudie in Vlaanderen. Het tijdschrift Zoogdier (van de Nederlandse Zoogdierverseniging VZZ en de Vlaamse Zoogdierenwerkgroep en Vleermuizenwerkgroep van Natuurpunt) verscheen eveneens 4 x. De Nieuwsbrief Mossen en Lichenen, Planten en Paddenstoelen verscheen ook 4 x (zowel een digitale als papieren versie beschikbaar). Hierin maken de werkgroepen melding van hun activiteiten en publiceren ze hun verslagen en nieuwe vondsten.

STUDIERAPPORTEN

In 2008 en 2009 verschenen 27 projectrapporten van de dienst Studie, over Hazelmuis, Eikelmuis, amfibieën en reptielen op Linkeroever, vleermuizen op Linkeroever, vleermuizenmonitoring, paddenstoelen, korstmossen in Vlaams-Brabant, de Vuursalamander, resultaten tuinvlindertelling, beheeradvies macrofungi Prinsenpark, korstmossen als indicator ammoniakconcentraties, prioritaire soorten paddenstoelen Antwerpen, studieopdracht Natuurinrichtingsproject De Roest, Grauwe gorzen, biodiversiteitsonderzoek ongewervelden Schaffen, onderzoek soortengroepen Averbode Bos & Heide, intensieve zorgen Bruine vuurvlin-der, paddenstoelenproject Vlaams-Brabant, amfibieëninventarisatie Middenvijver (zie lijst achteraan: rapporten downloadbaar via www.natuurpunt.be/jaarrapportstudie).

STUDIEDAGEN

- 2008: 7e Belgische Vogeldag (23/02) - 159 deelnemers
 Vlinderstudiedag (12/04) - 95 deelnemers
 20e Vlaamse ornithologische Studiedag (8/11) - 106 deelnemers
 8e Herpetologische Studiedag (29/11) - 106 deelnemers
 2009: 8e Belgische Vogeldag (21/02) - 177 deelnemers
 21e Vlaamse Ornithologische Studiedag (21/12) - 114 deelnemers
 Zoogdiersymposium (28/11) - 84 deelnemers

MAILLIJSTEN EN INTERNETFORA

Er zijn een 30-tal maillijsten en internetfora actief, waar het weefsel leeft en waarnemers contac-ten onderhouden en gegevens uitwisselen. Het Natuurpunt Forum West-Vlaanderen blijft het grootste en meest bekende daarvan en werd eind 2008 omgevormd tot een nationaal forum (www.natuur-forum.be). Zo werd het sinds begin januari 2009 het referentieforum voor natuurwaarnemin-gen. Het telde in 2009 144.446 unieke bezoekers en 1,68 miljoen paginaweergaven.

ALLE ELEKTRONISCHE INFORMATIE OVER DE STUDIE VAN BIODIVERSITEIT IN HET NATUURPUNT-NETWERK WERD IN 2008 EN 2009 SAMEN VELE MILJOENEN KEER BEZOCHT!

Meer info en inschrijven voor flitsen: via www.natuurpunt.be/mijnnaatuurpunt/Ezines.aspx
 Een abonnement op Natuur.focus of Natuur.oriolus kost 32,50 euro (lidmaatschap inbegrepen) of voor beide tijdschriften samen 38,50 euro, over te schrijven op rek.nr. 230-0044233-21.
 Elektronische flitsen zijn gratis.
 In samenwerking met Natuurpunt Educatie

NATUURPUNT STUDIE IN DE PERS

2008 HET JAAR VAN DE PLATKOP

In 2008 was Natuur.Studie niet uit de pers te slaan. Op 18 januari kopte De Morgen 'Klimaatverandering schudt vogelbestand door elkaar'. Marc Herremans opende het persjaar en bracht het verhaal van klimaatkanaries en hittestress. Aanleiding: de pas verschenen klimaatatlas van BirdLife International. Het weer deed inderdaad raar: de eerste drie weken van 2008 bedroeg de gemiddelde temperatuur in België 6,8 °C. Daarmee werd dit de op één na warmste januari sinds het begin van de metingen in 1833.

Alleen januari 2007 deed beter met een gemiddelde maandtemperatuur van 7,2 °C. De biologische klok van een aantal dieren sloeg op hol en amfibieën begonnen uitzonderlijk vroeg aan hun voorjaarstrek. De VRT pikte ons persbericht op en bracht op 20 januari een uitgebreid item over de vervroegde paddentrek in Het Journaal. De Standaard en Het Nieuwsblad volgden met 'Kikkers in de war' en zelfs De Tijd titelde 'Zachte winter slecht voor de natuur'. Toen kon dat nog in De Tijd, toen de financiële crisis zich nog niet liet vermoeden.

Het Laatste Nieuws 22-01-2008

De Tijd 26-01-2008

Lente. Gerald Driessens kondigde op 4 maart de eerste zwaluw aan in De Ochtendpost van Radio 2 Antwerpen en Marc orakelde op 11 april volgens Het Laatste Nieuws dat de Koekoek met uitsterven werd bedreigd. Wat een mens al niet te weten kwam door de krant te lezen. Het voorbije jaar was (alweer) een klimaatjaar waarbij de opwarming van de aarde en alle nefaste gevolgen als een rode draad door heel wat persbabbels liep. De Morgen titelde op 16 april 'Boeren zijn stilaan zenuwachtig over kwakkellente' en haalden Wouter Vanreusel erbij om uit te leggen hoe kwakkel deze lente dan wel was. Maar er was ook tijd voor fait divers. De regionale televisie AVS opende op 9 april met het verhaal van de nachtelijk jagende Slechtvalk van de Sint-Baafskathedraal in Gent, een story die eerder al was gebracht door Het Laatste Nieuws op 14 maart.

En dan volgde een eerste persoffensief: 'Kijk, een kikker!'. Dit laagdrempelig project moest het hebben van een maximale respons van 'de burgers'. Hoe meer media-aandacht, hoe beter. De geschreven pers liet zich niet onbetuigd: Libelle, De Zondag, De Standaard, Het Nieuwsblad, De Gazet van Antwerpen: allen berichtten ze over het eerste tuinvijvertelweekend. En opnieuw was VRT erbij met een uitgebreide reportage in Het Journaal van 18 mei. De regionale perswerking liep vlot met een item op WTV/FOCUS, AVS en TV Limburg. Leuk om zien: net na nieuwsrubriekjes waarin het webadres van de actie werd vermeld, steeg het aantal webbezoekers en projectdeelnemers enorm!

De Standaard 18-05-2008

Het Laatste Nieuws 11-04-2008

Persbom van 2007 - de gierenhype die Vlaanderen enkele dagen in de ban hield - zorgde in 2008 nog nauwelijks voor enige opschudding. VTM zakte op 26 mei af om de Vale gieren van Zwartberg te spotten ('waarnemen' of 'zien') vinden persmensen maar niks: een vogel moet je 'spotten') en troffen er hun collega's van TV Limburg. De journalisten van VRT lieten weten nog eens een gierenrepo te willen draaien wanneer er ergens meer dan 500 neerstreken. We hebben het geneoteerd.

In de zomer was het wel vaker pruimentijd. Alle politici waren op verlof, bekende Vlamingen reden geen scheve schaatsen en de bankcrisis meldde zich nog steeds niet aan. Dan was er altijd nog Goedele Verbeylen! Het had enige tijd geduurd maar de pers wist het nu ook: de Meerkikker is in gans Vlaanderen aan een luidruchtige opmars bezig. 'Geen pretje voor wie aan het water woont, want met hun lacherig gekwaak maken de vorsen heel wat nachtelijk kabaal' wist het Laatste Nieuws op 12 juli. Aanleiding voor slapeloze nachten en zelfs intense burenruzies. In een kranteninterview relativeerde Goedele: 'Als er een trein passeert, beginnen de vorsen nog eens extra hard te kwaken', lachte ze. 'Zelf heb ik daar geen probleem mee'. En zo was aan dat euvel ook alweer verholpen.

Wouter Vanreusel vlinderde de eerste week van augustus van de ene studio naar de andere om Vlindermee voor het voetlicht te brengen. In de miezerregen en bij windkracht 5 nam hij de ploeg van VTM mee. Veel vlinders lieten zich niet zien bij zo'n weer waardoor het item moest worden opgevolgd met archiefbeelden. Misschien een voorbode van wat zou kunnen komen: vlinders enkel nog op tv. De kop van De Standaard op 2 augustus 'Nog nooit zo weinig vlinders gespot' vatte de resultaten van het tweede landelijke telweekend goed samen. Opvallend: Natuurpunt deed het goed in de vroege ochtend want Wouter kon zijn ei ook kwijt in De Ochtend van Radio 1 en Donna's Vroege Ochtendshow. Kort daarna kwam Donna wel in de problemen en werd de zender opgedoekt.

De Standaard 02-08-2008

In het najaar werd het druk. De roofvogeltsunami die op 19 en 20 september over Vlaanderen trok, kreeg een kolom in De Standaard.

'Derde van Vlaamse vogels verdwenen' blokte de Morgen op 23 september. Marc Herremans aan het woord: 'Vlaanderen ontsnapt zeker niet aan de internationale tendens. Met zo'n gebrekkige natuurinfrastructuur en zwakke milieukwaliteit is het hier zeker niet beter dan in de rest van Europa. De belangrijkste slachtoffers zijn ook in Vlaanderen te vinden in landbouwgebied, zoals de Nachtegaal, de Ringmus en de Platkop'.

Impressie van de Platkop

Platkop! Wetenschapsjournalist Dirk Draulans besteedde in de Knack van 22 oktober vier pagina's aan de ultieme walvis- en dolfijntrip die Natuurpunt organiseerde in de Golf van Biskaje. Ook het

Gebolder op zolder
Goedele Verbeylen van Natuurpunt heeft meegewerkt aan een brochure van 16 bladzijden die mensen kunnen gebruiken om kleine zoogdieren in en om hun huis te determineren, vooral aan de hand van de uitwerpselen die de beestjes achterlieten. De brochure geeft ook tips om zonnig ongewenste zoogdieren in de omgeving efficiënt te 'bestrijden', al was het maar om te voorkomen dat er met rattengif zeldzame beestjes worden getroffen. Ze is te downloaden op www.zoogdierenwerkgroep.be of te verkrijgen via Natuurpunt.

Knack 08-10-2008

Op 4 oktober lag het treinverkeer plat. Ratten zouden de bovenleiding op enkele centrale assen hebben aangevreten. Radio 1 haalde Goedele aan de lijn. Als zoogdierenexpert wist Goedele dan ook vlot te antwoorden op de vraag of zoiets zou kunnen. 'Ratten zijn knaagdieren en die knagen graag, ook aan bovenleidingen op centrale assen.' Zo simpel kan het leven soms zijn. Even later (2 december) werd haar hulp ingeroepen door Leen Demarez (4fm) en Koen Fillet (Feiten en Fillet). 'De Bever veroverd Vlaanderen'. En of dat een probleem was? Vlotte babbel, meer dan vijf minuten prime time radio.

Rare vogels lagen goed in de mediamarkt. Elisabeth De Fraine ontpopte zich tot een echte woordvoerster naar aanleiding van de Siberische notenkraaker die enkele weken in haar tuin in Haasrode rondscharrelde.

De Morgen 23-09-2008

Nieuwe paddenstoel ontdekt voor België

Op het kasteeldomein Drietooren in Londerzeel werd een zeldzame soort paddenstoel gevonden, de zwarte amaniet. Dit is een primeur voor België.

Leden van Natuurpunt en van de Antwerpse Mycologische Kring (AMK) hebben eind vorige week op het privaat kasteeldomein Drietooren in Londerzeel, eigendom van de burggraaf de Spoelberch, een zeldzame soort paddenstoel ontdekt. Het is de eerste maal dat deze soort in ons land wordt aangetroffen. Het gaat om de zwarte amaniet, herkenbaar aan zijn donkere, wijdig geschubde hoed, witte plaatjes hangende en gestreepte ring en naar onderen toe puntig uitlopende steel. 'Niet meteen moeders mooiste onder de paddenstoelen', zegt Roosmarijn Steerman van Natuurpunt.

'De ontdekking van de zwarte amaniet gebeurde niet toevallig. In het kader van een paddenstoelenproject met als doel een verspreidingsatlas uit te geven van de paddenstoelen in Vlaams-Brabant, werden ongekende terreinen doorzocht. Voor zover mogelijk werden ook private domeinen zoals kasteelparken onderzocht. Deze hebben het voordeel dat er weinig menselijke verstoring is, wat ook het geval is met het kasteelpark Drietooren', weet Roosmarijn Steerman. In Engeland dook deze amaniet op in 1987. In Nederland werd hij verwelkomd in 2000 en in Frankrijk gebeurde een eerste vondst in 2004. Een eerste ontdekking in België mocht dus verwacht worden.

Over de leefwijze en de giftigheid van deze zwam is nog niet veel geweten.

PiB

De zwarte amaniet
Foto G.

Gazet van Antwerpen 28-10-2008

Maar het strafste moest nog komen: de Sneeuwuil van de Uitkerkse Polder. Zeldzaam, wit, hoge aaibaarheidsfactor, bekend uit Harry Potter-films: een geknipte gast voor de nieuwsgieren van VTM, VRT en WTV/FOCUS. De enige keer trouwens dat een Natuur.Studie-item ook verscheen in de populaire treinkrant Metro. Goed of slecht, al die media-aandacht rond een zeldzaamheid? Het antwoord hierop is vast niet eenduidig. Zaak is wel dat we op deze manier een aantal keer het succesverhaal van www.waarnemingen.be konden brengen waardoor de online invoermodule van Natuurpunt Studie in haar eerste werkjaar bijna een half miljoen waarnemingen binnenkreeg van meer dan 2.500 enthousiaste waarnemers.

© Filip De Ruwe

Sneeuwuil, Uitkerke, 22-12-2008

Roos dook op 5 december weer op in de Gazet van Antwerpen en Het Belang van Limburg. *Podoscypha multizonata*. Het had de naam van een kunstwerk of een vieze ziekte kunnen zijn maar het is een uitzonderlijke paddenstoel die werd aangetroffen op het kasteeldomein van Wim 'cloaca' Delvoye in Kwatrecht.

'Daar ben ik heel blij mee' zei de artiest als hij van zijn eerste verbazing was gekomen. Even later zat Natuurpunt met de eigenaar samen om te zien hoe de mycologische waarden van Château Delvoye kunnen worden gevrijwaard.

De vele persoptredens bleven niet onopgemerkt en zorgden ervoor dat Radio Nostalgie in haar Funky Road Show (van Dimitri Stuer en side kick Sofie Verschueren) een wekelijks item 'puur natuur' introduceerde met Dominique als gast. Een vrij podium voor Natuurpunt op een nationale zender: daar zeggen we nooit nee tegen. Voor de fans: elke donderdag rond 17.20 u.

Voor zover we het allemaal een beetje konden bijhouden, kwam Natuur.Studie 48 keer aan bod in de geschreven pers, waren we goed voor 42 radiobabbels en haalden we 15 keer tv (waaronder drie keer het VRT Journaal en drie keer Het Nieuws van VTM). In 2008 verzond Natuur.Studie 13 persberichten en journalisten wisten almaar beter de weg te vinden naar onze dienst als kenniscentrum van natuurstudie in Vlaanderen. Zonder meer: 2008 was een geslaagd mediajaar!

Het Laatste Nieuws 30-10-2008

NOSTALGIE
What a feeling!

Meer info en perscontact: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be
Dominique Verbelen, 0484/11.98.99,
dominique.verbelen@natuurpunt.be

Meer lezen: Lees de krant, luister naar de radio of kijk naar het nieuws!

NATUURPUNT STUDIE IN DE PERS

2009 VAN BLAUW BRUINTJE TOT ZESPOTIGE HAGEDIS

De overwegend polaire luchtstromingen tijdens de eerste week van januari 2009 zorgden voor een stevige winterprik met sneeuw. Op vier dagen tijd werd 10.000 ton zout op de Vlaamse wegen verstrooid. Roosmarijn Steeman opende het persjaar op 7 januari met een bijdrage over strooi-zoutadventieven in De Standaard.

Dikbekfuut duikt voor het eerst op in België

Op het waterspaarbekken van Kluisen bij Gent is een dikbekfuut (foto) neergestreken. Dat is een vogelsoort uit Noord-Amerika die nooit eerder in België werd gezien. Tot groot verdriet van vele vogelaars die hopen een glimp van het beest op te vangen, bevindt het zich op verboden terrein en zijn al verschillende geadigden weggejaagd. Maar misschien dat het weer hen een handje zal helpen. Want het waterspaarbekken is aan het dichtvriezen en dat doet de vogelkijkers hopen dat de dikbekfuut uitwilt naar één van de naburige havendolken. Ornithologen hebben het trouwens druk, want in de Luxemburgse gemeente Erezée zit al enkele dagen een bruine lijster, een Siberische dwaalgast die voor het laatst in ons land werd gezien in 1956. En die laat zich makkelijk bekijken vanuit de plaatselijke parochiezaal, waar dagelijks tientallen vogelaars met hun telescopen plaatsnemen achter de vensters. (GW) *Felix Koo*

Het Laatste Nieuws 09-01-2009

Nieuwe soorten zijn steeds lekkere persbrokken: de Bruine lijster van Erezée haalde het VTM nieuws op 10 januari en op 13 januari dook de Dikbekfuut van Kluisen op in De Standaard.

De Morgen 07-02-2009

De winter held amfibieën stevig in hun winterslaap tot begin maart. Met maxima van 12 °C en een hoge luchtvochtigheid startte de paddentrek. Op 3 maart kropen padden zich in het VTM nieuws en op 10 maart zat Dominique Verbelen een uur live bij De Madammen (Radio 2) om amfibievragen van luisteraars te beantwoorden.

De Morgen spreidde de polemieken rond de Aalscholver op 7 februari uit over twee volle pagina's. Marc Herremans had een goede raad voor visclubs: *'Scherm gewoon jullie badkuip af. Als je sappige vissen allemaal samen in een badkuip steekt, dan mag je niet verongelijkt doen als daar Aalscholvers op afkomen'*. Hoe populair hij zich met deze uitspraak heeft gemaakt bij visserclub 'Het Stekelingske' is nog niet boven water gekomen.

Streekkrant 26-02-2009

Gazet van Antwerpen 09-03-2009

Greenpeace bewees het eerder al: campagnes met bergbeklimmers, bengelend aan een koord tegen één of ander gebouw scoren goed. Copycat Gerald Driessens zette op 7 maart een soortgelijke actie op het getouw waarbij kunstnesten voor Huiszwaluwen werden bevestigd onder een brug boven het Nete-kanaal in Lier. Martine Tanghe maakte hierover een beeldverslag voor het VRT journaal. En intussen stuwde een flauwe zon de eerste lading lentevogels over Vlaanderen: de eerste Boerenzwaluwen boven Lier en Mechelen stonden in de Gazet van Antwerpen en ook Sven Ornelis en Kurt Rogiers wilden hier voor Qmusic het fijne van weten.

Tussendoor verscheen Natuurpunt Studie regelmatig in de wetenschapsrubriek van Knack. Dirk Draulans pikte Natuurpunt-items op over mezeninvasies, korstmossen, klimaatkanaries, boomende Boomkikkers, zwaluwen in nesten en de Zingemse Kookaburras.

Knack 25-02-2009

Het Nieuwsblad 21-05-2009

Dolfin Fonske is niet meer
Dolfin Fonske, die minstens drie weken in de Waaslandhaven heeft rondgezwoomen, is overleden. Het dier werd gisteren dood aangetroffen in het Doelidoek. Fonske had al langer last van open wonden, mogelijk het gevolg van een pokkievirus. Volgens zeezoogdierdeskundigen deed ook het zoute water van het Verrebroekdook hem geen goed, omdat de gestreepte dolfin leeft in zoet water. Jorda.

Fonske, de Gestreepte dolfin die op 16 mei opdook in de Waaslandhaven, haalde een aantal keer het VRT journaal en het VTM nieuws. Na enkele dagen in het Verrebroekdook, sprong Fonske zijn laatste sprong op 21 mei. Het verhaal haalde alle kranten en stond eind 2009 in de top 10 van de meest gelezen items op de website van de VRT-redactie.

Natuurpunt timmert al enkele jaren aan de weg om huis-tuin-en-keuken-natuur onder de aandacht te brengen. In 2009 werd een nieuw citizen science project opgestart: 'Zwaluwen in nesten'. Anja Daems, Ilse Van Hoecke en Cathérine Vandoorne haalden Dominique opnieuw in de studio van De Madammen voor een uur zwaluwgekwetter. Deze actie sloeg ook goed aan in landbouwkringen. Boer en Tuinder (Boerenbond), De Drietand (Algemeen Boerensyndicaat) en Landgenoten (Vlaams Infocentrum Land- en Tuinbouw) gaven deze actie een prominente plaats in alle boerenkranten. De campagne werd ondersteund door een professionele spot, gemaakt door Naturel TV.

Boer en Tuinder 19-05-2009

Jommekeskrant 02-06-2009

brachten het verhaal van het Klein geel weeskind. Geen verdwaald Chineesje zonder mama of papa maar een nachtvlinder die door Hugo Van Doorslaer werd gevangen. Nieuw voor België en meteen goed voor de 2.476e vlindersoort voor ons land. 'Europa kreunt onder lieveheersbeestjes' wist Het Nieuwsblad op 4 augustus. Wim Veraghtert duidde het fenomeen van de invasieve Veelkleurige Aziatische lieveheersbeestjes.

Begin juni werd Vlaanderen overspoeld door miljoenen Distelvlinders. De prachtfoto's van Marc Herremans verschenen in De Jommekeskrant terwijl het persbericht werd opgepikt door Het Laatste Nieuws en Knack. De invasie hield nog een poos aan en zorgde voor topresultaten tijdens het derde vlintertelweekend. Wouter Vanreusel voorzag deze laagdrempelige tel-mee-activiteit van tekst en uitleg in De Madammen. De perscampagne liep voortreffelijk en zorgde voor items op de regionale televisiezenders ATV, AVS, ROB, RTV, TVL en WTV/FOCUS. Ook VRT bracht 'Vlindermeer' in Het Journaal en Sofie Lemaire (StuBru) vond de babbel van Wouter Vanreusel supercool.

Op 27 juni kopte De Standaard 'Nieuwe nachtvlinder ontdekt in België' en ook Het Laatste Nieuws en Het Nieuwsblad

De Standaard 27-07-2009

'Vier keer meer vlinders', zo stond te lezen in Het Laatste Nieuws van 28 augustus. Zeer recente cijfers zijn er nog niet maar volgens de journalist zag het er volgens de kenners naar uit dat we de beste vlinderzomer in jaren beleefden. Een citaat van een vlinderkenner moest die bewering kracht bij zetten: 'Inheemse vlinders als het blauw bruintje en het kaasjeskruidkopje hebben we in Vlaanderen nooit eerder met zoveel gezien' zou Ilf Jacobs van Natuurpunt hebben gezegd. Of hoe een journalist meehielp om ervoor te zorgen dat er nog meer vlinders zijn dan we al vermoedden. Het blauw bruintje. Waar blijven ze het toch halen ...

Het gaat goed met Natuurpunt. Eind 2009 tikten we af op 85.000 leden, een stijging van 9% t.o.v. 2008. Voor een crisisjaar kan zo'n groei tellen. Natuur.blad, de website en de digitale flitsen zijn schitterende media om leden te informeren. Maar uiteraard is dit preken voor eigen kerk. De Nacht van de Vleermuis is één van de activiteiten die zich er uitstekend toe leent om ook niet-leden te boeien met natuur. Duizenden Vlamingen trokken op 29 augustus op zoek naar fluwelen fladderaars. Opnieuw haalde Natuurpunt Studie het VRT journaal, goed voor meer dan 850.000 kijkers.

Het Laatste Nieuws 20-08-2009

Vlaams-Brabantse Milieukrant 25-09-2009

'Dieren onder de wielen' werd op 24 september gelanceerd. Dit project loopt in samenwerking met Vogelbescherming Vlaanderen en het Departement Leefmilieu en Energie. Doel: de impact van het verkeer op vogels, zoogdieren en amfibieën in kaart brengen. Wim Oosterlinck (Qmusic) had het vooral over platte poezen & co maar het hoog entertainment gehalte van deze zender, gekoppeld aan stevige luistercijfers, maakt een item op Qmusic altijd de moeite waard. Op 24 oktober lichtte Wouter Vanreusel het project toe in De Standaard. Over mogelijk fout gedetermineerde verkeersslachtoffers knippen we uit dit artikel een opmerkelijk citaat: *'Natuurlijk weet niet iedereen die een kadaver ziet liggen precies om welk dier het gaat. Velen sturen daarom ook een foto binnen. Onze medewerkers controleren alles wat op de site wordt gezet. Dat zijn vrijwilligers met een brede kennis van de natuur. Zij zien het meteen wanneer iemand een foutje maakt De hazelworm bijvoorbeeld*

wordt dikwijls voor een slang aangezien, terwijl het eigenlijk een zespotige hagedis is'.

Wat een mens toch allemaal niet bijleert door de krant te lezen.

De telcampagnes volgden elkaar in hoog tempo op. En blijkbaar wordt de Vlaming het tellen niet moe want elke keer komen de gegevens vlot binnen. Nieuw in de reeks: 'Zie Zo Zoogdier' met Dirk Draulans als peter. Paul Van Daele riep op Ketnet alle Karrewieters op 16 oktober op om mee zoogdieren te tellen.

Streekkrant 15-10-2009

Op 29 december stelde Erik Van Looy in de finaleronde van de De Slimste Mens zelfs de vraag 'Welke vijf zoogdieren werden het vaakst gemeld tijdens de telactie van Natuarpunt in november?'. Geef toe: als je daarop het antwoord niet weet, kan je moeilijk als slimste mens door het leven.

En zo ging het maar door: Goedele Verbeylen op StuBru over everzwijnen (die ze wel persoonlijk wilde opeten om het probleem zo op te lossen indien nodig), Wouter Vanreusel live vanop de trein bij Tomas De Soete (StuBru) over rare toestanden door een warme novembermaand, Dominique Verbelen in De Ochtendpost (Radio 2) over zin of onzin van wintervoederen ...

Bron: VRT - Slimste mens ter wereld 29-12-2009

© Dieder Plu

De zwijntjes duiken inderdaad overal op maar het leidt wel tot leuke prentjes!

Het Nieuwsblad 30-11-2009

Uiteraard mogen we ook de schitterende samenwerking met Radio Nostalgie niet onvermeld laten. Net als in 2008, was Dominique Verbelen tussen januari en juli elke donderdag te gast in het blokje 'Puur Natuur' tijdens de Funky Road Show waarin Dimitri Stuer en wulpse side kick Sofie Verschueren stil stonden bij één of ander natuurfenomeen. Een pluim voor dit initiatief. Hopelijk zet dit voorbeeld ook andere zenders aan tot navolging. In elk geval: bedankt, Dimitri en Sofie!

In 2009 verzond Natuarpunt Studie 17 persberichten. Voor zover we het allemaal een beetje hebben kunnen bijhouden, kwamen we daarmee 61 keer aan bod in de geschreven pers, waren we goed voor 58 radiobabbels en haalden we 24 keer tv (waaronder vijf keer Het Journaal van VRT en twee keer Het Nieuws van VTM).

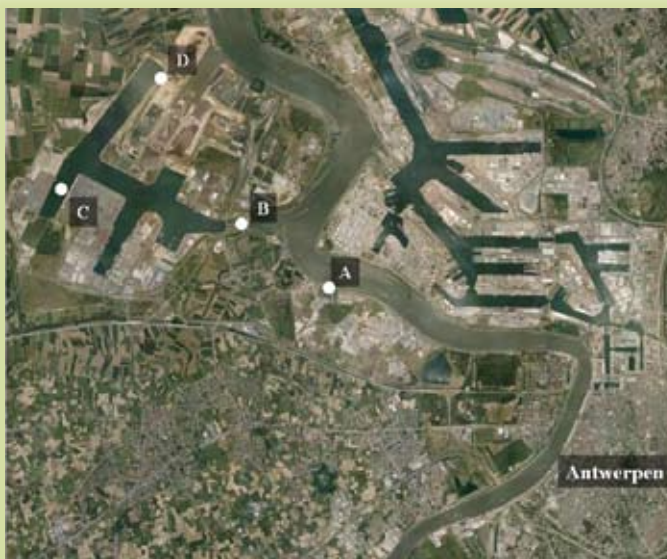
Meer info en perscontact: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuarpunt.be
 Dominique Verbelen, 0484/11.98.99, dominique.verbelen@natuarpunt.be

Meer lezen: Lees de krant, luister naar de radio of kijk naar het nieuws!

FONSKE

DUIKT OP IN ANTWERPSE HAVEN

Op 6 mei 2009 werd in het Verrebroekdok in de Waaslandhaven een 'dolfijnachtige' opgemerkt. Toen het dier op 15 mei opnieuw werd gezien in Zwijndrecht, werden beelden gemaakt door de regionale televisie. Ondanks de slechte beeldkwaliteit, werd duidelijk dat het niet om een Bruinvis ging. Op 16 mei merkte Natuurpunter Fons Vervoort de dolfijn op in het Verrebroekdok. Dominique Verbelen determineerde het dier als een Gestreepte Dolfijn, een zeer zeldzame soort in de zuidelijke Noordzee en pas de derde waarneming voor België!

Satellietbeeld (Google Earth) met aanduiding Dredging International (A), de Kallo-Sluis (B), het Verrebroekdok (C) en het Doeldok, ter hoogte van de vindplaats van de dode dolfijn (D)

© Johan Buckens

De Gestreepte dolfijn bracht van 16 tot 18 mei een stroom enthousiaste waarnemers naar het Verrebroekdok.

De Gestreepte Dolfijn genoot door een persbericht van Natuurpunt al gauw ruime media-aandacht en werd in de landelijke pers opgevoerd als Fonske, de Waaslanddolfijn.

Fonske was even een algemeen dagblad-verschijnsel en haalde op 18 mei zelfs het VRT journaal. Het persbericht over Fonske haalde de zevende plek in de top 100 van de meest gelezen berichten van 2009 op de website van de VRT redactie!

Overleven in de Waaslandhaven zou voor Fonske moeilijk worden. Het ondiepe, brakke water is immers een zeer ongeschikt leefgebied voor een oceaansoort. De geringe dichtheid aan vis en het lage zoutgehalte van het dokwater vormden twee voorname knelpunten. Zeedolfijnen kunnen immers slechts korte tijd in zoet water overleven: na een tijd begint de huid te vervellen, en door een lager drijfvermogen in zoet water moeten ze meer inspanning leveren om te zwemmen. Op foto's bleek trouwens dat het dier al in slechte conditie verkeerde: de huid vertoonde talrijke letsels. Een poging om Fonske te redden werd niet overwogen: een dolfijn vangen in een druk bevaren havengebied van 5 km² is vrijwel onmogelijk. Intussen werd Fonske wel 'the talk of the day' met verschillende radiobabbels op Q Music en Radio 2.

Op 21 mei werd Fonske dood aangetroffen in het Doeldok, goed voor een reportage in het VRT journaal en het VTM nieuws. Zeezoogdieren blijven duidelijk een hot item voor de media.

© Wouter Jan Strietman

Dolfijnen doen het goed in de media. Op 21 mei zakten VRT en VTM naar het Verrebroekdok af om een item te draaien over het overlijden van Fonske.

Het dier werd opgehaald door Jan Haelters (KBIN) en werd overgebracht naar de Universiteit van Luik, waar een autopsie uitgevoerd werd door dierenarts Thierry Jauniaux. De dolfijn bleek een juveniel mannetje met een lengte van 1,50 m en een gewicht van 38 kg. Het was in een zeer slechte fysieke conditie. De huid was bezaaid met open zweren en door het wekenlange verblijf in brak water hadden zich op de verwondingen heel wat algen gevestigd.

De dikte van de onderhuidse vetlaag was gereduceerd tot slechts 8 mm (bij gezonde dieren bedraagt dit ca. 2 cm). Intern onderzoek toonde een gezwollen milt aan, een lichte maagbloeding en een onderhuids oedeem. De autopsie bracht geen duidelijke doodsoorzaak aan het licht. Het dier is vermoedelijk gestorven door een algemene verzwakking.

Het kadaver vertoonde talrijke open wonden. De groene zones op de huid zijn algen die zich op de wonden hebben gevestigd tijdens het verblijf in brak water.

Het skelet van Fonske wordt bewaard in de wetenschappelijke collectie van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen.

God hebbe zijn ziel!

Meer info: Dominique Verbelen, 0484/11.98.99, dominique.verbelen@natuurpunt.be
Jan Haelters, 0477 25 90 06, j.haelters@mumm.ac.be

Meer lezen: Haelters & Verbelen (2010)

'KIJK, EEN KIKKER!'

EEN WERVE(LE)NDE START

Aan natuur in en om de tuin wordt steeds meer aandacht besteed. Terecht, want de totale Vlaamse tuinoppervlakte is groter dan de oppervlakte aan Vlaamse natuurgebieden. Net daarom vindt Natuurpunt die 'tuinnatuur' zo belangrijk. Via laagdrempelige publiekscampagnes proberen we mensen te sensibiliseren, hen te tonen hoe ook hun tuin een ecologische meerwaarde kan krijgen. 'Voeren en Beloeren' en 'Vlindermee' lopen al enige jaren en zijn intussen uitgegroeid tot een groot publiekssucces. In 2008 werd 'Kijk, een kikker!' boven de doopvont gehouden, een derde luik van de citizen-science-campagnes.

© Robert Jooris

Zachtglooiende oevers, veel inheemse oever- en waterplanten en geen vis: de ideale tuinvijver voor amfibieën.

Voor kinderen zijn tuinvijvertjes een feest. 'Kijk, een kikker!' is vaak de enthousiaste startkreet van uren tuurplezier aan de rand van het water. Heel wat tuinvijvers - zelfs in stedelijk gebied - zijn een bron van leven. En net die plekken zouden wel eens broodnodig kunnen worden willen we kikkers, padden en salamanders een handje (of plasje) helpen. Veedrinkpoelen worden immers één voor één gedempt en poelen aan de rand van akkers doen het slecht door instroom van meststoffen of pesticiden.

© Hugo Willocx

Onderzoek in West-Vlaanderen toont aan dat Kleine watersalamander in de polders en in zandig Vlaanderen op 25 jaar uit ca. 90 % van de historische vindplaatsen verdween. Worden ecologische tuinvijvers een laatste vluchtplaats voor deze soort?

Het belang van tuinvijvers als vervangbiotoop of stapsteen tussen geïsoleerde natuurgebieden mag voor amfibieën niet worden onderschat.

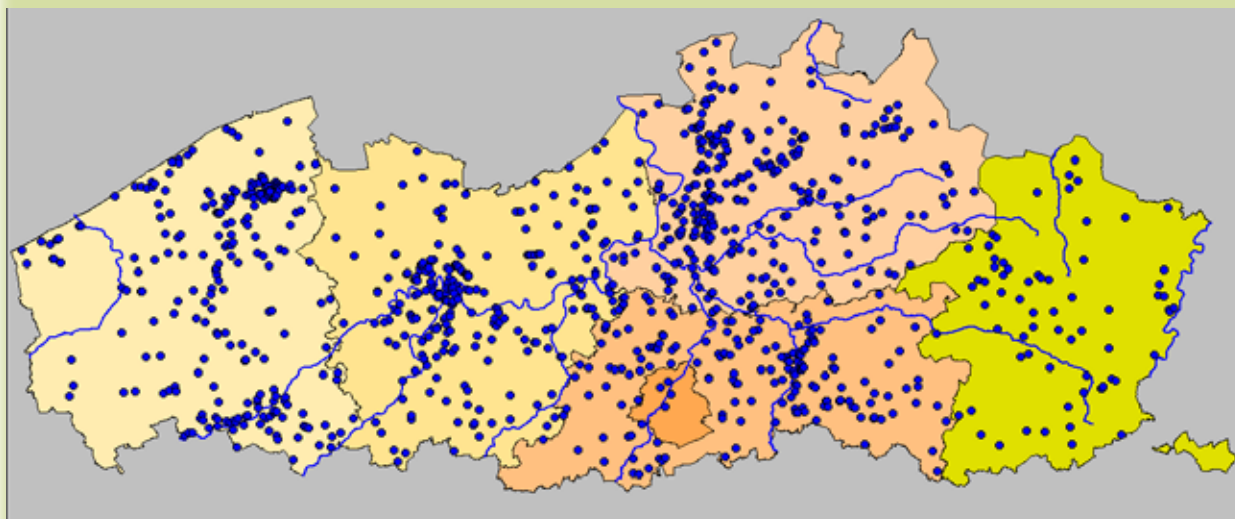

Projectfolder, boordevol 'tips and tricks' voor de betere ecologische tuinvijver.

In een kleurige projectbrochure (oplage: 80.000 ex.) werden tips voor een eco-tuinvijver uitgewerkt waarbij de rubriek 'de juiste plant' bv. focust op het gevaar van exotische invasieve waterplanten als Parelvederkruid of Grote waternavel. De brochure was flink in trek. Juffen en educatieve centra bestelden vlot. Doel: op 17 en 18 mei 2008, samen met de rest van Vlaanderen, deelnemen aan het eerste Vlaamse tuinvijvertelweekend.

En of het een succes werd!

Op de online invoermodule liepen gegevens binnen uit 1.075 tuinvijvers.

De meeste deelnemers aan 'Kijk, een kikker!' kwamen uit Antwerpen (28%) en Oost-Vlaanderen (22%). Traditioneel bij laagdrempelige publieksacties hinkte Limburg achterop (7%).

Algemeenste tuinamfibie: groene kikker (aanwezig in 64 % van de locaties), op de voet gevolgd door Bruine kikker (62 %) en Gewone pad (61 %). Alpenwatersalamander werd gemeld uit 376 tuinvijvers (35 %) en zelfs Kleine watersalamander kwam voor op 338 locaties (31 %). Toch best veel voor een soort die de laatste decennia in het buitengebied enorme klappen heeft gekregen.

Opvallende vaststelling: heel wat mensen hebben niet gewacht tot de amfibieën de weg naar hun tuin hadden gevonden maar besloten de natuur zelf een handje te helpen: 57 keer werd aangevinkt dat groene kikkers in de tuinvijver werden geïntroduceerd. Man gaat naar tuincentrum, vraagt kwakende kikker, verkoper graait in terrarium en verhandelt Levantijnse of Anatolische meerkikker. Man naar huis, geeft vrouw zoen (en de rest van het geld) en zet aankoop in tuinvijver. Man blij, vrouw blij, handelaar blij en kindjes blij. Ramp wanneer de vorsen de volgende zomer goed kweken en met lachend gekwaak de buurt wakker houden. Man is vorsen moe, schept ze uit tuinvijver, dumpst ze in vrije natuur: vrouw tevreden, buurt tevreden, rust terug. Een beetje een korte historiek van hoe exoten als Levantijnse en Anatolische meerkikker in Vlaanderen voet aan grond kregen en er op heel korte tijd in slaagden om inheemse Poelkikkers en Bastaardkikkers in het nauw te drijven.

© Hugo Willockx

Niet doen dus, die aankopen in tuincentra. Wachten is een schone deugd en komen zullen ze, die inheemse kikkers. Amfibieën hebben immers een bijzondere gave: ze kunnen water ruiken. Van zodra er ergens een tuinvijver wordt aangelegd, zal dat vroeg of laat heus wel in de neus van één of andere kikker slaan.

Groene kikker kwam als winnaar uit het weekend: in 64 % van de deelnemende tuinvijvers werd de soort vastgesteld.

Met publiekscampagnes als 'Kijk, een kikker!' krijgt Natuurpunt een pak gegevens uit gebieden waar we doorgaans zelf nauwelijks inventariseren: voorstedelijke gebieden, woonwijken, zelfs stadscentra. Opmerkelijk cijfer: 'Kijk, een kikker!' was goed voor gegevens uit 851 IFBL (4x4 km)-hokken; uit 9,6 % van deze hokken had Hyla nooit eerder herpetologische gegevens ontvangen. Heel wat witte gaten konden dus tijdens één weekend kikkeren worden ingevuld. Het debuutjaar verliep dus goed en smaakt naar meer.

Meer info: Dominique Verbelen, 0484/11.98.99, dominique.verbelen@natuurpunt.be

Meer lezen: www.natuurpunt.be/tuinvijvers

Meedoen?! www.telme.be

NATUURPUNT STUDIE

In 2008 ging 'Kijk, een kikker!' van start, een nieuw laagdrempelig publieksproject met de focus op amfibieën. Dit project wou nagaan welke kikkers, padden en salamanders er in Vlaamse tuinen voorkomen.

Heel wat tuin(vijver)kenmerken worden bevraagd...

En net als bij 'Vlinder mee' werd ook nu weer info opgevraagd over hoe de deelnemende tuinen er uitzagen. Zijn er wilde hoekjes aanwezig? Licht er ergens een composthoop? Staan er fruitbomen in de tuin? Of is er een moestuin aanwezig? Hoe groot is de tuin en ligt die in een stadscentrum of op het platteland? Daarnaast werd aan alle deelnemers ook gevraagd of ze lid waren van Natuurpunt en welke amfibieën er in hun tuin(vijver) zaten. Het waarnemingsformulier werd volledig ingevuld door 926 deelnemers: 500 leden en 426 niet-leden.

Een analyse van alle gegevens toont aan dat in tuinen van Natuurpunters meer amfibiesoorten voorkomen dan in tuinen van niet-leden. Gemiddeld zit er één soort meer in een ledentuin. Dat is best stevig, zeker als je weet dat het maximaal aantal gemelde soorten 'maar' zes bedraagt.

Alpenwatersalamander: beduidend vaker in tuinen van leden!

21

Maar één variabele bleek wel significant verschillend: vis!

Leden hebben vaker een visloze tuinvijver terwijl niet-leden er vaker een vijver met vis op nahouden. En dat is best verstandig van die leden, want vissen en amfibieën gaan niet goed samen! Voor heel wat roofvissen zijn eitjes en larven van (vooral) watersalamanders immers een favoriete hap.

© Robert Jooris

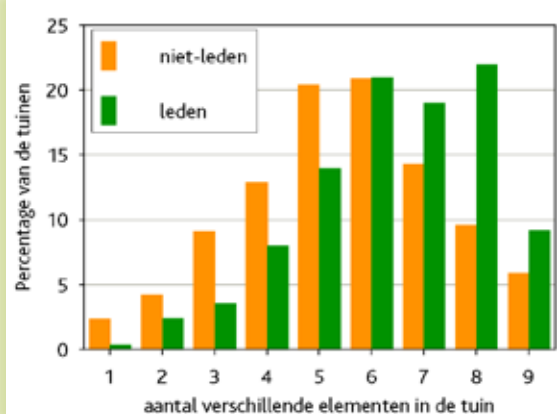

Typische tuinvijver van een niet-lid: middelgroot, maar vooral met vis, véél vis!

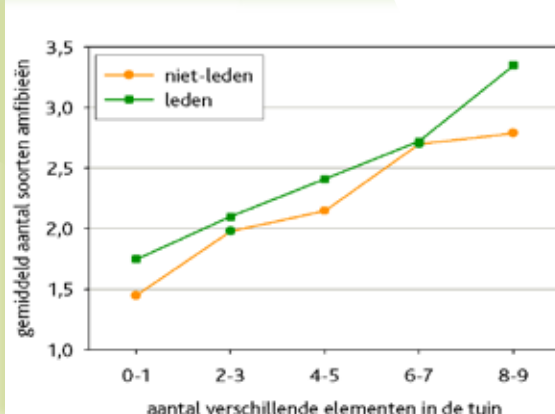

Natuurpunters hebben vaker een visloze vijver.

Ook met de rest van de tuin wordt natuurvriendelijker omgesprongen door leden. Zij richten hun tuin meer gevarieerd in met wilde hoekjes, composthoop, struikgewas, fruitbomen, loofhout, houtkanten, een moestuintje: alles erop en eraan.

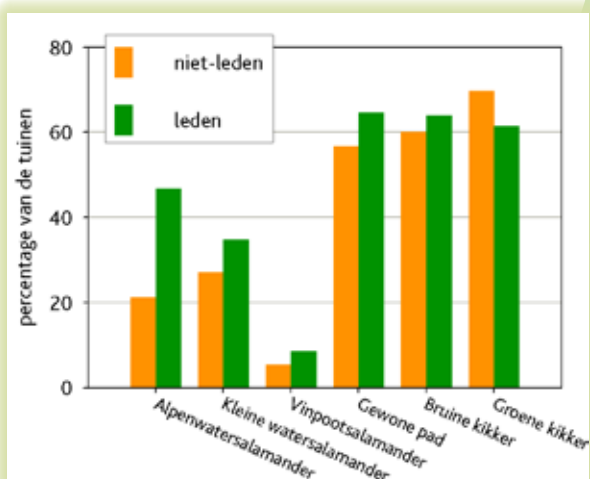
Tuinen van Natuurpunters zijn meer gevarieerd dan tuinen van niet-leden.

Hoe meer structuurvariatie in tuinen, hoe meer soorten amfibieën.

Een grotere variatie in de tuin levert (zowel bij leden als bij niet-leden) duidelijk meer amfibie-soorten op. Bij Natuurpunters komt dit nog sterker naar voor, mogelijk omdat de wilde hoekjes daar nog net iets wilder zijn, de houtkant iets breder, het loofhout vaker inheems, het gazon minder gemaaid. Hoe meer variatie, hoe beter, maar ook de kwaliteit van die structuurvariatie is dus belangrijk. En kwaliteitsvolle diversiteit vind je vaker in een 'ledentuin' terug. Vooral voor salamanders en voor Gewone pad maakt die grotere diversiteit in de landbiotoop een verschil: beduidend meer salamanders en padden in Natuurtuinen. Bruine kikkers komen bijna evenveel voor bij leden als bij niet-leden terwijl groene kikkers - die vrijwel permanent in de vijver leven en dus minder afhankelijk zijn van de kwaliteit van de omgevende landbiotoop - meer voorkomen in tuinen van niet-leden. Mogelijke verklaring? Gemiddeld hebben niet-leden een grotere tuinvijver en groene kikkers hebben een uitgesproken voorkeur voor meer omvangrijk en dieper water. Vissen, waar niet-leden zo graag mee uitpakken vormen niet echt een probleem voor larven van groene kikkers, want die larven leven vooral op de bodem van de vijver waar ze minder opvallen voor vissen. Larven van watersalamanders leven dicht bij het wateroppervlak en zijn daardoor veel 'zichtbaarder' voor predatoren.

Bovendien zijn groene kikkerlarven heel snel en kunnen ze in grotere waterpartijen vaak goed ontsnappen aan jagende vis.

Alpenwatersalamander, Kleine watersalamander en Vinpootsalamander komen vaker voor in tuinen van Natuurpunters. Groene kikkers gaan het eerder zoeken in tuinen van niet-leden.

© Hugo Willocx

Groene kikker is een uitgesproken waterbeest. De kwaliteit van de omgevende landbiotoop is minder belangrijk dan die van de tuinvijver.

Uit de gegevens van 'Kijk, een kikker!' blijkt dus opnieuw dat je door bewuster om te gaan met je directe omgeving zelf kan bijdragen tot het behoud van de biodiversiteit.

Countdown 2010? Begin bij jezelf, in je tuin: nu meteen!

Meer info: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be

Dominique Verbelen, 0484/11.98.99, dominique.verbelen@natuurpunt.be

Electrabel
GDF SUEZ

VLINDER MEE

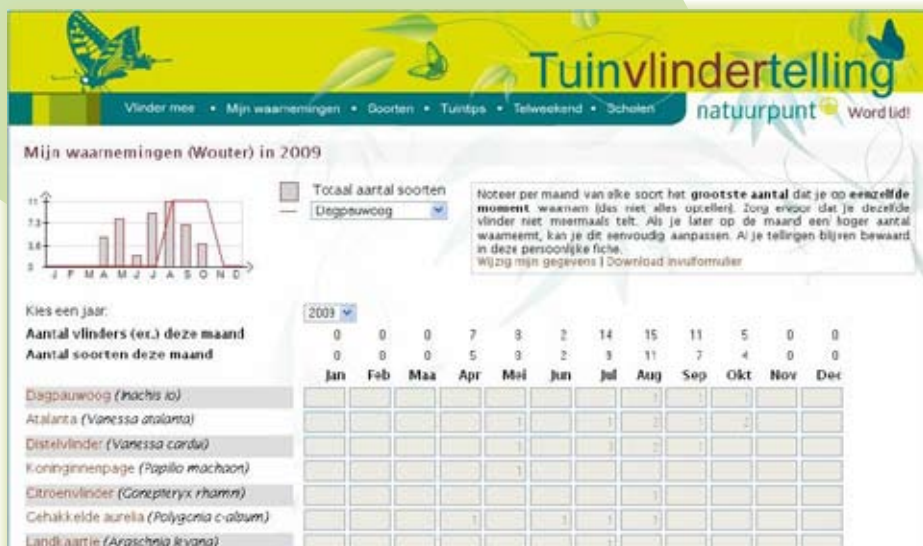
2008 - 2009

Zowel in 2008 als 2009 werd een nationale Tuinvlindertelling georganiseerd. Deze bestaat zowel uit maandelijkse tellingen als uit een groot nationaal Vlindertelweekend tijdens het eerste weekend van augustus. Naast het verzamelen van cijfers over onze vlinders wil deze actie mensen in contact brengen met de natuur dichtbij huis en beginnende natuurliefhebbers stimuleren om aan natuurstudie te doen; soorten op naam brengen, waarnemingen noteren en melden zijn daarbij essentieel.

Naast Natagora schaarde vanaf 2009 ook de Vlinderstichting in Nederland zich achter de 'Vlinder mee'-actie. De deelname aan het telweekend zit in stijgende lijn, maar vertoont wel een

duidelijk verband met de weersomstandigheden tijdens het telweekend. In 2008 was het slecht weer en deden slechts 1.022 gezinnen mee. Hoewel in 2009 op zondag ook een regenzone passeerde, was het over het algemeen wel gunstig vlinderweer en stuurden 2.427 Vlaamse gezinnen hun telformulier in! In Wallonië waren dat er bijna 2.000 en in Nederland 1.600. Zo werd dus in totaal in meer dan 6.000 tuinen tegelijk naar vlinders gekeken!

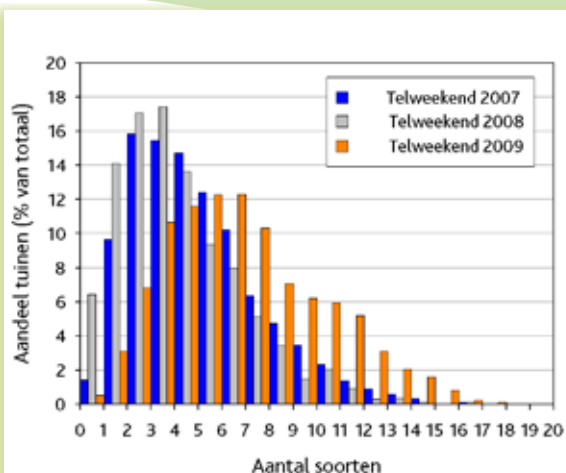
In een persoonlijke fiche worden de maandelijkse tellingen genoteerd.

De maandelijkse tellingen worden minder beïnvloed door weersomstandigheden aangezien deelnemers kunnen kiezen op welke dagen ze tellen en enkel het maximum wordt doorgegeven. Vooral de meest fervente vlinderliefhebbers werken hieraan mee. In het eerste jaar van de actie (2007) werden 1.598 maandtellingen door 526 deelnemers gemeld, in 2008 1.732 van 469 deelnemers en in 2009 2.077 door 538 tellers. Het aantal tellers stijgt én ze nemen deel gedurende meerdere maanden, wat de kwaliteit van de resultaten natuurlijk ten goede komt!

EERSTE RESULTATEN

Echt interessant worden de verzamelde cijfers pas wanneer lange tijdsreeksen beschikbaar zijn. Toch bieden de resultaten van de eerste drie jaren al heel wat boeiende inzichten. We vatten hier enkele bevindingen kort samen. Het volledige verslag is te downloaden van www.vlindermee.be.

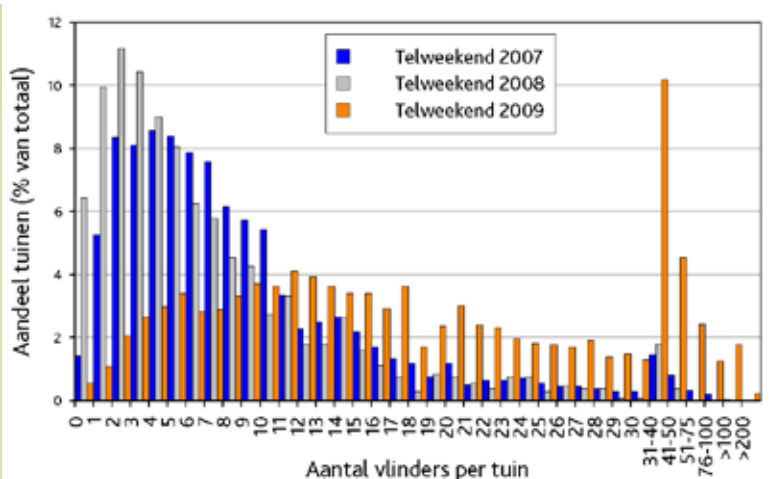
Uit de resultaten bleek duidelijk dat 2009 in alle opzichten een aanzienlijk beter 'vlinderjaar' was dan de twee voorgaande jaren. Er waren heel wat meer soorten én meer vlinders per tuin en er waren ook minder tuinen zonder vlinders. In een gemiddelde tuin werden 25 vlinders van 6 soorten geteld, tegenover 7 vlinders van 4 soorten in 2008 en 9 exemplaren van 5 soorten in 2007. Voor bijna alle soorten lagen de aantallen hoger dan de voorbije twee jaren.

Distelvlinder

© Marc Herremans

Verdeling van het aantal soorten per tuin over de verschillende teljaren.

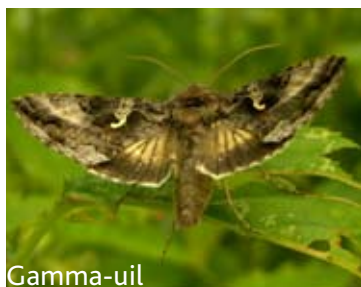
Verdeling van het aantal vlinders per tuin over de verschillende teljaren.

© Marc Herremans

Oranje luzernevlinder

© Pieter Van Dorselaer

Gamma-uiltje

Opvallend was de talrijke aanwezigheid van de Distelvlinder in 2009, die in het overgrote deel van de Vlaamse tuinen aanwezig was met gemiddeld maar liefst 10 exemplaren per tuin. In 2008 werd deze soort in slechts elf procent van de tuinen aangetroffen. Deze trekvlinder kon in 2009 jaar door het warme voorjaar en de zuidelijke luchtstromen massaal ons land bereiken en zich hier voortplanten (zie aparte bijdrage). Ook andere 'zuidelijke' soorten werden, hoewel minder bekend, toch talrijk gemeld zoals de Oranje luzernevlinder en het Gamma-uiltje, een dagactieve nachtvlinder die in bijna 40 procent van de tuinen werd opgemerkt.

	2007	2008	2009
witjes	93	74	91
Distelvlinder	16	11	83
Dagpauwoog	33	17	57
Atalanta	58	39	56
zandoogjes	42	51	53
blauwtjes	38	24	39
Gamma-uil	7	9	38
Gehakkelde aurelia	19	21	37
Bont zandoogje	34	36	32
Kleine vos	16	7	21
Koninginnepage	12	11	17
Citroenvlinder	11	8	16
Landkaartje	5	8	13
Kolibrievlinder	6	3	8
Kleine vuurvinder	3	3	6
Koevinkje	4	4	4

Aandeel tuinen (in %) waarin de soort werd waargenomen.
(Bv. Distelvlinders werden in 2009 in 83 % van de deelnemende tuinen gezien, in 2008 slechts in 11 %)

© Diane Appels

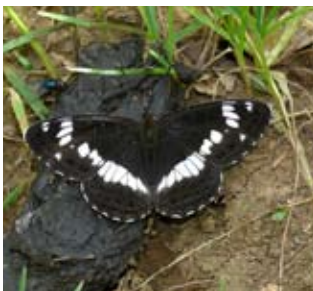

Kleine vos

Van onze 'eigen soorten' is vooral de toename van de Kleine vos goed nieuws. Die was de laatste jaren op de meeste plaatsen zo goed als verdwenen, maar is blijkbaar bezig aan een voorzichtig herstel. Vooral in Nederland doet de soort het wat beter. Ook Dagpauwoog en Gehakkelde aurelia zitten na twee slechte jaren opnieuw in stijgende lijn. Maar er zijn grote regionale verschillen. Zo is de provincie Antwerpen duidelijk de minst goede provincie voor de Dagpauwoog. Citroenvlinders worden in de Antwerpse en Limburgse Kempen dan weer meer gezien dan elders. Opvallend is dat het Oranje zandoogje in de provincies Oost- en West-Vlaanderen in 2009 in de top-3 van meest getelde vlinders staat.

Naast de meer algemene soorten werden in 2009 ook Keizersmantel, Argusvlinder, Bruin blauwtje, Glasvleugelpijlstaart, Kleine parelmoervlinder en Kleine ijsvogelvlinder gemeld. Leuke soorten om in je tuin te mogen ontmoeten! In Vlaams-Brabant zagen verschillende mensen de Spaanse vlag, een prachtige nachtvlinder die aan een stevige opmars bezig is.

© Marc Herremans

Kleine ijsvogelvlinder

Bruin blauwtje

Glasvleugelpijlstaart

Argusvlinder

Kleine parelmoervlinder

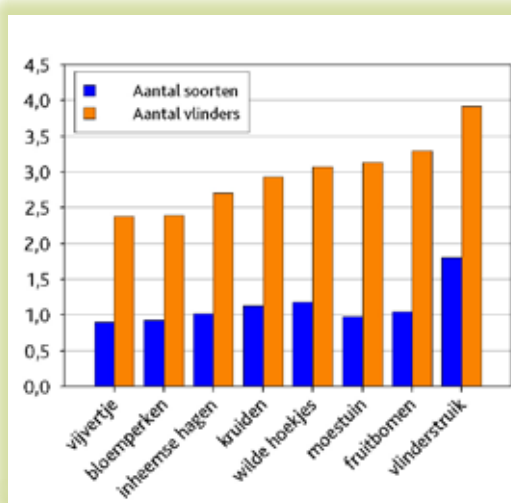

Keizersmantel

© Marc Herremans

HOOP MAAR GEEN GEJUICH

Het goede jaar 2009 voor onze dagvlinders is hoopvol, want het betekent dat onze vlinderpopulaties zich kunnen herstellen bij verbeteringen in klimaat en omgeving. Waarschijnlijk liggen de strenge winter en het warme voorjaar aan de basis van deze goede cijfers. Kwakkelwinters zoals we de voorbije jaren hadden, zijn immers niet gunstig voor het vlinderbestand omdat ze de overwintering bemoeilijken. Helaas zijn de klimaatvoorspellingen wat dat betreft niet zo hoopvol: zachte winters zullen in ons 'nieuwe klimaat' eerder regel dan uitzondering worden en extreme weersituaties zullen toenemen.

Gemiddeld aantal vlinders en vlindersoorten méér per tuin per vlindervriendelijke maatregel in vergelijking met tuinen zonder deze maatregel.

De toestand van onze vlinders is met één minder slecht jaar dus zeker niet zomaar ineens terug positief. Veel van onze vlindersoorten zijn nog steeds uitgestorven! De aantallen van de meeste soorten vlinders liggen nog altijd veel lager dan vroeger. Ons landschap is nog verre van ideaal ingericht voor dagvlinders. Ieder van ons kan zijn bijdrage leveren aan het verbeteren van de milieukwaliteit in zijn omgeving. Uit de cijfers van de vlindertelling blijkt duidelijk dat 'vlindervriendelijke' maatregelen in de tuin écht werken.

Zowel het aantal vlinders als het aantal soorten nemen hierdoor toe. En hoe meer maatregelen hoe beter, variatie is het sleutelwoord. We zien dat daar in Vlaanderen steeds meer aan wordt gewerkt, mede dankzij de resultaten van de Vlinder mee! actie.

Bedankt aan alle tellers!

Dank aan Hanne Verheyen van de Katholieke Hogeschool Kempen, die haar eindwerk maakte over dit project.

Meer info: Wouter Vanreusel, 015/29.72.13, wouter.vanreusel@natuurpunt.be

Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be

Meer lezen: www.telmee.be

www.waarnemingen.be

PRIORITAIRE PROVINCIALE SOORTEN

'SOME ARE MORE EQUAL THAN OTHERS'

De voorbije jaren bewoog er in Vlaanderen heel wat rond de (afbakening van) Provinciale Prioritaire Soorten (PPS). De provinciale overheden zijn zich steeds meer bewust van de noodzaak om actie te ondernemen tegen de achteruitgang van de biodiversiteit. In dat kader werd het soortenbeleid bijgestuurd zodat het als vangnet kan fungeren voor soorten die uit de boot dreigen te vallen bij het reguliere milieu- en natuurbeleid, nl. verbetering van de algemene milieukwaliteit en het vergroten van de natuurinfrastructuur door gebiedsgerichte werking. Omwille van beperkte middelen, wordt dat vangnet echter enkel uitgebouwd voor 'relevante' soorten, de zogenaamde PPS.

HOE ?

Eind 2005 nam de provincie Limburg, na een studie van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), het voortouw met het Gemeenten Adopteren Limburgse Soorten-project.

Toen dit een succesvolle formule bleek, volgden ook Vlaams-Brabant, Antwerpen en West-Vlaanderen snel met een gelijkaardig initiatief. Binnen iedere provincie werden de klemtonen bij de effectieve afbakening van de PPS iets anders gelegd, maar het algemene concept bleef gestoeld op twee criteria: enerzijds werd gekeken naar de relatieve verspreiding van de verschillende soorten in Vlaanderen, anderzijds naar hun belang voor het Vlaamse/Europese natuurbehoud.

In praktijk komt dit neer op de afbakening van soorten waarvan (1) het zwaartepunt van de verspreiding duidelijk in een bepaalde provincie gelegen is ten opzichte van de rest van Vlaanderen én (2a) die bovendien zijn opgenomen in de Europese Habitat/Vogelrichtlijn, of (2b) als 'kwetsbaar', 'bedreigd' of 'met uitsterven bedreigd' werden bestempeld op de Rode Lijst van Vlaanderen. Voor de relatieve verspreiding werd een ondergrens gehanteerd : indien meer dan 33 % van de Vlaamse populatie zich bevindt binnen een bepaalde provincie, werd een soort als 'prioritair' beschouwd en draagt de provincie een belangrijke verantwoordelijkheid voor de bescherming ervan.

Deze oefening werd uitgevoerd voor alle soortengroepen waarvan gegevens beschikbaar waren op Vlaams niveau, zowel wat verspreiding betreft als het bestaan van een Rode Lijst.

Andere criteria die bij de afbakening van de PPS in de verschillende provincies een rol speelden waren de accurateheid van de Rode Lijst gegevens en verspreidingsgegevens, de gebondenheid aan abiotische factoren die typerend zijn voor de provincie, kensoort van beheer met cultuurhistorisch belang typerend voor de streek tot de aaibaarheidsfactor toe.

WAT ?

Bovenstaande criteria lieten toe een lijst op te maken met soorten die van prioritair belang zijn in de respectievelijke provincies en waarvoor de provinciale overheid een belangrijke rol kan spelen inzake instandhouding en bescherming, én waarvoor ze actie voor wil en kan ondernemen.

De Kamsalamander is prioritaire soort in Limburg, Vlaams-Brabant en West-Vlaanderen.

© Jan Van Der Voort

Natuurpunt Studie hielp in de provincie Antwerpen bij de afbakening van de 196 prioritaire soorten. Voor de provincie Vlaams-Brabant werd de opmaak van de lijst toevertrouwd aan de Vlaams-Brabantse Koepel voor Natuurstudie (Brakona) die tevens onder Natuurpunt Studie ressorteert. Samen bakenden ze 226 soorten af. Limburgse gemeenten adopteerden in totaal 44 soorten en West-Vlaanderen klokte af op 89 prioritaire en 159 symboolsoorten die naar voor werden geschoven als relevant voor het provinciale soortenbeleid.

Taxonomische groep	Antwerpen	Limburg	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen
Amfibieën	1	5	4	4
Broedvogels	11	17	37	24
Dagvlinders	6	4	6	2
Hogere planten	82	4	55	48
Insecten (overig)	0	1	10	3
Libellen	13	2	0	0
Mossen en korstmossen	0	0	15	0
Nachtvlinders	0	0	17	0
Paddenstoelen	48	0	31	0
Reptielen	1	0	1	0
Spinnen	17	0	20	0
Sprinkhanen en krekels	6	3	4	3
Vissen	3	0	4	0
Weekdieren	0	0	1	0
Zoogdieren	8	4	21	5
Totaal	196	44	226	89

Prioritaire soorten in verschillende provincies

HOE NU VERDER?

Terwijl de Limburgse gemeenten aan de slag gaan om 'hun' soort te beschermen, wordt in Antwerpen speciale aandacht besteed aan de soorten van beek- en riviervalleien. Daar lag voor deze provincie immers het zwaartepunt van aanwezige prioritaire soorten. In Vlaams-Brabant worden de afgebakende prioritaire soorten momenteel gekoppeld aan leefgebieden. Dat laat toe (ook) maatregelen te nemen op niveau van leefgebied, waardoor die meerdere soorten tegelijk ten goede kunnen komen. Zo wordt het beste van de gebiedsgerichte en soortgerichte benadering samengebracht.

Ondertussen ontwikkelde Natuurpunt Studie i.s.m. Stichting Natuurinformatie eveneens voor verschillende provincies (Antwerpen, Limburg en Vlaams-Brabant) een portaalpagina binnen de online-invoermodule www.waarnemingen.be. Die laat toe waarnemingen van prioritaire soorten door te geven met exacte locatie en centraal te verzamelen. Bovendien geeft deze site per provincie en per gemeente een overzicht van de afgebakende prioritaire soorten die reeds werden waargenomen. Dat maakt deze website eveneens erg interessant voor gemeenten, werkgroepen of verenigingen die rond deze soorten aan de slag willen.

Meer info: Griet Nijs, 015/77.01.61, griet.nijs@natuurpunt.be

Ook op: www.waarnemingen.be -> projecten, www.brakona.be -> soortbescherming, www.limburg.be -> leven -> milieu en natuur -> biodiversiteit, www.provant.be -> natuur en bos -> natuurbeleid -> soortenbeleid

Met de steun van / In samenwerking met Provincies Antwerpen, Limburg en Vlaams-Brabant / GALS, ANKONA, BRAKONA, LIKONA / Natuurpunt Studie

PRIORITAIRE PROVINCIALE SOORTEN

PADDENSTOELEN IN VLAAMS-BRABANT EN ANTWERPEN

Voor de provincies Vlaams-Brabant (2008) en Antwerpen (2009) voerde Natuurpunt Studie een analyse uit om provinciale prioritaire soorten te selecteren.

Voor de provincie Vlaams-Brabant werden 31 paddenstoelen geselecteerd, waaronder voornamelijk soorten van zwaardere bodems en schrale graslanden. Een aantal gordijnzwammen uit de groep van de smeerhoeden (soorten met een kleverige hoed) zijn op Vlaams niveau enkel bekend uit het park van Tervuren. *Cortinarius alcalinophilus* is de meest voorkomende uit deze sectie, er zijn nog vier vindplaatsen gekend in de provincie Vlaams-Brabant. Dit zijn dan wel de enige waarnemingen voor Vlaanderen, deze locaties verdienen aandacht en bescherming. Tot voor kort werd deze opvallende soort als uitgestorven beschouwd in Nederland, maar ze dook recent terug ergens op.

© Ruben Wallevyn

Cortinarius alcalinophilus

© Roosmarijn Steeman

Zonnerussula

Een ander voorbeeld is de Zonnerussula (*Russula solaris*), een zeldzame soort die in augustus te vinden is bij Beuk, in lanen of parken op lemige bodems. Bijna 50 % van de Vlaamse waarnemingen van deze soort komen uit Vlaams-Brabant. Ze wordt vermeld als 'kwetsbaar' op de voorlopige Vlaamse Rode Lijst en is herkenbaar aan de felgekleurde gele hoed, waarvan het centrum donkerder is dan de rand. Het is belangrijk dat de beheerders hiervan op de hoogte zijn en dat de groeiplaatsen van deze zeldzaamheden bescherming krijgen. Per soort werd een fiche opgemaakt waarin de soort op basis van de opvallendste kenmerken wordt beschreven. Ook de leefgebieden, de ecologie en de Rode Lijststatus worden vermeld; een illustrerende foto en de huidige verspreidingskaart van de soort worden bijgevoegd. Tenslotte worden mogelijke maatregelen gegeven die getroffen kunnen worden om de soort te beschermen.

Voor de provincie Antwerpen bundelden we de Prioritaire Soorten in een rapport dat bezorgd werd aan alle gemeentes. Dit rapport moet dienen als werkdocument, om aan de slag te gaan waar nodig. Selectie volgens de 33 % regel resulteerde in 170 prioritaire paddenstoelen voor de provincie Antwerpen. Dergelijke lange lijst is moeilijk werkbaar als beleidsinstrument. Daarom werd hieruit een selectie gemaakt van relatief gemakkelijk herkenbare soorten, die zich bovendien bevinden in biotopen die bescherming verdienen. Dit resulteerde in een lijst van 48 soorten, die geclusterd werden in 8 leefgebieden. Van de 48 soorten zijn er elf die voorkomen in lanen op basenarme bodem en drie soorten die voorkomen in lanen op basenrijke bodem. Tien soorten zijn te vinden in moerasbossen en struwelen, een biotoop dat een belangrijke oppervlakte inneemt langs de waterlopen in de provincie Antwerpen.

In de Antwerpse Kempen zijn vooral de bossen op voedselarme zure zandgrond van belang voor paddenstoelen, waarin zes prioritaire soorten te vinden zijn. Ook grove dennenbestanden, op voormalige stuifzanden, bezitten een erg bijzondere (en bedreigde) mycoflora.

© Johan Paulussen

Forse melkzwam

Voor basenarme bodem bij Berk werd één soort geselecteerd (Forse melkzwam, *Lactarius trivialis*). Ook de heide- en veengebieden in de Antwerpse Kempen zijn op Vlaams niveau belangrijk en waardevol voor acht prioritaire soorten. Brandplekpaddenstoelen zijn de laatste decennia sterk achteruitgegaan en bijgevolg staat 96% van die gespecialiseerde soorten op de Nederlandse Rode Lijst. Vijf brandplekpaddenstoelen werden geselecteerd als prioritair voor de provincie Antwerpen. In het verleden werden hier heel wat brandplekpaddenstoelen waargenomen en

de Antwerpse mycologen voeren een gericht onderzoek naar brandplekken. Tenslotte werden er nog drie soorten van voedselarme droge graslanden weerhouden en één soort van kalkrijke zandgrond. Per leefgebied werden de bedreigingen en beheersmaatregelen opgesomd.

In onderstaande tabel wordt een voorbeeld gegeven van de aanpak van de soortenbesprekingen per leefgebied in het rapport Provinciale Prioritaire Paddenstoelen Antwerpen (Steeman, 2009).

Paddenstoelen van lanen op basenarme bodem

Bedreigingen en beheer

Tussen 1975 en 1985 zijn vrijwel alle kenmerkende soorten verbazend snel uit de humusarme eikenbossen in Nederland verdwenen (Jansen, 1984). In Vlaanderen speelde zich hetzelfde scenario af. Door vermesting en verzuring zijn tal van symbionten teruggedrongen tot schrale wegbermen. Daar konden ze zich handhaven omwille van de permanente afvoer van nutriënten door maaibeheer en/of het wegwaaien van strooisel. Maar ook daar gingen vele soorten snel achteruit, zodat aan het einde van de jaren tachtig stekelzwammen en de meeste ridderzwammen tot de zeldzaamheden behoorden. Sinds 2000 is er een kentering waar te nemen. Sommige mycorrhizavormers worden weer in grotere aantallen en op meer plaatsen gevonden, zoals de Hanenkam (*Cantharellus cibarius*). Maar het heeft er nog niet toe geleid dat soorten zijn teruggekeerd naar voedselarme bossen. Lanen en andere met bomen beplante wegbermen blijven een zeer belangrijke rol spelen voor paddenstoelen. Het beleid moet zich richten op behoud en bescherming van deze refugia. Want door de aard en functie zijn deze landschapselementen erg gevoelig voor verstoringen zoals bijvoorbeeld: graafwerken voor kabelaanleg, het deponeren van slootbagger of houtsnippers, uitlaten van honden, onzorgvuldig maaibeheer (slecht afvoeren), bodemverdichting door verkeer,... Bovendien genieten lanen doorgaans (behalve in natuurgebieden) nauwelijks enige bescherming als drager van natuurwaarden. Het is dus van groot belang dat mycologisch waardevolle bermen in kaart worden gebracht en een beheerplan krijgen. Het belangrijkste element in dit beheer is het jaarlijks maaien en afvoeren. Amerikaanse eikendreven zijn vaak bijzonder rijk aan mycorrhizapaddenstoelen, vermoedelijk omdat de afvoer van de grote bladmassa voor een sterke verschraling zorgt (Keizer, 2004).

Bij het kappen van dreven (aantasting, omvorming) is het belangrijk om gefaseerd te werk te gaan, zodat symbionten de kans krijgen om nieuwe bomen te koloniseren. Bij het aanplanten van nieuwe bomen is de keuze voor ectomycorrhizapaddenstoelen essentieel.

Gezoneerde stekelzwam (*Hydnellum concrecens*)

© Wim Veraghtert

Ecologie

De Gezoneerde stekelzwam heeft een voorkeur voor schrale wegbermen met Eik en Beuk op voedselarme zandgrond.

Verspreiding

Zowel de meeste historische als recente vindplaatsen treffen we aan in de Kempen en de Zandstreek. Voor 2000 was deze soort nog van 24 kwartierhokken gekend. Sinds 2000 werden een heel aantal nieuwe locaties in de Voorkempen (Malle, Zoersel, Turnhout, Wortel, ...) ontdekt, maar komen we aan slechts 17 kwartierhokken. De soort is duidelijk aan een herstel bezig. Ten noordwesten van de stad Antwerpen blijkt de soort nagenoeg verdwenen. De laatste vondst uit het Peerdsbos in Brasschaat dateert van 1967, te Zeurt in Schoten werd de soort laatst gezien in 1994. De bermen van de Dombergstraat in Turnhout staan bekend om hun rijke mycoflora. Deze worden beschermd daar ze grenzen aan het natuurgebied Dombergheide. Elders, bv. in de Jan Van Renesselaan in Oostmalle, groeien de stekelzwammen (meerdere soorten) vaak in wegbermen die door de gemeentelijke overheid worden beheerd. Het gemeentelijk bermbeheer is duidelijk niet gunstig voor paddenstoelen. Enerzijds komen de mycologisch interessante bermen niet altijd overeen met floristisch interessante bermen, anderzijds worden bepaalde gunstige maatregelen (een goed maaibeheer) teniet gedaan door andere ingrepen (bv. het deponeren van slootbagger op de berm, wat een enorme aanrijking van de bodem tot gevolg heeft). Tenslotte mag worden gewezen op het belang van Amerikaanse eik als begeleidende boom voor veel zeldzame symbionten (ondermeer Gezoneerde stekelzwam). Op vrij zure, voedselarme bodem zonder strooiselophoping (!) blijkt Amerikaanse eik een belangrijke functie voor zwammen te vervullen (Walley, 2004)..

Meer info: Roosmarijn Steeman, 015/29.72.22, roosmarijn.steeman@natuurpunt.be

Meer lezen: Jansen (1984)
Keizer (2003)
Steeman (2009a)
Walley (2004)

Met de steun van Provincie Vlaams-Brabant, BRAKONA, Provincie Antwerpen, ANKONA

KORSTMOSSEN ALS SNUFFELPALEN

CIJFEREN NAAR ALTERNATIEVE AMMONIAKMETERS

Concentraties van ammoniak in de lucht chemisch meten is nogal duur en tijdrovend, en gebeurt dan ook maar op een beperkt aantal monitoringsplaatsen in Vlaanderen. Samen met de dienst lucht van de Vlaamse Milieu Maatschappij voerden we in 2008-2009 een TWO-project uit naar de mogelijkheid om in Vlaanderen een meetnetwerk voor ammoniak op te zetten op basis van korstmossen, liefst dan nog met een beperkte selectie korstmossen die gemakkelijk herkenbaar zijn door leken. Hoofdbekommernis was om een methode te vinden die punten kan onderscheiden die boven of onder de norm van $8 \mu\text{g}/\text{m}^3$ liggen, het kritische niveau voor vegetatie volgens de wereldgezondheidsorganisatie.

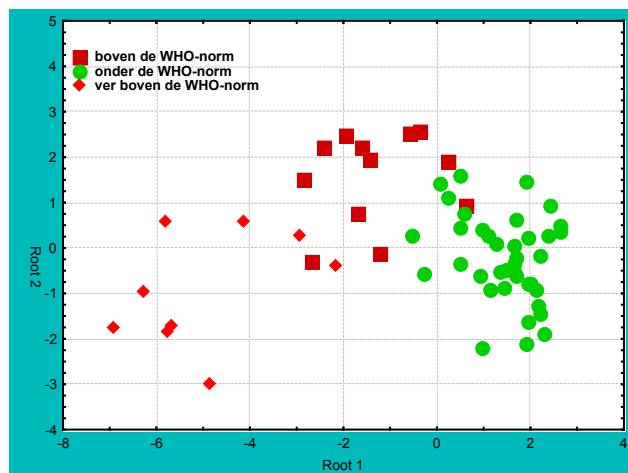
Concentraties van ammoniak in de lucht werden gedurende 13 maanden op 100 punten in Vlaanderen gemeten met chemische samplers. De meetpunten lagen op toenemende afstand van actieve veehouderijbedrijven, de belangrijkste bron van ammoniakvervuiling in Vlaanderen.

© Marc Herremans

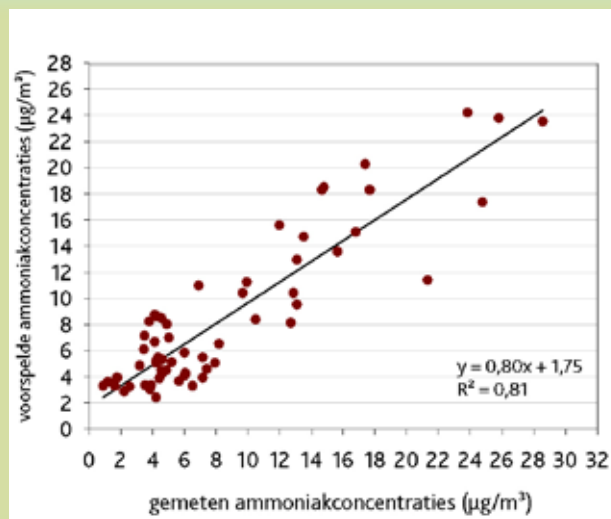
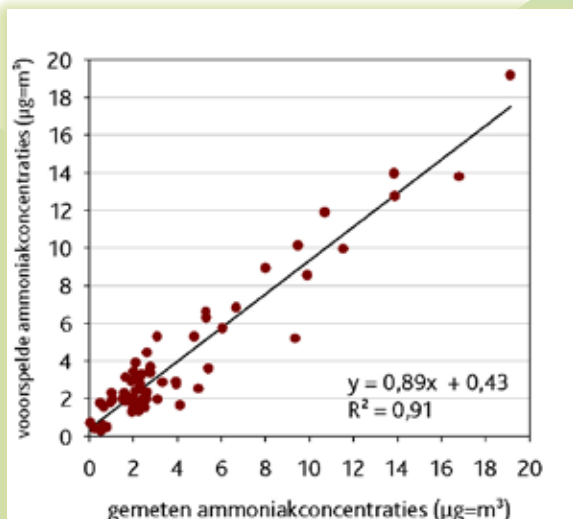
Korstmossen (voorkomen, bedekking en grootte) werden bestudeerd telkens op een rij van (6-)10 Zomereiken of hybride 'Canada' populieren. Daarna was het hard rekenen om uit meer dan 1.500 variabelen de meest informatieve verbanden te vinden tussen korstmossen en de gemeten ammoniakconcentraties.

Er waren opvallend goede verbanden tussen korstmossen en de ammoniakniveaus, vooral op eiken, veel minder op populieren die heel andere schorseigenschappen hebben.

Een discriminantanalyse kan met informatie van 13 soorten korstmossen (op eiken) voor 97 % van de punten juist onderscheiden of de gemiddelde ammoniakconcentratie boven of onder de norm ligt.

Op basis van dit strak verband in de dataset tussen ammoniakconcentraties en kenmerken van korstmossen was het mogelijk (voor eiken) ammoniak te voorspellen ahv. korstmossen. Het beste model heeft maar informatie van 10 korstmossen nodig, maar daar zitten helaas wel een aantal moeilijk herkenbare bij. Wanneer we ons beperken tot gemakkelijk herkenbare korstmossen, wordt het verband minder sterk, maar toch nog goed bruikbaar. Die modellen leveren ook voldoende nauwkeurige resultaten op wanneer ze toegepast worden op een andere dataset dan waarop ze ontwikkeld werden en zijn bijgevolg bruikbaar om ammoniakconcentraties te voorspellen onder ongekende omstandigheden.

Er zijn sterke verbanden tussen de gemeten ammoniakconcentraties en de concentraties voorspeld met modellen op basis van korstmossen: links beste model voor minimum concentratie ammoniak op basis van alle korstmossen, rechts beste model voor gemiddelde ammoniakconcentratie wanneer enkel gemakkelijk herkenbare korstmossen gebruikt worden.

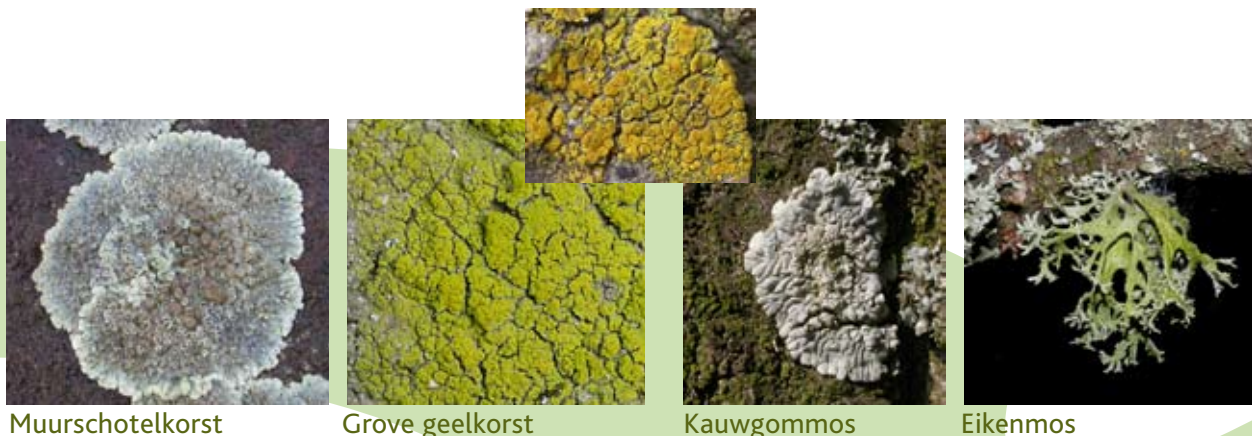
© Marc Herremans

Niet alle korstmossen indicatief voor ammoniak zijn zomaar herkenbaar door een leek. Sommige zijn moeilijk te vinden (bv. Vliegenstrontjesmos) (links) en/of zijn moeilijk uit elkaar te houden (bv. Rijpschildmos (midden) en Gestippeld schildmos (rechts)).

De minimale ammoniakconcentraties vertoonden een beter verband met korstmossen dan de gemiddelde concentraties; met piekconcentraties was het verband nog kleiner. Korstmossen kunnen blijkbaar wel heel even een ammoniakpiek verdragen, maar de aanhoudende laagste concentratie is bepalend of ze kunnen overleven of niet.

Op basis van onderstaande zeven goed herkenbare korstmossen kan de minimum ammoniakconcentratie voor 90 % van de punten correct geklasseerd worden (boven of onder de norm).

Muurschotelkorst

Grove geelkorst

Kauwgommos

Eikenmos

Bosschildmos

Gewone poederkorst

Groot dooiermos

© Marc Herremans

Door in een te onderzoeken gebied 4-5 opnames te maken, kan door gebruik van de meest voorkomende waarde met een foutkans van minder dan 5 per 1.000 bepaald worden of de lokale ammoniakwaarden beneden of boven de WHO-norm liggen. Dat allemaal voor eiken, want om te kunnen werken met populieren is de inzet van een korstmosspecialist steeds nodig en dan nog is een nauwkeurigheid van 95 % nipt haalbaar. Maar er is helaas een belangrijk deel in het westen van het land waar geen lanen met eiken te vinden zijn.

De nauwkeurigheid van de resultaten is beter wanneer meer soorten korstmossen (inclusief de moeilijke) bestudeerd worden op meer bomen, maar met die 7 soorten hierboven kom je al een heel eind. Het is dus mogelijk om een biomonitoringnetwerk op te zetten met een beperkte set goed herkenbare korstmossen, zeker als het er enkel op aan komt om punten boven of onder de norm te klasseren. Uitgevoerd door een korstmosspecialist in professionele tijd kost biomonitoring ongeveer een kwart van chemische metingen met samplers. Indien het zou uitgevoerd worden door een netwerk van vrijwilligers, bedraagt de kostprijs amper 1/10de van chemische metingen.

Meer info: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be
Dries Van den Broeck

Meer lezen: Van den Broeck D. et al. 2009. [Rapport Natuur.studie 2009/5.](#)

In samenwerking met VMM

ZWALUWEN IN NESTEN

EERSTE EDITIE

© Danny Minne

Boerenzwaluw

Geen enkele vogel houdt zo veel van landbouwers als de Boerenzwaluw. En die liefde blijkt wederzijds: 96 % van de bevroagde boeren staat positief tegenover de aanwezigheid van zwaluwen op hun bedrijf. Meer nog: heel wat boeren houden jaarlijks de aankomstdata bij of noteren het aantal nesten in hun stallen. Boeren zijn fier op 'hun' zwaluwen. Natuurpunt ging in 2009 op zoek naar boeren met een hart voor zwaluwen. Want ondanks de liefde gaat het niet goed met de soort.

De terugval van zwaluwen is zo opvallend dat iedereen dit opmerkt. Draden vol kwetteraars, vliegende acrobaatjes op de boerderij: misschien kunnen we het binnenkort enkel nog in historische natuurdocumentaires of in het buitenland beleven. Best jammer want eigenlijk wil niemand deze ambassadeurs van het boerenland kwijt. Eind jaren '90 werd 96 % van de Vlaamse Boerenzwaluwnesten aangetroffen op of in de onmiddellijke omgeving van boerderijen. Op bijna 70 % van die boerderijen waren runderen aanwezig maar er werd ook gebroed op landbouwbedrijven met varkens (12 %), kippen (11 %) en paarden (10 %). Het gemiddeld aantal nesten lag op drie per boerderij. Open varkensstallen scoorden doorgaans aanzienlijk beter en boerderijen zonder vee bleken niet in trek. En net omdat Boerenzwaluw bijna een exclusieve boerensoort is, ligt daar wellicht de oorzaak maar ook de oplossing van het probleem.

Het aantal landbouwbedrijven met runderen is de laatste 30 jaar met bijna de helft verminderd. Opvallend: Boerenzwaluw ging er in Vlaanderen de laatste 30 jaar met ongeveer 80 % op achteruit. Het een heeft waarschijnlijk wel met het ander te maken. Maar ook de resterende veebedrijven worden minder zwaluwvriendelijk. Op nieuwe, grote industriële veehouderijen krijgen zwaluwen om bedrijfshygiënische of technische aspecten (interne klimaatbeheersing) steeds minder toegang. Het doemscenario wordt almaar dreigender. Gesloten mestopslag leidt tot een drastische afname aan insecten (en dus minder zwaluwvoedsel), melk- en koelruimtes worden onder toenemende druk van Europa en consumentenorganisaties afgesloten, koeien in de wei dreigen plaats te maken voor koeien die permanent in een ligboxenstal worden gehouden. En net die 'stalkoeien' hebben heel wat minder insecten om het lijf dan 'weikoeien'. Voor boeren is het niet altijd eenvoudig en moet op een gezonde manier worden gezocht naar een evenwicht tussen Europese hygiëneregels en het behoud van biodiversiteit, ook op hun eigen bedrijf.

© Miel Ferdinand

Enkel indien er methodes worden gevonden om Boerenzwaluwen (meer) kansen te geven in de industriële veehouderij, kan de soort op lange termijn als algemene broedvogel in Vlaanderen behouden blijven. Anders zal de soort - samen met het 'keuterboerke'- spoedig verdwijnen uit ons landschap. Natuurpunt was daarom ook verheugd dat de overkoepelende landbouworganisaties (de Boerenbond en het Algemeen Boeren Syndicaat) hun achterban mee hebben opgeroepen om deel te nemen aan 'Zwaluwen in nesten'. Ook de landbouw heeft er immers geen enkel belang bij dat zwaluwen verdwijnen uit ons landschap.

Op 30 en 31 mei 2009 werd 'Zwaluwen in nesten gelanceerd' met een heuse perscampagne. De Standaard, Het Laatste Nieuws, Het Nieuwsblad, De Gazet van Antwerpen en het Belang van Limburg pikten het persbericht op.

WTV

ROB

TVL

NTV

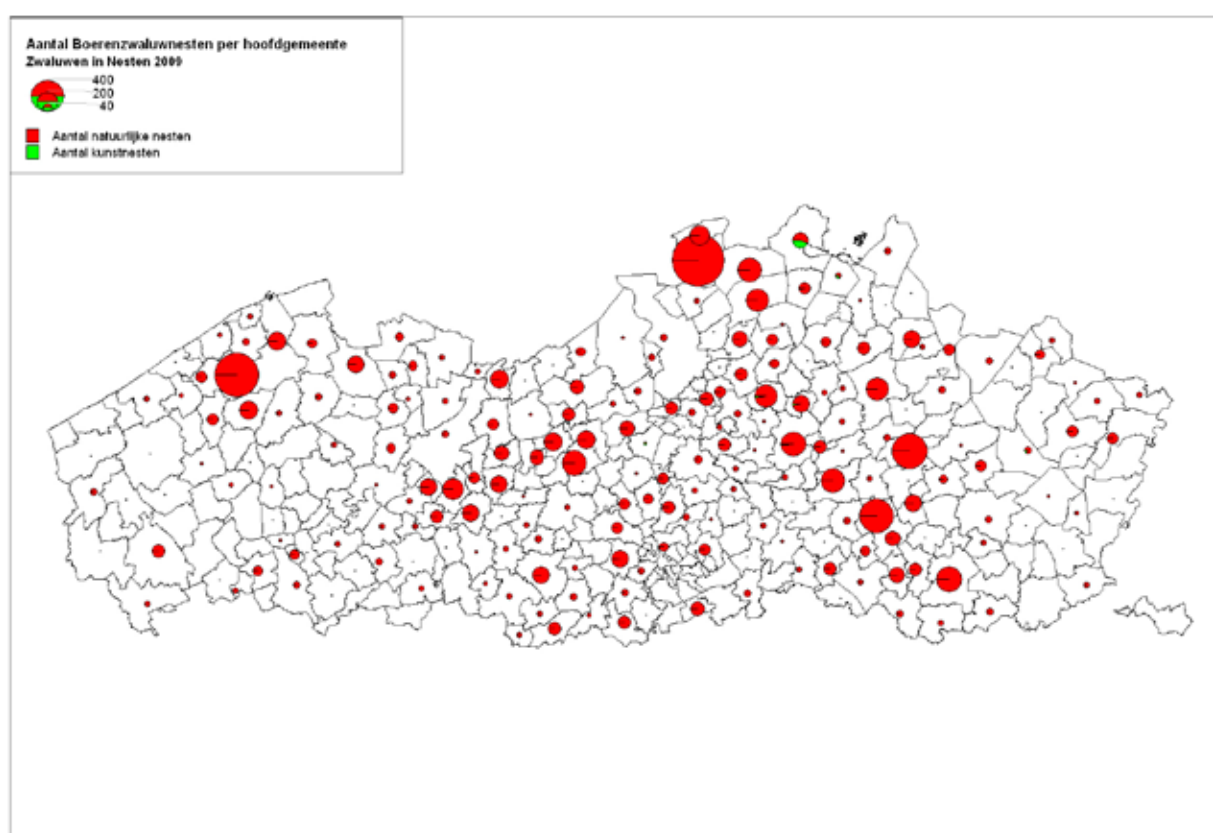
Walter Roggeman (voorzitter Natuurpunt) en Peter Van Bossuyt (adviseur plattelandsbeleid en duurzame ontwikkeling Boerenbond) lanceerden samen de actie op de regionale televisie WTV/ FOCUS terwijl Griet Nijs haar ding deed op ROB en Koen Leysen op TV Limburg. Ook leuk: het populaire Radio 2 programma 'De Madammen' haalde Dominique Verbelen naar de Reyerslaan om een uur live alle zwaluwvragen van luisteraars te beantwoorden en ook gezellig te kwetteren. Voor het eerst werd ook een campagnespot aangemaakt in samenwerking met het productie-huis NTV. De spot werd online geplaatst op de webstek van Natuurpunt en werd uitgezonden in 'Boerenste Buiten', een wekelijks land- en tuinbouwprogramma van NTV.

NTV

En hoe zat het met de Boertjes zelf? De telling 'Zwaluwen in nesten' leverde 6.582 bezette nesten op, waaronder slechts 42 (minder dan 1 %) in kunstnesten, verspreid over 229 van de 308 Vlaamse hoofdgemeenten, gegevens die werden aangeleverd door 530 waarnemers. Voor een aantal landbouwers zal er vast nog wel enige drempelvrees zijn geweest. Toegegeven: een boer die naar de site van Natuurpunt surft om 'zijn' zwaluwen in te voeren, het is alsnog niet evident. Daarom gingen ook veel Natuurpunters zelf de boer op en, het moet gezegd, ze werden doorgaans zeer goed ontvangen. De uitgebreide zwaluwbijdrages in Boer en Tuinder, Het Drietandmagazine en Landgenoten hadden landbouwers duidelijk goed voorbereid op de komst van 'de groenen'. Er werd zeker nog een pak nesten gemist want de verspreidingskaart op basis van de binnengekomen gegevens toont een aantal duidelijke witte gaten (bv. in de Noorderkempen).

In regio's waar meer volledig werd geteld (Tessenderlo, Bekkevoort, Aarschot, Brecht, ...) werden soms nog behoorlijke dichtheden geregistreerd, al is ook hier het vet van de soep wanneer wordt vergeleken met de beschikbare data uit de jaren '70. Topgemeente bij uitstek is Veurne met 816 nesten, gevolgd door Koksijde met 277 en Jabbeke met 276 nesten. De laatste locatie is een bijzonder voorbeeld van de intensieve inspanningen van een vrijwilligster, die met de fiets 88 boerderijen bezocht in de ruime omgeving van Jabbeke. Een stevige prestatie! Het hoogste aantal nesten op één locatie was 40 stuks in een stal in Kalmthout.

Bij al dit boerengeweld zouden we bijna vergeten dat er ook Huiszwaluwen werden geteld: meer dan 300 waarnemers leverden gegevens aan uit 178 hoofdgemeenten, goed voor 6.842 nesten. Daarmee werd wellicht het gros van de Vlaamse Huiszwaluwen door 'Zwaluwen in nesten' in kaart gebracht. Ter vergelijking: tijdens de telcampagne in het kader van de broedvogelatlas tussen 2000 en 2002 werd de totale Huiszwaluwpopulatie geschat op 8.000 à 11.000 broedparen.

© Natuurpunt Archief

Huiszwaluw bouwt verder aan het nest.

TVL

door Bloemmolens Ceres in Brussel waar 91 nesten werden geteld. Topgemeenten waren Diksmuide met 430 en Veurne met 367 nesten. Huiszwaluw lijkt vooralsnog een voorkeur te hebben voor hoeves (24 %), rijhuizen (22 %) en grote gebouwen (17 %).

Ook bruggen doen het met 14 % niet slecht. In het verleden was dit 10 %. Overleg met de bevoegde bruggenbeheerders en de daaruit volgende succesvolle acties hebben daar zeker toe bijgedragen. Aangezien de 'lastfactor' van uitwerpselen een belangrijke bedreiging vormt, kunnen we stellen dat deze door de mens beïnvloede trend naar brugbroeders bijzondere perspectieven creëert en misschien een belangrijke rol kan spelen in het behoud van de Huiszwaluw als broedvogel. Niet alleen bieden bruggen over rivieren en kanalen een rustige broedomgeving, de uitwerpselen worden daar niet als storend ervaren en een belangrijke factor voor nestmateriaal, water, is er steeds aanwezig.

Enkele opmerkelijke cijfers: minstens 743 (11 %) van de Huiszwaluwen woont in kunstnesten. Ongetwijfeld is dit een onderschatting want van een aantal regio's ontvingen we enkel globale tellingen van bezette nesten, zonder specificatie. Opvallend is wel dat de regio met de grootste dichtheid (Westhoek) haast geen kunstnestacties hebben plaatsgevonden en dat het grootste deel van deze vogels op boerderijen broedt. De kolonie met het hoogste aantal natuurlijke nesten werd gesignaleerd op de luchthaven van Zaventem (goed voor 99 bezette nesten) op de voet gevolgd

Meer info: Dominique Verbelen, 0484/11.98.99, dominique.verbelen@natuurpunt.be
Gerald Driessens, 015/29 72 27, gerald.driessens@natuurpunt.be

Meer lezen: Vermeersch G. *et al.* (2004)
Leysen (2010)

Windig & Florus (1997)

Meedoen?! www.telme.be of
voer je zwaluwnest in op www.waarnemingen.be

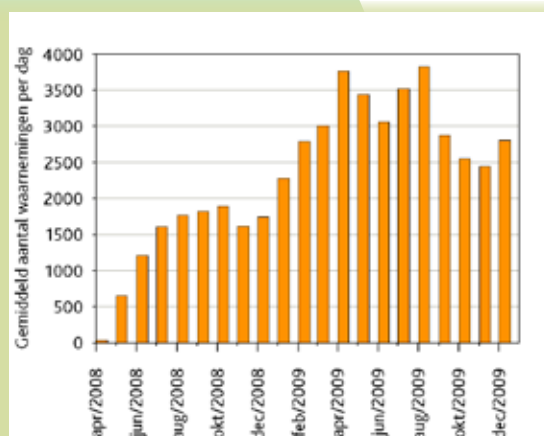
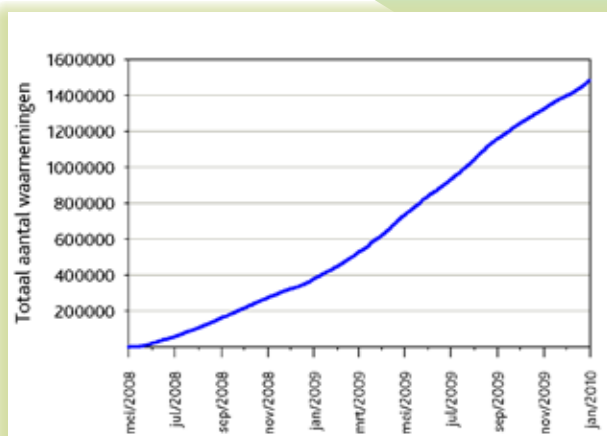
Verspreidings- onderzoek

omdat vele ogen meer zien

Natuurgegevens van vrijwilligers vormen een belangrijke bron van informatie voor het natuurbehoud, en worden al vele jaren verzameld en gebruikt voor verspreidingsatlassen, Rode Lijsten, MER's, enz. Vooraleer echter de observaties van individuele waarnemers in zo'n document terecht kunnen komen, zijn er heel wat hindernissen te overwinnen. Eerst moet de waarnemer opgeleid zijn (of zichzelf opgeleid hebben) om soorten correct op naam te brengen. Daarna moet hij/zij de reflex hebben om een observatie ook te noteren. Tenslotte moeten deze gegevens ook nog actief worden doorgegeven en op de juiste plaats terechtkomen. En daar schuilde vaak de moeilijkheid. Als vrijwilliger werd je vroeger gevraagd sommige gegevens via post, andere via mail door te sturen, voor sommige bestond er een online systeem (met voor elke soortengroep een andere website met bijhorend paswoord), en voor een heleboel soortengroepen was er gewoon geen eenvoudig toegankelijke plaats om je gegevens te bezorgen. Bovendien waren dit meestal effectief plaatsen waar je gegevens kon 'aanleveren' met niet altijd een grote meerwaarde voor de waarnemer. Wat er in Vlaanderen ontbrak, was dus een centrale invoerplaats voor al deze informatie die bovendien ook voldoende feed-back gaf aan de waarnemers zelf.

We geloven bij Natuurpunt sterk in 'natuur voor iedereen' en dus bij Natuurpunt Studie ook in 'natuurinformatie van, voor en met iedereen'. Toen van de Nederlandse Stichting Natuurinformatie de vraag kwam tot samenwerking, werd na rijp beraad dan ook besloten hier op in te gaan. Zo moesten we het warme water niet volledig zelf heruitvinden, want de Stichting Natuurinformatie had jarenlange ervaring met het Nederlandse Waarneming.nl. We kregen de kans om veel inspraak te hebben in de volledig nieuwe programmatuur die men voor Waarneming.nl net aan het ontwikkelen was. Zo konden we, na enkele maanden testen en aanpassen aan de Belgische situatie, onmiddellijk met een stabiel product naar buiten treden.

Toen op 15 mei 2008 de website www.waarnemingen.be van start ging, kwam die lancering voor sommigen wat onverwacht, maar het vulde meteen ook een duidelijke leemte op, want het systeem bleek al snel een schot in de roos. Het aantal gebruikers nam pijlsnel toe, en eind december 2009, na goed anderhalf jaar waren er al 5.000 verschillende waarnemers geregistreerd; en elke dag komen er nog nieuwe bij.

Groei van het aantal waarnemingen uit Vlaanderen ingevoerd op www.waarnemingen.be: (links) totaal aantal; (rechts) gemiddeld aantal per dag voor elke maand.

Waar die waarnemers aanvankelijk in totaal een paar honderd waarnemingen per dag meldden, lag dat eind 2009 al op zo'n 5.000 - 6.000 waarnemingen per dag voor België. Zo'n 70-80 % hiervan is afkomstig uit Vlaanderen. In totaal waren er eind 2009 niet minder dan 1,77 miljoen waarnemingen geregistreerd. Waarnemingen komen uit het ganse land, maar er zijn wel duidelijk regio's met meer en regio's met minder waarnemingen dan gemiddeld. Dat zal zowel liggen aan de verschillen in soortenrijkdom tussen de landschappen, als aan de ruimtelijke spreiding van de waarnemers. Maar elke dag komen er waarnemers bij, zodat de meeste 'gaten' snel worden opgevuld.

Aangezien al deze informatie onmiddellijk raadpleegbaar is, worden de waarnemingen ook massaal bekeken. Elke week komen gemiddeld 5.000 verschillende mensen op de website en het valt op dat de bezoekers lang blijven, gemiddeld bijna 5 minuten! Ook de multimediabestanden vallen in de smaak, verschillende foto's van de Sneeuwuil in de Uitkerkse Polders werden meer dan 1.000 maal bekeken.

Www.waarnemingen.be heeft er dus op anderhalf jaar tijd voor gezorgd dat het debiet aan geregistreerde en beschikbare natuurwaarnemingen aanzienlijk is verhoogd. Dit omdat het voor waarnemers gemakkelijker en sneller is geworden om waarnemingen te melden én omdat de online feedback ervoor zorgt dat iedereen kan zien dat het zin heeft zijn waarnemingen aan 'het collectief' toe te voegen. Er worden nu ook waarnemingen van meer algemene soorten doorgegeven, én van soortgroepen waarvoor vroeger geen of geen goed toegankelijke databank beschikbaar was. Daarenboven vormt www.waarnemingen.be voor een heleboel natuurliefhebbers een motivatie om nu voor de eerste keer ook zelf waarnemingen te registreren. Velen zijn ook met terugwerkende kracht oudere waarnemingen aan het invoeren die tot dusver nooit waren doorgegeven.

De openbaarheid van het systeem waarbij niet-gevoelige soorten voor iedereen zichtbaar zijn en de mogelijkheid tot het toevoegen van foto's en geluiden om een waarneming te documenteren, zorgt - samen met een systeem van administrators die de waarnemingen nakijken - voor een uitgebreide controle op fouten, met een snelle terugkoppeling naar de waarnemer. Snelle bevraging komt goed van pas bij twijfelgevallen omdat de waarneming dan nog vers in het geheugen ligt en er eventueel nog op het terrein om bevestiging kan gezocht worden. Het zorgt ook voor een veel directere feedback tussen waarnemer en 'specialisten', of tussen waarnemers onderling, wat eigenlijk neerkomt op een grote digitale leergemeenschap. Www.waarnemingen.be zorgt zo ook voor een (h)echt waarnemerscollectief in Vlaanderen.

Veel waarnemers hebben in www.waarnemingen.be intussen het ideale instrument gevonden om al hun waarnemingen te archiveren. Dat is niet alleen leuk voor de persoonlijke ontplooiing, maar het levert ook meer en betere gegevens op om het natuurbehoud in Vlaanderen te voeden met cijfers. En daarvoor doen we het natuurlijk ook allemaal!

Bedankt aan alle waarnemers !!!!!

© An De Wilde

Vogels waren altijd al de eerste en meest toegankelijke diergroep om te bestuderen. www.waarnemingen.be toont aan dat vogels nog steeds de meest populaire soortgroep vormen voor het grootste deel van de natuurliefhebbers. Er waren natuurlijk altijd ook al specialisten van deze of gene ongewerveldengroep, en die worden in www.waarnemingen.be nu ook duidelijker zichtbaar. Wellicht mede daardoor zijn er meer en meer mensen die hun interesseveld ook naar andere soortgroepen verbreden. Zo nemen fervente vogelaars nu ook steeds vaker andere soortgroepen onder de loep. Aanvankelijk waren dat meestal dagvlinders, planten of libellen, maar de laatste jaren zijn er steeds meer onder hen die hun blik ook verruimen naar minder eenvoudige groepen zoals nachtvinders, loopkevers of wilde bijen.

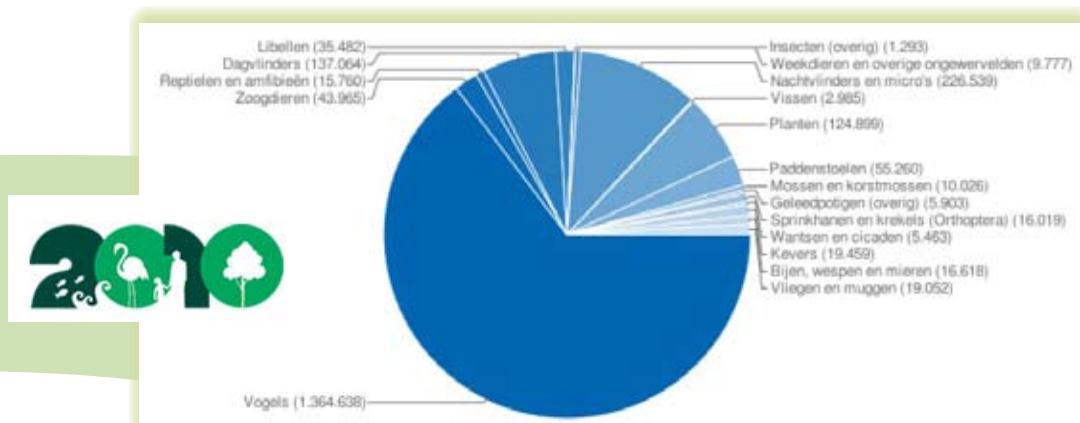
De beschikbaarheid van goed leesbare en mooi geïllustreerde veldgidsen is hier ongetwijfeld niet vreemd aan. Maar ook de nieuwe evoluties in de digitale wereld hebben hier sterk toe bijgedragen. Een massa informatie en beeldmateriaal is vrij beschikbaar via internet. Mensen houden elkaar snel op de hoogte via mail en sms, en voor fervente vogelaars bestaat er al enige tijd een waarschuwingssysteem via beeper en ondertussen GSM. Online-gemeenschappen zoals mailinglists en forums dragen hier ook toe bij. Niet alleen bevatten ze een schat aan informatie, maar ze stimuleren ook het onderlinge enthousiasme en het helpen van elkaar. Met een inhoudelijke en structurele ondersteuning van het Natuur.forum wil Natuurpunt Studie deze trend mee stimuleren (zie bijdrage elders).

Ook www.waarnemingen.be bouwt verder op die trend. Het nieuwe aan dit systeem is niet alleen dat de gegevens centraal verzameld zijn, en heel openbaar, maar ook dat ze geïllustreerd kunnen worden met foto- en geluidsbestanden van specifieke waarnemingen. Zo ontstaat een sociale controle op correctheid én een leergemeenschap voor de nieuwe waarnemer. Zo wordt het voor velen mogelijk om soorten correct op naam te brengen waar de zoektocht voorheen al te vaak snel zou gestrand zijn indien geen handboek of specialist in de buurt was. De duizenden foto's (intussen al 97.000 eind 2009) vormen eveneens een rijke bron van informatie.

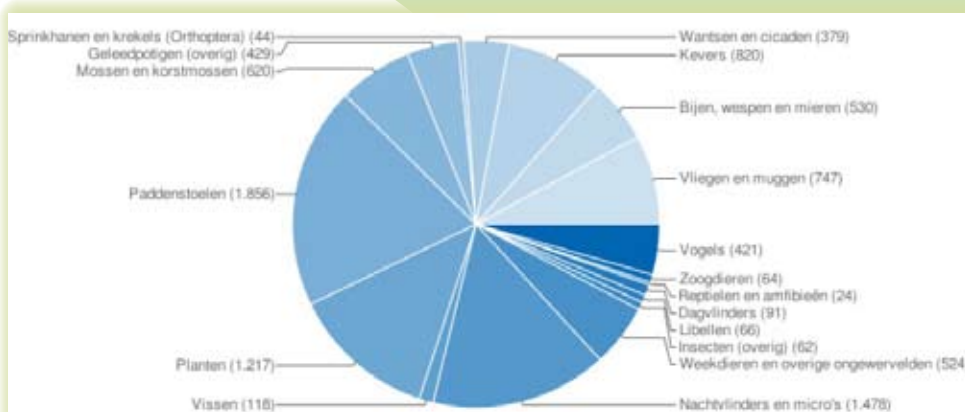
De mogelijkheid om in één scherm alle soortengroepen te kunnen melden, de in het systeem opgenomen volledige soortenlijsten, de hulp bij twijfelgevallen en de openbare beschikbaarheid van de veelheid aan waarnemingslocaties en beeldmateriaal zijn een stimulans gebleken voor veel mensen om intensiever aan natuurstudie te doen en om soorten van meer diverse soortengroepen op naam te (leren) brengen.

Door dit alles is de diversiteit aan gemelde soorten in www.waarnemingen.be fascinerend hoog, hoewel vogelwaarnemingen nog steeds 60% van de meldingen uitmaken. In totaal werden al bijna 2 miljoen waarnemingen van meer dan 9.000 verschillende soorten bijeengebracht. Dat zijn zowel 'klassieke' groepen als dagvlinders en planten, maar evenzeer andere.

Zo heeft het enthousiasme rond het nachtvlinderonderzoek ertoe geleid dat deze soortenrijke groep qua aantal waarnemingen reeds op de tweede plaats staat (zie bijdrage elders) en zijn er vele tienduizenden waarnemingen van vliegen, muggen, kevers, mieren, wespen en bijen.

Aantal waarnemingen per soortgroep

Aantal soorten per soortgroep

WWW.WAARNEMINGEN.BE: EVOLUTIES EN PROJECTEN

Www.waarnemingen.be is in de eerste plaats ontwikkeld voor toevallige, 'losse' waarnemingen. Dat zijn alle waarnemingen die zonder een specifieke vraagstelling of methode gebeurden zonder specifieke zoekinspanning, dus zowel tijdens een wandeling, vanuit de living of tijdens verplaatsingen naar het werk. Losse waarnemingen zijn vanouds de belangrijkste bron van informatie voor de opmaak van verspreidingsatlassen en Rode Lijsten. In veel gevallen zijn losse waarnemingen ook de enige beschikbare informatie uit bepaalde gebieden of over bepaalde soorten. Ze zijn en blijven dus een bijzonder waardevolle bron van kennis over de natuur.

Wanneer vele losse waarnemingen bij elkaar gelegd worden, kan bijvoorbeeld de soortenrijkdom of de inventarisatiegraad worden berekend. Met www.waarnemingen.be kunnen nu voor de eerste keer ook waarnemingen van verschillende soortengroepen eenvoudig samen worden geanalyseerd, zodat nieuwe vraagstellingen mogelijk worden. Met GIS toepassingen kunnen nieuwe variabelen berekend worden zoals de waarnemersdichtheid, de zoekinspanning, de verhouding tussen algemene en zeldzame soorten, de biodiversiteit over soortengroepen heen enz. Dit kan worden

gebruikt om kaarten te maken die de kans op aan- of afwezigheid op basis van een soort voorspellen, rekening houdend met de mate waarin een gebied onderzocht is of met de aanwezigheid van andere soorten. Dit soort analyses plannen we in de volgende jaren meer en meer. Naarmate de databank verder groeit, nemen de mogelijkheden van dit soort analyses toe.

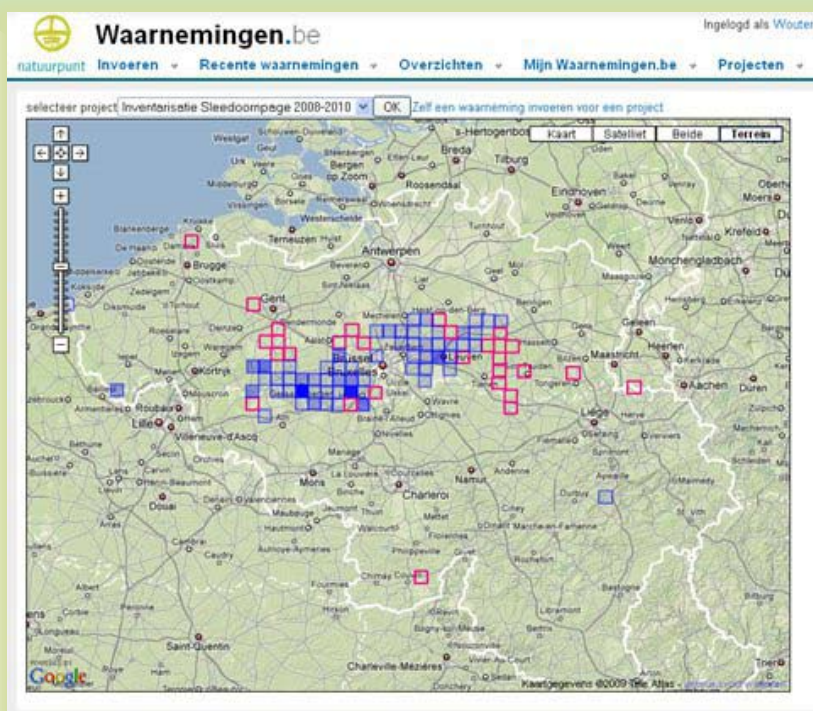
Sommige vraagstellingen kan je echter moeilijk oplossen met losse waarnemingen alleen. Een zekere afwezigheid vaststellen bijvoorbeeld. Ook veranderingen in populatiegroottes opvolgen of aantallen vergelijken tussen gebieden is moeilijker omdat niet elk jaar of in elk gebied op dezelfde manier met dezelfde inspanning gezocht of geteld wordt. Telprojecten waarin cijfers verzameld worden volgens een duidelijk omschreven methode kunnen dan ook vaak meer betrouwbare informatie opleveren over trends met minder (tijds)inspanning of rekenwerk.

In Vlaanderen liepen en lopen al een heel aantal van die meer gestandaardiseerde telprojecten. Denk maar aan de watervogeltellingen, het ABV-project voor broedvogels, de adoptiehokken binnen de dagvlinderatlas, de PTT wintertellingen van vogels, enz.

De meeste van die projecten hadden al voor het ontstaan van www.waarnemingen.be een eigen databank en dataportaal. Voor die projecten verwijzen we via Telmee.be door naar de bestaande systemen. Maar ook www.waarnemingen.be kan voor bepaalde doelen een hulpmiddel zijn om op meer projectmatige manier gegevens te verzamelen.

NULWAARNEMINGEN

Zo werd er de mogelijkheid ingebouwd om in het kader van projecten rond bepaalde soorten nulwaarnemingen toe te voegen. Een nulwaarneming is enkel informatief als op een bepaalde manier geteld wordt. Bv. voor de Sleedoornpage kan een nulwaarneming betekenen dat na een half uur zoeken op sleedoornstruwelen geen eitjes werden vastgesteld. Door die nulwaarnemingen samen

Projectwaarnemingen van de Sleedoornpage tonen zowel de aanwezigheid (blauwe hokken) als vastgestelde afwezigheden (rode hokken).

met positieve waarnemingen op een kaart te zetten, verschijnt rondom het verspreidingsgebied een zone met rode hokken waar de soort tot nu toe nog niet werd waargenomen (zie figuur). Van zodra in een hok een positieve waarneming wordt verricht, kleurt het hok blauw. Zo wordt het verschil duidelijk tussen zones waar de soort niet voorkomt, en zones waar niet gezocht werd. Ook voor Klapekster, Rosse vleermuis en Iepenpage werden reeds zo'n projectschermen aangeemaakt.

DIEREN ONDER DE WIELEN

Ons drukke wegverkeer zorgt ongewild voor veel dode dieren. Om de problematiek van deze verkeersslachtoffers beter in kaart te brengen, werd het project 'Dieren onder de wielen' uitgewerkt, een samenwerking tussen de Vlaamse overheid, Natuurpunt en Vogelbescherming Vlaanderen. Voor de technische kant van dit verhaal werd beroep gedaan op www.waarnemingen.be en werd een projectscherm aangemaakt.

In dit projectscherm kunnen verkeersslachtoffers gemeld worden zoals in het hoofdscherm, maar kan heel wat bijkomende informatie worden ingevuld over het type weg en de ligging en toestand van het verkeersslachtoffer. Een andere nieuwigheid is dat kan gezocht worden op straatnaam om snel de locatie te kunnen aanduiden.

Het raadpleegscherm toont een top-10 van meest gemelde soorten en statistieken over de gemelde slachtoffers. De verzamelde cijfers zullen worden gebruikt om de problematiek beter te documenteren en om de belangrijkste knelpunten in in het Vlaamse wegennet in kaart te brengen.

Het projectscherm is te raadplegen via www.dierenonderdewielen.be of via het menu Projecten in www.waarnemingen.be.

ZIE ZO ZOOGDIER

Ook voor de eerste Zoogdierentelling die de Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt organiseerde werd beroep gedaan op www.waarnemingen.be.

Via een vereenvoudigd invoerscherm met foto's, kunnen waarnemingen van verschillende soorten tegelijk worden doorgeven. Zo wordt het ook voor een breed publiek eenvoudig om een konijn of egel te melden. Tijdens het telweekend in oktober 2009 resulteerde dit in 767 waarnemingen. Maar het scherm bleef ook actief na het telweekend, zodat er een instapscherm beschikbaar blijft voor beginnende zoogdierenwaarnemers die er ook links naar de zoogdierenwerkgroep vinden.

Het projectscherm is te raadplegen via www.ziezozoogdier.be of via het menu Projecten in www.waarnemingen.be.

REGIOSCHERMEN

www.waarnemingen.be is een nationale website, waarin alle Belgische natuurwaarnemingen op één plaats meldbaar én raadpleegbaar zijn. Dat is de kracht van het systeem, want waarnemers kunnen op één plaats terecht voor alle informatie. Maar veel natuurstudieliefhebbers zijn toch in de eerste plaats geïnteresseerd in welke bijzonderheden er in hun eigen buurt werden opgemerkt. Ook het verenigingsleven van werkgroepen en afdelingen speelt zich op een meer lokale schaal af.

Om die lokale werking te stimuleren en een identiteit te geven werden regioschermen ontwikkeld. Dat zijn lokale versies van www.waarnemingen.be (niet voor één natuurgebied maar wel voor een ruimere regio of werkingsgebied). Ze hebben de meeste functies van het hoofdsysteem, maar tonen enkel de waarnemingen die binnen de grenzen van het werkingsgebied van de lokale werkgroep of afdeling liggen. Deze schermen gebruiken dezelfde achterliggende databank, dus alle waarnemingen die ingevoerd worden via het regioscherm komen ook in www.waarnemingen.be en worden ook nationaal zichtbaar. Nuttig voor de lokale werkgroep is dat ook de waarnemingen uit hun regio ingevoerd via het nationale scherm (bv. van waarnemers die geen lid zijn van de lokale werkgroep maar wel een waarneming uit de regio hebben gemeld) in dit lokale werkgroep-scherm zichtbaar zijn.

Alle functies en statistieken in het regioscherm hebben betrekking op de gegevens uit het werkingsgebied. Dat opent nieuwe mogelijkheden. Zo zijn ook de overzichten van statistieken, fenologie of gebieden volledig toegespitst op de regio. Je kan dus opzoeken wanneer de eerste Wielewaal in jouw streek werd gemeld. Voor de eerste waarneming in heel België moet je zoeken op www.waarnemingen.be.

Nuttig weetje: wanneer je in een regioscherm eigen waarnemingen of die van een andere waarnemer bekijkt, zie je ook enkel een selectie van hetgeen waargenomen werd binnen de regio. Dus iemands eerste Boerenzwaluw in een regioscherm is zijn/haar eerste waarneming binnen dit gebied, hoewel hij/zij elders in België misschien al vroeger op het jaar een zwaluw meldde.

Je kan ook een overzicht opvragen van alle waarnemers, gebieden en waargenomen soorten in het werkingsgebied.

Regioschermen zijn op zichzelf staande websites met een uniek adres (bv. <http://vwgnovl.waarnemingen.be>). Maar ze kunnen ook ingebouwd worden in de website van de afdeling of werkgroep (bv. www.natuurstudiegroepdijleland.be/waarnemingen.htm)

Elk regioscherm heeft een of meerdere regiomoderatoren die het wel en wee van dit scherm opvolgen. Zij kunnen ook mee de waarnemingen in het werkingsgebied nakijken en van commentaar voorzien. Meestal zijn dit de lokale natuurstudieverantwoordelijken. Zij kunnen ook het werkingsgebied instellen, nieuwsberichten plaatsen en belangrijk, de lokale waarnemingen exporteren. Zo kunnen alle gegevens ook netjes toegevoegd worden aan de databank of het archief van werkgroep, gebied of afdeling.

Binnen een regioscherm kan ook de regionale zeldzaamheid worden aangepast, zodat bepaalde soorten toch op de homepage verschijnen, ook al staan ze nationaal niet als zeldzaam ingesteld. Zo kan wat er wel en niet op het scherm verschijnt worden aangepast aan de lokale situatie en interesses.

Gebruikers kunnen zich lid maken van een werkgroep door in hun profiel onder 'Mijn waarnemingen.be > Lidmaatschappen' de werkgroep te selecteren. Hiermee geef je aan dat je geassocieerd bent met deze werkgroep, en geef je toelating aan de regiomoderatoren om jouw gegevens mee goed- of af te keuren. Later zal een lidmaatschap waarschijnlijk nog extra mogelijkheden bieden.

Een eigen regioscherm?

Een vijftigtal werkgroepen heeft intussen reeds een regioscherm. Werkgroepen die ook een regioscherm willen activeren, volgen onderstaande procedure:

1. Log uit en maak een nieuwe gebruikersnaam aan op naam van de werkgroep.
Gebruik deze werkgroep-gebruikersnaam niet om in te loggen.
2. Stuur een mailtje naar info@waarnemingen.be met volgende gegevens:
 - de naam van de werkgroep
 - de afkorting die je wil gebruiken voor het webadres (bv. taxandria.waarnemingen.be)
 - de naam van minimaal één en maximaal twee regiomoderatoren die als gebruiker bekend zijn in waarnemingen.be
 - een globale aanduiding van het werkingsgebied van je werkgroep

Met deze gegevens wordt dan een regioscherm geactiveerd waarna de regiomoderatoren het werkingsgebied precies kunnen instellen en de instellingen van het werkgroepscherm regelen. Voor de regiomoderatoren is een aparte handleiding beschikbaar.

Natuurstudiegroep Dijleland

Waarnemingen

Inloggen Registreren Forum Help Kies taal en/of site

Invoeren Recent waarnemingen Overzichten Links

Vernieuwd op: di 06 apr 2010 15:03:52 CEST Volgende vernieuwing om: 15:33:52

Recente zeldzaamheden

Soortgroep: **Vogels**

Datum	Soort	Gebied
2010-04-06	Krooneend - <i>Netta rufina</i>	Genval (Lac)
2010-04-05	Geoorde Fuut - <i>Podiceps nigricollis</i>	Vlaams-Brabant
2010-04-05	Grote Zilverreiger - <i>Ardea alba</i>	Groot Broek - Sint-Agatha-Rode
2010-04-05	Cetti's Zanger - <i>Cettia cetti</i>	Vlaams-Brabant
2010-04-04	Geoorde Fuut - <i>Podiceps nigricollis</i>	Doodse Bemde - Grote Bron
2010-04-04	Grote Zilverreiger - <i>Ardea alba</i>	Vlaams-Brabant
2010-04-04	Krooneend - <i>Netta rufina</i>	Tervuren - Park
2010-04-04	Middelste Bonte Specht - <i>Dendrocopos medius</i>	Meerdaalwoud - Zone Meerdaalwoud
2010-04-04	Waterpieper - <i>Anthus spinoletta</i>	Vlaams-Brabant
2010-04-04	Kleine Plevier - <i>Charadrius dubius</i>	Egenhoven - Egenhoven Bos
2010-04-04	Cetti's Zanger - <i>Cettia cetti</i>	Vlaams-Brabant
2010-04-03	Cetti's Zanger - <i>Cettia cetti</i>	Vlaams-Brabant
2010-04-03	Grote Zilverreiger - <i>Ardea alba</i>	Brabant Wallon, Vlaams-Brabant
2010-04-03	Zwarte Wouw - <i>Milvus migrans</i>	Oud-Heverlee - Ommendaal
2010-04-03	Kleine Plevier - <i>Charadrius dubius</i>	Egenhoven - Egenhoven Bos
2010-04-03	Geoorde Fuut - <i>Podiceps nigricollis</i>	Doodse Bemde - Grote Bron
2010-04-02	Waterpieper - <i>Anthus spinoletta</i>	Vlaams-Brabant
2010-04-02	Grote Zilverreiger - <i>Ardea alba</i>	Groot Broek - Sint-Agatha-Rode
2010-04-02	Kempshaan - <i>Philomachus pugnax</i>	Egenhoven - Egenhoven Bos
2010-04-02	Geoorde Fuut - <i>Podiceps nigricollis</i>	Doodse Bemde - Grote Bron

20 resultaten

Dit scherm is de regionale pagina van de Natuurstudiegroep Dijleland op www.waarnemingen.be. Waarnemingen.be laat toe in een mum van tijd uw waarnemingen te archiveren en laat ook onmiddellijk allerlei analyses en vergelijkingen toe. Dit verlicht aanzienlijk het werk van de lokale archiverissen. Het is dan ook een belangrijke tool voor verdere natuurstudie. Aan de actieve waarnemers in de regio vragen we ook om hun lidmaatschap van de Natuurstudiegroep ook op waarnemingen.be te activeren. De Natuurstudiegroep Dijleland nodigdan ook ten zeerste aan dat u uw waarnemingen ingeeft ofwel in de regiopagina op dijleland.waarnemingen.be ofwel rechtstreeks in het

Regioscherm ingebed in de webstek van Natuurstudiegroep Dijleland

VAN START MET WWW.WAARNEMINGEN.BE

BASISHANDLEIDING

Www.waarnemingen.be is zo goed mogelijk afgestemd op de wensen van waarnemers. Door de vele functies en mogelijkheden kan het voor sommigen wat veel ineens zijn om hiermee van start te gaan. Daarom een basishandleiding.

Een meer uitgebreide handleiding kan je hier downloaden:

http://www.waarnemingen.be/download/Handleiding_waarnemingen.pdf

WAARNEMINGEN RAADPLEGEN

Waarnemingen raadplegen op www.waarnemingen.be kan onmiddellijk, zonder ingelogd te zijn. Op het hoofdscherm zie je de meest recente waarnemingen van zeldzame soorten. Je kan hier ook snel wisselen van soortgroep.

Wil je ook de meer algemene soorten zien, dan kies je de gewenste soortgroep onder het menu 'Recente waarnemingen'.

Om de waarnemingen uit een bepaald gebied te zien, ga je naar 'Overzichten > Gebieden'. Door bij 'naam' een kenmerkend deel van de naam van het gebied in te tikken en OK te klikken, verschijnt een beperkte lijst van gebieden met een dergelijke naam.

Wil je meer info over een waarneming? Klik op het 'i'-tje vóór de waarneming en je krijgt alle details te zien. Klik je op een soort, dan krijg je alle waarnemingen van deze soort; klik je op een gebied, dan krijg je alle waarnemingen binnen dit gebied.

REGISTREREN

Om waarnemingen te kunnen invoeren, moet je eerst registreren. Dat is eenvoudig, enkel Naam, Gebruikersnaam, Provincie, en een werkend emailadres worden gevraagd. We vragen wel om jouw ECHTE naam in te vullen, zo dat het duidelijk is wie een bepaalde waarneming heeft verricht. De gebruikersnaam moet uniek zijn, en heeft minimaal 5 karakters en geen vreemde tekens.

Na het registreren wordt een paswoord opgestuurd naar het opgegeven e-mailadres. Als je geen paswoord aankrijgt binnen de 5 minuten, is er iets mis. Je kan het paswoord dan opvragen via een mailtje aan info@www.waarnemingen.be

Opgelet: mails van info@waarnemingen.be komen niet aan bij hotmail of live adressen. Gebruik daarom een ander emailadres.

Nadat je voor de eerste keer ingelogd bent, kan je jouw paswoord wijzigen via Mijn waarnemingen.be > Persoonlijke gegevens > Wachtwoord, of rechtstreeks via <http://www.waarnemingen.be/user/password>.

WAARNEMINGEN INVOEREN

Na de registratie kan je beginnen met het invoeren van waarnemingen. Via het menu 'Invoeren > Waarneming' kom je bij het invoerscherm.

datum

Standaard staat de datum van vandaag ingevuld. Vergeet niet om hier de precieze datum van de waarneming in te vullen! Je kan ook waarnemingen uit het verleden doorgeven, dus ook oude notitieboekjes kan je nu eenvoudig verwerken.

gebiet

Je selecteert een gebied door minstens 3 letters van de naam in te typen, waarna je vervolgens een selectie kan maken. De meeste gebiedsnamen zijn reeds in het systeem opgenomen. Als je er een selecteert, zoomt het kaartje meteen naar het gebied in kwestie.

Vergeet niet om het pijltje te verslepen naar de precieze locatie van de waarneming!

Ken je de naam van het gebied niet, dan kan je ook via de naam van een (deel)gemeente proberen. Je kan ook inzoomen en slepen met de kaart en gewoon klikken op de juiste plaats op de kaart.

Tip: Wil je een nieuwe gebiedsnaam toegevoegd zien, maak dan je gebied aan via 'Mijn Waarnemingen > Mijn Gebieden' en meldt dit gebied dan aan info@waarnemingen.be.

soortgroep/soort

Selecteer eerst de soortgroep (vogels, dagvlinders, ...), dan kan je vervolgens de soort aanduiden door achter 'soort' een deel van de naam van de waargenomen soort te typen. Na minstens drie letters verschijnt een lijstje, waarin je de gewenste soort kan aanklikken. Handig, want alle inheemse soorten zitten al in het systeem.

Alle overige velden mogen worden ingevuld maar zijn niet verplicht.

Wanneer je klaar bent met deze waarneming, klik je onderaan op 'Invoeren' en de waarneming is toegevoegd! Indien gewenst kan je nu ook een foto toevoegen als bewijs of illustratie van je waarneming.

MIJN WAARNEMINGEN.BE

In www.waarnemingen.be kan je eenvoudig al je ingevoerde waarnemingen raadplegen, sorteren of downloaden. Het menu 'Mijn waarnemingen.be' vormt hiernaar de toegangspoort.

Via 'Mijn waarnemingen.be > Mijn waarnemingen' krijg je een chronologisch overzicht van al je waarnemingen. Je kan hier ook sorteren op soortgroep, datum of provincie. Door op het 'i'-tje voor de waarnemingen te klikken, krijg je alle details van je waarneming terug te zien.

Tip: Als je in 'Mijn waarnemingen.be' op een gebiedsnaam achter een waarneming klikt, krijg je het overzicht van al jouw waarnemingen in dat gebied te zien.

Via 'Mijn waarnemingen.be > Mijn foto's' kom je bij het overzicht van al je ingevoerde foto's.

Via 'Mijn waarnemingen.be > Jaarlijst' krijg je een overzicht van alle soorten die je reeds hebt waargenomen. Je kan hier sorteren op periode, jaar, maand, zeldzaamheid, provincie of soortgroep. Achter elke soort kan je klikken op 'Statistieken'. Dat toont een grafiekje van wanneer in het jaar je de waarnemingen hebt gedaan.

Tip: Via 'Overzichten > Toplijst soorten' kan je jouw lijst vergelijken met die van andere waarnemers.

Via 'Mijn waarnemingen.be > Persoonlijke gegevens' kan je die gegevens aanpassen, bv. je email-adres wijzigen of een nieuw wachtwoord aanvragen.

Via 'Mijn waarnemingen.be > Export' kan je jouw gegevens downloaden om ze op te slaan op je computer, toe te voegen aan een lokale databank, of te importeren in Excel of in een GIS programma. Je kan kiezen uit 3 formaten.

- een .kml-file kan je openen met het programma Google Earth. Dit toont meteen al je waarnemingen op satellietkaart. Je kan ze wel niet meer bewerken.

- via de daglijst wordt een eenvoudig lijstje aangemaakt in tekstformaat waarin per gebied voor een bepaalde periode alle waargenomen soorten worden opgesomd. Handig om te posten op een forum of te mailen naar vrienden.

- alle details van waarnemingen kan je downloaden via het .csv formaat. Dat kan je eenvoudig openen in Excel. Daarna kan je ze naar believen sorteren, wijzigen of doorsturen.

Er zijn nog veel meer mogelijkheden in www.waarnemingen.be en er komen regelmatig nieuwe functies bij. Een uitgebreide handleiding kan je downloaden via de website of nalezen op www.natuur-forum.be onder 'www.waarnemingen.be'.

The screenshot shows the 'Natuurforum Vlaanderen' website. The main section is titled 'Waarnemingen.be' and displays a list of observations. The table has columns for 'Waarneming', 'Soort', 'Datum', and 'Locatie'. The observations are listed in a table with alternating blue and white rows. The first row is for 'Rietland' and the second for 'Heideveld'. The table is paginated, showing 'Pagina 1 van 2'.

Waarneming	Soort	Datum	Locatie
Rietland	1	11/07	11/07/2010
Heideveld	1	11/07	11/07/2010
...	...	...	...

Op het forum kan je ook terecht met al je vragen, problemen of wensen over het systeem.

Meer info: Wouter Vanreusel, 015/29.72.13, wouter.vanreusel@natuurpunt.be
info@natuurpunt.be

Meedoen: www.waarnemingen.be

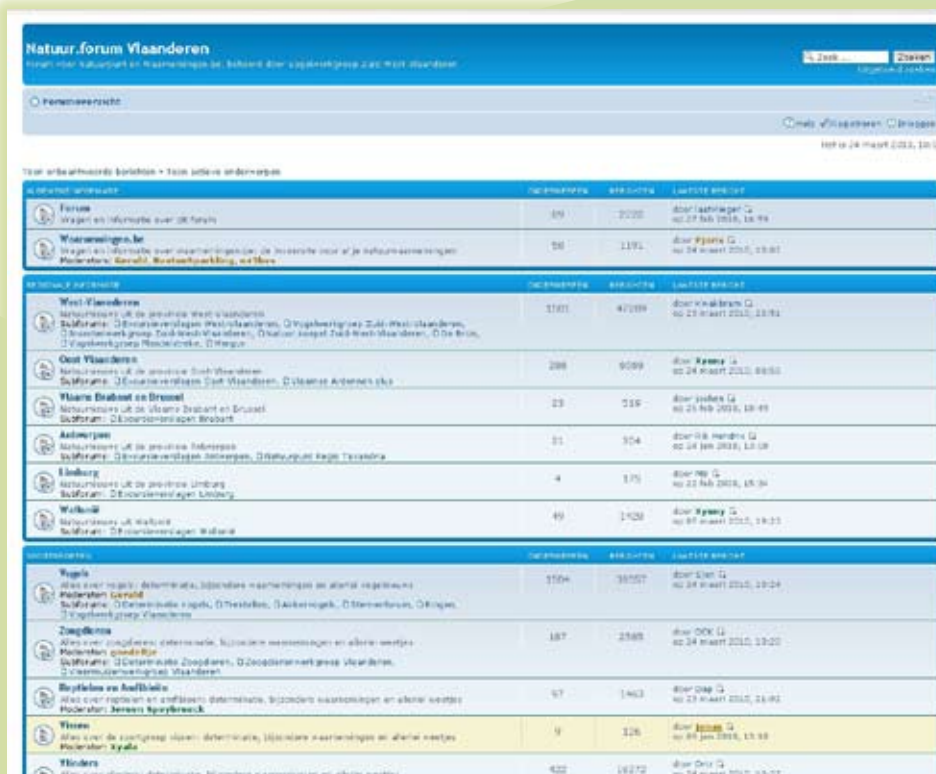
Meer lezen: www.natuur-forum.be

Voor alle soortgroepen is een nationale rubriek voorzien, waar discussies over moeilijke determinaties of bijzondere waarnemingen kunnen worden gevoerd. Zo leert iedereen van elkaar!

Daarna kan je met een druk op de knop reageren op een onderwerp, of zelf een nieuw onderwerp starten. In posts kan je foto's plaatsen of linken naar bestanden op andere websites. Naarmate je meer berichten post, krijg je een grotere vogelsoort achter je naam, van goudhaan tot steenarend.

Beginner of specialist, jong of oud, iedereen van goede wil en met een hart voor natuur is welkom op het Natuur.forum. Het forum kan ook dienen om activiteiten aan te kondigen of op te starten. Of gewoon om vragen te stellen. Doordat het duizenden bezoekers kent, krijg je meestal snel een zinvol antwoord.

Meer lezen: www.natuur-forum.be

19 JAAR AAN HET LIJNTJE

THE END OF AN ERA: R.I.P. NATUURPUNT VOGELLIJN

'Dit is de Natuurpunt Vogellijn, ingesproken op maandag 30 juni, om...'

sloot een lang tijdperk af in de Vlaamse vogelkijkersgeschiedenis. Negentien jaar lang berichtte de Vogellijn vrijwel dagelijks over bijzondere vogels in België (en aanvankelijk ook in Nederland). Voor het grootste deel van die periode was de Vogellijn een vrijwilligersinitiatief, in 2004 werd de infrastructuur noodgedwongen aangepast en werd het een betaallijn; dat bleek meteen het stille begin van het einde.

DE AANLOOP

In Nederland ontstond in 1987, naar Engels model, de eerste vogellijn op het Europese vasteland: het was een medium om waarnemingen van zeldzame (vogel)soorten op een heel snelle manier wereldkundig te maken. Tot 1989 werden de Belgische zeldzaamheden in beperkte mate mee opgelijst op de Nederlandse Dutch Birding Vogellijn maar in de zomer van dat jaar schakelde men over naar een professioneel systeem en dat bleek niet meer bereikbaar vanuit het buitenland. Er werd toen besloten een Belgisch luik op te starten onder de vleugels van DB, we schrijven september 1989. Het jaar 1990 bracht de opstart van Belgian Birding Magazine, een Belgische tegenhanger voor DB en logisch was de overstap naar een BBM-vogellijn. BBM was geen lang leven beschoren en na een jaar werd de toestand rond de lijn gereset.

POPULAIR

© Gerald Driessens

Twitch bij Erezée: op zoek naar de Steppevorkstaartplevier

Aanvankelijk mocht de vogellijn zo'n 100 à 120 keer per dag het hoorntje opnemen en tegen 1995 groeide het gemiddelde aantal oproepen aan tot 202 per dag (of gemiddeld 6.069 per maand). Het hoogtepunt werd bereikt in 1998 met 237 oproepen per dag (gemiddeld 7.111 per maand). De maand mei van dat jaar piekte met 8.535 oproepen, dus gemiddeld 275 per dag. Op absolute topdagen kreeg de vogellijn tot meer dan 400 oproepen op één dag.

Het systeem draaide toen op een 'gewoon' maar degelijk antwoordapparaat. De vijf apparaten die de lijn ooit heeft versleten, crashten doorgaans op een oververhitte aandrijving. Het derde presteerde het beste met een totaal van meer dan 305.000 beantwoorde oproepen. De lijn draaide fulltime, zelfs tot een stuk in de nacht en vanaf zeer vroeg in de ochtend. Niet moeilijk wanneer het aantal bellers een plafond heeft bereikt.

LEREN EVOLUEREN

Aanvankelijk werden op de Vogellijn enkel zeldzaamheden vermeld, om Franstalige bellers tegemoet te komen werden toen telkens de wetenschappelijke namen vermeld. Ook de Nederlandse hoogtepunten kregen een plaats. Om die actueel te houden was er een dagelijks contact met de inspreker van de Nederlandse Vogellijn.

Later werden geleidelijk ook hoge aantallen van algemenere soorten vermeld, soms werd het systeem gebruikt voor het melden van gewonde vogels of illegale vogelvangers, verloren/gevonden optisch materiaal, ... enz.

© Gerald Driessens

Twitch bij Erezée: op zoek naar de Steppevorkstaartplevier

De functie van het medium werd dus breder waardoor het ook voor draagvlakverbreding zorgde. Voor de gemiddelde Belgische vogelkijker was de Vogellijn 'part of the scene' geworden. Vele beginnende jongeren hebben nooit 'de periode zonder' gekend...

Midden jaren '90 werd de Vogellijn door DB aan 'De Wielewaal' geschonken.

De laatste vijf jaren van de 20ste eeuw brachten een belangrijke kentering met zich mee met één belangrijke speler en concurrent: de komst van het internet. Al gauw werd informatie over vogels wereldwijd én gratis beschikbaar. Het aantal bellers zakte van jaar tot jaar en stilaan werd duidelijk dat de tijd van het telefoonsysteem over zijn hoogtepunt heen was.

Inmiddels drong zich met de fusie een vijfde naamwissel op: de Natuurpunt Vogellijn was 'gebo-ren'. Vanaf 2004 (met de indiensttreding van ondergetekende bij Natuurpunt) werd meer en meer werk gemaakt van het verder communiceren rond en werken met waarnemingen. Naast de dienst die de Vogellijn verschaftte, maakten we er een punt van om de bewuste gegevens met één dag vertraging ook op de website te plaatsen. Het was immers nooit de bedoeling om van de Vogellijn een winstgevend medium te maken, maar om in de eerste plaats een dienst te verzekeren tegen een 'break-even'.

Toen in 2008 de lancering van www.waarnemingen.be werd voorbereid was de beslissing onafwendbaar: met ingang van 1 juli 2008 zou de Vogellijn ophouden te bestaan. Zodoende was er nog één maand overlap met www.waarnemingen.be.

De Vogellijn heeft al die tijd een niche gevuld en getoond dat het kijken naar leuke soorten een eigen plek verdiende in het ornithologische landschap. Mensen kregen de kans om ervaringen op te doen met erg bijzondere soorten (waarvan er vele later nooit meer werden teruggezien), leerden nieuwe gebieden en nieuwe gezichten kennen. Een kleine machine slaagde erin om de afstand tussen de Vlaamse vogelkijkers te dichten. Ondanks de zware inspanningsnoemer, was de Vogellijn een 'levensstijl' geworden.

Een cassette met Vogellijn-bloopers was ooit een leuk idee, maar is er omwille van technische redenen nooit gekomen...

De verschillende invallers die tijdens de afwezigheid het bandje draaiende hielden waren Viki Meeuwis, Patrick Buys († 2009), Dirk Colin, Filip De Vos, Joris Elst en David (Billy) Herman.

Ken Lossy nam het beheer van de vogellijn in 2003 voor een jaar over. Aan al deze helpers en de vergeten namen past hier een gemeend woord van dank.

Dat de waarnemer tevreden is met wat er in de plaats kwam, is intussen wel duidelijk. [Www.waarnemingen.be](http://www.waarnemingen.be) slaagde er op minder dan een jaar in om meer dan 1.000.000 waarnemingen te capteren. Meteen volgde de meest spectaculaire ornithologische winter die België ooit heeft gekend met Arendbuizerd, Provençaalse grasmus, drie Kleine burgemeesters, Sneeuwuil, Cirlgors, Aziatische goudplevier, Bruine lijster en Dikbekfuut.

© Gerald Driessens

Twitch bij Erezée: Steppevorkstaartplevier vertrokken?

Het Vogellijn tijdperk kon met een gerust hart worden afgesloten.

Het is nu aan de waarnemers om met vereende krachten aan te tonen dat ze er zin in hebben. Neem alvast snel een kijkje op www.waarnemingen.be en gebruik het als je elektronisch dagboek.

'Einde bericht.'

Meer info: Gerald Driessens, 015/297 227, gerald.driessens@natuurpunt.be

NIEUWE EN MARKANTE VOGELS

Elk jaar typeert zich op een of andere manier: door het verschijnen van nieuwe vogelsoorten voor het land, opmerkelijke invasies, of gewoon ... door het ontbreken ervan.

2008 en 2009 waren op dat vlak niet anders en het mag gezegd dat we - rekening houdend met de oppervlakte van België, het aantal vogelkijkers en de beschikbare gebieden - niet slecht gescoord hebben.

NIEUWE SOORTEN

Op 13 april 2008 werd uitgepakt met de eerste **Audouins meeuw** voor het land, bijzonder was dat deze kustmeeuw erg ver in het binnenland opdook bij Stokkem. In Oriolus 74 (2): 52-54 werd bijzondere aandacht geschonken aan deze ontdekking.

Vanaf 19 oktober 2008 verbleef er een onvolwassen **Arendbuizerd** op de rand van het havengebied bij Doel. De roofvogel bleef tot na de jaarwisseling in het gebied en vertikte het om zijn vierkante jachtkilometer te verlaten. Nog interessanter aan deze waarneming is dat het vermoedelijk om een vogel van de Noordafrikaanse ondersoort *cirtensis* ging. Een uitgebreid verslag hierover verscheen in Oriolus 74 (4): 150-152 en over de whereabouts van de vogel lees je ook elders in dit rapport.

Arendbuizerd, Doel, 17-11-2008

© Raymond de Smet

Dikbekfuut, Kluizen, 06-01-2009

© Johan Buckens

Delicaat, of spannend, wordt het wanneer er een nieuwe soort opduikt op een niet toegankelijke plaats, wat het geval was met de **Dikbekfuut** op het spaarbekken in Kluizen van 5 tot 11 januari 2009. Dankzij interventie van Lieven De Schamphelaere werd er een geleide wandeling georganiseerd om iedereen een legale kans te bieden om deze Noordamerikaanse soort binnen de landsgrenzen te bekijken.

Langs de trektelpost van De Fonteintjes in Zeebrugge vloog op 26 april 2009 een eerste zomer Amerikaanse goudplevier. Deze nieuwe Belg poogde even om te gaan zitten maar vloog dan toch door. Een alerte Johan Buckens, aanwezig op de telpost, voelde het kriebelen en besloot een poging te wagen om de vogel te onderscheppen in Het Zwin in Knokke, net voor hij Nederland zou binnenvliegen... en dat lukte. De plevier liet zich urenlang foeragerend bekijken tussen de Zilverplevieren. Over een stunt gesproken.

TWEEDE WAARNEMINGEN

Het mannetje Kleine topper dat sinds 17 november 2007 bij Harelbeke pleisterde, bleef tot 20 januari 2008 ter plaatse en kon voor de jaarlijsters nog leuk meegepikt worden. Nog meer bijzonder was dat je deze Amerikaan gemakkelijk kon combineren met de daar aanwezige Grote zee-eend, Zwarte zee-eend, Parelduiker en Witoogeend!

Eind oktober werd in de haven van Antwerpen een verzwakte Geelsnavelkoekoek opgeraapt. Men heeft niet al te veel fantasie nodig om te veronderstellen dat het dier aan boord van een schip in de haven verzeild raakte (zelfde verhaal als de Katvogel en Bootstaarttroepiaal), dit wordt nog verder onderzocht. De vorige waarneming van deze Noordamerikaanse soort dateert van 1874!

EN WE BOEREN RUSTIG VERDER

Het duurde drie Steppevorkstaartplevieren en tot 25 september 2009 voordat de soort voor iedereen bekijkbaar was in België. Place to be was Longchamps-Mehaigne in de provincie Namen. De eerste ooit werd in 1949 afgeschoten in Antwerpen en gedetermineerd aan de hand van het opgezette slachtoffer en de tweede, in Zeebrugge in mei 1982, was slechts voor enkelen weggelegd. Nog een derde geval was de Franklins meeuw die van 10 tot 12 juli 2009 in de Gentse kanaalzone vertoefde: een prachtige adulte vogel in zomerkleed.

© Filip De Ruwe

Franklins Meeuw, Moervaart, 12-07-2009

Een Izabelklauwier in de Antwerpse haven, de razend populaire Sneeuwuil van Uitkerke en een erg meewerkende Blauwstaart in Heist zorgden voor 's lands vierde waarnemingen van die soorten. Toch al de vijfde Vorkstaartplevier voor België zat in juni in Oostende, het was nochtans slechts de eerste maal dat de toegestroomde menigte binnen de landsgrenzen kon meegenieten van deze zuiderse soort.

's Lands vijfde Bruine lijster, maar slechts de eerste sinds 1956, was van 4 tot 24 januari 2009 uitermate goed te bekijken in Erezée.

Na een Aziatische of Amerikaanse goudplevier bij Doel dook er op 30 en 31 december een zekere Aziatische goudplevier op in de IJzermonding in Nieuwpoort. Dat betekende een zesde registratie voor ons land.

Een achtste waarneming klinkt verre van spectaculair maar voor de Kleine klapstekster (juli, Opheers) was het reeds meer dan 20 jaar geleden (juni 1988) dat ze ons land nog aandeed. Een jaartje later, op 28 augustus, laat een eerste wintervogel zich bij Othée ontmaskeren aan de hand van foto's op www.waarnemingen.be. Die vogel werd de dag later door vele tientallen waarnemers bekeken en gefotografeerd.

Opvallend is hoe deze vogels bijna zonder uitzondering prachtig gedocumenteerd en gefotografeerd werden, dit ondanks de soms erg beperkte waarnemingstijd. Zo bleef de Audouins meeuw slechts een kwartier ter plaatse. De mogelijkheden van de digitale fotografie hebben zich al ruimschoots bewezen; ook de sterk verbeterde fotokwaliteit in publicaties de laatste vijf jaar is daar een bewijs van.

Hoe verder het jaar vorderde, hoe duidelijker het werd dat www.waarnemingen.be zijn documenterende functie erg snel kon waarmaken. In vele gevallen stonden bewijsfoto's binnen een paar uur online.

© Geert Beckers

Audouins meeuw, Stokkem, 13-04-2008

© Dirk Ottenburghs

Kleine klapexster, Othée, 28-08-2009

Meer info: Gerald Driessens, 015/297 227, gerald.driessens@natuurpunt.be

ZONDER TOMTOMMEKE

GPS-WHEREABOUTS VAN POPULAIRE RARITEITEN

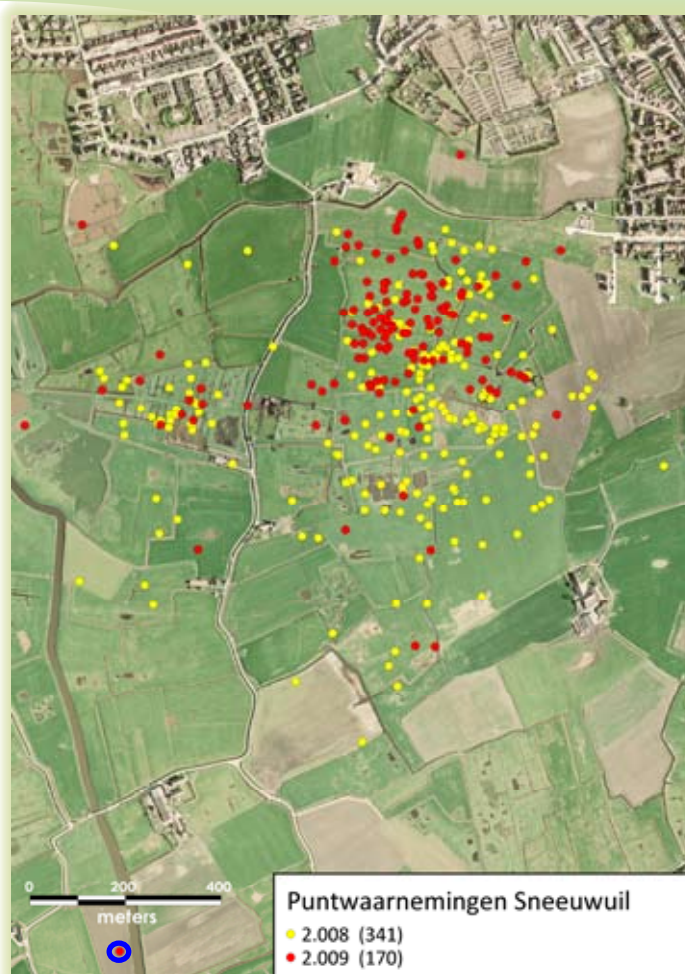
Een druk bezochte zeldzaamheid wordt soms tientallen keren per dag ingevoerd, wat door sommigen als overbodig en vervuilend wordt bestempeld. Eén enkele waarneming met alle waarnemers als 'medewaarnemers' zou de enige juiste weergave zijn in een databank. Klopt! Maar dit soort 'boekhouding' kan enkel achteraf perfect uitgevoerd worden, mits alle waarnemers eerst afzonderlijk hun waarneming als veelvoud invoerden.

NUT/TELOOS?

Ondertussen is er wel een heel andere merkwaardige toepassing mogelijk met al die veelvoudige waarnemingen van hetzelfde dier. Normaal is telemetrie van de whereabouts een kostelijke affaire, waarbij het dier moet worden gevangen en voorzien van een rugzak met een zendertje. In www.waarnemingen.be wordt menige zeldzaamheid tientallen maal per dag door diverse waarnemers precies op een satellietfoto gepositioneerd. Als we die gegevens voor een hele verblijfperiode samenleggen, dan krijgen we een goed zicht op de actieradius en het terreingebruik van dat dier. Net als andere waarnemingen zijn ook dubbelgegevens vooral interessant wanneer ze correct werden ingevoerd; echter, hoe groter het aantal dubbelwaarnemingen, hoe meer de onnauwkeurige gegevens opvallen. Enkele recente 'megasoorten' visualiseren verrassend veel van die logica.

SNEEUWUIL IN DE UITKERKSE POLDER

Van 19-11-2008 tot 13-3-2009 verbleef een Sneeuwuil in de Uitkerkse Polder. Van deze vogel werd de positie op 82 verschillende dagen ingevoerd, in totaal 511 keer. Als we al deze posities op een kaart zetten, is perfect af te lezen welke zone de vogel verkoos, of hoever hij doorgaans van de woonzone en de wegen bleef. Tenminste overdag, want waar hij 's nachts uithing, dat weten we niet met zekerheid op deze manier.

Luchtfoto met alle waarnemingen waar de Sneeuwuil in de Uitkerkse Polder gemeld werd gedurende 4 maanden

(Bron kaart: Digitale versie van de Orthofoto's, middenschallig, kleur, provincie West-Vlaanderen, opname 2005 (AGIV), AGIV & provincie West-Vlaanderen)

© Filip De Ruwe

Een visualisatie van de waarnemingen geeft duidelijk aan dat de omgeving van het Molenplasje zijn voorkeur genoot. Het kanaal vormt de westgrens van de waarnemingen. Waar de weg het gebied doorsnijdt, is een brede strook met amper waarnemingen: de vogel vermeed dus dicht bij de weg te komen rusten. Anderzijds tonen de vele waarnemingen ver van de wegen aan dat de Sneeuwuil zich goed liet vinden, ook wanneer hij ver van de straat zat. De waarnemingen ingevoerd op gebiedsniveau (zonder inzoomen en verslepen van het punt op de kaart) bevinden zich op de centroïde: de blauwe cirkel. Allicht hebben de enkele waarnemingen in dezelfde buurt eveneens betrekking op een weinig nauwkeurige invoer, dus bijvoorbeeld zonder in te zoomen.

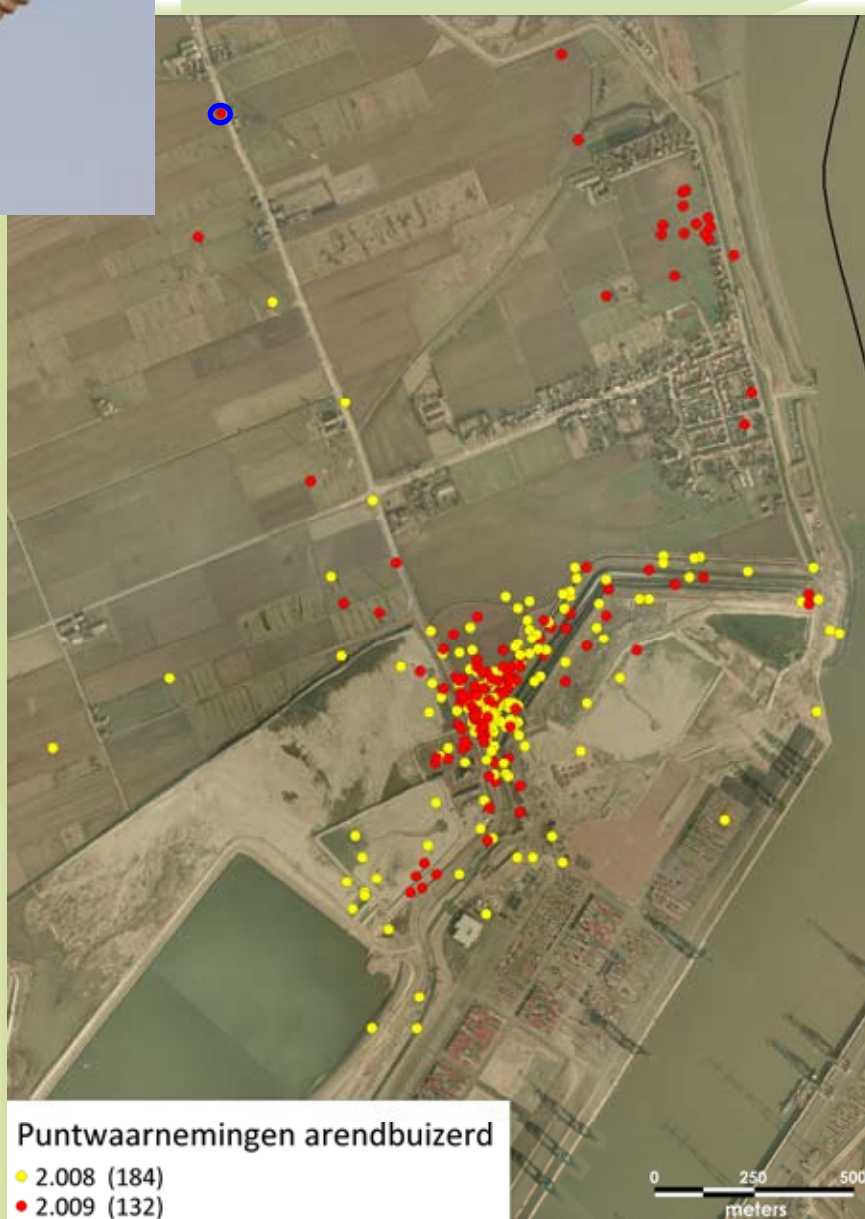
ARENDBUIZERD IN HAVENGEBIED DOEL

De Arendbuizerd die van 19-10-2008 tot 29-3-2009 in de Doelpolder verbleef, werd 316 keer gemeld op 88 dagen.

© Patrick Beirens

Zijn actieradius en jachtgebied verlegde zich amper gedurende zijn hele verblijf. Deze dwaalgast uit Noord Afrika wist hier dus de winter door te brengen binnen een jachtgebied van amper een km². Af en toe gebruikte hij alternatieve jachtplaatsen meer naar het noorden in de polder. Naar het zuidwesten van de cluster toe, in het havengebied, werden straatlantaarns benut als rustplaats.

Luchtfoto met alle waarnemingen waar de Arendbuizerd gemeld werd in Doel gedurende 7 maanden

(Bron kaart: Digitale versie van de Orthofoto's, middenschallig, kleur, provincie Antwerpen, opname 2007 (AGIV), AGIV & provincie Antwerpen)

BLAUWSTAART IN HEIST

Van 15-10-09 tot 26-10-09 verbleef een Blauwstaart in de achterhaven te Heist: de vogel werd 229 keer op de kaart gezet door waarnemers. De eerste zes dagen werd hij verspreid over het terrein gezien (toen waren er zelfs een tijdje twee vogels), maar daarna hield hij zich vooral op in een klein schaduwrijk bosje van 30 bij 20 m.

Luchtfoto met alle waarnemingen van de Blauwstaart in oktober 2009 in het haagje van Heist

(Bron kaart: Digitale versie van de Orthofoto's, middenschallig, kleur, provincie West-Vlaanderen, opname 2005 (AGIV), AGIV & provincie West-Vlaanderen)

Vooraf de eerste dagen foerageerde de Blauwstaart vanaf de draad aan de rand van de vlakte. De gegevens op gebiedsniveau (blauwe cirkel) negeren we; de onderste gegevens hebben betrekking op een tweede Blauwstaart die gedurende enkele dagen in het zuiden van het gebied verbleef.

© Dirk Ottenburghs

KLEIN WATERHOEN LIER-ANDERSTAD

In augustus 2009 was een juveniel Klein waterhoen in Lier-Anderstad erg honkvast. Aan de hand van het gedrag van dit diertje kunnen we het invoergedrag van de waarnemers bekijken. Enkele gegevens werden op naam van het gebied ingevoerd (kwamen bij blauwe cirkel terecht) en bij een paar andere werd te weinig ingezoomd om nauwkeurig te zijn (die kwamen in het water te liggen). De rest geeft nauwkeurig weer in welk hoekje van het gebied de vogel verbleef.

Luchtfoto met alle waarnemingen waar het Klein waterhoen gemeld werd in Lier-Anderstad gedurende augustus - september 2009

(Bron kaart: Digitale versie van de Orthofoto's, middenschallig, kleur, provincie Antwerpen, opname 2007 (AGIV), AGIV & provincie Antwerpen)

Er is een belangrijke les: hoe kleiner de afgebakende gebieden, hoe correcter de invoer. Enerzijds komt dit omdat er reeds automatisch dieper ingezoomd wordt op de kaart bij gebruik van een gebiedsnaam die slaat op een kleiner gebied en bovendien is er bij een kleiner gebied een betere herkenbaarheid van het landschap en dus een grotere aanleiding om de waarneming nog nauwkeuriger op de kaart te plaatsen.

BRUINE LIJSTER TE EREZÉE

Van 3 tot 24 januari 2009 werd een Bruine lijster waargenomen te Erezée (Luxemburg). Behalve op 22 januari, werd de vogel elke dag gemeld, zelfs meer dan 50 keer op 4 januari.

© Dirk Ottenburghs

Luchtfoto met alle waarnemingen van de Bruine lijster in januari 2009 te Erezée (Bron kaart: www.waarnemingen.be)

Naast de vaste foerageerplaats (appelboomgaard), centraal op de kaart, werden enkele tuinen in de omgeving onregelmatiger bezocht. Na de periode met extreem winterweer (vorst tot -20°C) verplaatste de vogel zich, samen met de aanwezige Kramsvogels en Grote lijsters naar de weiden ten westen van het dorp, van zodra na het dooien van de sneeuw het natuurlijke voedsel terug bereikbaar was.

Massaal al je gegevens invoeren is dan ook meer dan ooit de boodschap. Hartelijk dank aan alle waarnemers om wél al hun waarnemingen in te voeren, zelfs wanneer ze weten dat iemand anders eenzelfde waarneming ook al gemeld heeft.

Meer info: Gerald Driessens, 015/297 227, gerald.driessens@natuurpunt.be
 Marc Herremans, 015/297 242, marc.herremans@natuurpunt.be
 Meedoen: www.waarnemingen.be

SNEEUWTREK

HOE GING DAT OOK AL WEER?

'Vroeger' was sneeuwtrek vrij gewoon en een van de meer spectaculaire verschijnselen. Zodra de sneeuwdikte een kritisch niveau bereikte, vluchtten een aantal soorten massaal weg: redden wie zich nog redden kon. Opvallend was dat sneeuwtrek in het binnenland niet naar het zuidwesten gericht was zoals de najaarstrek, maar naar het westen tot noordwesten. Niet dom bekeken, want in die richting ligt de kust het dichtste bij. En vlak aan zee ligt er doorgaans minder of zelfs helemaal geen sneeuw.

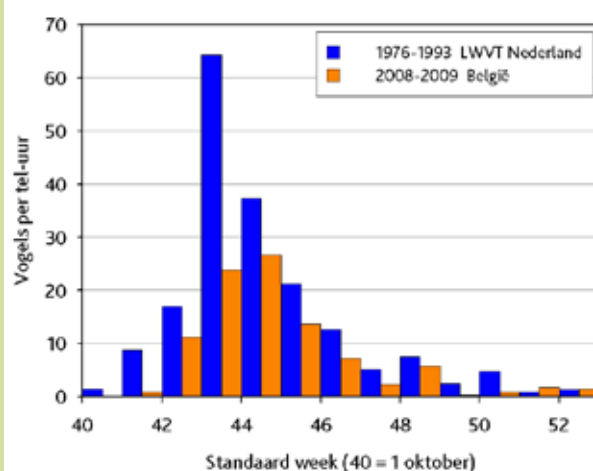
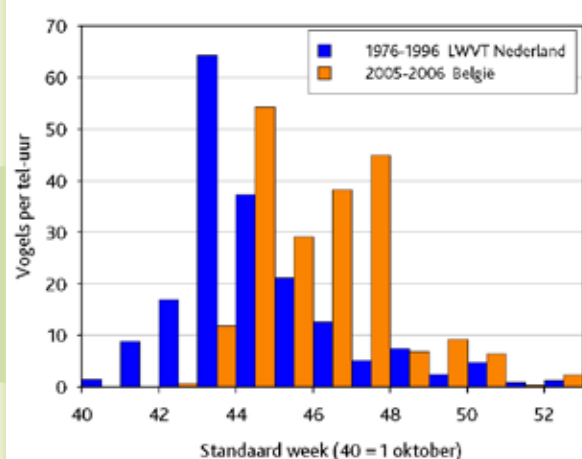

Maar sneeuwtrek, dat was iets van vroeger. Een lange rij (extreem) zachte winters o.i.v. klimaatopwarming zorgde er intussen voor dat deze kunst overbodig werd. En voor zangvogels die niet zo lang leven betekent dit dat we nu met populaties zitten die dat nog nooit hebben moeten doen.

De Kramsvogel is een straffe trekvogel!

De Kramsvogel is een straffe trekvogel met flinke doortrek in het najaar van vogels ver uit Scandinavië en Rusland. Maar het is toch ook een soort waarvan veel vogels in de winter flirten met de vorstgrens: zo lang mogelijk ter plaatse blijven om dan alsnog weg te vluchten bij te veel sneeuw. Niet te verwonderen dat de reeks zachte winters voor veranderingen in hun trekgedrag zorgde. In vergelijking met eind vorige eeuw was de trek recent eerst later in het najaar, en de afgelopen twee jaar viel bovendien op dat er veel minder vogels tot hier trokken. Vroeger waren grote zwermen kramsvogels langs de kust op de bessen van duindoorn karakteristiek, maar vooral eind 2009 bleven ze helemaal afwezig. 'Niet nodig om die trip te maken, we kunnen net zo goed in Polen of nog verder noordoost blijven overwinteren' had de recente geschiedenis hen geleerd.

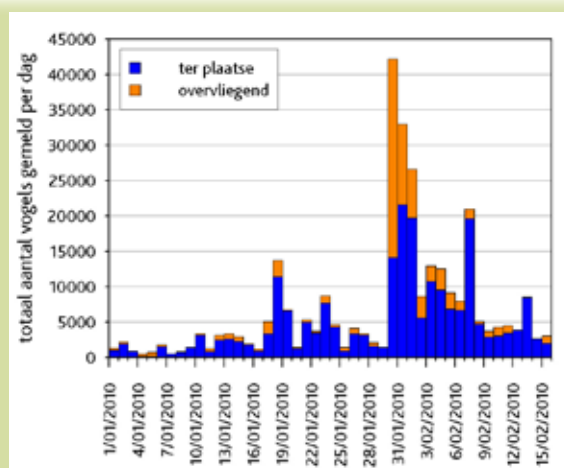
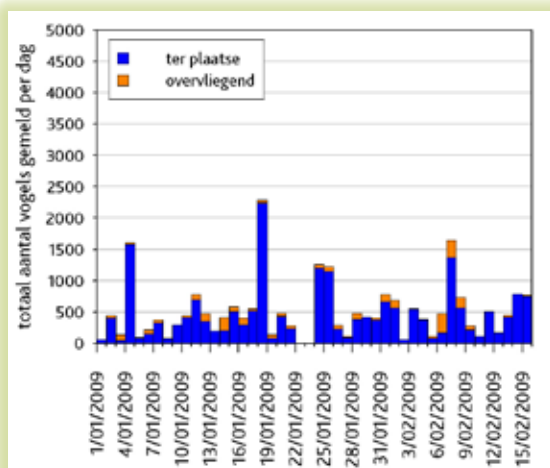
In 2005-2006 was de trek van kramsvogels in België later dan eind vorige eeuw het geval was in Nederland en in 2008-2009 bleven ze bovendien grotendeels weg. (bron: trektellen.nl)

Op 5 januari 2009 viel er een dik pak sneeuw (10 cm) gevolgd door een week strenge vorst. Vroeger zou dit voldoende geweest zijn voor massale sneeuwtrek, maar nu bewoog er amper iets. Verleerd? Even uitzitten en het zal wel overgaan. Maar dat was buiten de winter 2009-2010 gerekend. Aanvankelijk was het aantal Kramsvogels laag in Vlaanderen: met weekssommen < 1.500 gemelde vogels en dagmaxima < 700 vogels waren er nog net iets minder kramsvogels in december 2009 dan in december 2008. Van half naar eind december nam dat aantal lichtjes toe tijdens twee winterprikken, tot > 2.000 gemeld in de laatste week. Tijdens de derde winterprik vanaf 18 januari 2010 ging het dagmaximum in Vlaanderen plots naar 14.000 kramsvogels. Maar dat was nog klein bier vergeleken met wat de volgende sneeuwval veroorzaakte op 30-31 januari toen respectievelijk 42.000 en 33.000 kramsvogels gemeld werden, waarvan de eerste dag de grote meerderheid actief op doortrek. Kennelijk had deze zoveelste sneeuwzone (vierde winterprik bij ons) de sneeuwdikte verder weg in Europa onoverkomelijk gemaakt en moesten ze nu alsnog evacueren richting lage landen. Ook de eerste week van februari bleven de gemelde aantallen zo'n 20 keer hoger dan de winter ervoor, dus veel vogels vonden België 'ver genoeg', te meer daar de sneeuw hier reeds was gedood op 2 februari.

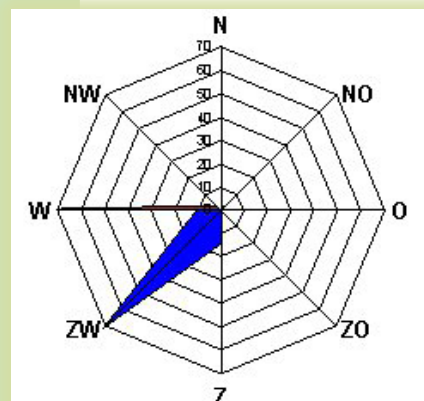
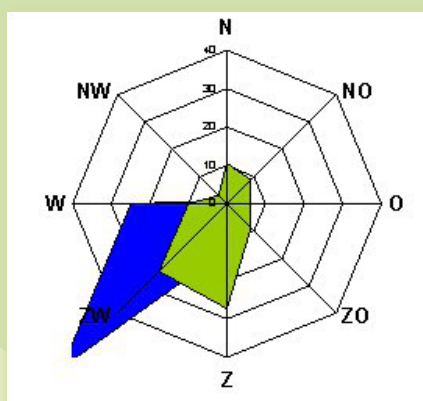
© Paul Matthys

Vooral in de fruitstreek verzamelden zich massa's kramsvogels in de appelboomgaarden. (Brustem)

Dagpatroon van aantal gemelde kramsvogels in januari - half februari 2009 en 2010. (Let op het grote verschil in schaal!)

Opvallend was dat tijdens de massale sneeuwtrekgolf van eind januari 2010 vooral een zuidwest tot westelijke richting aangehouden werd; niet echt verschillend dus van de najaarstrek. In de zachtere periode voor en na de sneeuwtrek werd nog meer in zuidelijke richting gevlogen. De terugtrek tijdens de dooiperiodes tussen de winterprikken was ook relatief beperkt. Dit patroon geeft aan dat het eerder om 'uitgestelde najaarstrek' ging die niet in de eerste plaats gericht was op het vinden van de meest nabije sneeuwvrije kuststrook zoals vroeger bij sneeuwtrek het geval was: zijn die vogels ondertussen verleerd wat de kortste weg naar een sneeuwarme kust is?

Procentuele verdeling van gedocumenteerde vliegrichtingen tijdens sneeuwtrek:

Voor Kramsvogel tijdens sneeuwtrek 30-31 januari en 1 februari 2010 (blauw: $n = 38.591$) en gedurende sneeuwvrije periodes voor- en nadien (groen: 17-29 januari en 4-13 februari, $n = 11.683$).

Voor Veldleeuweriken tijdens sneeuwtrek 30-31 januari en 1-2 februari 2010 (blauw: $n = 1.968$) en gedurende sneeuwtrek 4 en 7 december 1980 (bruin: $n = 6.871$).

Gelijkaardig verschijnsel bij de (veel kleinere aantallen) Veldleeuweriken die op sneeuwtrek gingen eind januari 2010: meer dan 70 % naar zuidwest, 15 % Zuid en 11 % naar het Westen. Dat was wel even anders in bv. 1980 toen begin december massa's Veldleeuweriken allemaal in westelijke (98 %) tot noordwestelijke (2 %) richting wegvluchtten voor amper 4 cm sneeuw.

Meer info: Marc Herremans, 015/297 242, marc.herremans@natuurpunt.be

Meer lezen: statistieken van www.waarnemingen.be in het oog houden

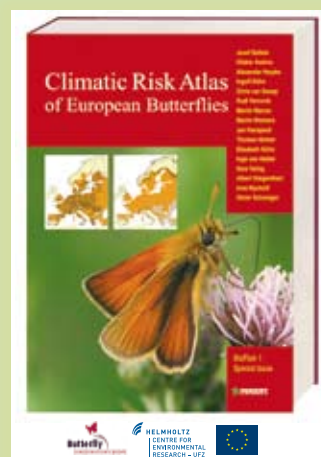
<http://www.hetweeractueel.nl/sneeuw/sneeuwhoogtes/>
Herremans (1981)

Meedoen: www.waarnemingen.be, www.trektellen.nl, www.telmee.be
en vooral buiten kijken als het flink sneeuwt!

KLIMAATATLAS DAGVLINDERS

VEEL VERLIES OP KOMST MAAR MISSCHIEN TIJDELIJK OOK WINST?

Na de klimaatatlas voor vogels volgde in 2008 ook een klimaatatlas voor de Europese dagvlinders. Of eerder een klimatrisicoatlas, want het boek gaat in essentie over welke risico's de klimaatverandering inhoudt voor het voorkomen en de verspreiding van vlinders in Europa. Het recept is gelijkaardig aan de vogelklimaatatlas: (1) eerst werd bepaald hoe de huidige verspreiding van vlinders (mede in kaart gebracht door honderden vrijwilligers over heel Europa) zich in grote lijnen laat verklaren door eenvoudige klimaatparameters. Voor elke soort werd voor het huidige verspreidingsgebied de klimaatenvelophe bepaald. Dit lukt goed voor veel soorten; (2) dan werd gekeken waar in Europa in de toekomst onder gewijzigde klimaatscenario's deze klimaatenvelophe zal komen te liggen; (3) in de veronderstelling dat de soort hier ook geraakt, wordt zo de mogelijke toekomstige verspreiding van de soort voorgesteld. Maar veel dagvlinders zijn gevoelige en honkvaste soorten die zich slecht verspreiden en zich eerder vastklampen aan een klein gebiedje waar hun zeldzaam en hooggespecialiseerd habitat voorhanden is. Voor die soorten valt te verwachten dat ze bijna enkel zullen weten stand te houden in de zone waar de huidige verspreiding overlapt met de ligging van de gunstige enveloppe in de toekomst. Het boek geeft de toestand voor drie (ondertussen helaas realistische) opwarmingsscenario's (tussen +2,4 tot +4,1°C) en twee tijdvensters (2050-2080) en geeft berekeningen afhankelijk van veronderstellingen over de mobiliteit van elke soort.

De vlinderklimaatatlas (Settele *et al.*, 2008) kan online geraadpleegd en gedownload worden.
(Bron: [http://www.butterfly-conservation.org/uploads/CRAEB%20-%20Flyer%20\(high%20res\).pdf](http://www.butterfly-conservation.org/uploads/CRAEB%20-%20Flyer%20(high%20res).pdf))

© Diane Appels

Zo zou de verspreiding van Kleine vos er kunnen uitzien tegen 2080: donkerbruin = klimaat wordt geschikt en kan nieuw bezet gebied worden (als hij het weet te koloniseren), oranje = blijft geschikt, grijs = daar komt hij nu voor, maar het klimaat wordt ongeschikt.
(bron: Settele *et al.*, 2008)

Na de habitataanslagen waarmee we onze vlinders gedecimeerd hebben (in Vlaanderen is één soort op drie uitgestorven en ook de aantallen van algemene soorten zijn met >30 % afgenomen), zijn ook de klimaatrisico's bijzonder groot. Bij een temperatuurstijging van >4 °C en in de veronderstelling van slechte mobiliteit verliest een kwart van de soorten >95 % van zijn verspreidingsgebied en nog eens 70 % sterft uit in de helft van zijn verspreidingsgebied. Voor amper 6 % van de soorten zou het risico beperkt zijn. De meeste effecten gaan echter met een belangrijke vertraging zichtbaar worden: tot 2050 zou het voor veel soorten nog wel meevallen, maar nadien zou de impact zich versneld doorzetten. Onder een beperkte opwarming (2,4 °C) en in de veronderstelling dat ze overal kunnen geraken zou een derde van de soorten zelfs aanvankelijk een uitbreiding doormaken. Maar dat is natuurlijk een utopie, zeker in het versnipperde Vlaamse landschap. Bovendien moeten niet alleen de vlinders de klimaatverschuiving kunnen volgen, maar ook de waardplanten waarop de rupsen leven!

© Marc Herremans

Koevinkje

Algemene soorten waarvoor het klimaat bij ons minder geschikt zal worden zijn o.a. Kleine vos, Oranjetipje en Koevinkje. Kleine vos is ondertussen al dramatisch afgenomen in Vlaanderen; in lijn met de voorspellingen houdt hij beter stand in Wallonië en Noord-Nederland. Bij volgende soorten die nu reeds zeldzaam zijn (allicht ook door habitatverlies), blijken marginale klimaatcondities ook een rol te kunnen (gaan) spelen: Heivlinder, Kommavlinder, Gentiaanblauwtje en Grote weerschijnvlinder.

© Marc Herremans

Heivlinder

Kommavlinder

Gentiaanblauwtje

Grote weerschijnvlinder

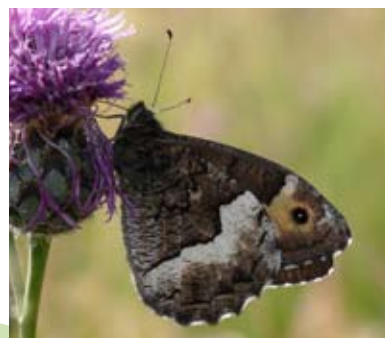
Soorten waarvan het gebied met geschikt klimaat zich tot bij ons zou uitbreiden en die in de veronderstelling van een goede mobiliteit ook tot hier zouden kunnen geraken zijn bv. Kleineparelmoervlinder, Kaasjeskruidkoppje, Boswitje, Tijgerblauwtje, Braamparelmoervlinder, Tweekleurige parelmoervlinder en Knoopkruidparelmoervlinder. Kleine parelmoervlinder heeft de laatste jaren inderdaad een sterke nieuwe populatie uitgebouwd in Limburg, Kaasjeskruidkoppje vestigde zich in 2009 in Brabant, Boswitje breidt uit in Limburg en Brabant en misschien weet ook het Tijgerblauwtje zich in Vlaanderen te vestigen: er zijn alvast een aantal waarnemingen in de provincie Limburg. Maar ook meer spectaculaire soorten als Zuidelijke pijpbloemvlinder, Blauwe ijsvogel, Blauwoogvlinder of Grote boswachter zouden in de achtertuin van onze achterkleinkinderen kunnen zitten!

Blauwe ijsvogelvinder

Blauwoogvlinder

Grote boswachter

© Marc Herremans

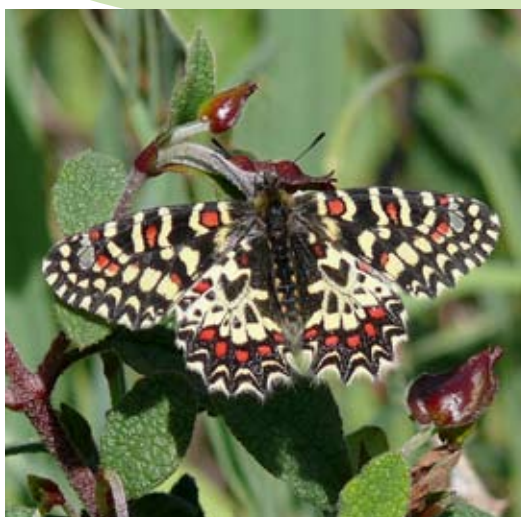

Verspreidingskaartje Kleine parelmoervlinder 2008 - 2009: naast de oude populatie in de duinen aan de Westkust, is er intussen een grote nieuwe populatie in Limburg.
(bron: www.waarnemingen.be)

© Marc Herremans

Elders in Europa ziet de toekomst er ook voor sommige symboolsoorten droevig uit: de Apollovlinder zou 63-76 % van zijn areaal verliezen, afhankelijk van slechte of goede mobiliteit; maar ja, hoe vlieg je als gebergtesoort van de ene berg naar de andere zonder het ongeschikte laagland aan te doen? Als de Spaanse pijpbloemvlinder zich slecht verspreidt, dan riskeert hij 97 % van zijn areaal te verliezen, maar 'slechts' 56 % als hij zich goed weet te verplaatsen.

© Marc Herremans

Twee Europese symboolsoorten die riskeren flink klappen te krijgen o.i.v. klimaatverandering: Apollovlinder en Spaanse pijpbloemvlinder.

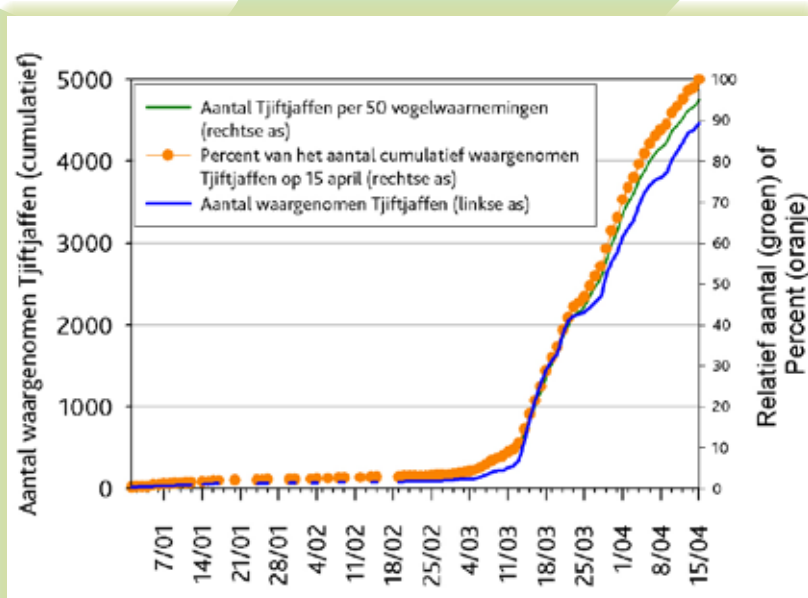
Meer info: Marc Herremans, 015/297 242, marc.herremans@natuurpunt.be
Meer lezen: Settele *et al.* (2008), Fichet *et al.* (2008), Guelinckx & Abts (2009),
Van Dyck & Maes (2010), Erens (2009)
Meetellen en soorten in het oog houden: www.waarnemingen.be
Voorkomen? Uitstoot van broeikasgassen drastisch reduceren!

FENOLOGIE

'AANKOMST' BIJ OVERWINTERENDE VOGELSOORTEN

Al jaren volgen we de terugkeer van zomervogels op in de lente. De meeste soorten komen ondertussen steeds vroeger aan. Of zo lijkt het tenminste toch uit die 'eerste aankomstdata', want blijkbaar is het gros van de territoriumactiviteiten niet mee verschoven in de tijd. Bovendien zijn er ondertussen meer en meer soorten waarvan er regelmatig winterwaarnemingen zijn. Dan wordt het heel moeilijk en arbitrair om te beslissen wat een overwinteraar is en vanaf wanneer het om een teruggekeerde vogel gaat. Maar geen nood: ook hier biedt www.waarnemingen.be uitkomst.

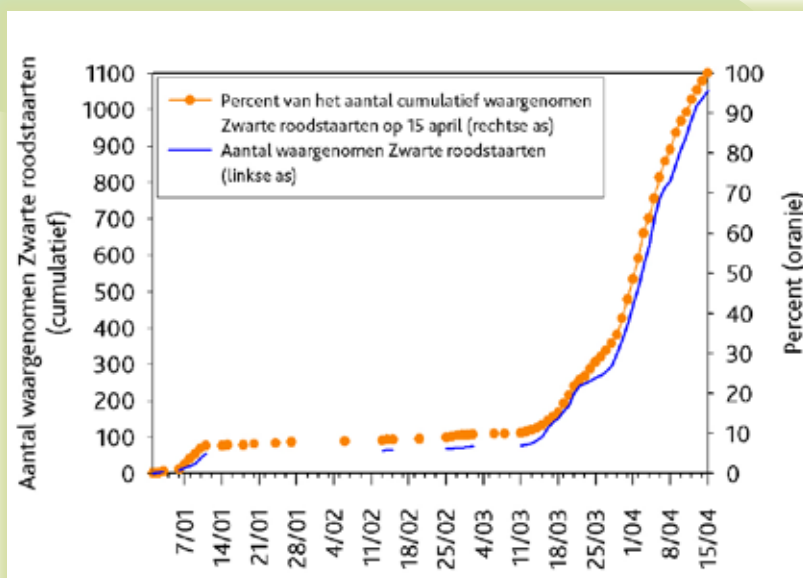
De Tjiftjaf is zo een sloeber, waarvan er meer en meer vogels in Vlaanderen blijven overwinteren, waardoor de aankomstdatum van de 'eerste' een moeilijke zaak is geworden. Wanneer we echter alle waarnemingen van het voorjaar dag na dag bij elkaar optellen en dat getal als een groeicurve uitzetten tegen de datum, dan is het snel duidelijk wanneer de meeste Tjiftjaffen in Vlaanderen terugkeerden.

Cumulatieve curve van alle Tjiftjaffen gemeld in www.waarnemingen.be in het voorjaar van 2009 (op dagen zonder bolletje werd de soort niet gemeld).

In januari werd Tjiftjaf dagelijks wel ergens gemeld, maar na de strenge vorstperiode vielen er in de tweede helft van januari en in februari een flink aantal gaten van dagen zonder melding. Van de laatste dagen van februari tot 12 maart zijn er opnieuw dagelijks meldingen, in totaal maximum 30-40 vogels. Mogelijks zijn dit overwinteraars die beginnen zingen en zo meer opgemerkt worden. Na de strenge vorst kregen we een laat voorjaar. De eerste week van maart nam het aantal een beetje toe, maar het duurde tot 13 maart tot het echt losbarstte, met plots een paar honderd meldingen per dag uit alle uithoeken van het land, ongetwijfeld van nieuw aangekomen vogels. Hier en daar zitten er kunstmatige knikjes in de blauwe lijn omdat er niet elke dag evenveel naar vogels gekeken wordt (in het weekend veel meer en midden in de week het minst), maar dat effect kunnen we wegfilteren door over te stappen naar relatieve meldingsfrequenties (delen door totaal aantal vogelwaarnemingen per dag: groene lijn).

Om het echt proper te maken kunnen we die groeicurve procentueel uitzetten per dag als het deel van het totaal aantal vogels tussen 1 januari en 15 april dat reeds werd waargenomen. Die laatste datum is wel arbitrair, want het blijft moeilijk om vast te stellen wanneer de laatste vogels aankomen. Ondanks alle correcties blijven we van 23 tot 28 maart een reële terugval zien in het ritme van de aankomst. De gemiddelde eerste aankomstdatum van Tjiftjaf was het afgelopen decennium rond half maart (maar reeds 7 maart in 2008 na een extreem zachte winter). Voor 2009 werd de 'gemiddelde eerste aankomst' berekend op 26 maart, dus net op 50 % van de aankomstspurt die in de grafiek zichtbaar is.

Cumulatieve curve van alle Zwarte roodstaarten gemeld in www.waarnemingen.be in het voorjaar van 2009 (op dagen zonder bolletje werd de soort niet gemeld).

De Zwarte roodstaart is een gelijkaardig moeilijk geval met her en der overwinterraars. Begin januari 2009 werd de soort vrijwel dagelijks waargenomen, met zelfs 17 vogels in totaal op 10 januari. Na de strenge vorst werd er in februari nog maar amper hier en daar eentje gemeld. Vanaf 11 maart werden er terug dagelijks waargenomen, maar de aankomst was nog steeds sporadisch en aarzelend, met zelfs nog een vertraging tussen 23 en 28 maart, synchroon met de vertraging bij Tjiftjaf. In die periode werd het opnieuw koud, met veel sneeuwbuien. Het duurde tot 29 maart vooraleer een grote golf vogels toekwam samen met beter weer. De afgelopen jaren lag de 'gemiddelde eerste aankomst' van Zwarte roodstaart in de laatste tien dagen van maart (maar op 18 maart in 2007 en 2008 na extreem zachte winters). Voor 2009 werd die datum op 31 maart berekend. Dit valt samen met de sterkste aankomstgolf en ligt op 46 % van de totale aankomst in de grafiek. Goed om zien dat de lange reeks gegevens over eerste aankomstdata die we via het fenologieproject de afgelopen 20 jaar opbouwden recycleerbaar en bruikbaar blijft nu we meer kunnen en weten via www.waarnemingen.be.

Meer info: Marc Herremans, 015/297 242, marc.herremans@natuurpunt.be

Meer lezen: Heemskerk *et al.* (2009)

Leysen & Herremans (2004), Leysen (2007), Driessens (2008), Driessens (2009)

Meedoen: www.waarnemingen.be
www.telmee.be

FENOLOGIE

VLINDERS EN LIBELLEN 2008-2009

Dat er verschuivingen waar te nemen zijn in de eerste waarnemingsdatum van dagvlinders en libellen is intussen al geweten (zie NARA 2007; Vlinderstichting). Met het invoerportaal www.waarnemingen.be worden echter heel veel gegevens verzameld die nu nog beter toelaten om seizoensverschuivingen op te volgen. Zo wordt het bv. gemakkelijker om in de massa van ingevoerde waarnemingen recorddata op te sporen. Een beknopte oefening voor een selectie van 'echte libellen' leverde meteen een aantal 'records' op, indien we de gegevens vergelijken met de vroegste waarnemingen die tot 2000 bekend waren (De Knijf *et al.*, 2006). Hierbij moet worden opgemerkt dat een aantal van deze records al gebroken werden in de tropische aprilmaand van 2007 (bv. Viervlek). Nochtans blijkt dat in 2009 een aantal libellensoorten nog vroeger verschenen dan tijdens de lentehittégolf van 2007. 'Records' zijn natuurlijk gevoelig voor de zoekinspanning, maar het succes van www.waarnemingen.be is nog niet van die aard dat er nu al meer libelwaarnemingen zijn dan in de atlasperiode.

VROEGSTE WAARNEMINGEN

Soort	Vroegste waarneming 2008-'09	Vroegste waarneming literatuur (De Knijf <i>et al.</i> , 2006)
Blauwe glazenmaker	23 mei 2009	23 mei
Vroege glazenmaker	2 mei 2009	15 mei
Venglazenmaker	12 juni 2009	13 juni
Plasrombout	25 april 2009	2 mei
Smaragdlibel	16 april 2009	30 april
Platbuik	13 april 2009	1 mei
Viervlek	13 april 2009	15 april
Vuurlibel	14 mei 2008	15 mei

© Wim Veraghtert

Plasrombout

© Marc Herremans

Bruine glazenmaker

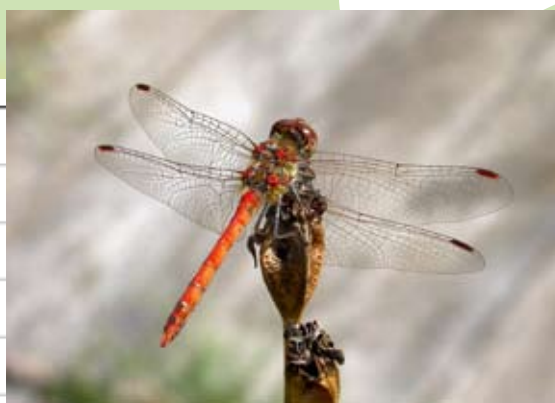
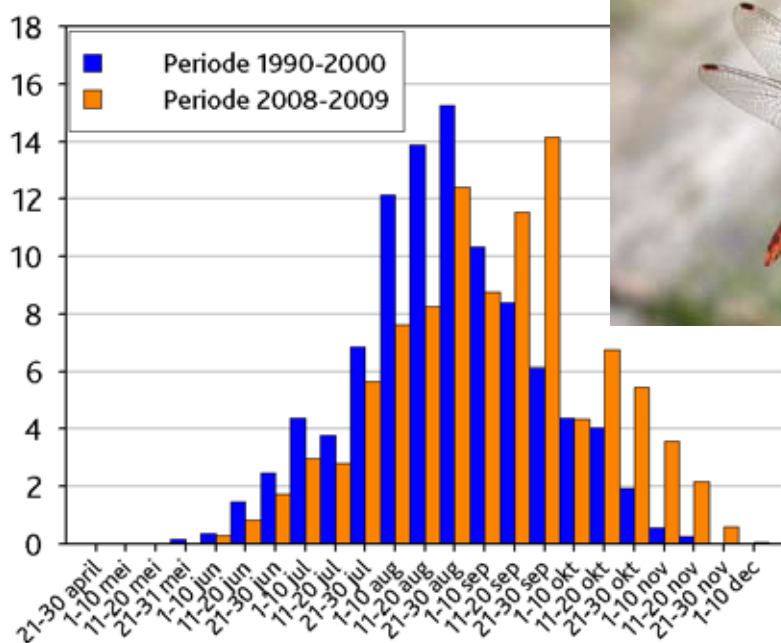
LAATSTE WAARNEMINGEN

Soort	Laatste waarneming 2008-'09	Laatste waarneming literatuur
Bruine glazenmaker	16 november 2009	30 oktober
Paardenbijter	22 november 2009	4 november
Platbuik	13 september 2009	1 september
Bruinrode heidelibel	1 december 2009	12 november

Waarnemingen.be biedt echter nog meer mogelijkheden, nl. om verschuivingen van de vliegtijd van soorten te documenteren. Voor libellen kunnen we gegevens uit De Knijf *et al.* (2006) voor de periode 1990-2000 vergelijken met recente data uit www.waarnemingen.be.

De resultaten van die oefening vind je voor de Bruinrode heidelibel in bijgevoegde figuur. Daaruit blijkt dat de piek van de vliegtijd van de Bruinrode heidelibel in 2008-2009 duidelijk later viel dan in de jaren 1990. De soort breidt in feite haar vliegperiode uit. De libellen verschijnen in het voorjaar niet beduidend later, maar hun relatieve aantallen liggen wel iets lager dan voorheen in het voorjaar. Opmerkelijk is dat de Bruinrode heidelibel nu in de maanden oktober-november veel talrijker werd gemeld dan vroeger. De piek in de vliegtijd ligt nu niet meer in de laatste decade van augustus zoals in de jaren 1990, maar wel in de laatste decade van september!

Een gelijkaardige evolutie werd ook bij sommige dagvlinders vastgesteld. Het Bruin blauwtje bijv. heeft de laatste decennia zijn vliegtijd gevoelig kunnen uitbreiden (NARA 2007).

© Marc Herremans

Vliegtijd Bruinrode heidelibel

TWEEDE GENERATIES BLIJVEN ZICH DOORZETTEN

Een vrij recent verschijnsel is dat vlindersoorten die vroeger één generatie hadden, nu steeds vaker een tweede generatie kennen. Het meest frappante voorbeeld hiervan is de Kleine ijsvogelvlinder. Van deze Rode Lijstsoort was de vliegtijd tot voor kort beperkt tot juni-juli. Een bijkomende generatie in september was uitzonderlijk (Bos *et al.*, 2006). Nu is deze uitzondering eerder regel geworden. In verschillende gebieden (zoals het Walenbos in Vlaams-Brabant en de Galgebossen in West-Vlaanderen) worden op zonnige septemberdagen tot 3 Kleine ijsvogelvlinders geteld. Lage aantallen, maar wel een fenomeen dat wijst op een significante tweede generatie.

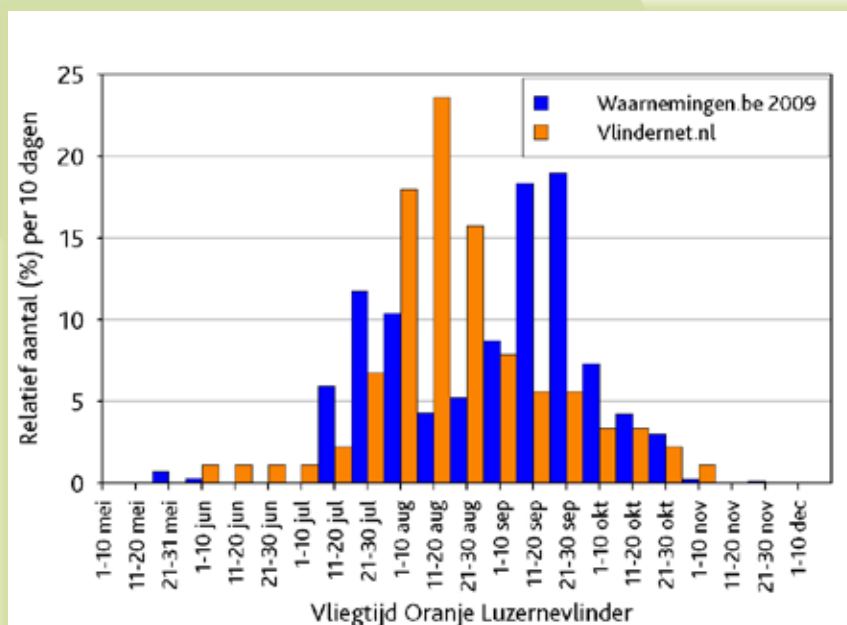
Ook bij enkele nachtvlinders stellen we een soortgelijke evolutie vast. De Gevlekte zomervlinder wordt de laatste jaren geregeld in september gemeld, terwijl de hoofdvliegtijd van de soort vrijwel tot de maand juni beperkt is. Ook deze soort heeft een tweede generatie ontwikkeld.

ORANJE LUZERNEVLINDER VERLEGT GRENZEN

'De eerste vlinders kunnen waargenomen worden vanaf eind april, maar meestal duurt het tot begin juli alvorens de aantallen enigszins toenemen. Ze kunnen hier meestal één generatie voortbrengen (afhankelijk van de zomertemperaturen soms zelfs meerdere), die in augustus haar hoogtepunt bereikt,' schrijven Maes & Van Dyck (1999) over de fenologie van de Oranje luzernevlinder. Dat was in 2009 echter wel even anders!

Het voorbije jaar leerde ons nieuwe zaken over de Oranje luzernevlinder. Niet dat ze opvallend vroeger arriveerden: de eerste (luzernevlinder spec.) werd op 10 mei gemeld, daarna was het wachten tot 20 mei wanneer de eerste lading in Vlaanderen arriveerde. Op dat vlak was 2009 dus niet uitzonderlijk.

Na een kleine voorjaarsgeneratie eind mei bleven de aantallen laag. Tussen 10 juni en 10 juli werden in www.waarnemingen.be slechts acht waarnemingen van de soort ingevoerd. Vanaf de tweede decade van juli barstte het luzernevlindergeweld goed los: toen werden op tien dagen 228 waarnemingen gemeld. De aantallen piekten eind juli-begin augustus, waarna weer een afname waar te nemen was. Eind augustus, traditioneel de hoofdvliegtijd van Oranje luzernevlinder, kende in 2009 net lagere aantallen. Opmerkelijk is dat de hoogste aantallen Oranje luzernevlinders pas in het najaar te noteren vielen. De hoogste piek van 2009 viel tussen 10 en 30 september; niet minder dan 1.432 waarnemingen werden in die periode gemeld. Ook in oktober waren er nog enkele honderden waarnemingen. Dat maakt dat de vliegtijdgrafiek voor het jaar 2009 er wel heel anders uitziet dan de klassieke grafiek voor deze soort. Van de Oranje luzernevlinder is bekend dat het vliegpatroon van jaar tot jaar sterk kan verschillen, maar een dergelijke najaarspiek van een derde generatie hadden we nog niet eerder gezien in Vlaanderen! De laatste Oranje luzernevlinder werd overigens op 22 november gezien in de Mene-Jordaanvallei. Laat, maar niet uitzonderlijk laat.

Meer info: Wim Veraghtert, 015/77 01 62, wim.veraghtert@natuurpunt.be

Meer lezen: statistieken van www.waarnemingen.be in het oog houden

De Knijf *et al.* (2006)

Bos *et al.* (2006)

Meedoen: www.waarnemingen.be, www.trektellen.nl, www.telme.be

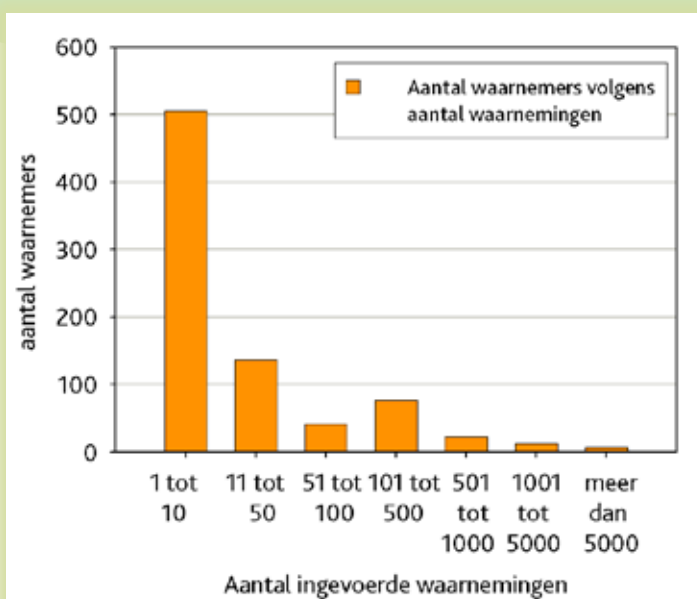
ANDERHALF JAAR NACHTVLINDERS

STIJGENDE POPULARITEIT VAN MOTTEN VIA ONLINE INVOERPORTAAL

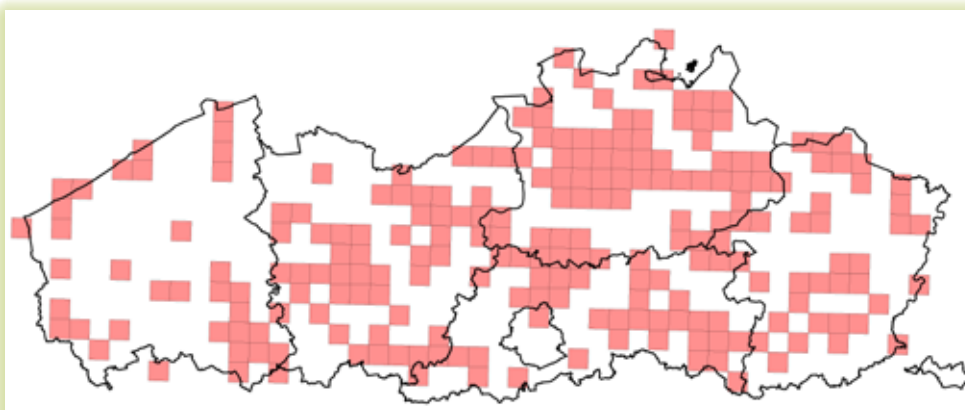
Eind 2009, na 19 maand, bevatte www.waarnemingen.be al meer dan 203.000 waarnemingen van nachtvinders, en dus worden ze, na vogels, de tweede meest populaire soortgroep.

Reeds 885 waarnemers voerden nachtvlinderwaarnemingen in, maar slechts een minderheid op regelmatige basis: 506 gebruikers voerden maximum 10 mottenwaarnemingen in.

Spreading van de nachtvlinderwaarnemers volgens het aantal ingevoerde data

De massa waarnemingen die we op korte tijd binnenkregen laat toe om van veel soorten mooie verspreidingskaartjes te maken. Of spreken we beter over 'waarnemingskaartjes', want het is duidelijk dat in sommige (soms grote) regio's van Vlaanderen minder gerapporteerd werd. Dat wordt bv. geïllustreerd aan de hand van de waarnemingskaart van een algemene soort als Zwarte-c-uil: deze vertoont immers nog heel wat gaten in ondermeer de provincie West-Vlaanderen, maar ook in Midden-Limburg.

Waarnemingskaart Zwarte-c-uil (2000 - 2009) (bron: www.waarnemingen.be)

Zwarte-c-uil

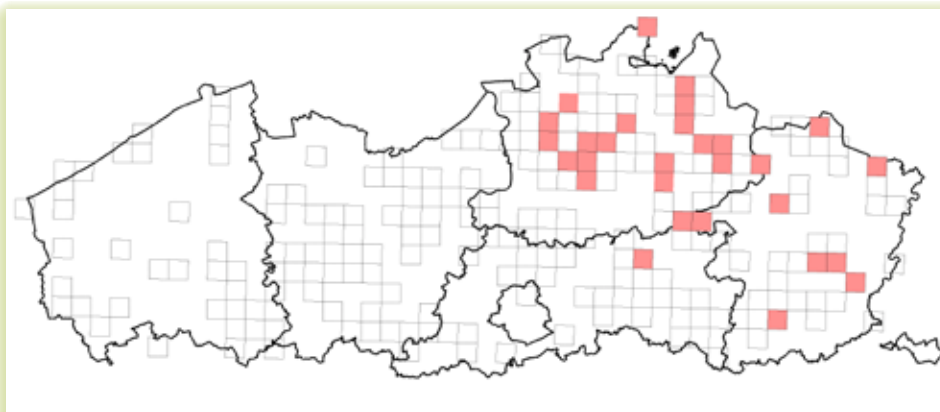
© Wim Veraghtert

Daarnaast kunnen we zelfs met de beperkte gegevens toch al regionale patronen in de kaartjes van sommige soorten vaststellen. De Tweestreepgrasuil bv., een niet zo algemene soort van schrale graslanden, komt vrijwel uitsluitend in de Kempen voor.

© Wim Veraghtert

Tweestreepgrasuil

Waarnemingskaart Tweestreepgrasuil (2000 - 2009)

(bron: www.waarnemingen.be)

Ondanks de hiaten is het nu al duidelijk dat www.waarnemingen.be een onontbeerlijk instrument is in het verspreidingsonderzoek naar nachtvinders. Voor die soortgroep bestond immers nog geen databank die gegevens van heel Vlaanderen centraliseerde.

NACHTVLINDERS IN BEWEGING

Bij die duizenden waarnemingen zijn er ook regelmatig van zeldzame soorten. Voor de provincie Vlaams-Brabant werd een overzicht gegeven in het BRAKONA-jaarboek 2008.

VERMOEDELIJKE DWAALGASTEN

Dennenbandspanner

© Krien Hansen

Precies één jaar na de eerste Vlaamse vondst te Mortsel werd in Mol op 1 september 2008 de tweede Dennenbandspanner voor Vlaanderen gevangen (E. Hantson). In 2009 volgden waarnemingen te Heverlee op 8 augustus en te Neerpelt (Hageven) op 20 augustus. Die nieuwe waarnemingen op een relatief korte tijdspanne zijn moeilijk te verklaren. Dennenbandspanner is niet met een soort waarvan we verwachten dat ze haar verspreidingsgebied naar Vlaanderen uitbreidt. Het is een Midden-Europese naaldbossoort.

Klein geel weeskind

Deze mediterrane dwaalgast werd in juli 2009 voor het eerst waargenomen in Vlaanderen. Vanuit Natuurpunt Studie werd hierover een persbericht verspreid, dat de nodige media-aandacht genoot. De kans bestaat dat de vlinder met transport is meegereisd.

Het Nieuwsblad, 27/07/2009

© Goedele Verbeylen

Booglijnuil

Van de Booglijnuil zijn er de laatste decennia slechts een handvol waarnemingen (in Limburg). Elders in Vlaanderen is deze soort om onduidelijkere redenen verdwenen. De waardplanten, wilgenpopulier, zijn algemeen. In Mechelen dook op 29 mei 2008 een exemplaar op (G. Verbeylen).

Zoomvlekspanner

Op 7 juni 2009 werd in het domein Nieuwenhoven te Sint-Truiden een exemplaar van deze spanner, voorheen enkel bekend als *Stegania cararia*, waargenomen. Een primeur voor Vlaanderen, en niet meteen een soort die te verwachten viel: in Nederland is ze nog nooit waargenomen en ook in Wallonië zijn waarnemingen van deze mooi getekende vlinder bijzonder schaars (veelal beperkt tot de provincies Namen en Luxemburg). De waardplant is populier.

In overleg met de Vlinderstichting wordt de Nederlandse naam 'Zoomvlekspanner' voorgesteld.

© Carlo Vanderydt

Wingerdpijlstaart

2009 was een bijzonder jaar voor deze uiterst zeldzame trekvlinder. Op niet minder dan 5 locaties (telkens één in elke Vlaamse provincie!) werden rupsen of vlinders waargenomen tussen 29 augustus en 19 oktober. Ook in Nederland werd de soort tweemaal gemeld, beide exemplaren op 22 augustus 2009. Het is dan ook aannemelijk dat de waarnemingen uit 2009 'wilde' exemplaren betroffen. De rupsen zijn wellicht gewoon afkomstig uit eitjes die eerder door niet opgemerkte vlinders werden afgezet. De rupsen werden gevonden op wijnstokken.

© Leo Janssen

Een mysterieuze stofuil?

© Marc Herremans

Op 26-8-2008 werd te Zichem een vrij grote en plumpe stofuil gevangen die niet goed overeenkwam met bekende soorten, maar wel leek op prentjes van *Platyperigea montana*, een noordelijke en bergsoort die nog nooit in België werd vastgesteld en waarvan het voorkomen hier niet voor de hand ligt omdat de soort ook niet gekend is als zwerver. Dan maar advies gevraagd o.a. in Finland (Pertti Pakkanen en Jaakko Kullberg), voor wie dit een vertrouwde soort is. Het antwoord was nogal intrigerend: 'I say that it is *P. montana*, fully similar to the Finnish ones.'

Pech dat het beestje onverwacht het mottenpad wist te kiezen tijdens de fotosessie, want enkel microscopisch onderzoek van de genitaliën had een sluitende determinatie kunnen bieden.

SOORTEN IN OPMARS

© Marc Herremans

Essengouduil

Voor de meeste insectenfamilies geldt dat de opkomst van nieuwkomers gemakkelijker te detecteren is dan de achteruitgang van (algemene) soorten. Populaties fluctueren sterk onder invloed van weersomstandigheden. De laatste decennia zijn er opmerkelijk veel nieuwkomers bij de macro-nachtvlinders. Sommige daarvan zijn inmiddels algemeen geworden (bv. Schedeldrager), andere zijn goed op weg dat te worden (bv. Essengouduil). Hieronder geven we een handvol voorbeelden van enkele opkomende, maar nog zeldzame soorten.

Zwartvlekspikkelspanner

© David Pollet

Een soort die amper in Vlaanderen voorkomt. De laatste jaren is gebleken dat de Zwartvlekspikkelspanner een populatie heeft bij Moeskroen en zich mogelijk kan uitbreiden. In het Kortrijkse werd in de zomer van 2008 één exemplaar waargenomen te Ledegem (D. Pollet). In augustus 2009 werd een exemplaar gefotografeerd te Bellegem. Het is nog afwachten of dit toevallige zwervers betrof of mogelijk voorbodes van een populatie in uitbreiding. De waardplanten, Liguster en Gewone es, zijn volop aanwezig.

Eilema caniola

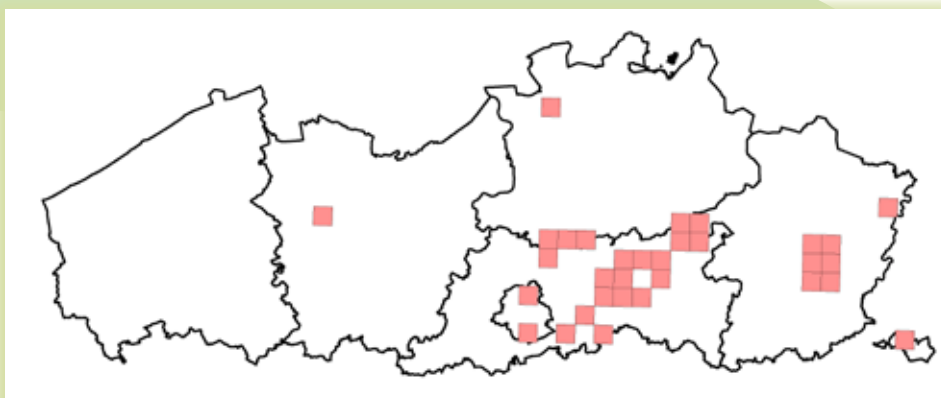
Onverwacht is de opmars van *Eilema caniola*, een beertje zonder Nederlandse naam, dat in april 2008 erg lokaal opdook in Harelbeke en omgeving. Het voorkomen haalde er zelfs de lokale pers omwille van de overlast die de rupsen, korstmossen- en algeneters op muren en vensterbanken, op (en in!) huizen veroorzaakten. Het is niet meteen duidelijk of het hier om een geïntroduceerde populatie gaat of om exemplaren die vanuit Noord-Frankrijk de regio Kortrijk koloniseren. Het relaas over de ontdekking van deze soort kon u reeds lezen in Natuur.focus (Veraghtert & Vanaverbeke, 2008).

Spaanse vlag

De opkomst van de Spaanse vlag in Vlaanderen werd vrij goed gedocumenteerd (Bergmans 2007). De kerngebieden zijn duidelijk gelegen te Kessel-Lo en in de regio Diest. Van daaruit blijkt de soort zich gestaag uit te breiden in noordwestelijke richting. In Vlaams-Brabant kan de Spaanse vlag bezwaarlijk nog als een zeldzame soort beschouwd worden. In 2009 werd de soort in 46 5x5-km-hokken vastgesteld.

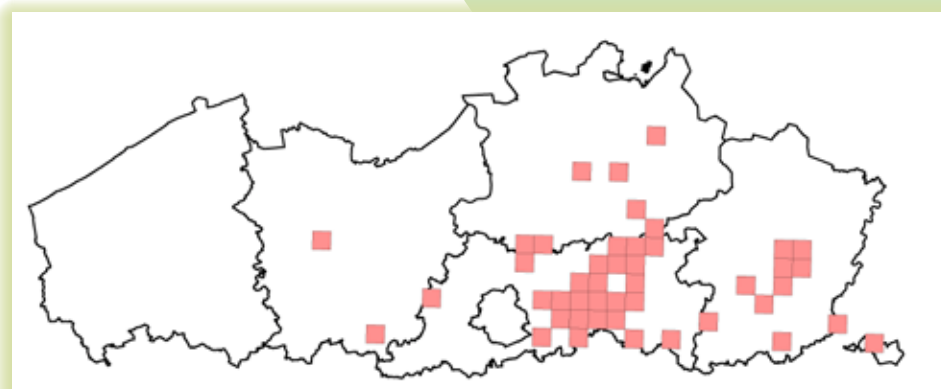

© Wim Veraghtert

Waarnemingskaart Spaanse vlag (2005 - 2008) (bron: www.waarnemingen.be)

Als we de waarnemingskaart van het jaar 2009 vergelijken met deze van de vier voorgaande jaren, dan blijkt de soort in 2009 op opvallend veel locaties te zijn vastgesteld. De noordwaartse uitbreiding verloopt echter traag. Waarnemingen uit de Kempen blijven bijzonder schaars. Ook uit het westen van het land worden maar erg sporadisch zwervers gemeld.

Waarnemingskaart Spaanse vlag (2009) (bron: www.waarnemingen.be)

Roodkopwinteruil

Van de Roodkopwinteruil werd tot 2000 gesteld dat het een bijzonder zeldzame soort was. In de provincie Antwerpen was Kalmthout de enige vindplaats. Het voorbije jaar werd Roodkopwinteruil in 24 kilometerhokken gemeld via www.waarnemingen.be. Die locaties liggen verspreid over Vlaams-Brabant, Limburg en Antwerpen. Lokaal is de soort niet zo zeldzaam meer, maar ze wordt het meest waargenomen in bosrijke regio's.

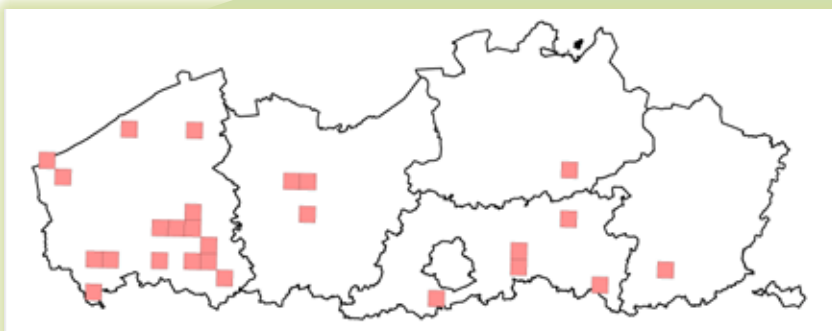

© Marc Herremans

Zwart weeskind

Een zeldzame maar intussen wijdverbreide soort. De laatste jaren werd Zwart weeskind in alle Vlaamse provincies waargenomen. Het zwaartepunt van het verspreidingsgebied ligt duidelijk in de westelijke helft van het land. In 2009 kwam aan het licht dat ook de regio Tienen-Landen wellicht een populatie herbergt. Tot voor kort waren er slechts een handvol meldingen van deze soort in Vlaanderen. Zwart weeskind laat zich best lokken door middel van smeer.

© Johan De Clerck

Waarnemingskaart Zwart weeskind (2000 - 2009)

(bron: www.waarnemingen.be)

Gepluimde snuituil

Deze vrij opvallende soort werd in 2000 voor het eerst in Vlaanderen waargenomen aan de kust. Sindsdien is het aantal waarnemingen in West-Vlaanderen sterk toegenomen. In 2008 werd de soort oostelijk gezien tot in Wetteren. In het najaar 2006 werd Gepluimde snuituil voor het eerst in Nederland waargenomen op twee locaties in Zuid-Holland en Zeeuws-Vlaanderen.

© Henk Wallays

Waarnemingskaart Gepluimde snuituil (2000 - 2009)

(bron: www.waarnemingen.be)

Kadeni-stofuil

© Serge Van Cleynenbreugel

De eerste Vlaamse waarneming van deze soort gebeurde in Kortrijk in juli 2006. Binnen enkele jaren werd deze soort in alle Vlaamse provincies waargenomen, vaak met meerdere exemplaren per locatie. De Kadeni-stofuil is een zuidelijke soort die de laatste jaren in heel West-Europa in opmars is. In Zuid-Engeland wordt ze al niet meer als zeldzaamheid beschouwd en ook in Nederland wordt ze jaarlijks gemeld. Desondanks is de uitbreiding niet exponentieel. In 2008 werd de soort 11 keer in Vlaanderen waargenomen, uit 2009 liggen (slechts) 8 waarnemingen voor.

Klimopbladroller

Micro's worden maar relatief weinig bekeken, maar de toenemende aandacht voor deze groep levert soms leuke verrassingen op. Een ongedetermineerde bladroller op 27 september 2009 door Antoon De Rycke gefotografeerd in Gent-centrum, werd op www.waarnemingen.be gepost en prompt door Leo Janssen als Klimopbladroller (tot oktober 2009 enkel gekend als *Clepsis dumicolana*) op naam gebracht.

Dat betekende een nieuwe soort voor Vlaanderen; bovendien ééntje die pas in 2008 voor het eerst in België (en in Nederland) werd waargenomen. Deze zuidelijke soort is duidelijk aan een opmars bezig. In Gent werden ook de typische vraatsporen van de rupsen op klimop aangetroffen. Hier is ongetwijfeld een populatie aanwezig.

© Antoon De Rycke

Zomerduinmot

Zowel in 2008 als in 2009 werd de Zomerduinmot (tot voor kort enkel als *Nyctegretis lineana* terug te vinden) op verschillende plaatsen in het binnenland aangetroffen. Meerdere exemplaren werden genoteerd in Vlaams-Brabant (op het vliegveld van Schaffen, te Zichem en in het Walenbos) en in Antwerpen (het vliegveld van Oostmalle en te Mechelen). Onverwacht, aangezien Kattendoorn en Kruipend stalkruid als de voornaamste voedselplanten vermeld worden. Mogelijk leven de rupsen in het Vlaamse binnenland eerder van klaversoorten.

© Marc Herremans

(ZEER) ZELDZAME HABITATSPECIALISTEN

Gageluil

Van deze bijzonder schaarse uil zijn slechts een handvol historische vindplaatsen bekend in Vlaanderen. In de Liereman in Oud-Turnhout werd de soort in de jaren 1990 herontdekt. In 2008 werd Gageluil op twee locaties waargenomen: het Olens Broek nabij Herentals (A) en De Maten te Diepenbeek (daar opnieuw in 2009). Deze uil laat zich gemakkelijker lokken door middel van smeer dan door licht. De Gageluil is een habitatspecialist van natte heiden. De soort heeft volgens de literatuur verschillende waardplanten, maar werd in Vlaanderen totnogtoe enkel in gebieden met goed ontwikkelde gagelstruwelen gevonden. In Nederland is de soort 'bedreigd'.

© Wim Veraghtert

Bruine essenuil

Nauw verwant met de vorige soort is de Bruine essenuil, waarvan habitatvoorkeur en verspreidingspatroon moeilijk te beschrijven vallen. In Nederland, waar de soort opmerkelijk meer wordt waargenomen dan in Vlaanderen, wordt deze uil omschreven als voorkomend in open bossen, vochtige gebieden en stedelijk gebied met essenaanplant. Het is opmerkelijk dat een dergelijke soort het veel minder goed doet dan andere esgebonden soorten, zoals de duidelijk uitbreidende Essengouduil. De meest recente waarnemingen van Bruine essenuil waren te Gullegem op 9 april 2005 (P. Vantieghem), in een tuin te Muizen-Mechelen op 7 mei 2008 (G. Verbeylen) en te Veurne op 15 april 2009 (D. d'Hert).

Door de Vlinderstichting wordt de soort als 'kwetsbaar' beschouwd.

© Goedele Verbeylen

Lichtgrijze uil

© Wim Veraghtert

Tot voor kort beschikten we slechts over een handvol recente meldingen van Lichtgrijze uil in Vlaanderen, hoofdzakelijk uit de Antwerpse en Limburgse Kempen. In 2009 werd deze uil op een aantal (enigszins onverwachte) locaties aangetroffen, met name in de buurt van Tienen en te Ninove. Dit doet vermoeden dat in de versnipperde boscomplexen in deze regio's toch nog restpopulaties van Lichtgrijze uil voorkomen.

Tandbandspanner

© Marc Herremans

Deze bremgebonden soort was al decennia niet meer in Vlaanderen waargenomen tot een populatie werd aangetroffen op een heide-terrein in de omgeving van Genk in augustus 2008 (M. Jacobs). De heidegebieden in en rond Genk herbergen wellicht nog heel wat habitatspecialisten die er de komende jaren (her)ontdekt kunnen worden. Dat blijkt ondermeer uit de recente meldingen van Gageluil (zie hierboven) en Zwarte witvleugeluil, beide in het najaar van 2008.

Witkragrietboorder

© Goedele Verbeylen

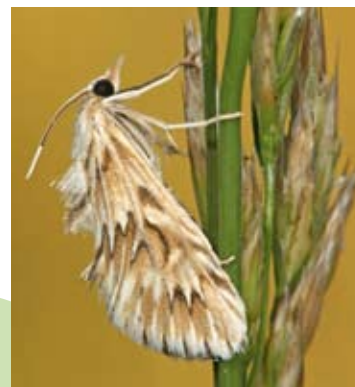
Moerasnachtvlinders vormen een bedreigde groep. Terwijl de meeste bijzondere moerasdagvlinders in Vlaanderen al een tijdje zijn uitgestorven, geldt dat nog net niet voor de nachtvinders. Onder die moerasnachtvlinders zijn overigens een aantal indicatorsoorten te vinden. Moerassen vormen echter een slecht onderzocht biotoop. De waarnemingen van Witkragrietboorders in tuinen te Waasmunster (P. Van Dorsselaer, 4 juli 2008), Daknam (T. Vermeulen, 27 juni 2009) en Muizen-Mechelen (G. Verbeylen, 29 juni 2009) wijzen op de aanwezigheid van waardevolle nachtvinderbiotopen in de wijde omgeving. Daarnaast werd de soort in 2009 op verschillende plaatsen in de Kleine Netevallei waargenomen (Lier-Anderstad, Viersels Gebroekt).

Azuurblauwmot

Al sinds 2004 inventariseert Leo Janssen de nachtvinders in het Zevenbergenbos te Ranst. Dit leverde reeds een hallucinante soortenlijst op, waarop minder algemene nachtvinders zoals Lindegouduil en Witsnuitbladroller te vinden zijn. Ondanks het feit dat de inventarisatie-inspanning hier al jaren vrij hoog ligt, leveren de vangsten toch nog nieuwe verrassingen. Op 1 augustus 2009 werd een Azuurblauwmot gevangen: een erg zeldzaam 'kleermotje' waarvan de rupsen vooral korstmossen op Prunus-soorten eten en waarvan de laatste Belgische meldingen (resp. uit 2007 en 2004) uit de provincies Henegouwen en Namen kwamen. In Vlaanderen was de Azuurblauwmot nog nooit gezien. Inventarisaties in de komende jaren zullen moeten uitmaken of er van deze zeldzaamheid een populatie in het gebied aanwezig is.

Gevlamde grasmot

Van deze op Slangenkruid gespecialiseerde micro-nachtvlinder waren de Belgische vindplaatsen beperkt tot de provincies Luxemburg en Namen. Maarten Jacobs ving de Gevlamde grasmot in aantal te Eisden op 28 juni en 31 juli 2009. Hier is ongetwijfeld een populatie aanwezig.

© Maarten Jacobs

Donderkruidmot

Atrata albobfascialis is weer een toevoeging voor de Vlaamse lijst. Zoals de Nederlandse naam doet vermoeden is deze soort gebonden aan Donderkruid, een niet-alledaagse plant die op de Limburgse mijn- en spoorwegterreinen sterk uitgebreid is. Een populatie van Donderkruidmot (min. 10 ex.) werd door Maarten Jacobs ontdekt te Veldwezelt op 2 mei 2009.

© Maarten Jacobs

TOEKOMSTPERSPECTIEVEN

Los van de functie van www.waarnemingen.be als invoerportaal voor het nachtvlindermeetnet blijft de website een onontbeerlijk instrument in de uitbouw van het verspreidingsonderzoek naar nachtvlinders. Dat noch INBO noch KBIN rond deze soortgroep actief zijn, verhoogt het belang van www.waarnemingen.be als enige toegankelijke, centrale databank (meer dan voor andere soortgroepen). Na een jaar waarnemingen invoeren blijkt waar de hiaten zitten: welke regio's relatief goed onderzocht worden en welke minder.

www.waarnemingen.be fungeert – naast natuur-forum.be - als determinatiehulp bij het op naam brengen van nachtvlinders. Dat meldingen van bijzondere én algemene soorten van een foto voorzien kunnen worden, geeft het invoerportaal een belangrijke meerwaarde. Enerzijds kan de juistheid van de gegevens gecontroleerd worden, anderzijds krijgen we ook een beter zicht op determinatiefouten die vaak gemaakt worden (welke soorten worden meestal verward, enz.).

Meer info: Wim Veraghtert, 015/77 01 62, wim.veraghtert@natuurpunt.be

Meer lezen: Bergmans (2007)

Jacobs *et al.* (2009)

Van der Meulen *et al.* (2004)

Veraghtert & Vanaverbeke (2008)

Veraghtert (2009)

Meedoen: www.telmee.be, www.waarnemingen.be

AVERBODE BOS EN HEIDE

SPEUREN NAAR BIJZONDERE SOORTEN

De voorbije jaren werden in Averbode Bos & Heide niet alleen bergen verzet op vlak van natuurbeheer, ook in natuurstudie werd geïnvesteerd. Met de steun van een Bijzonder Natuurbeschermingsproject van de provincie Vlaams-Brabant hebben vrijwilligers enkele vrij goed herkenbare groepen ongewervelden voor het eerst onder de loep genomen: zweefvliegen, lieveheersbeestjes, dag- en nachtvlinders, libellen en sprinkhanen werden onderzocht. Twee malaisevallen werden ingezet om zweefvliegen te bemonsteren, aangevuld met handnetvangsten. Voor nachtvlinders werden op een aantal nachten lichtvallen opgesteld.

© Frank Van de Meutter

Ceriana conopsoides

© Johan Bogaert

Groot zwart dwergkapoentje

Opmerkelijk is dat voor een gebied met maar weinig waterpartijen ook een lijst van 32 soorten libellen kon worden opgemaakt, inclusief specialere soorten als Tangpantserjuffer, Venwitsnuitlibel en Koraaljuffer. Dat is veelbelovend voor het geplande venherstel!

83 soorten zweefvliegen werden totnogtoe in het gebied aangetroffen, waaronder enkele interessante soorten voor heischrale biotopen, oude loof- en naaldbossen. Opmerkelijk is dat in een tuin op amper 1,5 km van het gebied de laatste jaren niet minder dan 125 zweefvliegsoorten gedetermineerd werden. De habitatspecialisten die op deze tuinlijst voorkomen, zijn ongetwijfeld afkomstig uit omliggende natuurgebieden zoals Gerhagen of Averbode Bos & Heide. De potenties voor dit laatste gebied worden dus erg hoog ingeschat.

Met 21 soorten lieveheersbeestjes werd een goed resultaat behaald. Het Schitterend lieveheersbeestje, een habitatspecialist die bij mieren nesten leeft, werd bij één bosmierenkoepel aangetroffen. Met Zwart lieveheersbeestje blijkt ook nog een echte heidesoort in het gebied aanwezig te zijn. Tenslotte werd in Averbode de grootste Vlaamse populatie van het Bosbesglanskapoentje ontdekt.

Tengere grasjuffer

© Frank Van de Meutter

Dagvlinders werden op een systematische manier onderzocht langs vijf telroutes. Het Bruin zand-oogje was de meest talrijke dagvlinder langs de telroutes. De Citroenvlinder heeft nog een echt bolwerk in Averbode en het Bont dikkopje is er de enige Rode Lijstsoort in de tellingen (daarnaast was er nog een losse waarneming van een Kleine ijsvogelvlinder).

© Marc Herremans

Citroenvlinder

Bont dikkopje

Kleine ijsvogelvlinder

De lijst van 260 soorten macro-nachtvlinders, bijeengesprokkeld op 7 vangnachten, is ongetwijfeld onvolledig, maar geeft een eerste beeld van de nachtvlinderdiversiteit. Naast bijzondere bossoorten zoals Eiken-orvlinder en Zuidelijke tandvlinder was de grootste verrassing de ontdekking van een grote populatie Varenuilen (de enige in Vlaanderen) en een Geogde w-uil, beide gebonden aan Adelaarsvaren.

© Marc Herremans

Varenuil

Geogde W-uil

Hoewel een aantal echte heidesoorten alsnog ontbreken in Averbode Bos & Heide, blijken er toch hoge potenties te zijn op diverse vlakken. Met deze inventarisatie beschikken we over een 'nulmeting' die ons in staat zal stellen veranderingen na de grootschalige beheeringrepen op te volgen.

Meer info: Berwaerts K., Herremans M., Jacobs I., Jacobs M., Van de Meutter F. & Veraghtert W.

Meer lezen: Berwaerts K. *et al.* 2009. [Rapport Natuur.studie 2009/10.](#)

Natuur.focus 8 (2): 73-74.

Brakona Jaarboek 2008: 100-111.

In samenwerking met Brakona, provincie Vlaams-Brabant, ANB

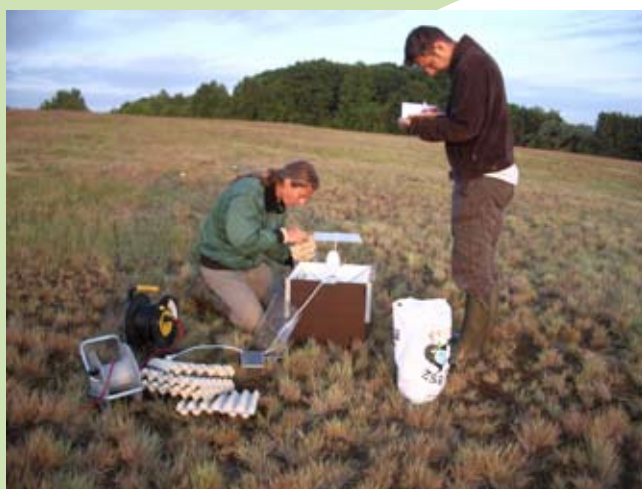
VLIEGVELD SCHAFFEN

INVENTARIS ONGEWERVELDEN

In 2008-2009 werd in het kader van een Bijzonder Natuurbeschermingsproject van de provincie Vlaams-Brabant een aantal groepen ongewervelden onder de loep genomen op het militair domein van Schaffen. Omwille van eerdere onderzoeken in het gebied lag de focus nu op loopkevers, spinnen, mieren, zweefvliegen en nachtvlinders.

Bodembewonende ongewervelden werden bemonsterd met 21 potvallen. Hierbij werden zowel de historische schrale graslanden onderzocht als 'jonge' graslanden die tot 2006 nog als maïsakker werden gebruikt. Voor zweefvliegen werd een gans jaar een malaiseval opgesteld. Nachtvlinders werden op een paar nachten met lichtvallen geïnventariseerd en ze werden ook gelokt met 'smeer'.

De verwachtingen werden ruimschoots ingelost. Het aantal soorten loopkevers (68) en spinnen (151) lag hoog. Bovendien werd een hoog percentage Rode Lijstsoorten vastgesteld. Onder de 22 loopkevers van de Rode Lijst vinden we vrijwel uitsluitend soorten die kenmerkend zijn voor warme, schrale graslandbiotopen, al dan niet met open zandplekken. In de bodemvallen in buntgrasvegetaties behoorde 71 % van de exemplaren tot Rode Lijstsoorten! Op de jonge graslandpercelen lag het percentage Rode Lijstsoorten beduidend lager.

© Koen Berwaerts

Controle van nachtvlinderval in schraal grasland

© Rollin Verlinde

Ruigtewolfspin

Bij de spinnen werden niet minder dan 40 Rode Lijstsoorten vastgesteld, waarvan 2 in Vlaanderen 'met uitsterven bedreigd': Zonnekampoot en Steppekrabspin. Van deze laatste soort zijn geen andere vindplaatsen bekend in Vlaanderen. Het onderzoek leverde ook de grootste populaties van Steenwolfspin en Schorrentandkaak op. Uit de biodiversiteitsprofielen blijkt dat de diversiteit van de spinnengemeenschap in de historische graslanden groter is dan die op de voormalige akkers, hoewel het aantal individuen op de exakkers vaak hoger lag dan in de graslanden.

In schril contrast met de rijke loopkever- en spinnenfauna staat een beperkte mierendiversiteit. Ook de aantallen mieren bleken bedroevend laag; enkele soorten waren ongewoon schaars. Gerichte zoektochten naar de hier vroeger waargenomen Amazonemier leverden niets op. Dat zou kunnen betekenen dat de soort in Vlaams-Brabant uitgestorven is.

© Maarten Jacobs

Acupalpus brunnipes

Groene zandloopkever

Bij de nachtvlinders werd getracht na te gaan welke graslandsoorten een populatie in het gebied hebben. Daarom werd vooral geïnventariseerd in de vliegperiode van een aantal bijzondere graslandspecialisten. Dat leverde interessante resultaten op: diverse graslandsoorten komen er in hoge dichtheden voor (bv. Gelijnde grasuil), terwijl enkele te verwachten specialisten ontbreken (bv. Donkere grasuil). Daarnaast werden Puntlijngrasuil en Tandjesuil aangetroffen, twee bijzondere soorten uit voedselarme biotopen. Bij de micro-nachtvlinders troffen we enkele algemene en minder algemene graslandsoorten in soms erg hoge aantallen aan (bv. Zuringpalpmot en Fraaie korrelepalmot).

© Marc Herremans

Gelijnde grasuil

Puntlijngrasuil

Tandjesuil

Het onderzoek naar zweefvliegen leverde geen verrassingen op. De meest bijzondere soorten zijn afkomstig uit nabijgelegen loofbossen. Er wordt wel niet uitgesloten dat de droge graslanden toch nog een onopgemerkte specialist herbergen.

Uit de resultaten van dit inventarisatiewerk blijkt dat de schrale graslanden van het militair domein van Schaffen rijk zijn aan een aantal bijzondere ongewervelden. Sommige soorten werden nog maar zelden elders in Vlaanderen waargenomen.

Een aantal aanbevelingen voor het beheer werden geformuleerd, bv. om het graasbeheer lokaal te herbekijken en de voedselrijkere percelen meer te maaien. Ook het behoud van kale zandige plekken is noodzakelijk.

Meer info: Berwaerts K., De Koninck H., Hendrickx P., Herremans M., Jacobs M., Loos G., Van de Meutter F., Van Keer K., Vankerkhoven F. & Veraghtert W.

Meer lezen: Berwaerts K. *et al.* 2009. [Rapport Natuur.studie 2009/9.](#)

In samenwerking met Brakona, provincie Vlaams-Brabant, ANB, ARABEL

PADDENSTOELEN

NIEUWE VONDSTEN

Paddenstoelen zijn in vergelijking met andere soortengroepen vrij slecht onderzocht. Zowel i.v.m. taxonomie als verspreiding is er nog heel wat werk aan de winkel. Dit heeft alles te maken met de soortenrijkdom, de moeilijkheidsgraad van de determinaties en voor de meeste soorten ook het vluchtige bestaan van de vruchtlichamen.

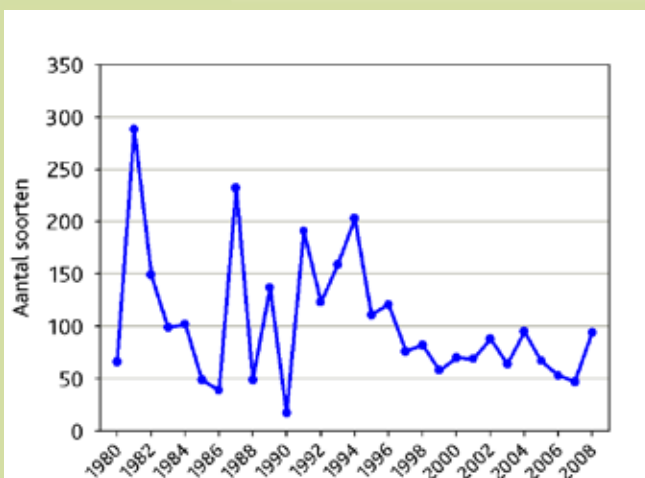
Recent is er echter meer aandacht, vooral voor macrofungi. Er komt steeds meer literatuur voorhanden, een groot deel zelfs online raadpleegbaar. Alle beschreven soorten kunnen worden teruggevonden op www.indexfungorum.org.

Op wereldniveau komen daar jaarlijks nog heel wat soorten bij, maar zelfs uit Vlaanderen worden nog jaarlijks nieuwe soorten beschreven, voornamelijk zakjeszwammen (Ascomyceten), waar slechts een enkeling mee bezig is.

Voor Vlaanderen en het Brussels Gewest is er sinds 2006 een checklist voor Basidiomycota en Myxomycota. In deze lijst zijn alle soorten opgenomen die tot dan toe ooit in Vlaanderen werden gezien, met vermelding of ze ook na 1980 nog werden waargenomen. Verder wordt aangegeven in welke gevallen microscopie vereist is om de determinatie te bevestigen en van welke soorten herbariummateriaal moet worden bewaard.

Op die manier zijn er duidelijke richtlijnen voor iedereen die wil bijdragen aan de kennis van paddenstoelen in Vlaanderen. Aan de hand van deze online raadpleegbare checklist (www.inbo.be/docupload/3062.pdf) kan je snel controleren of een waarneming nieuw is voor Vlaanderen.

In het kader van het atlasproject in Vlaams-Brabant werden al veel nieuwe soorten voor de provincie gevonden en het einde is nog lang niet in zicht.

Aantal soorten nieuw voor Vlaams-Brabant per jaar

© Wim Veraghtert

Zwarte amaniet

In 2008 haalden we uitgebreid de pers met zelfs een nieuwe soort voor België. Dit gebeurt wel vaker, maar in de meeste gevallen gaat het dan om onooglijk kleine paddenstoeltjes die moeilijk op naam te brengen zijn. In dit geval ging het echter om een gemakkelijk herkenbare en opvallende amaniet. Bovendien hangt er rond die Zwarte amaniet (*Amanita inopinata*) een mysterieuze sfeer. Pas in 1987 werd de soort beschreven in Engeland, nadat ze plots opdook in een vaak door mycologen bezocht terrein. Na publicatie van de beschrijving ontdekten mycologen in Nieuw-Zeeland dat ze nog onbeschreven exemplaren van deze soort in hun herbarium hadden.

In 2000 werd ze in Nederland ontdekt, op een terrein dat voornamelijk met Es is begroeid, een boom die gewoonlijk niet in symbiose leeft met zwammen (Uljé, 2001). Er zijn speculaties dat deze Zwarte amaniet er, in tegenstelling tot de rest van de amanieten, een saprotrofe levenswijze op nahoudt.

Ook Mosschelpje (*Chromocyphella muscicola*), een klein, schelpvormig zwammetje dat je op bemoste schors van een levende Beuk kan aantreffen was nieuw. De werkgroep Zwamvlok kreeg deze primeur op de laatste excursie van 2008 in Liedekerkebos (Steeman, 2009). In Nederland werd deze soort tot 2005 slechts enkele keren waargenomen. Toen een aantal Nederlandse mycologen in 2008 besloten om systematisch op zoek te gaan naar deze dingen, bleek dat de soort vrij algemeen te vinden was in de provincie Gelderland (Dam & Boomsluiters, 2009). Wanneer je kringen van afstervend mos op de schors van een Beuk waarneemt, kan je er zeker van zijn dat je van juli tot en met januari Mosschelpjes vindt.

© Marie-Anne Nelirinx

Mosschelpje

Gezien het aantal dikke beuken in Vlaanderen zal een gericht onderzoek naar het Mosschelpje wellicht uitwijzen dat deze soort ook bij ons algemeen is. Ondertussen trof Wim Veraghtert de soort ook in de Vorte bossen (Ruisselede) en het Bulskampveld (Wingene) aan tijdens een cursuswandeling.

© Linda Lambreghts

Rood oorzwammetje

Nog een opvallende nieuwkomer voor Vlaanderen (wellicht ook België) in 2008 was het 'rood' oorzwammetje (*Crepidotus cinnabarinus*). Of wordt het Vermiljoen of Vurig oorzwammetje (de Haan, 2009)? De Nederlandse naam werd voorlopig nog niet officieel goedgekeurd; de soort is zelfs nog niet bekend uit Nederland. Het 'rood' oorzwammetje werd gevonden in het Zoerselbos, dat gekend is voor zijn paddenstoelenrijkdom (reeds meer dan 1.500 soorten). Wereldwijd is deze cosmopoliet zeldzaam.

Ze werd beschreven in de Verenigde Staten en enkele keren gemeld in Canada en Mexico. Voor Europa zijn er meldingen uit Scandinavië (Denemarken, Noorwegen, Zweden) en Frankrijk.

In 2009 werden drie nieuwe satijnzwammen voor Vlaanderen gevonden. Satijnzwammen zijn meestal terrestrische saprofyten, herkenbaar aan hun roze sporen en glimmende steel. In het Vriezenbroek in Zemst werd de Bleke bossatijnzwam (*Entoloma pseudoexcentricum*) ontdekt. Op het Groot schietveld in Brecht werd *Entoloma pseudoconferendum* gevonden, nog een soort zonder Nederlandse naam die nog niet in Nederland gezien werd.

© Wim Veraghtert

Entoloma terreum

Entoloma terreum (ook nog zonder Nederlandse naam en niet in Nederland gezien) werd in Terhagen gevonden. In deze waardevolle gebieden worden wel vaker nieuwe of zeldzame soorten (niet alleen paddenstoelen) waargenomen.

Holle wegen zijn zeer interessant door hun continu vochtig en koel klimaat. Paddenstoelen halen hier zeker voordeel uit: bijna het hele jaar door zijn de holle wegen immers geschikt om vruchtlichamen te vormen. Op de Koeheide in Bertem vonden we in de holle weg een nieuwe soort voor Vlaanderen: de Elegante champignonparasol (*Leucoagaricus melanotrichus*). Deze soort stond in Nederland op de Rode Lijst als 'Bedreigd' wegens zijn (internationale) zeldzaamheid.

In 2009 werd de Peperbus (*Myriostoma coliforme*) eindelijk ook in ons land gevonden. Deze aardster is gemakkelijk herkenbaar aan de vele gaatjes in het bolvormig vruchtlichaam (omgeven door 6-12 slippen) waaruit de sporen stuiven bij rijpheid. Ze is gebonden aan kalkrijke zandbodem en is vooral te vinden op zonnige plaatsen in duinstruwelen. In Nederland was de soort lokaal algemeen, maar ze gaat achteruit door vergrassing en ontkalking van de duinen. Op Europees niveau is de Peperbus zeldzaam.

Peperbus

© Wim Veraghtert

In België was de soort nog nooit gezien tot 10 oktober 2009: de Paddenstoelenwerkgroep Westhoek stootte toen op 5 exemplaren in de Oosthoekduinen in De Panne.

Meer info: Roosmarijn Steeman, 015/29.72.22, roosmarijn.steeman@natuurpunt.be

Meer lezen: Dam & Boomsluiters (2009)

de Haan (2009)

Steeman (2009b)

Uljé (2001)

Walley & Vandeven (2006)

www.indexfungorum.org

Met de steun van KVMV, Paddenstoelenwerkgroep Westhoek, Natuurstudiewerkgroep Dijleland, Paddenstoelenwerkgroep Zwamvlok

Monitoring

omdat we willen weten waar we staan ...
en waar het heengaat

MONITORING

VAN ONZE NATUURGEBIEDEN

Monitoring is een veelomvattend begrip. Bij Natuurpunt Studie zijn we hier op verschillende vlakken rond actief.

In de loop van 2008 werd door Natuurpunt Studie in nauwe samenwerking met Natuurpunt Beheer een nieuwe methodiek uitgewerkt voor de opvolging van het beheer en de toestand van de natuur in onze natuurgebieden. Vanaf 2009 wordt die stap voor stap toegepast in het netwerk van natuurgebieden van Natuurpunt. Centraal in deze benadering staat het monitoringplan waarin voor elk gebied wordt genoteerd welke monitoringmethoden worden uitgevoerd, door wie en met welke regelmaat. Zowel uitgevoerde, lopende als geplande studies worden in het monitoringplan bijgehouden. Ondertussen hebben 30 natuurgebieden reeds een monitoringplan ingestuurd. Daarnaast werden 13 modules uitgewerkt rond de monitoring van vegetaties, soortengroepen, beheer en abiotiek.

Het is de bedoeling dat in elk natuurgebied minimaal drie vaste modules worden uitgevoerd. Een kartering van actuele natuurtypes en het opstellen van de kaart met gewenste natuurtypes gebeurt meestal door een medewerker van het secretariaat. Aan de vrijwilligers worden jaarlijks twee documenten opgevraagd: een multisoortenlijst en een formulier voor opvolging van het regulier beheer. De overige tien modules rond soorten, vegetatie en abiotiek zijn optioneel. Voor elke module werd een handleiding uitgewerkt met uitleg over het doel van de module, hoe van start te gaan, de beste methode voor het verzamelen van de gegevens en informatie over de gegevensverwerking. Ook invulformulieren zijn beschikbaar, een online invoertoepassing is gepland in de loop van 2010. Meer info op <http://www.natuurpunt.be/monitoring>.

Monitoringplan natuurpunt

Natuurgebied of deelgebied: *Wildatse Duintjes* Projectnr: F103
 Contactpersoon monitoring: *Clak Vleg* Jaar: 2009
 E-mailadres:

	Startjaar	Herhaling
Module M1: multisoortenmonitoring (beugel)	2009	Jaarlijks
Module B1: opvolging regulier beheer	2009	Jaarlijks
Module F2: breedtegrademonitoring		
Uitvoerder(s) en opmerkingen:	2010	
<i>Natuurpunt - Noordkempennedeuwerkes</i>		
Module F3: droogtemonitoring		
Uitvoerder(s) en opmerkingen:	2010	
<i>Natuurpunt - Noordkempennedeuwerkes</i>		
Module F4: peilmonitors		
Uitvoerder(s) en opmerkingen:	2010	
<i>Natuurpunt - Noordkempennedeuwerkes</i>		
Module:		
Uitvoerder(s) en opmerkingen:		
Module F13: bodemonitoring		
Uitvoerder(s) en opmerkingen:	2010	Jaarlijks
<i>Natuurpunt - Noordkempennedeuwerkes</i>		
Bijkomende onderzoeken buiten modules:		
Zijn er onderzoeken die je graag gewenst had maar niet zelf kan uitvoeren?	2010	Jaarlijks
Module F14: monitoring milieu en spitsmonities		

Vul in de tabel de modules in die je wil uitvoeren, met aanduiding van de herhaling, de uitvoerder(s) en eventuele opmerkingen. Voeg hierbij indien mogelijk een kaartje van het gebied met aanduiding van waar in het gebied of in welk deelgebied de modules zullen worden uitgevoerd.

Noter ook indien je extra soorten of groepen opvolgt die niet vermeld zijn in de modules. Je kan ook noteren indien je jouw gebied graag wil laten onderzoeken op een bepaalde soortgroep, maar hiervoor niet de juiste mensen of werkgroepen kent.

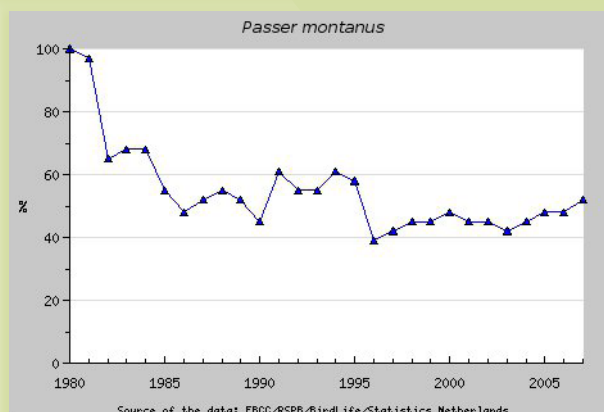
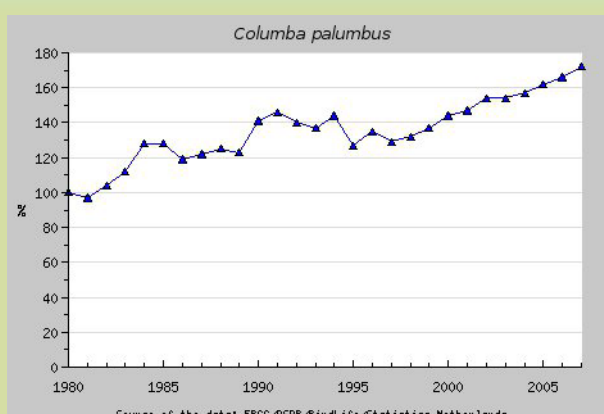
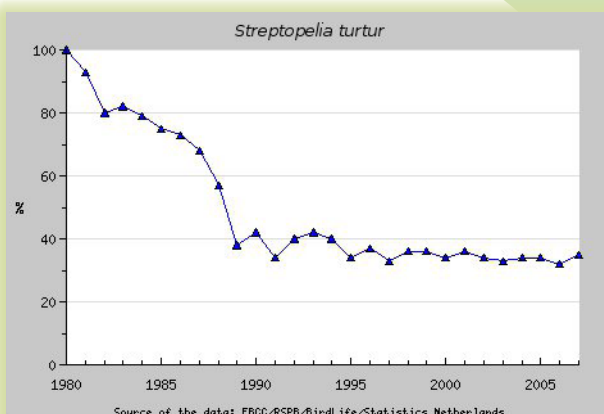
Hou dit monitoringplan goed bij, maar stuur een kopie liefst voor eind juni op naar: Monitoring Natuurpunt, Centraalstraat 11, 2000 Mechelen of naar monitoring@natuurpunt.be

Voorbeeld van een ingevuld monitoringplan

ABV

ALGEMENE BROEDVOGELMONITORING VLAANDEREN

ABV is het Vlaamse luik van een monitoringproject dat al geruime tijd in veel andere Europese landen loopt. Het doel van het ABV-project is een beeld te krijgen van hoe het met de algemene broedvogels in Vlaanderen gesteld is. Zeldzame soorten worden meestal nauwgezet opgevolgd, maar tijdsreeksen over de algemene soorten waren tot voor kort niet beschikbaar. Zo gebeurde het bij het verschijnen van de broedvogelatlas dat zeer algemene vogelsoorten plots bijna verdwenen bleken, terwijl ze meestal al geruime tijd onopgemerkt in de problemen zaten. ABV heeft zijn eerste cyclus van 3 jaar er nu opzitten en vanaf 2010 wordt het mogelijk om jaarlijks datapunten toe te voegen aan een trendgrafiek. Zo kunnen we ook bijdragen tot de Europese trends zoals die nu reeds gemaakt worden (zie www.ebcc.info).

Europese trends voor Zomertortel, Houtduif en Ringmus
(bron EBCC/RSPB/BirdLife/Statistics Netherlands)

ABV ging in 2007 van start dankzij een samenwerking tussen Natuurpunt Studie en het INBO. Het project nam een vliegende start met medewerking van bijna 40 vogelwerkgroepen, drie Natuurpuntafdelingen en Likona. Ook in 2008 en 2009 was er voldoende medewerking met ca. 350 vrijwilligers. Ondertussen werden in de driejarige cyclus in totaal bijna 900 ABV-hokken geteld.

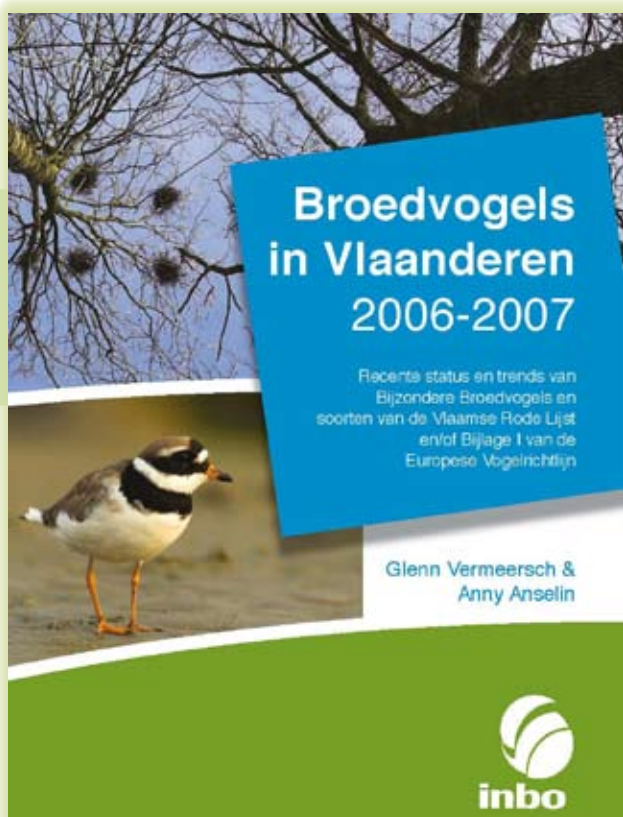

DS9558: één van de 1.200 geselecteerde ABV-hokken in Vlaanderen. Elk km-hok bevat zes telpunten waar medewerkers vijf minuten lang de broedvogels optekenen in drie telondes tussen 1 maart en 20 juli. De telling van één km-hok vergt drie tot vijf uur inspanning per jaar, verplaatsingen inbegrepen. Een relatief kleine maar zeer nuttige bijdrage.

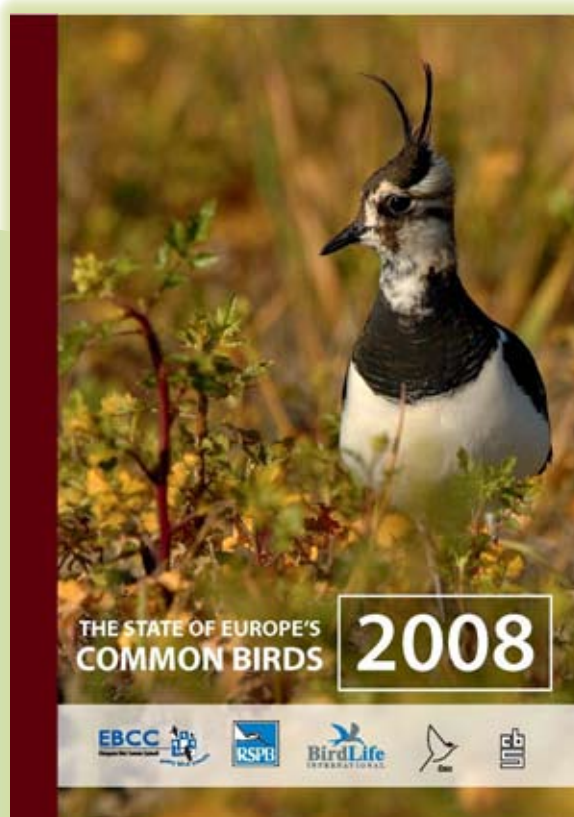
Ondertussen werden 251 1x1 km UTM-hokken zowel geteld voor de Atlas van de Vlaamse Broedvogels 2000-2002 als tijdens het ABV-project. Op basis hiervan kunnen de eerste trendresultaten berekend worden. Voor een aantal soorten zijn er beduidende trends sinds de Atlas. Sommige zijn Rode Lijstsoorten waarvoor de vooruitzichten helemaal niet goed zijn. Naarmate het project verder loopt, zullen nu jaarlijks trends beschikbaar worden.

Soort	#Hokken Atlas	#Hokken ABV	% bezet Atlas	% bezet ABV	Toe/Afname % bezetting
Groene specht	85	127	33,9	50,6	16,7
Kauw	114	153	45,4	61,0	15,5
Vink	169	205	67,3	81,7	14,3
Koolmees	194	223	77,3	88,8	11,6
Nijlgans	20	47	8,0	18,7	10,8
Houtduif	210	237	83,7	94,4	10,8
Merel	210	235	83,7	93,6	10,0
Gaai	112	135	44,6	53,8	9,2
Pimpelmees	157	179	62,5	71,3	8,8
Buizerd	61	81	24,3	32,3	8,0
Wielewaal	26	9	10,4	3,6	-6,8
Matkop	45	27	17,9	10,8	-7,2
Spotvogel	43	21	17,1	8,4	-8,8
Zomertortel	36	14	14,3	5,6	-8,8
Grauwe vliegenvanger	41	18	16,3	7,2	-9,2
Tuinfluit	83	57	33,1	22,7	-10,4
Grote lijster	96	69	38,2	27,5	-10,8
Ringmus	78	47	31,1	18,7	-12,4
Fitis	106	74	42,2	29,5	-12,7
Grasmus	120	85	47,8	33,9	-13,9
Kneu	103	61	41,0	24,3	-16,7

Bron: INBO

Het project Bijzonderde Broedvogels Vlaanderen (BBV) en het ABV-project vormden de ruggengraat van het rapport 'Broedvogels in Vlaanderen 2006-2007'.

Het EBCC, het koepelorgaan voor broedvogel-monitoring in Europa, publiceert elk jaar een rapport met een update van de trendontwikkelingen voor intussen reeds 138 soorten. (www.ebcc.info).

Als voorlopige algemene conclusie kunnen we stellen dat de generalisten en de bossoorten het goed doen in Vlaanderen. Vogels van kleinschalig landschap blijven afnemen. Vogels van de Rode Lijst doen het ook helemaal niet goed. Als we de eerste trends van Vlaanderen vergelijken met deze voor gans Europa blijkt Vlaanderen alvast slechter te scoren dan de rest van Europa. Goed cijfermateriaal is enkel mogelijk indien we ook de komende jaren kunnen rekenen op de blijvende inzet van een grote groep vrijwillige experts.

Meer info: Iwan Lewylle, 015/77 01 63, iwan.lewylle@natuurpunt.be
Glenn Vermeersch, 02/558.18.26, glenn.vermeersch@inbo.be
Filiep T'jollyn, filiep.tjollyn@inbo.be
Marc Herremans, 015/29 72 42, marc.herremans@natuurpunt.be

Meer lezen: www.ebcc.info

Meedoen: www.inbo.be
www.telmee.be

In samenwerking met INBO, Natuurpunt Vogelwerkgroep Vlaanderen, Likona

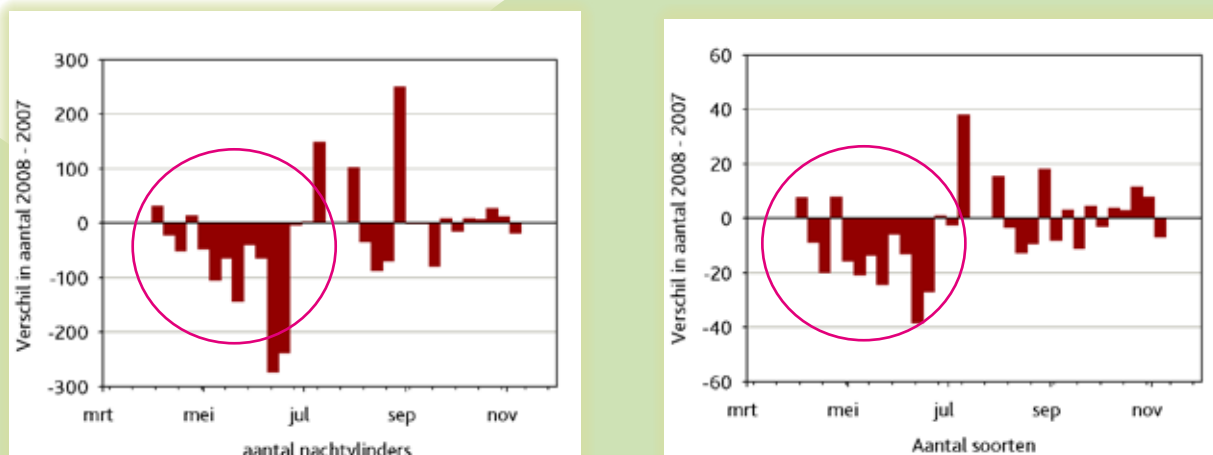

2008

SLECHT BEGONNEN VOOR NACHTVLINDERS

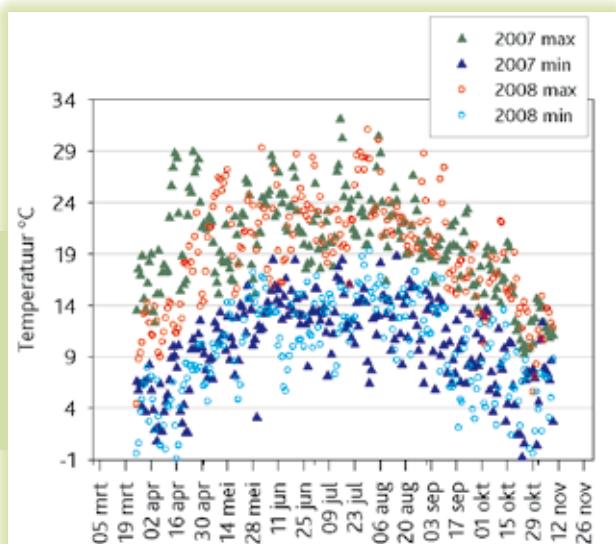
Na alweer een record zachte winter begon het nachtvlinderseizoen vroeg in 2008. De overwinterende soorten vlogen enthousiast in januari-maart. Maar dan was het afgelopen met de pret. In vergelijking met 2007 kwam er van april tot juni een systematisch en enorm deficit, zowel in het totaal aantal gevangen nachtvlinders als in het aantal soorten (Fig. 1: rode cirkels).

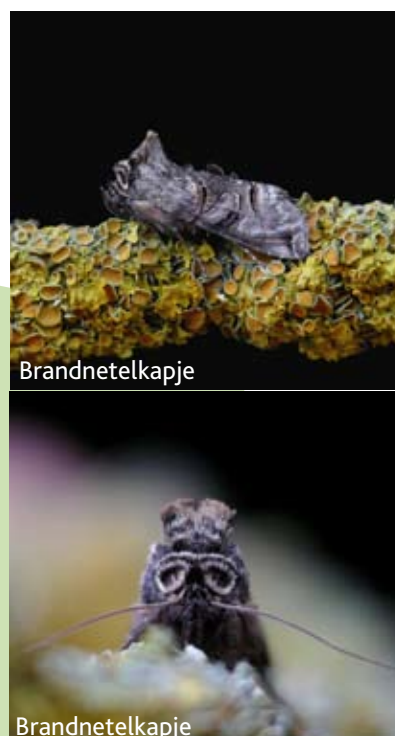
Figuur 1. Verschil tussen 2007 en 2008 in nachtvlindervangsten in een tuin te Zichem: (A) aantal motten per nacht, gemiddeld over een week, (B) aantal soorten per nacht, gemiddeld over een week. Negatieve waarden geven aan dat er meer waren in 2007 dan in 2008, positieve staafjes wijzen erop dat 2008 het beter deed dan 2007.

In een val op dezelfde plaats opgesteld in een tuin te Zichem waren er soms gemiddeld over een week tot bijna 300 motten en bijna 40 soorten minder per nacht. Tussen 5 april en 25 juni werden elke week gemiddeld 60 % minder nachtvlinders en 48 % minder soorten gevangen in 2008 dan in 2007. In de zomer van 2008 waren er amper drie weken dat de nachtvlinders het beter deden dan in 2007, nl. begin en eind juli en eind augustus. Het najaar van 2008 daarentegen was variabel en niet zo erg verschillend tussen de beide jaren.

Het mottendeficit van april tot juni in 2008 lag vooral aan de koelere temperaturen, t.t.z. in feite is het omgekeerd: het was de vroege lente van 2007 (vooral april) die uitzonderlijk warm was en daardoor relatief veel motten opleverde (Fig. 2)! Merkwaardig is dat de eerste helft van mei, die in 2008 (vooral overdag) opvallend zachter was dan in 2007 toch geen inhaalbeweging genereerde bij de nachtvlinders (Fig. 1). De drie periodes dat er wel meer nachtvlinders vlogen in 2008 (nl. begin juli, eind juli en eind augustus) waren ook de temperaturen hoger dan in 2007. De temperatuurverschillen in de herfst verliepen afwisselend en dat is ook te merken in de mottenvangsten.

Figuur 2. Minimum- en maximumtemperaturen per etmaal (punten) en lopend gemiddelde per 5 dagen (lijnen) voor 2007 en 2008 te Ransberg/Kortenaken (gegevens Hugo Mathues, Vlaamse Vereniging voor Weerkunde via www.natuurkalendar.be).

© Marc Herremans

Tussen maart en november werd te Zichem op 115 nachten met identieke datum gevangen zowel in 2007 als 2008. Dat leverde voor dezelfde nachten 14.798 macronachtvlinders in 2007 en slechts 10.252 in 2008. Zelfs zeer talrijke soorten vertoonden opvallende verschillen, vooral afnames (Tabel 1). Er was geen verschil tussen de omvang van de afname bij soorten die overwinteren als rups, pop of ei.

© Marc Herremans

	2007	2008	% verschil
Gewone velduil	197	31	- 84
Driehoekuil	161	32	-80
Groente-uil	1109	253	-77
Gewone worteluil	575	157	-73
Graswortelvlinder	328	117	-64
Donkere marmerruil	242	92	-62
Bleke grasuil	169	66	-61
Zuidelijke stofuil	636	249	-61
Gewone stofuil	539	218	-60
Morpheusstofuil	194	85	-56
Vierkantvlekuil	654	315	-52
Houtspaander	470	232	-51
Eikenprocessierups	216	111	-49
Halmuiltjes	246	137	-44
Huismoeder	831	1222	+47
Kleine of Open-breedbandhuismoeder	109	180	+65
Appeltak	69	123	+78
Bruine snuituil	92	193	+110
Agaatvlinder	55	120	+118

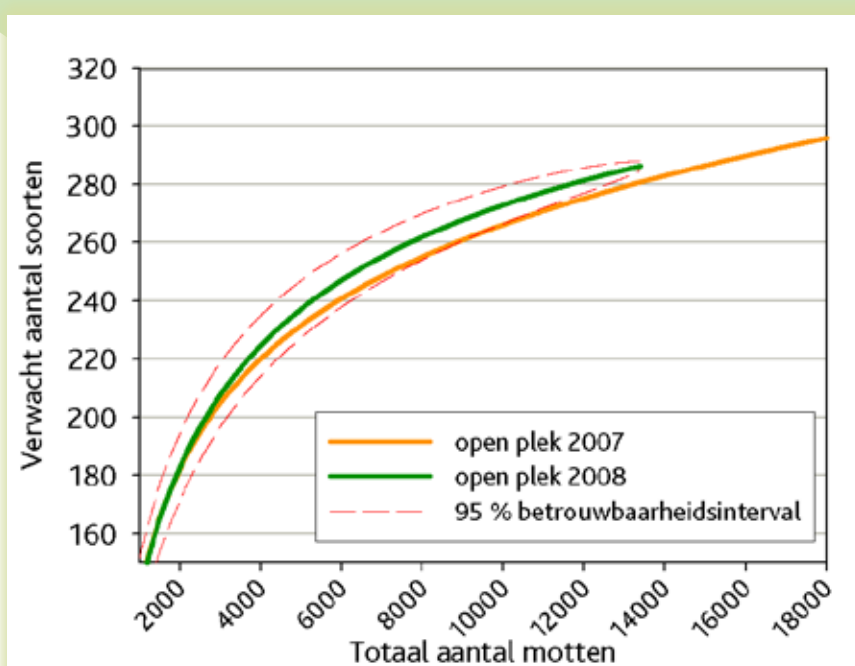
Tabel 1. Algemene soorten met het meest frappante verschil in aantallen tussen 2007 en 2008 (op 115 dagen met zelfde datum).

© Marc Herremans

Alhoewel meerdere pijlstaarten echte zomervliegers zijn, daalde de pijlstaartindex eveneens met 60 % naar gemiddeld nog amper één pijlstaart per lichtval per vangnacht in 2008, waarmee de pijlstaarten helemaal de trieste trend van 2008 volgden. (De pijlstaartindex is het totaal van de zes meest voorkomende pijlstaarten telkens gedeeld door het aantal vangnachten in de vliegperiodes van elke soort en dan gesommeerd; zie jaarverslag 2007, blz. 52-53).

Twee jaren met zo sterk verschillende resultaten op eenzelfde plaats: in totaal 18.280 macro's van 297 soorten op 138 nachten in 2007 en 13.494 motten van 288 soorten op 167 nachten in 2008. Je zou verwachten dat 2008 dan een verschaald en wat minder nuttig staal vormt om de lokale biodiversiteit te beschrijven ... maar niets is minder waar. De curven die de biodiversiteit in de mottengemeenschap beschrijven op basis van de relatieve talrijkheid van de soorten, zijn sterk gelijkend tussen 2007 en 2008 en zelfs iets in het voordeel van 2008. Er vlogen bijgevolg minder motten in 2008, maar aan de biodiversiteit van de gemeenschap veranderde dat weinig (Fig. 3).

Figuur 3. Biodiversiteitsprofielen voor de mottengemeenschap gevangen op dezelfde plaats in 2007 en 2008. (dunne rode lijnen zijn 95 % betrouwbaarheidsintervallen)

© Marc Herremans

LOKALE BIODIVERSITEIT

VLIEGT OVERAL ZO EEN BEETJE HETZELFDE?

Lokale biodiversiteit probeer je te bepalen via een steekproef. Motten vliegen flink rond, dus valt het te verwachten dat een lichtbak een mengstaal oplevert van de biodiversiteit in de ruime omgeving. Maar hoe ruim is die 'omgeving'? Gaat het over een paar tientallen meters of meerdere kilometers? Van bodemvallen is bijvoorbeeld geweten dat het lokale microhabitat sterk bepaalt welke bodemfauna voorkomt en dat die op korte afstand reeds sterk kan verschillen. Hoe zit dat met motten? Is de beweeglijkheid gelijkaardig voor alle soorten? Hoe groot zijn de verschillen op een kleine afstand? Waar moet je de lichtval dan zetten om 'juist' te meten?

Om dit te testen werden twee 'Jacobs'-lichtvallen in vogelvlucht 100 meter van elkaar opgesteld in een tuin te Zichem gedurende 138 nachten tussen 20 april en 4 november 2008. Eén val stond in een grote open plek (de moestuin, of wat daar moet voor doorgaan), terwijl de andere tussen opgaand struikgewas stond aan de rand van een bosje Corsicaanse dennen. De lichtbundels van beide vallen waren van elkaar afgeschermd door hoge, dichte vegetatie.

© Marc Herremans

Vuurmot
(micro)

© Marc Herremans

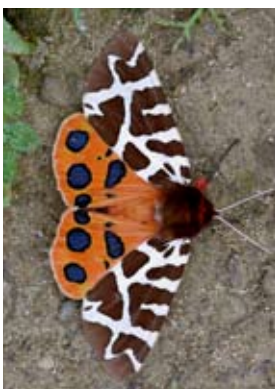

Viervleksteltmot
(micro)

Figuur 1. Situering studiegebied

(Bron: Digitale versie van de Orthofoto's, middenschallig, kleur, provincie Vlaams-Brabant opname 2007 (AGIV), AGIV & provincie Vlaams-Brabant.)

Grote beer
(macro)

Goudvenstertje
(macro)

Lieveking
(macro)

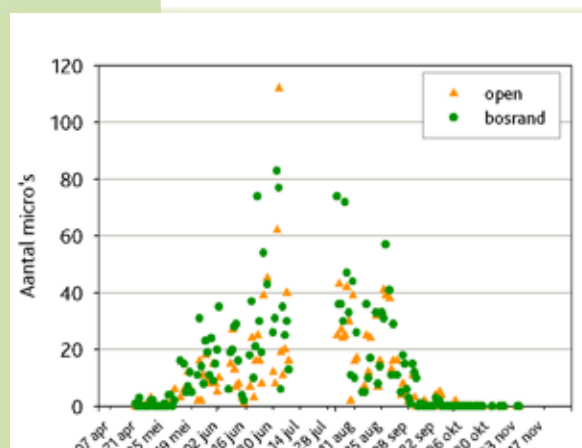
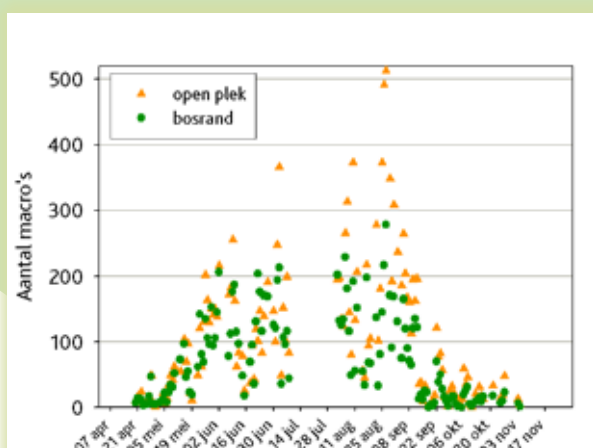
Halvemaanvlinder
(macro)

© Marc Herremans

Er werden veel meer macronachtvlinders gevangen in de val op de open plek, waarvan de lichtbundel minder gehinderd werd door de vegetatie: op 138 nachten werden in de val langs de bosrand 8.167 macro's van 272 soorten gevangen, terwijl dat op de open plek gedurende dezelfde nachten de helft meer motten waren, nl. 12.828 macro's, doch amper vier soorten meer (276). Maar er was een opvallend verschil tussen de twee plaatsen voor macro's en micro's: in totaal werden langs de bosrand 1.908 micro's geteld, in de open ruimte 1.402. Op 77 % van de vangnachten zaten er meer macro's in de val in de open plek (en slechts in 22 % van de nachten waren het er minder), maar bij micro's was dit net omgekeerd: op 62 % van de nachten zaten meer micro's in de val in de bosrand.

	open > bosrand	=	open < bosrand
macro's	77	1	22
micro's	33	5	62

Waar werden de meeste nachtvinders gevangen? Op open plek of langs de bosrand?
Cijfers geven het percent van de 138 nachten weer in het voordeel van open plek of bosrand, voor macro's en micro's afzonderlijk.

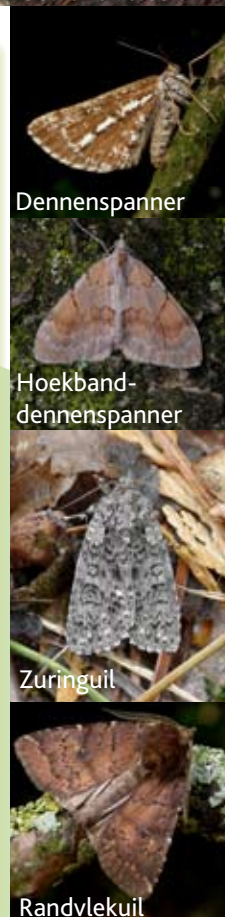
Vergelijking van de totale vangst per nacht tussen een lichtbak in de open ruimte en 100 m verder langs de bosrand voor macro- en micronachtvlinders.

Maar het verschil tussen de plaatsen is niet louter macro's versus micro's. Ook binnen de macro's zijn er soorten die volledig tegen de trend in veel vaker werden gevangen langs de bosrand dan op de open plek.

Vooral spanners en soorten met gelijkaardig relatief groot vleugeloppervlak (bv. snuituilen) werden opmerkelijk frequenter gevangen in de luwte langs de bosrand dan op de open plek: 20 van de 27 soorten met meer dan dubbel zoveel vangsten langs de bosrand dan op de open plek waren spanners. Donkere marmeruil, Zuringuil, Gewone velduil en Randvlekuil zijn de uitzonderingen bij de uilen die opvallend vaker langs de bosrand gevangen werden.

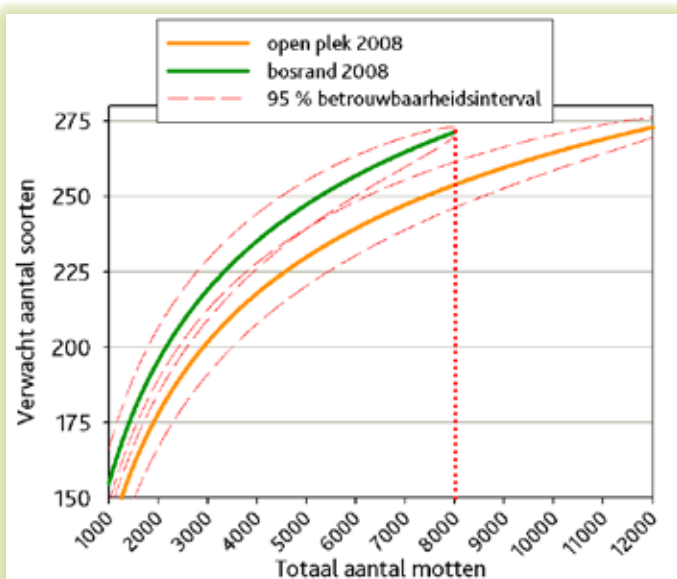

	bosrand	open plek
Dennenspanner	73	10
Hoekbanddennenspanner	74	11
Fijnsparwegspanner	39	7
Streepjesdwergspanner	32	9
Rode dennenspanner	53	15
Marmerspanner	28	11
Donkere marmeruil	282	116
Bruine vierbandspanner	112	50
Naaldboombeertje	29	13
Groene dwergspanner	26	12
Zuringuil	101	48
Gewone velduil	93	45
Gewone bandspanner	32	16
Randvlekuil	97	51
Vierbandspanner	36	21
Appeltak	211	139
som 20 soorten minder algemene spanners	226	89

© Marc Herremans

Soorten (met meer dan 25 stuks) die tegen de algemene trend meer gevangen werden langs de bosrand dan op de open plek.

Biodiversiteitsprofielen voor de mottengemeenschap gevangen op de open plek en langs de bosrand 100 m verder. (dunne rode lijnen zijn 95 % betrouwbaarheidsintervallen)

Amper vier soorten macro's verschil in een totaal aantal dieren dat de helft verschilt, welk effect heeft dat op de biodiversiteit gemeten op niveau van de gemeenschapstructuur (dus op de kans dat de volgende soort een andere is dan de vorige)? De beide biodiversiteitsprofielen lijken nog redelijk op elkaar, maar in eenzelfde totaal aantal motten worden in de bosrand toch bijna 20 soorten meer verwacht dan op de open plek, een beduidend verschil (rode stippenlijn).

Het staal van de bosrandgemeenschap heeft dus een hogere biodiversiteit, ook al hebben we er minder soorten aangetroffen! Boosdoener is de sterkere dominantie van de aantallen van twee soorten (Huismoeder en Zwarte-C-uil) op de open plek t.o.v. enkel Zwarte-C-uil langs de bosrand. 38 soorten (12 %) werd uitsluitend gevangen op de open plek en 32 soorten (10 %) waren exclusief voor de bosrand.

	OPEN PLEK			BOSRAND		
			%			%
 © Marc Herremans	Huismoeder	1493	11,6	Zwarte-C-uil	907	11,1
	Zwarte-C-uil	1458	11,4	Huismoeder	535	6,6
	Haarbos	543	4,2	Taxusspikkelspanner	301	3,7
	Taxusspikkelspanner	495	3,9	Bruine snuituil	300	3,7
	Stro-uiltje	449	3,5	Donkere marmeruil	282	3,5
	totaal 5 belangrijkste	4438	34,6	totaal 5 belangrijkste	2325	28,5
	algemeen totaal	12828		algemeen totaal	8167	

Huismoeder

Zwarte-C-uil

Dominantie: de vijf meest talrijke soorten en hun aandeel in het totaal.

Nogal wat macronachtvlinders vliegen blijkbaar hoger en krachtiger rond en reageren van ver op licht, zodat een val op een grote open plek, waarvan het licht ongehinderd ver schijnt, meer macro's oplevert. Micro's en spanners lijken liever dicht bij vegetatie te blijven, mijden de open ruimte en zijn wellicht ten dele niet zo zot van licht. Vooral een paar algemene soorten uilen werden daarom talrijker gevangen in de lichtval die op de open plek was opgesteld t.o.v. eentje die meer ingesloten stond.

Gelijnde spitskopmot

Bramenbladroller

Panterspitskopmot

Seringenstelmtmot

De moraal van het verhaal lijkt te zijn: wil je vooral zo veel mogelijk motten vangen, dan kan je best de lichtval zo open mogelijk opstellen, zodat de lichtbundel zo ver mogelijk schijnt. Wil je echter een beter gebalanceerd staal van wat er in een bepaald habitat aanwezig is, dan kan je de val best meer verdekt in de typische vegetatie opstellen. Je kan dergelijke moeilijke keuze natuurlijk ook omzeilen door meerdere vallen op te stellen in telkens iets andere omstandigheden en de gegevens tot één mengstaal samen te voegen.

Meer Info: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be
 Meedoen?! www.waarnemingen.be
www.telmee.be

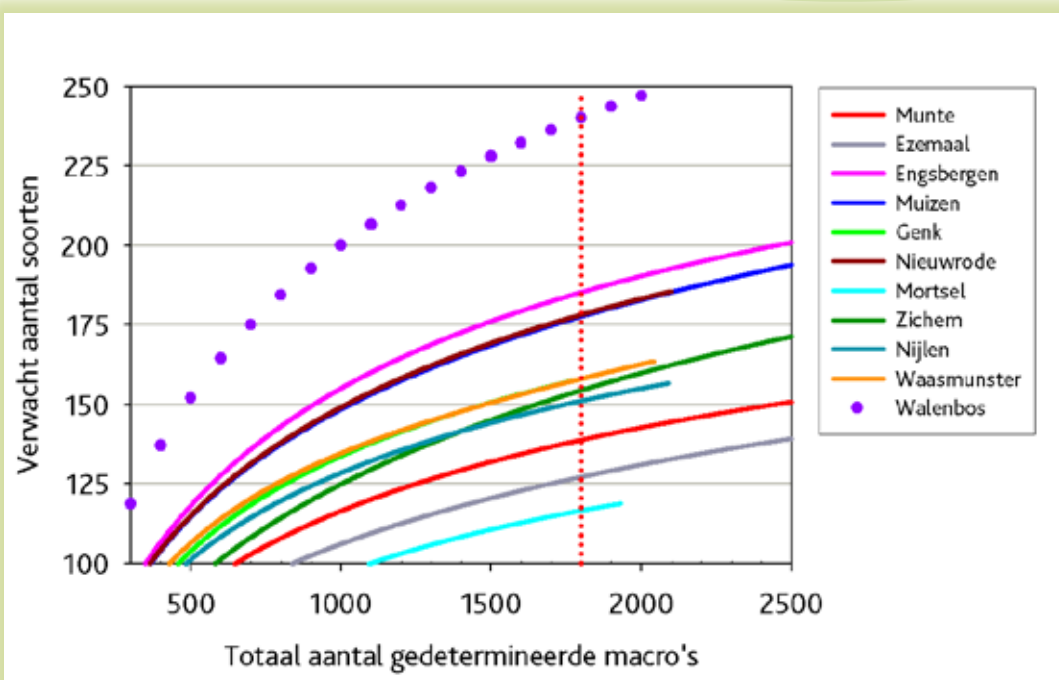
NMN

NACHTVLINDERMEETNET

In de loop van 2008 werd een aanzet gegeven tot een nachtvlindermeetnet in Vlaanderen. Mottenliefhebbers werd gevraagd om op een vaste plaats met een Skinner-/Jacobsval nachtvlinders te vangen op minstens 20 gunstige nachten gespreid tussen maart en oktober en daarbij alle individuen van alle soorten te tellen (zie methode op www.telme.be). Www.waarnemingen.be kwam maar in juni online en niet iedereen heeft ondertussen al 'oude' gegevens ingevoerd. Na wat selectie in het embryonale NMN bleven 10 lokaliteiten over waar tussen 15 juni en 15 november 2008 op minstens 20 nachten minstens 1.800 macro's gedetermineerd werden: Engsbergen, Ezemaal, Genk, Muizen, Munte, Mortsel, Nieuwrode, Nijlen, Waasmunster en Zichem. Dat zijn allemaal tuinen, maar er zijn ook voldoende gegevens uit het Walenbos om mee te vergelijken.

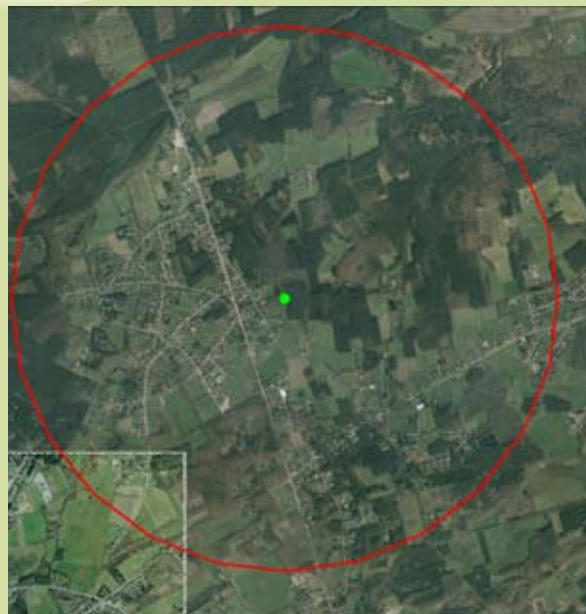
Een meetnetwerk is in de eerste plaats bedoeld om de gegevens plaats per plaats jaar na jaar met zichzelf te vergelijken en helemaal niet om vergelijkingen te maken tussen plaatsen, want dat houdt heel wat methodologische risico's in (o.a. de vangefficiëntie kan immers verschillen tussen plaatsen en soorten, zie hierboven). Maar op een goede tijdreeks moet je lang wachten en we willen nu al wat terugkoppeling geven over de eerste resultaten. Dus gaan we kort door de bocht en wagen we ons hier toch aan een ruwe vergelijking tussen plaatsen (zonder rekening te houden met verschillen tussen eco-regio's, lokale verschillen in vangefficiëntie, enz.)

De diversiteitsprofielen (die het te verwachten aantal soorten weergeven per gevangen aantal) verschilden nogal flink tussen deze plaatsen: in 1.800 nachtvlinders (het minimum gemeenschappelijke staal, rode stippenlijn in figuur) liep het aantal verwachte soorten uiteen van 117 tot 240. Ook de dominantiegraad was heel uiteenlopend: de drie talrijkste soorten waren goed voor 20 tot 42 procent van het lokale totaal.

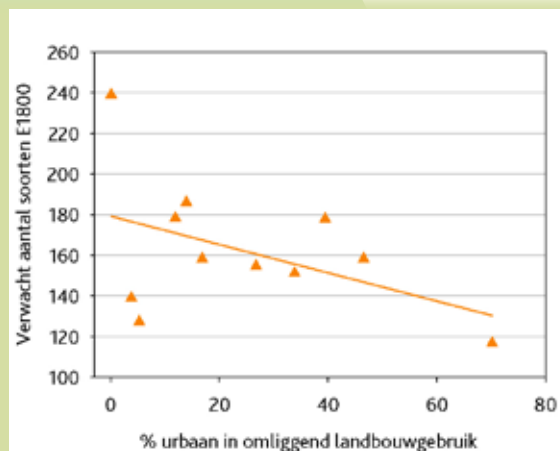
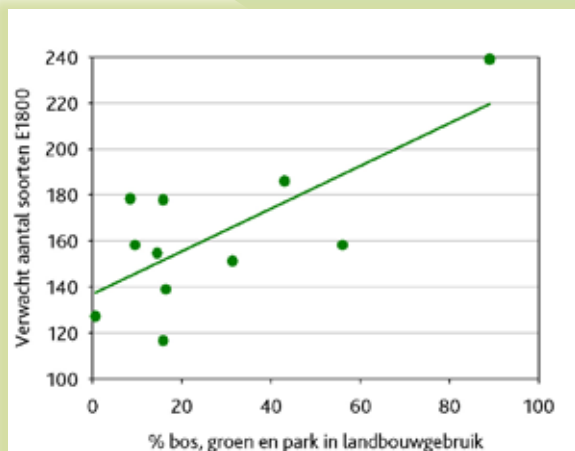
Biodiversiteitsprofielen voor macromottengemeenschappen gevangen tussen 15 juni en 15 november 2008 op 10 plaatsen in Vlaanderen.

Binnen een straal van 1,5 km rond elke vangplaats werden in GIS op de gewestplannen een aantal kenmerken van het landgebruik bepaald: percentage van de oppervlakte akkerbouw, % bebouwd, % bos, natuur of weiland. Uit de BWK (Biologische Waarderingskaart) werden binnen een staal van 750 m twee variabelen afgeleid voor variatie en kleinschaligheid van het landschap: enerzijds het totaal aantal verschillende karteringseenheden en anderzijds de som van de omtrek van alle percelen. Die landschapkenmerken werden dan gecorreleerd met de mottendiversiteit.

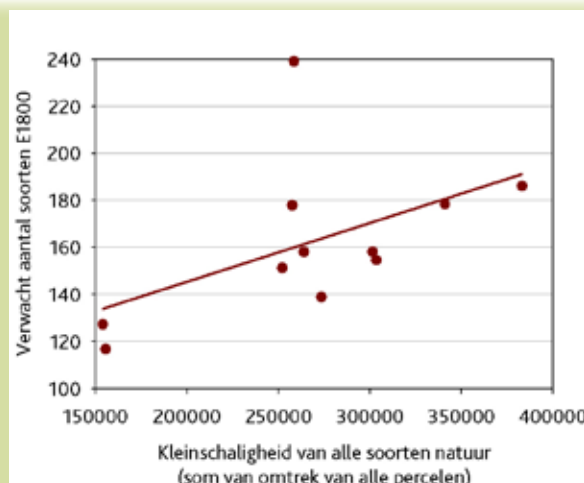
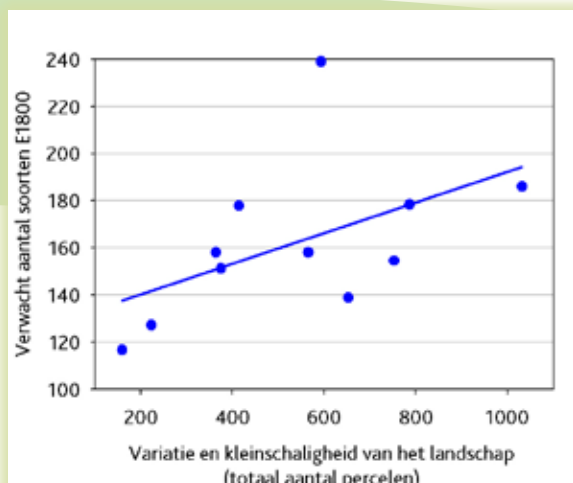
Voorbeelden van landschap binnen 1,5 km straal rond twee vangplaatsen: links Ezemaal in Haspengouw en rechts Engsbbergen in de Zuiderkempen)
(bron: Digitale versie van de Orthofoto's, middenschallig, kleur, provincie Vlaams-Brabant / Limburg 2007 (AGIV), AGIV & Provincie Vlaams-Brabant / Limburg)

Hoe meer bos, park of groengebied rond een vangplaats, hoe meer divers de mottengemeenschap. De oppervlakte akkerland en verstedelijkt gebied hadden een negatieve invloed op de mottendiversiteit. Op de meest groene plaats lag de diversiteit bijna de helft hoger dan op de meest verstedelijkte plaats of in het meest intensieve landbouwgebied.

Verbanden tussen mottendiversiteit (E1800: verwacht aantal soorten in 1.800 stuks) en kenmerken van het omliggende landschap binnen 1,5 km: (A) % bos, park en groengebied, (B) % urbaan gebied.

Hoe groter de variatie en hoe kleinschaliger het landschap, hoe meer divers de mottengemeenschap. Ook voor alle soorten natuur geldt hetzelfde: hoe kleinschaliger, met een sterke afwisseling van allerlei percelen, hoe groter de biodiversiteit. Walenbos, als gevarieerd natuurgebied met een belangrijk aandeel oud loofbos steekt torenhoog boven alle 'tuinlokaties' uit.

Verbanden tussen mottendiversiteit (E1800: verwacht aantal soorten in 1.800 stuks) en kenmerken van het omliggende landschap binnen 750 m: (A) kleinschaligheid en variatie op basis van het totaal aantal percelen, (B) kleinschaligheid van alle soorten natuur op basis van de som van de omtrek van alle percelen.

We zeggen wel steeds dat we weten welk landschap en welke elementen in het landschap beter zijn voor de biodiversiteit, maar ondersteunend cijfermateriaal is er maar weinig. Nu, totale biodiversiteit is één aspect; zeldzame en lokaal typische (samen lokaal 'belangrijke' biodiversiteit) is een heel ander verhaal. Je hebt hier niet gelezen dat het de bedoeling is om overal en altijd te streven naar maximale biodiversiteit! Maar de resultaten bevestigen wel de ideeën over hoe het wel en niet moet.

© Maarten Jacobs

Eikenorvlinder

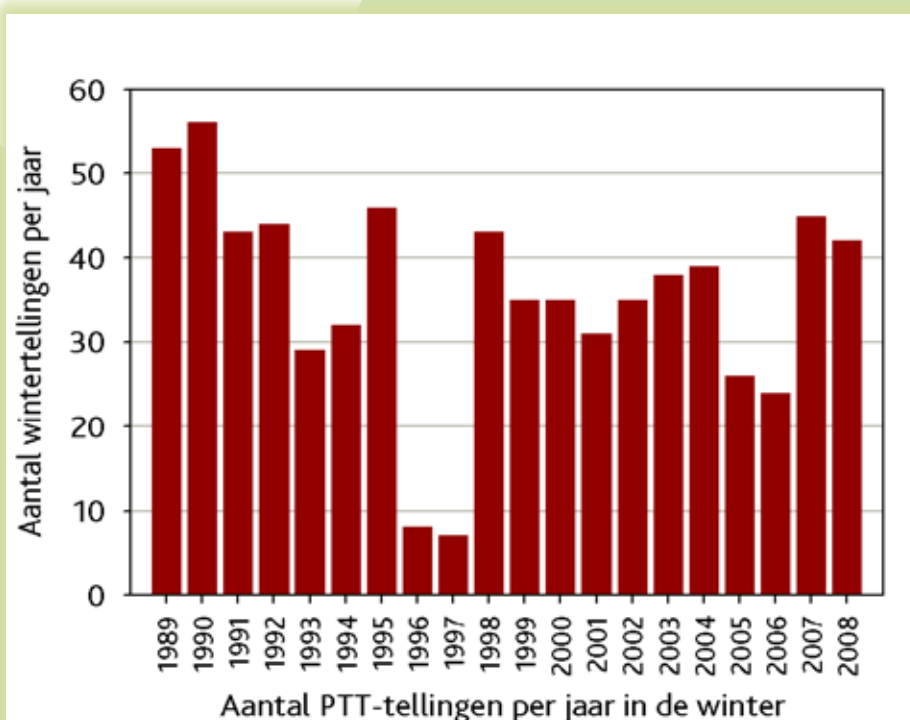
Meer Info: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be
 Meedoen?! nachtvlindermeetnet -> wim.veraghtert@natuurpunt.be
www.telmee.be

20 JAAR PTT

GROOTSTE WINNAARS EN VERLIEZERS

Het PTT project liep in Vlaanderen in 2008 zijn 20ste jaar. Tijd om terug te kijken. Aanvankelijk werden vier tellingen per jaar uitgevoerd, vanaf 1994 enkel nog de wintertelling. In totaal werden 130 verschillende routes ooit gelopen. Alles samen was dat goed voor 37.267 telpunten, 3.105 uren teltijd en 2,3 miljoen getelde vogels! Daar zou toch al het een en ander moeten uit te halen zijn, niet? Ja, ... maar: veel routes werden gestopt, of vertonen gaten in de tijdreeks. Gemiddeld werden een kleine 40 wintertellingen per jaar uitgevoerd.

ALS WE ER NIET IN SLAGEN MEER ROUTES TE LOPEN,
RISKEERT HET PROJECT ZELF DE GROOTSTE VERLIEZER TE WORDEN.

De mogelijkheden van de data beperken zich dus vooral tot algemene soorten die in veel verschillende biotopen voorkomen. Naarmate soorten in grotere groepen voorkomen neemt het risico op instabiele gegevens toe door toevallige ontmoetingen met grote groepen. Voor trekvogels is de interpretatie niet eenduidig: de winterpopulaties zijn immers een mix van lokale en trekkende populaties en veranderingen in aantallen wijzen doorgaans op verschuivingen in overwinteringsgebied, en niet op toe- of afname van de soort.

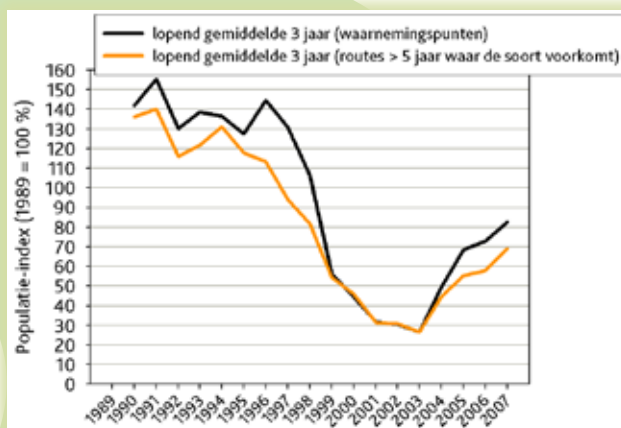
Enkel met (veel) meer routes die jaarlijks gelopen worden, zal de kracht van de data toenemen en zullen meer uitspraken mogelijk worden voor minder algemene soorten. De cijfers laten zien hoe de soorten evolueerden op deze telroutes. Of deze getallen perfect representatief zijn voor de evolutie in 'heel Vlaanderen' is niet helemaal zeker, zelfs eerder onwaarschijnlijk... Wie dat een ernstig gebrek vindt, kan best zelf meer routes gaan tellen of... met betere cijfers voor de dag komen.

De verliezers: als je het van het platteland moet hebben!

Bij soorten die minstens gedeeltelijk afhankelijk zijn van het intensieve agrarische landschap (zowel akker- als weiland) vielen de afgelopen 20 jaar de zwaarste klappen: het verdwijnen dus van wat tot voor kort evident en banaal was. Moderne landbouw en behoud van biodiversiteit ... het is een ramp in Vlaanderen: de Europese richtlijn voor 'cross-compliance' is bijna even dood als biodiversiteit.

PATRIJS

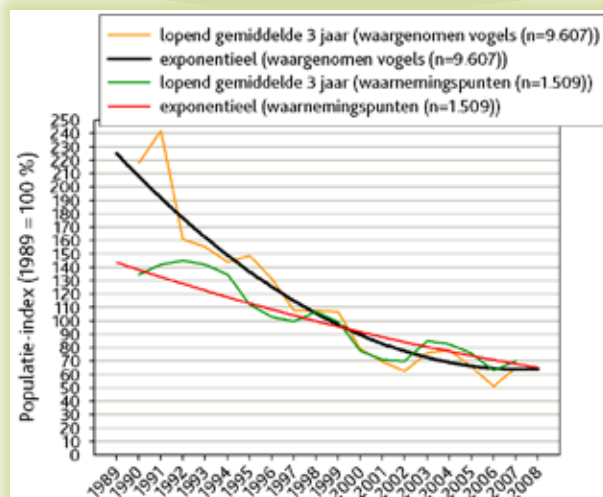
© Raymond de Smet

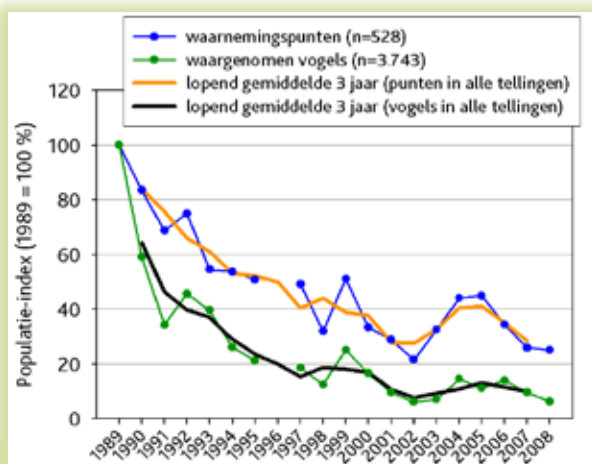
Eind vorige eeuw namen de aantallen van Patrijs een dramatisch versnellende duik. De laatste vijf jaar is er echter een licht herstel te merken. Gelijkaardig herstel is er ook voor Kneus, Veldleeuwrik en Geelgors, maar dit zijn mobiele soorten, dus daarvoor kunnen meerdere oorzaken zijn. Bij Patrijs zou het kunnen dat de reeks zeer zachte winters voor een betere overleving zorgde, net genoeg voor een licht herstel. Of misschien werden er recent gewoon meer uitgezet? Afwachten hoe dat er zal uitzien na de strengere winters begin 2009 en 2010.

HOLENDUIF

© Leo Janssen

Holenduiven werden in de winter op steeds minder plaatsen en in steeds kleinere groepen gezien. Aantallen vielen met 75 % terug, punten met 50 %. Deze trend staat in sterk contrast met de forse toename van de soort in de winter in Nederland (Boele et al. 2005). Wellicht hebben we te maken met een verschuiving van het overwinteringsgebied van trekvogels, want er zijn weinig aanwijzingen dat onze broedpopulatie eenzelfde afname zou gekend hebben.

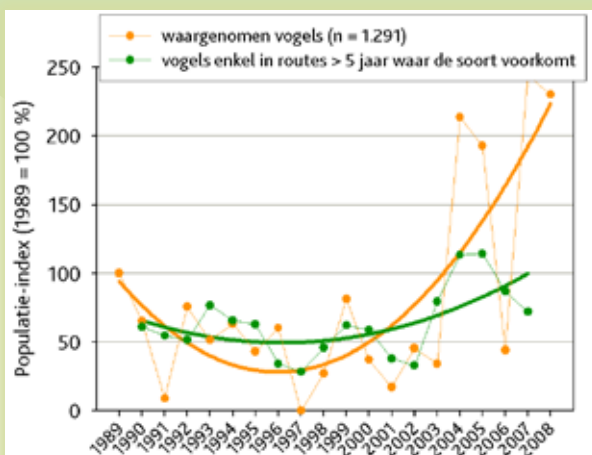

RINGMUS

© Jelle van de Veire

De Ringmus nam tot 2002 systematisch en dramatisch af in Vlaanderen: 94 % van de vogels is verdwenen. Het aantal vogels daalde scherper dan het aantal waarnemingspunten, d.w.z. dat de soort hier en daar nog wel standhoudt, maar in steeds kleinere groepjes. Vermits onze winterpopulatie ook gedeeltelijk bestaat uit immigranten, zou je de laatste jaren een toename verwachten van vogels die na de lange reeks zachte winters in Vlaanderen blijven i.p.v. verder zuidelijk te gaan overwinteren. Veel is daar niet van te merken, alhoewel, misschien speelt dit wel mee in de 'schijnstabilisatie' sinds de eeuwwisseling.

GEELGORS

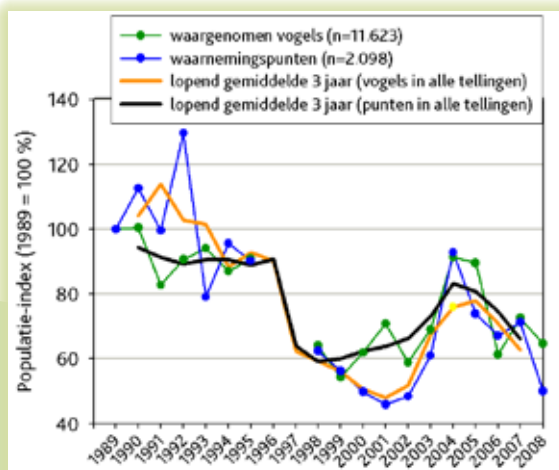

© Freek Verdonck

De Geelgors staat nogal in de belangstelling de laatste jaren; zo werden er recent meerdere nieuwe PTT-routes gestart in landbouwgebied, ook op plaatsen waar rond Geelgors gewerkt wordt en waar er in de winter veel samentroepen. Zo is het natuurlijk niet moeilijk om recent cijfers met veel meer Geelgorzen te produceren! Maar ook wanneer we enkel die routes selecteren met geschikt habitat (waar de soort ooit werd waargenomen) én die reeds meer dan 5 jaar gelopen worden, dan merken we na een sterke afname tot de eeuwwisseling recent toch een hoopgevend herstel.

HUISMUS

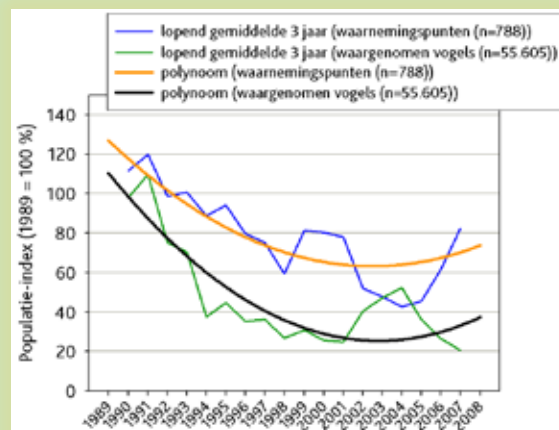
© Marc Vermeulen

Tussen het begin van het project en de eeuwwisseling ging ruim 50 % van de populatie verloren. Nadien volgde een herstel, maar de laatste paar jaren gaat het weer bergaf.

KIEVIT

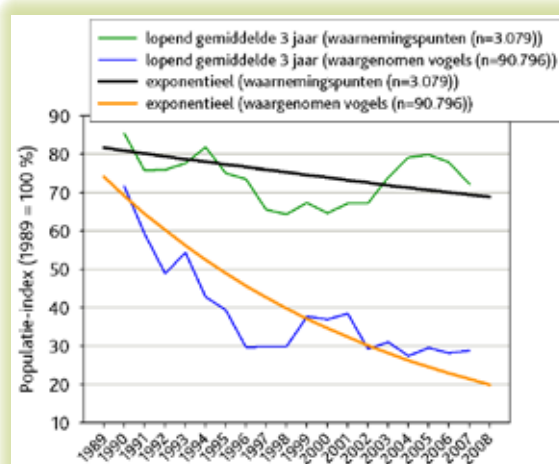
© Daniel Wybo

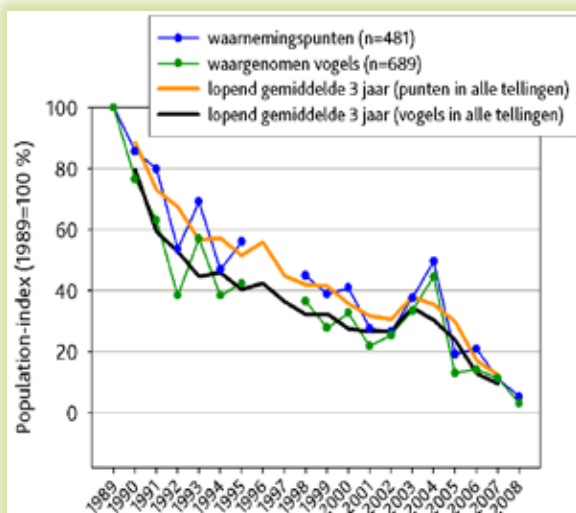
Ook het aantal overwinterende Kieviten nam drastisch af: -70 % voor de aantallen en -60 % voor de punten. Sinds de eeuwwisseling is er misschien een stabilisatie (maar met grote variaties), terwijl na de lange reeks zachte winters net een sterke toename verwacht had kunnen worden van het aantal overwinteraars.

SPREEUW

© Danny Minne

De Spreeuw was een banaliteit die de overheid 25 jaar geleden nog met dynamiet onder controle probeerde te krijgen. 'Goe poeier' zou Urbanus zeggen, want ondertussen is 70 % van het aantal Spreeuwen weg en worden ze op 30 % minder punten waargenomen (al hebben de acties van destijds niets te maken met deze trend). Ze komt dus nog verspreid voor, maar vooral de groepen worden kleiner.

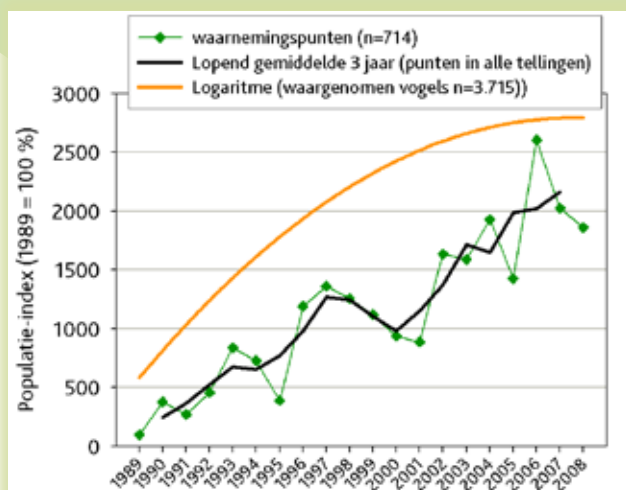
MATKOP

© Gert van den Broeck

De Matkop is het ultieme voorbeeld dat het ook in het bos niet allemaal meezit. De afname bedraagt -97 % in 20 jaar, waarmee het voortbestaan in Vlaanderen van deze soort er even problematisch voorstaat als dat van de Grauwe Gors. Vermits het bij Matkop blijkt te gaan om klimaatgevoeligheid, is het verdwijnen uit Vlaanderen wellicht onafwendbaar.

De winnaars:
exoten, bosvogels en herstel na vervolging

AALSCHOLVER

© Geert Vanhulle

PTT gaat vooral over landvogels. Voor watervogels zijn er o.a. de watervogeltellingen. Maar Aalscholvers komen ondertussen overal voor en er valt niet meer naast te kijken. Op twee decennia tijd zijn er nu in de winter 20-30 keer meer en ze zitten overal. De toename van het aantal vogels is niet exponentieel, maar eerder afnemend. Amper 50 jaar geleden was deze soort pas terug van volledig weggeweest. Het gaat in feite om één van de grootste successen van het natuurbehoud: herstel na onbetamelijke vervolging. Maar de geschiedenis lijkt zich te zullen gaan herhalen?

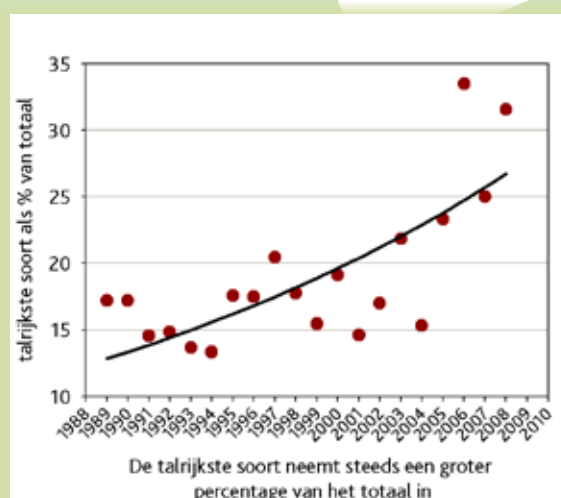
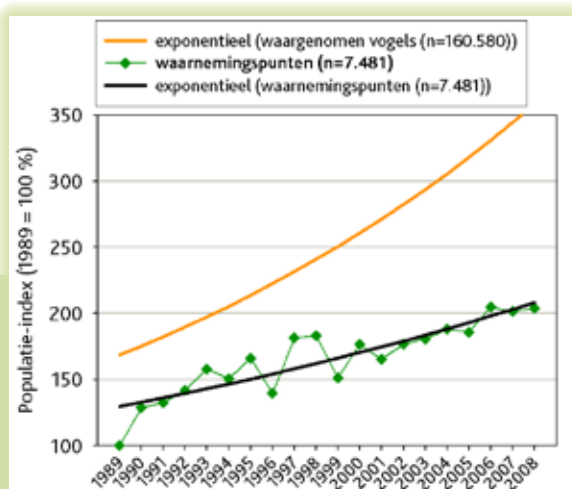
HOUTDUIF

© Luc Meert

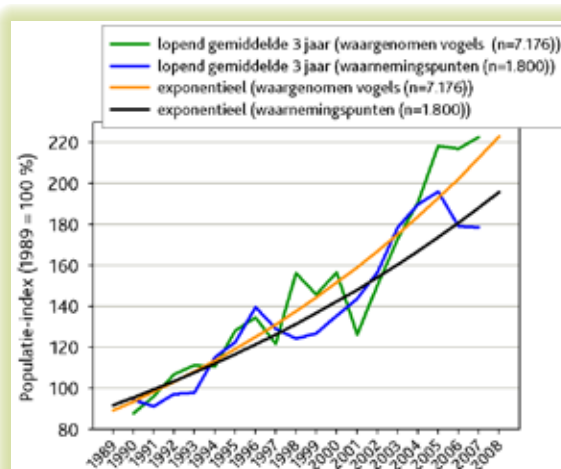
In de winter 2008-2009 werden andermaal nieuwe records gebroken voor de Houtduif: 16.934 vogels vanop 540 punten. De aantallen zijn meer dan verdubbeld de afgelopen 20 jaar. De Houtduif is de onbetwiste nummer 1 geworden van het PTT project: sinds 2002 staat ze jaarlijks aan kop als meest getelde wintervogel en de voorsprong groeit bovendien van jaar tot jaar. De dominantie van de talrijkste soort neemt trouwens toe de afgelopen jaren: begin jaren 1990 was de talrijkste soort (toen was dat ook al een tijdje Houtduif) goed voor minder dan 15 % van het totaal aantal getelde vogels, maar de laatste jaren vormen Houtduiven meer dan 30 % van het totaal. Dat noemt 'banalisering' van de fauna.

Naast de toename van de plaatselijke broedpopulatie gaat het wellicht ook om verder noordwaarts overwinteren van voormalige doortrekkers. Het wordt boeiend om zien wat dit in de toekomst zal geven met een minder gunstig Europees subsidiesysteem voor de maïsteelt.

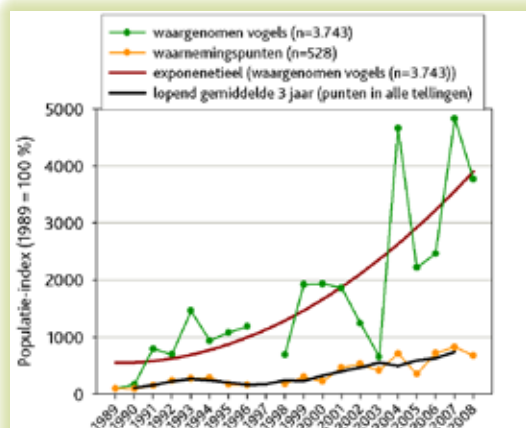
TURKSE TORTEL

© Geert Vanhulle

Nog steeds een ongeremde exponentiële groei van zowel het aantal waarnemingspunten als het aantal vogels. Nog meer dan verdubbeld de afgelopen 20 jaar.

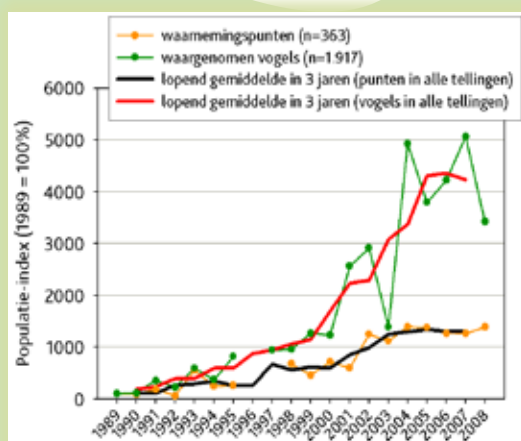
CANADESE GANS

© Leo Janssen

In het begin van het project waren er nog bijna geen Canadese Ganzen in Vlaanderen: het eerste teljaar waren er vier routes met telkens één waarnemingspunt, samen goed voor 24 ganzen. In 2007 ging het al om bijna 1.000 vogels. De toename van het aantal vogels is exponentieel, ongeveer 40-voudig nu. O.w.v. de groter wordende groepen wordt het aantal getelde vogels meer en meer instabiel, terwijl het aantal waarnemingspunten een stabielere toename vertoont.

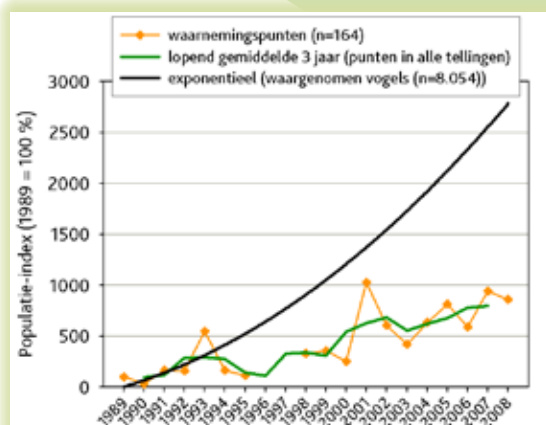
NIJLGANS

© Leo Janssen

Hetzelfde verhaal voor de Nijlgeese: 8 vogels vanaf 4 punten in 1989, 344 vanaf 43 punten in 2007. Toename van het aantal vogels ca. x45. De laatste jaren o.w.v. grotere groepen minder stabiele tellingen en blijkbaar een stagneren van de aantallen en van het aantal plaatsen waar de soort voorkomt.

GRAUWE GANS

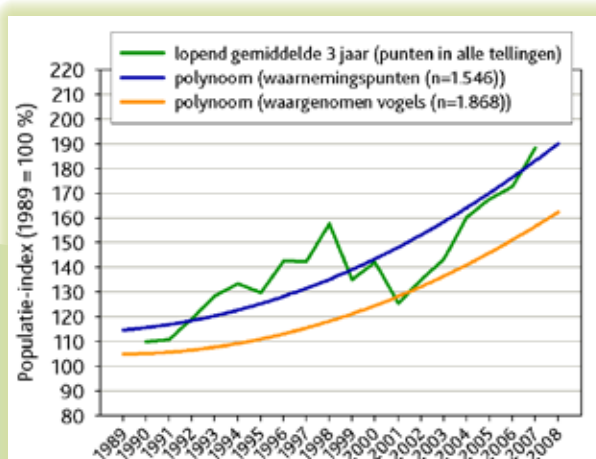

© Luc Meert

Ook deze soort kent een spectaculaire, exponentiële groei: 30x meer vogels op 10x meer plaatsen. Toch is het fenomeen nog relatief beperkt in de ruimte: de soort wordt nog maar gemeld vanop 2,5 % van alle waarnemingspunten, maar daar gaat het dan soms wel om grote groepen.

BUIZERD

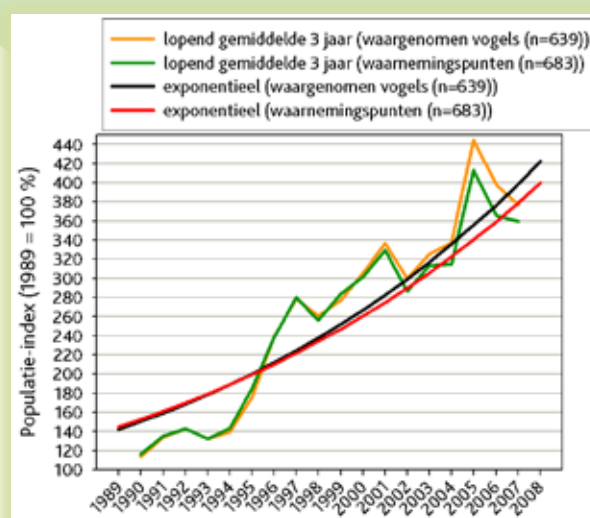
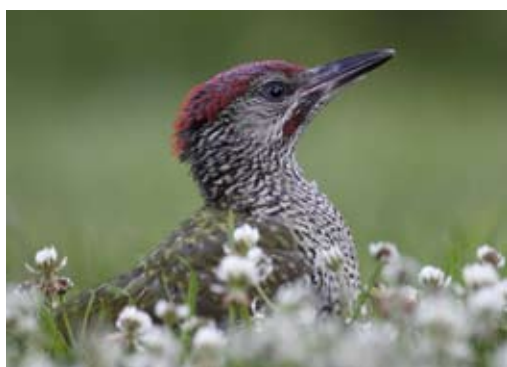
© Frank Snykers

Het aantal overwinterende Buizerds is bijna verdubbeld de afgelopen decennia en de soort neemt nog steeds sterk toe, zodat in de winter 2008-2009 opnieuw een record werd bereikt, ondanks een slecht muizenjaar. In 1989 werd vanaf 8 % van de telpunten een Buizerd waargenomen, in 2008 reeds vanaf 17 % van alle telpunten. De proportie routes waar minstens 10 Buizerds gezien werden, steeg van 1,8 % naar 8 %. Het effect van de totale crash van de konijnenpopulatie (door haemoragisch virus) rond de eeuwwisseling is goed te zien, maar het heeft de Buizerd niet belet om zijn opmars nadien verder te zetten (zonder konijnen).

GROENE SPECHT

© Luc Meert

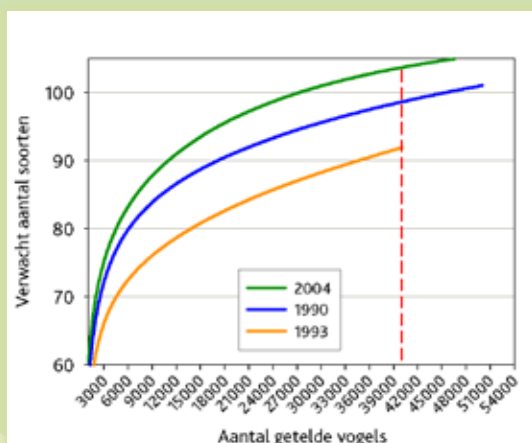
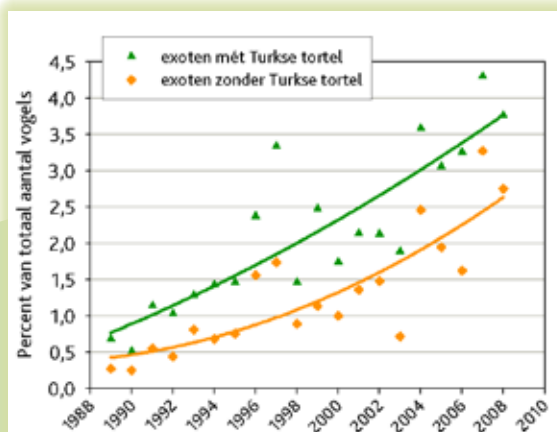

Het aantal Groene spechten vervijfvoudigde in twee decennia. Ook het aantal waarnemingspunten volgde eenzelfde expansie: de soort breidde sterk uit naar nieuw habitat in meer open gebied. Van een echte bosvogel is het nu ook een vogel van tuinen en allerlei open habitat met hier en daar wat bosjes of bomenrijen.

Algemene patronen

EXOTEN DE GROTE WINNAARS

Alle exoten samen namen exponentieel toe (met of zonder Turkse tortel). Maar we mogen het probleem alsnog niet overdrijven. Het gaat nog steeds om minder dan 5 % van het totaal aantal vogels en slechts 5 van de 14 recent waargenomen soorten halen beduidende aantallen: Turkse tortel, Canadese gans, Nijlgans, Fazant en Halsbandparkiet (waarvan Fazant zelfs afneemt). Misschien een 'talrijker' probleem dan de echte exoten is de genetische of (gedrags)rommel die overal in (half)wilde toestand rondhangt: soepeenden, soepganzen, stadsduiven, Brandganzen die aan parkvijvers leven, ... Jammer genoeg worden die niet consequent geteld in de PTT-routes.

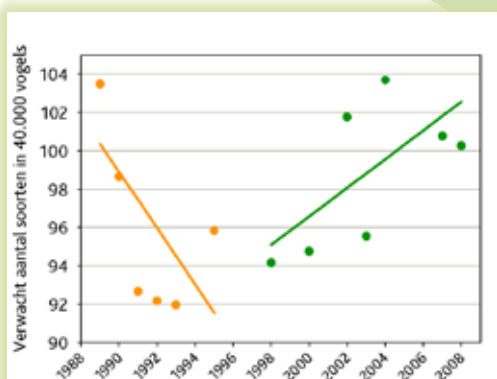

Biodiversiteit bij wintervogels:
hoeveel soorten in 40.000 vogels ?

EROSIE VAN VOGELDIVERSITEIT IN DE WINTER?

Iedereen heeft het over erosie van biodiversiteit (terwijl men in feite doorgaans afname van één of andere soort bedoelt). Zou er erosie zijn van de diversiteit in de vogelgemeenschap in de winter ? En vormen PTT-telling een redelijk staal van de 'gemeenschap'? Grote vogels worden immers veel gemakkelijker opgemerkt dan kleintjes en het is nog de vraag in hoeverre dit toevallig samenraapsel van soorten en aantallen interageert als een 'gemeenschap'.

Ondanks de onvolkomenheden hebben we voor elke winter voor al de inheemse soorten biodiversiteitscurven berekend: voor een staal van 40.000 vogels kon voor de meeste jaren het te verwachten aantal soorten bepaald worden (rode stippenlijn in figuur), een maat voor de echte biodiversiteit van de telling, los van de inspanning of het succes ervan.

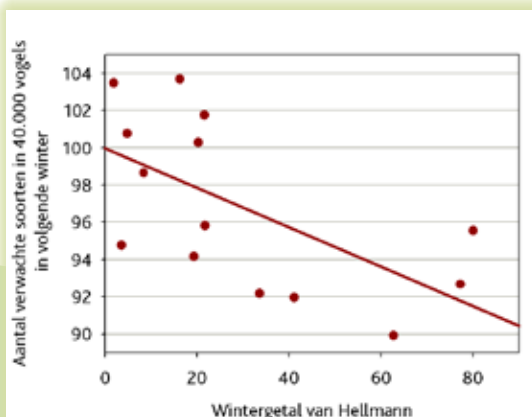

Verloop van de diversiteit van de vogelgemeenschap in de winter over de laatste twee decennia.

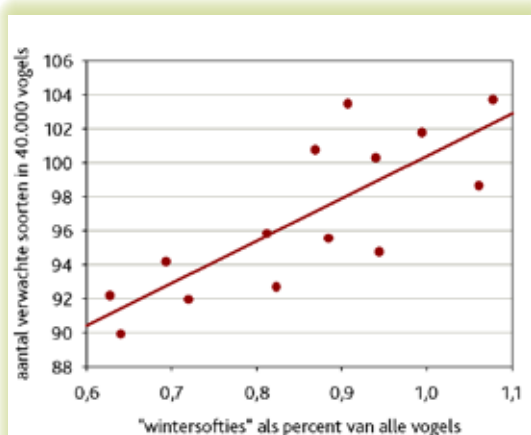
Over de afgelopen twee decennia vertoonde de biodiversiteit van wintervogels twee tegengestelde trends. Tot de strenge winters van 1995-'96 en 1996-'97 nam de vogeldiversiteit flink af: 12 soorten (13 %) minder op 7 jaar. De lange reeks zeer zachte winters die daarna volgde, zorgde opnieuw voor een toename/herstel van de vogeldiversiteit.

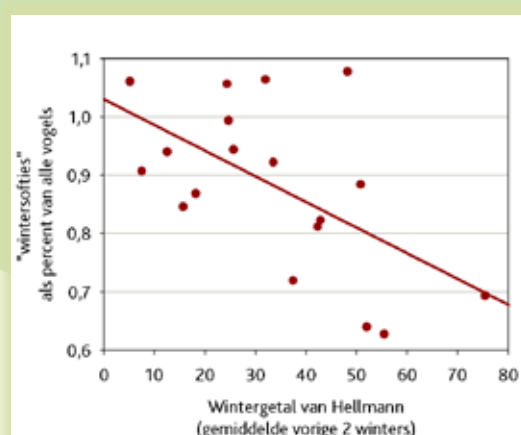
De strengheid van de winter heeft een bepaalde invloed op de vogeldiversiteit in de volgende winter: hoe strenger de winter (hoe hoger het wintergetal), hoe lager het aantal verwachte soorten in de volgende winter. Dit laat vermoeden dat soorten die minder winterhard zijn na een strengere winter minder voorkomen in een volgende winter en zo het verschil maken in de diversiteit.

We hebben dit getest met de volgende soorten als 'wintersofties': Ijsvogel, Zanglijster, Zwartkop, Tjiftjaf, Vuurgoudhaantje, Grote gele kwikstaart, Witte kwikstaart, Winterkoning, Cetti's zanger, Roodborsttapuit, Boomleeuwerik, Witgatje, Grote zilverreiger, Kleine zilverreiger en Blauwe reiger. Er is inderdaad een duidelijk positief verband tussen de vogeldiversiteit in een bepaalde winter en de proportie minder winterharde vogels in die winter geteld. Bovendien krijgen 'wintersofties' bewijsbaar duidelijk klappen na strenge winters: hoe hoger het wintergetal, hoe minder softies er geteld werden de volgende winter.

Een toename van minder winterharde soorten zorgt voor een hogere biodiversiteit van wintervogels.

Minder winterharde soorten nemen duidelijk af na strengere winters (= met hoger wintergetal).

'Wintersofties' maken dus het verschil voor de biodiversiteit van de vogelgemeenschap in de winter. De lange reeks zeer zachte winters als gevolg van klimaatopwarming zorgde het afgelopen decennium dus voor een toename van de vogelbiodiversiteit in de winter i.p.v. voor een erosie zoals die voordien aan de gang was! Klimaatopwarming en biodiversiteit, het wordt een complex verhaal.

Meer info: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be

Meer lezen: Boele A. et al. 2005

Meedoen?! www.telme.be

Het PTT-project is gebaseerd op SOVON.

natuurpunt Vogelwerkgroep

TREKTELLEN

2008 ONVERGETELIJK INVASIEJAAR - 2009 SLAP

In 2008-'09 waren 88 trektelposten actief in Vlaanderen. Samen presteerden ze in beide jaren ca. 13.500 uren telwerk, goed voor bijna 10 miljoen doortrekkende vogels. Ondertussen kaderen de trektellingen meer en meer in een Europees gecoördineerd geheel, met al 400 telposten van Estland tot Portugal. Alle details zijn te vinden op www.trektellen.nl. Deze site haalde de afgelopen vier jaar 17 miljoen hits. Voor Vlaanderen zitten er meer dan 25 miljoen getelde vogels in. Trektellen is in!

De zwakke vruchtzetting van bomen in 2008 resulteerde in het najaar voor het tweede opeenvolgende jaar in een risico op hongersnood en bracht opvallende verplaatsingen van meerdere invasiegevoelige soorten op gang. In de matig strenge winter 2008-2009 kregen veel soorten klappen en samen met een slecht broedseizoen in Scandinavië en de Baltische landen in 2009 zorgde dit voor verminderde populatiedruk en bleven alle invasievogels thuis in 2009. Alhoewel in totaal maar 1,2 % minder teltijd gepresteerd werd in 2009, werden 27 % minder vogels geteld.

MEZEN: *opnieuw records in 2008 maar geen beweging in 2009*

Onverwacht waren er voor het tweede jaar op rij in oktober-november 2008 weer ongeziene aantallen mezen op trek. Voor Koolmees staan in de top 20 van alle dagrecords nu 14 dagen uit 2008: records zijn 405 getelde Koolmezen over de trektelpost te Raversijde op 11 oktober 2008 en 355 geringd in een tuin te Zichem op 10 oktober.

Bij de Pimpelmees sneuvelen de spectaculaire records van 2007. Niet minder dan 16 van de top 20 dagrecords komen nu uit 2008. Op 11 oktober (alweer!) werden er 1.479 pimpels geteld over de telpost te Duinbrug en 1.340 te Raversijde. Zwarte mezen waren ook opnieuw sterk op trek in 2008 en haalden eenzelfde niveau als het vorige piekjaar 2005. De top 10 van dagrecords wordt nu verdeeld over 4 dagen uit 2005 en 6 uit 2008, waarvan 4 de top 5 uitmaken.

Net over de grens op De Nolle in Vlissingen (NL.) zorgde die record mezenvloed voor een wel heel bijzonder 'aMEESing' filmpje (www.youtube.com/watch?v=m4i3eFZfw4).

Pimpelmees

© Luc Meert

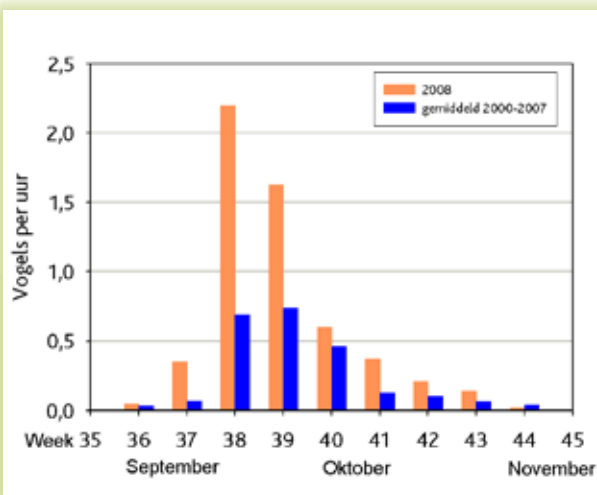
GAAIEN: *niet alleen maar voedselvluchten*

Vanaf half september 2008 werden op de trektelposten meer Gaaien opgemerkt en al in de volgende twee weken werd een bijzonder sterke trekpiek bereikt. Veel vogels vestigden zich en begonnen op grote schaal voorraden eikels te transporteren, wat het verdere beeld bemoeilijkte. Uiteindelijk was het totaal aantal met ruime marge het beste jaar sinds de eeuwwisseling (enkel in 2005 waren er ook veel Gaaien op trek). In de top 20 van alle dagrecords prijkt 2008 met 5 plaatsen waar 95-124 doortrekkende Gaaien op één dag werden waargenomen, 1996 blijft echter met 12 dagen van 115-288 Gaaien in de top 20 ruim de kroon spannen.

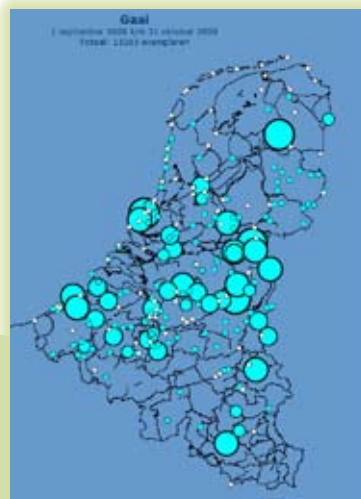

Gaai

© Luc Meert

In 2008 was er veel trek van Gaaen in België en bovendien vroeg in het najaar.
(data www.trektellen.nl).

Overall veel trekkende Gaaen, behalve in Limburg.

Een groot aantal Gaaen bleef overwinteren. Het ging dit jaar dus minstens voor een beduidend deel om aankomst van trekkers i.p.v. doortrek. Dat was goed te merken in Limburg en ten zuid-westen ervan: daar werden de doortrekkende vogels 'geabsorbeerd' door de bosrijke gebieden.

GROTE BARMSIJZEN: 2008 laat, en slechts een vluggertje

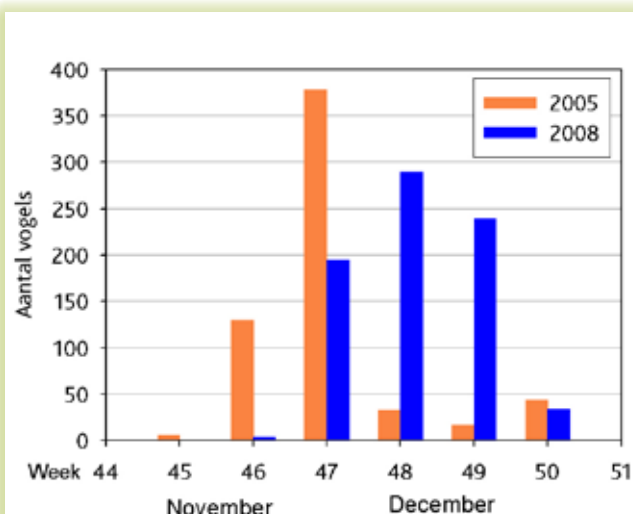

© Leo Janssen

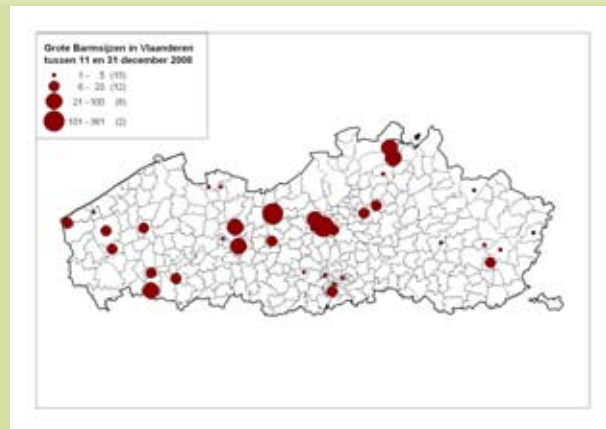
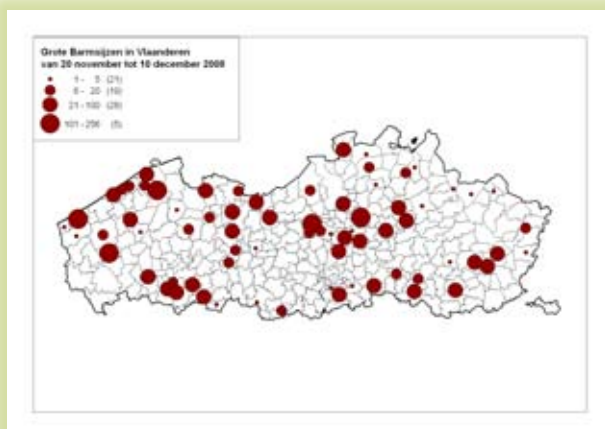
Grote barmsijs

Toen we op 29 oktober 2008 een persbericht lanceerden over de diverse op gang zijnde invasies ontbraken Grote barmsijsen daar nog in; er was nl. nog geen sprake van. Pas op 1 en 2 november passeerden over Falsterbo (Zuid-Zweden) telkens meer dan duizend barmsijsen en op 17 november zelfs 2.240. Toen zat iedereen er naar uit te kijken: het was al laat op het seizoen, maar zouden ze nog tot hier komen of zou de tsunami stilvallen ten noorden van ons?

Grote aantallen hebben Vlaanderen uiteindelijk toch gehaald eind november en begin december, zij het maar eventjes, want tegen half december was de hoofdmacht al weer vertrokken. We worden verwend, want nooit eerder volgden grote 'tsunami'-type invasies van Grote barmsijsen elkaar zo snel op: amper 3 jaar na 2005 alweer prijs, terwijl het vorige kortste interval tussen grote invasies 9 jaar bedroeg.

De tsunami Grote barmsijsen arriveerde in België in 2008 bijna 2 weken later dan in 2005.

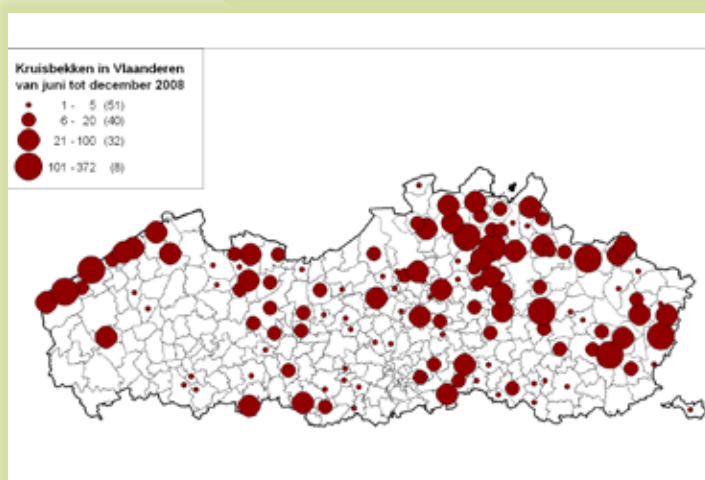

Aantal Grote barmsijzen van 20-11-2008 tot 10-12-2008 en van 11 tot 31-12-2008.
(bron: www.waarnemingen.be)

KRUISBEKKEN: *2008 vroeg, veel, overal en rare geluiden, 2009 veel minder, maar toch*

Kruisbekken konden vanaf juni 2008 overal gezien worden; in de herfst volgde nog een tweede invasiegolf. Op trektellingen werden 2.440 doortrekkers genoteerd, maar er waren nog veel meer waarnemingen van pleisteraars. Vooral langs de kust en in de dennenbosrijke Kempen bleven ze hangen. Opvallend was de grote variatie aan geluidstypes, waaronder een aantal ongewone 'fritsers', 'flippers' en 'tjoeppers', die menig waarnemer op het verkeerde been zetten i.v.m. Grote kruisbek.

In 2009 werden van juni tot december 805 Kruisbekken gezien op trektelposten.

Waarnemingen van 4758 Kruisbekken in Vlaanderen van juni tot december 2008. (bron: www.waarnemingen.be)

Kruisbek

© Leo Janssen

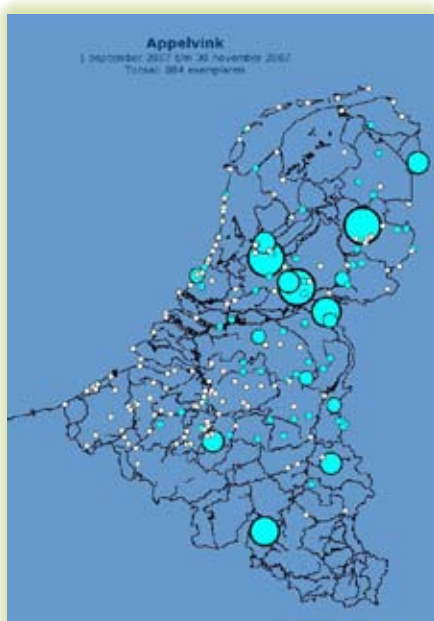
APPELVINKEN: 2008 grote aantallen, maar niet uit het noorden 2009 amper

© Leo Janssen

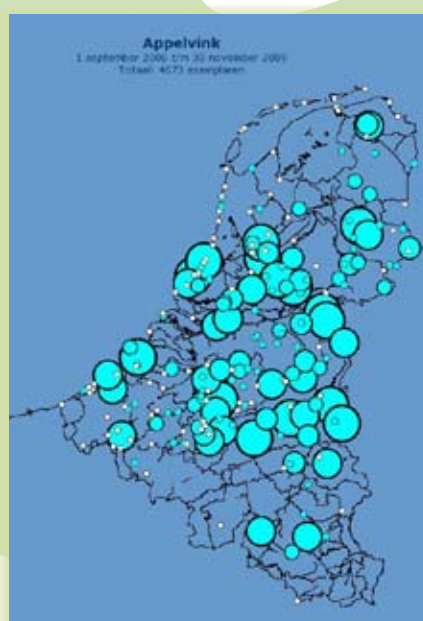

Appelvink

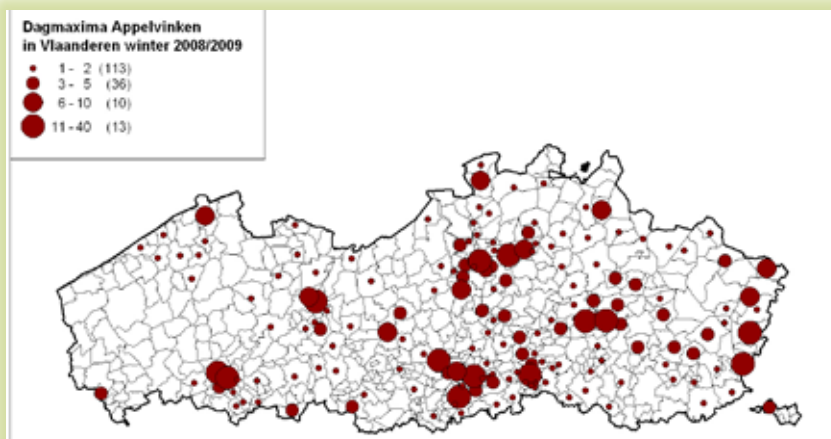
Net als bij Grote barsijsen was er bij Appelvinken amper 3 jaar na de invasie van 2005 alweer krachtige trek. De vogels kwamen niet vanuit het noorden uit Scandinavië (in NW Nederland werden er bv. heel weinig gezien), maar uit het oosten en drongen daarbij door tot aan de kust. Veel vogels zijn blijven overwinteren en bezochten voedertafels in tuinen: van december 2008 tot maart 2009 werden ca. 650 vogels gemeld uit 172 gemeenten, een van de grootste invasies in Vlaanderen. Van december 2009 tot maart 2010 werden amper 67 Appelvinken gemeld in Vlaanderen.

Doortrekkpatroon van Appelvink over Nederland en België september-november 2007: de soort werd amper op trek gezien in Vlaanderen.

Doortrekkpatroon van Appelvink over Nederland en België september-november 2008: vooral in de bosrijke regio's in het noorden en oosten van Vlaanderen werden er veel geteld.

Meldingen van Appelvink in Vlaanderen december 2008 – maart 2009
(bron: www.waarnemingen.be)

Er waren in 2008 ook twee invasiesoorten die de trektellingen net niet haalden:

NOTENKRAKER: *zal voor een volgende keer zijn*

Op 7 en 8 september 2008 staken er 192 Notenkraakers over vanuit Zweden naar Denemarken. In Nederland waren er tussen september en januari 33 waarnemingen en de hoop was groot dat ze ook verder naar Vlaanderen zouden afzakken. Helaas, er werden uiteindelijk maar vier vogels gesignaleerd in Vlaanderen. Net gemist dus.

© Stephan Peten

Notenkraaker

PESTVOGELS: *schampschot*

Begin november 2008 trokken er een paar duizend Pestvogels over Falsterbo richting West Europa. Ook bv. Polen liep vol. Dan is de verwachting altijd groot. Al snel waren er meerdere vogels in Nederland, maar in Vlaanderen bleef het beperkt tot een tiental waarnemingen. Wallonië deed beter met een paar zeer gewillige groepen die bleven tot in april 2009.

© Raymond de Smet

Pestvogel

Meer info: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be

Koen Leysen, 014/47.29.53, koen.leysen@natuurpunt.be

Gerald Driessens, 015/29.72.27, gerald.driessens@natuurpunt.be

Meer lezen: Herremans & Roggeman (2008a), Herremans & Roggeman (2008b), De Fraine & Driessens (2008)

www.skof.se/fbo/index_e.html

www.natuurpunt.be/nl/vereniging/pers/honger-in-de-bossen_159.aspx (persbericht)

www.natuurpunt.be/nl/biodiversiteit/trekvogels/vogelinvasies_1328.aspx (duiding invasies)

Meedoen?! www.trektellen.nl, www.telmee.be

in samenwerking met SOVON

PADDEN-INDEX

40 % BLIJFT ZOEK SINDS 2007!

In Vlaanderen helpen vrijwilligers jaarlijks meer dan 100.000 amfibieën veilig de weg over te steken tijdens de voorjaars trek van de overwinteringsplaatsen naar de voortplantingsplaatsen. Dit vaak met de hulp van lokale overheden.

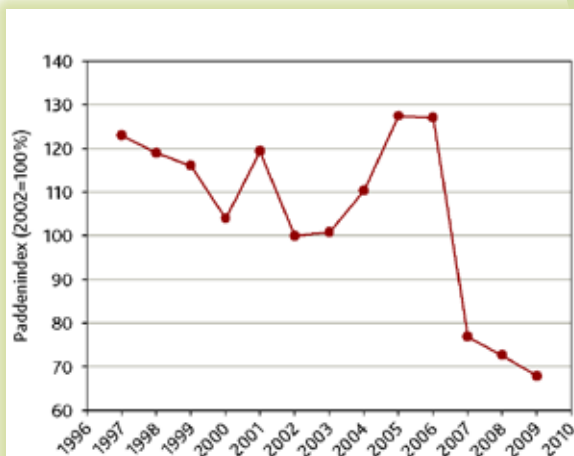

In het jaarverslag 2007 meldden we dat na de recordwarme winter 2006-2007 het aantal Gewone padden in het voorjaar van 2007 op de overzetplaatsen plots met 40 % bleek gedaald. Merkwaardig. Was dit een reële daling of was er misschien een 'meetfout' in het spel? De voorjaars trek verliep in 2007 immers heel gespreid: de eerste padden waren al op trek eind december - begin januari, lang voor de eerste overzetters actief werden. In 'normale' jaren begint de trek immers pas half februari. Was door de vroege start van de trek in 2007 misschien een deel van de padden aan de aandacht van de overzetters ontsnapt?

© Hugo Willocx

In de ogen van de pad: 40 % vermist sinds 2007

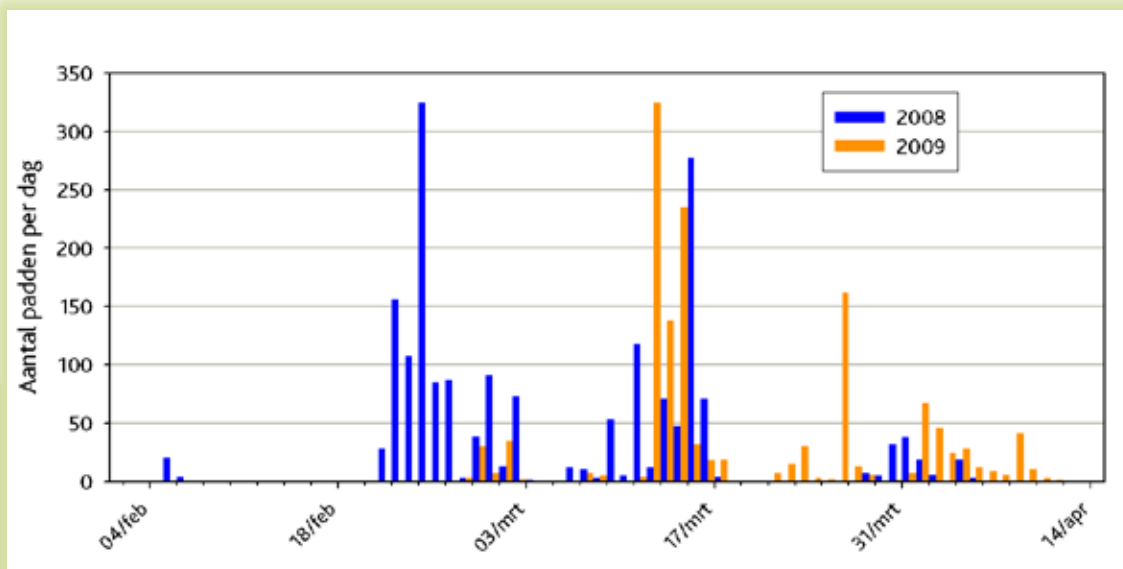

Trend in het aantal padden overgezet op 10 belangrijke overzetplaatsen (het aantal uit 2002 is gelijkgesteld aan 100 %)

De winter 2007-2008 was opnieuw zeer abnormaal warm. De uitzonderlijke zachte januarimaand liet een gemiddelde temperatuur optekenen van 6,5 °C en opnieuw gingen padden vroeg op trek. De winter 2008-2009 was normaal, maar de 40 % padden die in 2007 plots verdwenen, bleven zoek. Het effect van een korte of lange trek na een strenge of zachte winter is dus niet de factor die het verschil gemaakt heeft. Op basis van een tijdsreeks van tien overzetplaatsen waar padden op een gestandaardiseerde manier worden overgezet, berekenen we een 'padden-index'. Deze index brengt de crash van 2006-2007 heel duidelijk in beeld: van ruim 20.000 padden in 1997, staat de teller in 2009 nog op 13.500.

Wat kan er toch gebeurd zijn in 2006 dat zoveel padden plots verdwenen? De zomer van 2006 werd gekenmerkt door een uitzonderlijk hoge temperatuur. Tussen 10 en 30 juli noteerde het KMI een hittegolf van 21 dagen. Met een gemiddelde temperatuur van 23 °C versloeg juli 2006 het record van de warmste maand ooit opgemeten te Ukkel sinds het begin van de meteorologische waarnemingen in 1833.

En ook de herfst van 2006 was uitzonderlijk zacht met een gemiddelde temperatuur van 13,9 °C, alweer een all time high. Het vorige record dateerde uit 2005 en werd met 1,6 °C verbeterd. Een indrukwekkende gebeurtenis.

Aantal padden per dag overgezet te Senthout in 2008 en 2009. Tijdens de zachte winter van 2008 was de trek vroeg en verliep hij heel gespreid, na de vorst in 2009 begon de trek laat en was hij geconcentreerd in een kortere periode.

Voor Ukkel doet een dergelijke uitzonderlijke weersituatie zich gemiddeld slechts één keer om de 500 jaar voor, tenminste wanneer men de hypothese van een stabiel klimaat hanteert. En ook oktober 2006 staat met een gemiddelde temperatuur van 14,2 °C op de tweede plaats in de ranglijst van de warmste oktobermaanden ooit.

© Johan Asselberghs

Een emmer vol trekkende padden: binnenkort misschien een zeldzaamheid...

Lange, droge periodes met hoge temperaturen: dan blijven padden veilig in 'droogterust', ingegraven op een vochtige plek. Ze jagen weinig of niet, en bouwen hun vetreserves eerder af dan op. En toen kwam de record-warme winter van 2007-2008 waarbij de padden niet echt in diepe winterrust gingen wegens 'te warm': ze verbruikten de beperkte vetvoorraad al snel en haalden het voorjaar niet meer. Een opeenvolging van extreme weerperiodes als gevolg van klimaatopwarming zou dus de sterke terugval van het aantal padden kunnen verklaren.

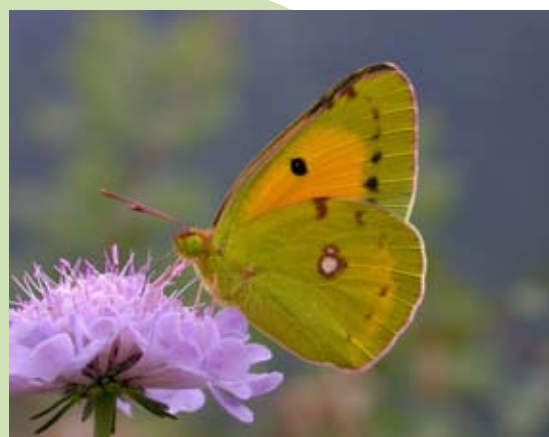
Meer info: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be
 Dominique Verbelen, 0484/11.98.99, dominique.verbelen@natuurpunt.be
 Meer lezen: [Jaarrapport 2007](#), www.hylawerkgroep.be
 Meedoen?! www.hylawerkgroep.be_paddenportaal

DOL VLINDERJAAR 2009

ENORME INVASIES DISTELVLINDER EN ORANJE LUZERNEVLINDER

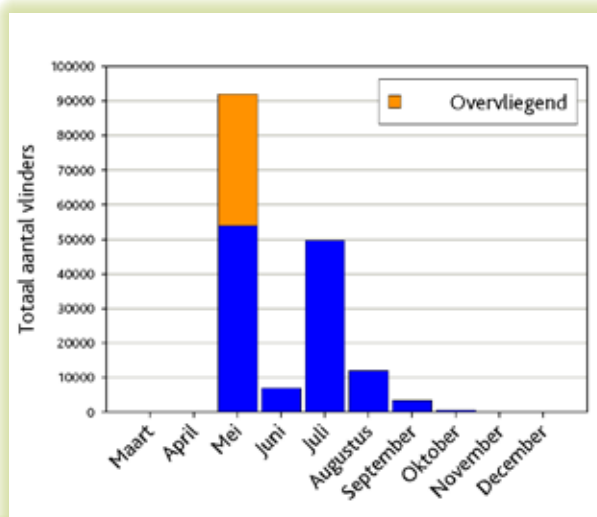
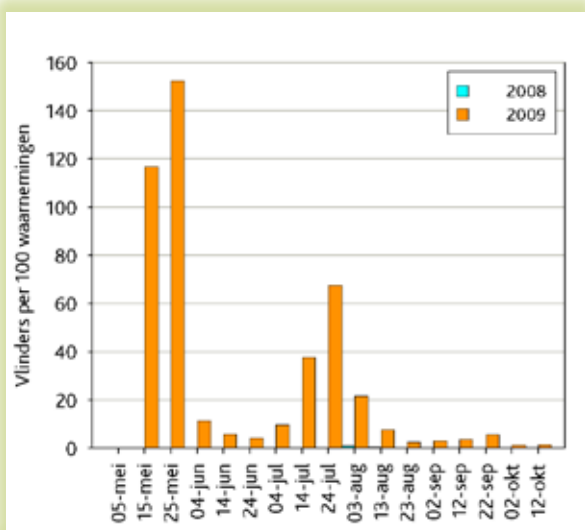
Na het deprimerende vlinderjaar 2008 waren we toe aan een flinke opkikker. En of die er kwam: 2009 werd een van de beste vlinderjaren van de laatste decennia, niet in het minst door de buitengewone invasies van Distelvlinders en Oranje luzernevlinders. Maar ook de meeste andere soorten deden het beter, ... of toch minder slecht dan de afgelopen paar jaren (zie ook resultaten tuinvlindertelling p. 24-27).

© Marc Herremans

Distelvlinders en Oranje luzernevlinders overspoelden Vlaanderen in 2009 in nooit eerder geziene aantallen.

Voor de Distelvlinder begon het op 18 mei: toen zagen veel waarnemers de eerste aantallen langsracen naar het noorden. Van 18 tot 25 mei volgde dan een trek golf met een nooit eerder gedocumenteerde intensiteit. Veel verbaasde waarnemers telden de langstreckende vlinders en kwamen aan onthutsende aantallen. Als we die cijfers samenbrengen komen we aan volgende grootteorde: 200 vlinders per uur per 50 meter gedurende 5 uur per dag. Dus over een front van 250 km breed trokken ca. 5 miljoen vlinders per dag over één lijn door Vlaanderen! Slecht weer bracht wat rust, maar zodra het opklaarde, volgde een tweede trek golf van 27-30 mei. De aantallen van 2008 stelden letterlijk niks voor bij die van 2009. Na die enorme trek golven werden op veel plaatsen eitjes afgezet, wat in juli een tweede generatie opleverde en eind september een kleine derde. Die volgende generatie(s) trokken waarschijnlijk niet opnieuw weg, want terugtrek werd nauwelijks waargenomen.

Na een enorme trek golf in mei 2009 was er ook een grote zomer- en een kleine herfstgeneratie Distelvlinders.

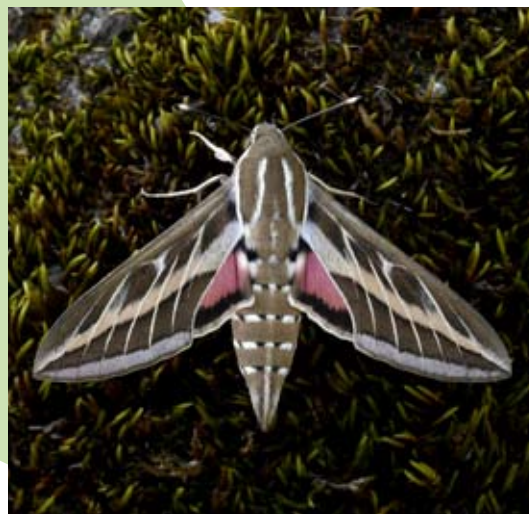
Oranje luzernevlinders kwamen massaal aan in Vlaanderen rond half juli, maar bereikten pas piekaantallen met een tweede generatie in de tweede helft van september, een bijzonder ongewoon patroon voor Vlaanderen (zie p. 76). Er waren vrij veel meldingen van de witte vorm 'helice' die voor heel wat verwarring zorgde met de Gele luzernevlinder, waarvan in 2009 in Vlaanderen echter geen enkele waarneming met zekerheid kon worden bevestigd.

© Marc Herremans

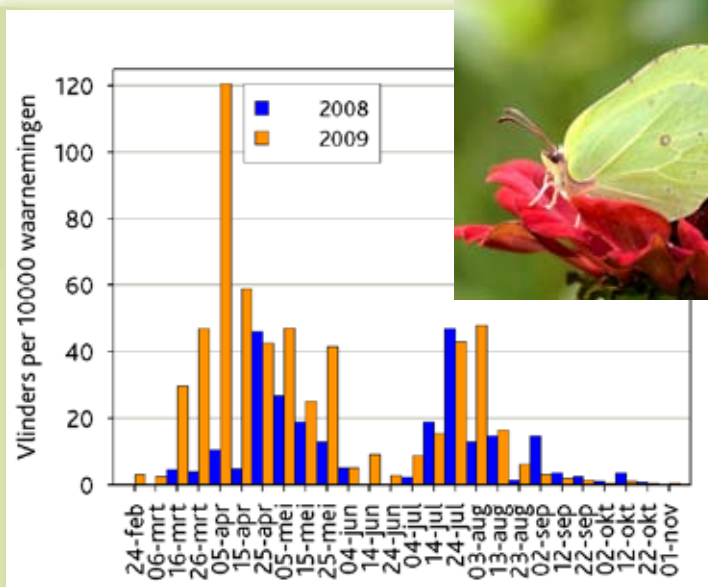
Oranje luzernevlinder wijfje (witte vorm *helice*)

Deze invasies volgden op een uitzonderlijk natte (en dus groene) winter in Noord Afrika, van waar deze (en andere) soorten trekvlinders tot hier komen, ondersteund door overheersend zuidelijke winden. Zo was er gelijktijdig met de invasie Distelvlinders 's nachts ook veel trek van de minuscule Koolmotjes en in mindere mate ook van Gamma-uiltjes (beide goed voor >10.000 gemelde ex.). Ook voor meldingen van zeldzamere trekvlinders was 2009 een goed jaar in Vlaanderen: bv. Grote worteluil (654 ex.), Luipaardlichtmot (478), Vlekdaguil (13), Wingerdpijlstaart (5), Blauwvleugeluil (5), Gestreepte pijlstaart (4), Zuidelijke grasuil (3) en Roodstreepspanner (2).

Roodstreepspanner, Vlekdaguil, Gestreepte pijlstaart, Grote worteluil, Gamma-uil, Luipaardlichtmot, Koolmotje (foto's Marc Herremans en Wim Veraghtert)

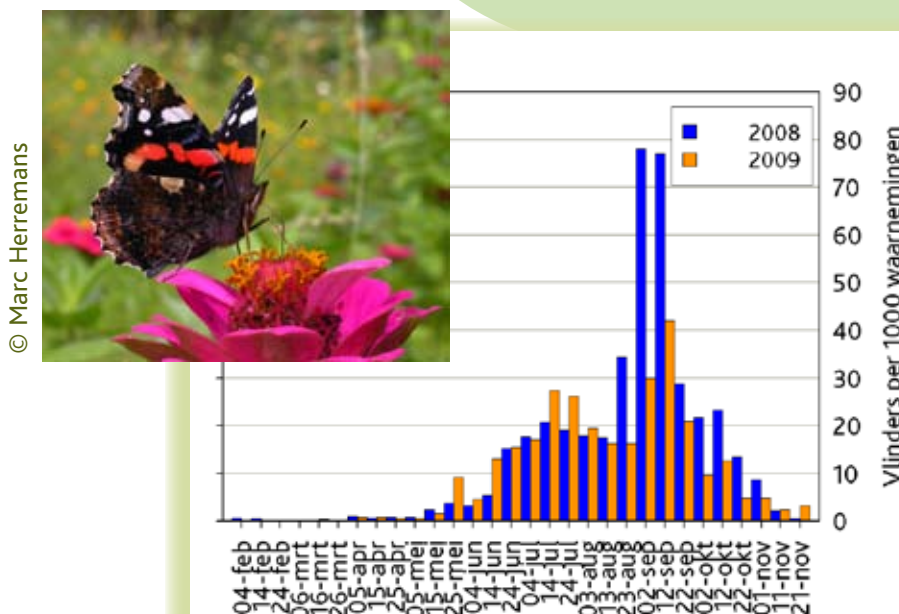
Uit www.waarnemingen.be kunnen we relatieve meldingsfrequenties afleiden (bv. aantal gemelde vlinders t.o.v. het totaal aantal gemelde waarnemingen) waardoor we de invloed van het verschil in zoekinspanning (met als resultante het totaal aantal gemelde waarnemingen) deels kunnen wegwerken. Dat laat toe in grote lijnen vergelijkingen te maken tussen jaren. Hieruit blijkt dat Citroenvlinders eindelijk nog eens een goed jaar hadden in 2009, maar het viel op dat vooral de aanvang van de vliegperiode van de eerste generatie heel sterk was, terwijl de tweede generatie niet bijzonder talrijk was.

© Marc Herremans

Vliegpatroon van de Citroenvlinder in 2008 en 2009 per 10 dagen
(bron: www.waarnemingen.be)

De Atalanta deed het in 2009 opvallend minder goed in Vlaanderen dan in 2008. Het grote verschil zat in een intense doortrekkiepiek begin september 2008 die uitbleef in 2009. Overwintering kwam voor in beide jaren, maar iets meer in 2008. Het is voorlopig echter een marginaal verschijnsel.

© Marc Herremans

Vliegpatroon voor Atalanta in 2008 en 2009 per 10 dagen
(bron: www.waarnemingen.be)

Meer info: Marc Herremans, 015/29.72.42, marc.herremans@natuurpunt.be
 Meer lezen: www.waarnemingen.be in het oog houden
 Meedoen?! www.waarnemingen.be of www.vlindermee.be

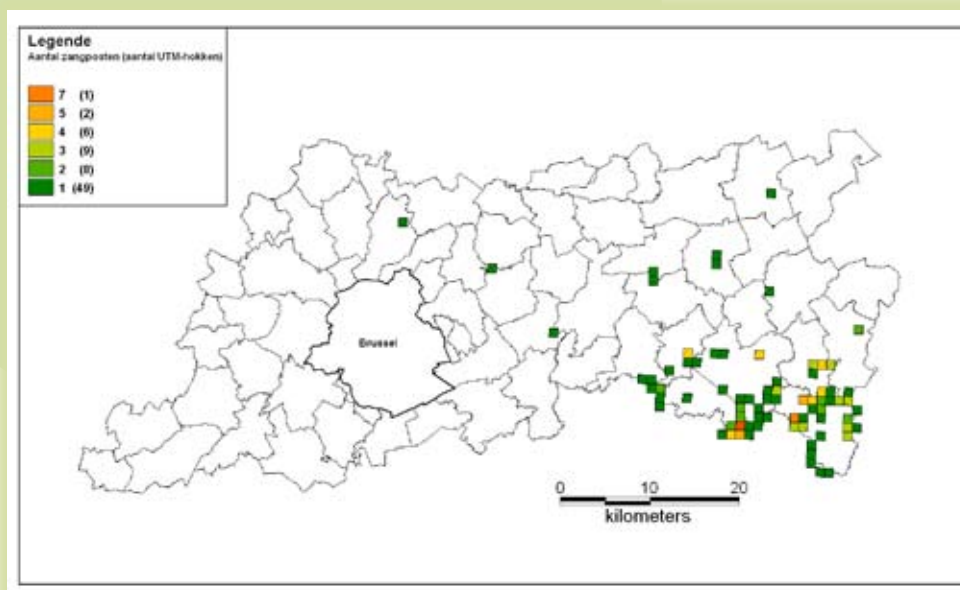

GRAUWE GORS

VLAAMS-BRABANT 2008

Het landbouwgebied heeft ooit een rijke fauna en flora gekend, maar tegenwoordig is daar in Vlaanderen weinig van over. Meerdere akkersoorten dreigen voorgoed te verdwijnen wegens de almaar toenemende intensivering van de moderne landbouw. Vermesting, schaalvergroting, hoog pesticidgebruik,... maken het vele soorten heel moeilijk. De Grauwe gors is een van die akkervogels die al enkele decennia dramatisch afneemt en nu in de gevarenzone terechtgekomen is.

Dankzij de medewerking van veel vrijwilligers was het mogelijk om de verspreiding van de Grauwe gors in de provincie Vlaams-Brabant in 2008 opnieuw in kaart te brengen: er werden tijdens het projectjaar op 134 plaatsende zingende Grauwe gorzen geteld, nog meer dan verwacht (of eerder dan gevreesd). Een voorzichtige schatting houdt het momenteel op 100-125 broedparen voor Vlaams-Brabant. In vergelijking met de 'Atlas van de Vlaamse Broedvogels 2000-2002' is dat een afname van ongeveer 66 % in minder dan tien jaar. Meerdere broedkernen vormen nog een tamelijk groot bolwerk in het zuidoosten van de provincie; elders worden nog amper zingende Grauwe gorzen waargenomen. In de rest van Vlaanderen is de soort eveneens op de meeste plaatsen verdwenen sinds de eeuwwisseling.

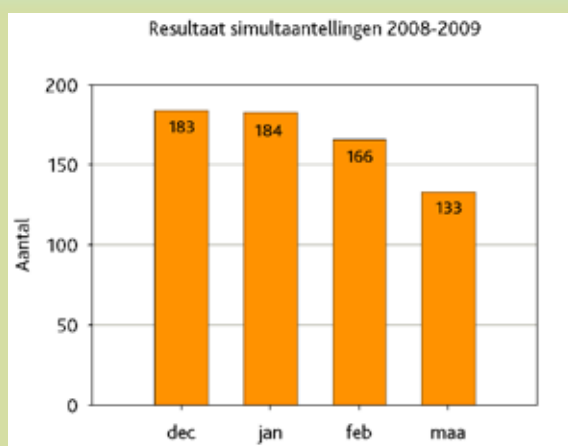
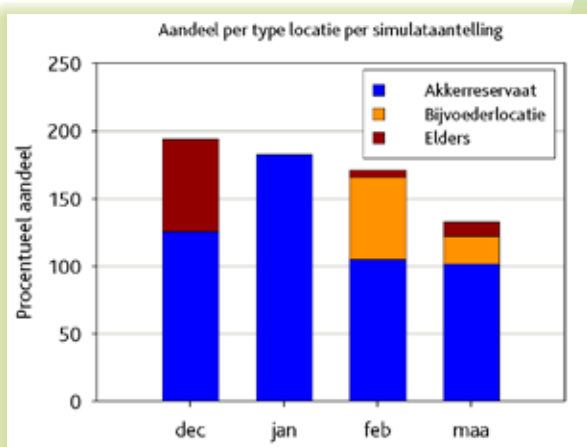
Verspreiding en dichtheden van Grauwe gors in Vlaams-Brabant in 2008

Een gewaskartering in de territoria van 75 zingende mannetjes gaf een beeld van de territoriumkeuze. De zangterritoria bestonden voornamelijk uit akkers met granen en hakvruchten. Bebouwing, tuinen en laagstamboomgaarden maakten amper tot geen deel uit van territoria. Zingende mannetjes werden vooral in tarweakkers en langs smalle landbouwwegen en holle wegen waargenomen. Verkeersborden, mesthopen, erosiestroken en struikgewas langs (holle) wegen werden veelal gebruikt als zangpost.

Er werd ook in de wintermaanden 2008-2009 geïnventariseerd. Overleving in de winter is problematisch door een gebrek aan gemorste granen en onkruidzaden op de akkers. Het weinige eten dat rest op stoppelvelden wordt bovendien tegenwoordig reeds in de zomer of in het najaar ondergeploegd voor het inzaaien van wintergewassen.

Natuurpunt Velpe-Mene beheert al meerdere jaren akkerreservaten, waar het graan blijft staan voor de akkervogels. Twee graanakkers op hooggelegen akkerplateau's trekken meer Grauwe gorzen aan dan de graanakkertjes in naburige valleigebeiden. In de winter van 2008-'09 werd de winterspreiding in kaart gebracht. Tussen 133 en 184 Grauwe gorzen werden genoteerd tijdens vier simultaanteldagen. Op de akkerreservaten werd een maximum van 103 Grauwe gorzen geteld.

Maar niet enkel op akkerreservaten werden Grauwe gorzen waargenomen tussen november en maart. Eén van de doelstellingen van het project was het experimenteren met bijvoederen. Op locaties waar in de late herfst groepen gevonden werden en geen akkerreservaten in de buurt waren, werd nagegaan of bijvoederen succes heeft. Op drie broedplaatsen werd in totaal 300 kilogram voedergraan voorzien in de loop van de winter. Groepen van 20 tot 51 Grauwe gorzen werden langdurig op deze voederplaatsen waargenomen. Bijvoederen kan dus (tijdelijk) een oplossing zijn voor het tekort aan voedsel in landbouwgebieden waar (nog) geen voedergraanakkertjes aanwezig zijn.

Grauwe gorzen in de winter van 2008-'09. De verspreiding van de overwintelaars beperkt zich voornamelijk tot akkerreservaten en bijvoederlocaties.

Intussen werken ook andere Natuurpuntafdelingen, regionale landschappen en de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) aan een beter habitat voor akkervogels. Beheerpakketten met onkostenvergoedingen voor landbouwers, gaande van akkerranden en stroken met vogelvoedselgewas tot winterstoppels, worden alsmaar meer aangelegd en zullen ook de komende jaren steeds meer ingang vinden. Misschien nog net op tijd ?

Meer info: Iwan Lewylle, 015/77.01 63, iwan.lewylle@natuurpunt.be

Meer lezen: Lewylle et al. (2009)

Meedoen?! www.telme.be

in samenwerking met provincie Vlaams-Brabant

Soortbescherming

de erosie van de biodiversiteit moest gestopt zijn!

BRUINE VUURVLINDER

EERSTE STAPPEN CONCRETE SOORTBESCHERMING

De Bruine vuurvliinder is met uitsterven bedreigd in Vlaanderen: er is nog enkel een kleine relict-populatie op de grens van Vlaams-Brabant en Antwerpen. Na onderzoek naar de ecologie en verspreiding van de soort in 2007 werden in 2008 en 2009 de eerste stappen gezet richting concrete soortbescherming.

© Ilf Jacobs

© Wouter Vanreusel

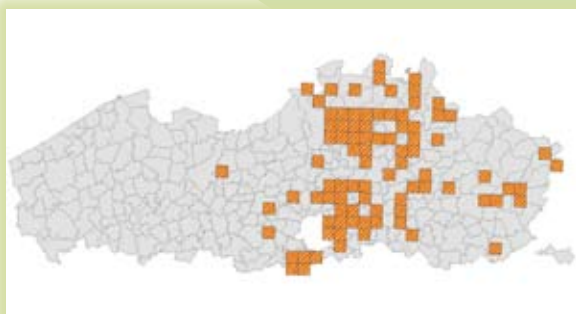
© Ilf Jacobs

Bruine vuurvliinder: bovenkant wijffe, bovenkant mannetje en onderkant (geslachten gelijk)

Er waren acties in drie domeinen: onderzoek, sensibilisatie en samenwerkingsverbanden rond beheer en inrichting, vooral via het afsluiten van beheerovereenkomsten.

ONDERZOEK

In 2007 werd een nieuwe deelpopulatie ontdekt ten noorden van het gekende verspreidingsgebied. Misschien kwam de Bruine vuurvliinder nog ruimer voor dan gedacht? Daarom werd in 2008 verder gezocht naar de grens van het verspreidingsgebied. Potentieel geschikte percelen op de rand van het verspreidingsgebied werden gecontroleerd en ook een ruimere zone werd steekproefsgewijs bekeken : in totaal een zone van 4.455 ha. Helaas, de vlinder kon enkel worden teruggevonden binnen het gekende gebied, gelegen tussen Aarschot, Begijnendijk, Betekom, Tremelo en Heist o/d Berg. Mogelijk werd het succes beperkt door het uitzonderlijk slechte vlinderjaar 2008.

Verspreiding Bruine vuurvliinder voor 1991
(bron: databank Vlinderwerkgroep)

Verspreiding Bruine vuurvliinder na 2000

Het onderzoek concentreerde zich in 2009 binnen het gekende verspreidingsgebied van 2.441 ha. Meer vrijwilligers namen deel: ze werden aangezet hun waarnemingen online in te voeren op www.waarnemingen.be.

Van 2005 tot 2009 werd de Bruine vuurvliinder op 73 verschillende percelen minstens éénmaal gezien. In 2009 werd de soort waargenomen op 34 percelen verspreid over het gekende leefgebied, waarvan 17 nieuwe. Er zijn wel duidelijke verschuivingen: ze verdween ook van meerdere percelen, vaak door veranderingen in beheer en verruiging.

In totaal werden 81 Bruine vuurvlinders waargenomen in 2009, met als hoogtepunt 24 op 12 percelen tijdens de inventarisatie op 8 augustus. 2009 was een goed jaar: meer vlinders op meer percelen, hoopgevend!

SENSIBILISATIE

Voor een soort als de Bruine vuurvliinder die voornamelijk voorkomt op percelen in eigendom van particulieren, is een breed draagvlak noodzakelijk. Dit project heeft geleid tot een nauwe samenwerking tussen Natuurpunt Studie, de gemeenten Begijnendijk en Heist-op-den-Berg, privé-grondeigenaars, ANB, de Regionale Landschappen Rivierenland en Noord-Hageland, Brakona, de Natuurpuntafdelingen Begijnendijk, Tremelo en Heist-op-den-Berg, de Natuurstudiewerkgroep Hagelandse Heuvelstreek en tal van vrijwilligers.

Er werd ook ingezet op sensibilisatie van het brede publiek, met een infobord in het natuurgebied Papendel, een informatiebrochure over de soort, een gerichte oproep tot het afsluiten van beheerovereenkomsten via folders en informatiebrochures en de organisatie van een publiekshappening. Eigenaars van percelen met potentieel voor de soort werden tijdens terreinbezoeken geïnformeerd, maar er was ook een informatievergadering over beheersovereenkomsten voor particulieren en een praktijkdag rond vlindervriendelijk beheer.

© Ilf Jacobs

Praktijkdag vlindervriendelijk beheer: positief effect van gefaseerd maaibeheer

SAMENWERKING

Met financiële steun van de provincie Vlaams-Brabant en het Agentschap voor Natuur en Bos konden beheerovereenkomsten afgesloten worden met particulieren: 6,04 ha in 2008 en 7.5 ha in 2009, waarvan 5.5 ha in Vlaams-Brabant en 2 ha in Antwerpen. De nieuwe contracten gelden voor 5 jaar.

Percelen onder beheerovereenkomst evolueren reeds na één jaar naar bloemrijk schraalgraslanden met veel structuurvariatie en beschutting.

© Ilf Jacobs

Voorbeeld van een matig voedselrijk bloemrijk grasland, met goed ontwikkelde mantel/zoom vegetatie

Beheeradvies aan de terreinbeheerders van natuurgebieden leidde tot soortgerichte herinrichtingen (Meetshoven, Papendel, Balenberg). Na beheer(advies) op maat bleek de soort het in twee van de drie natuurgebieden beter te doen. Hopelijk leidt het advies en de samenwerking tot een vruchtbare toekomst voor de Bruine vuurvlieder!

© Ilf Jacobs

Meer info: Ilf Jacobs, 015/29.72.73, ilf.jacobs@natuurpunt.be
 Wouter Vanreusel, 015/29.72.13, wouter.vanreusel@natuurpunt.be
 Meer lezen: Jacobs I. & Vanreusel W. 2008. [Rapport Natuur.studie 2008/5](#).
 Jacobs I. & Vanreusel W. 2009. [Rapport Natuur.studie 2009/11](#).
 Natuur.focus, 2009-01, 21-27.
 Brakona Jaarboek 2008, 76-87.

Met de steun van Provincie Vlaams-Brabant/BRAKONA en ANB

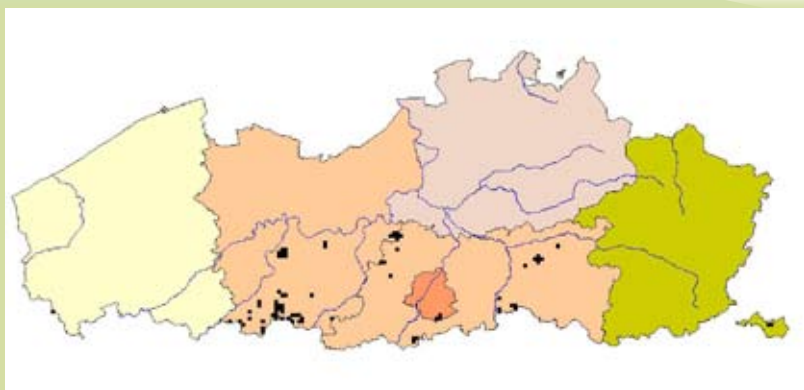

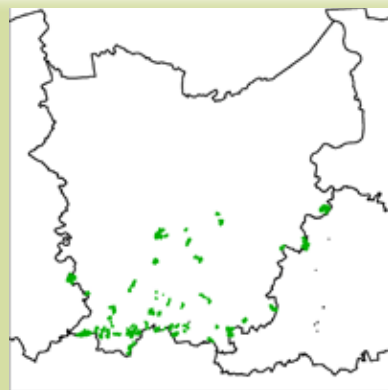
VUURSALAMANDER

SOORTBESCHERMINGSPLAN OOST-VLAANDEREN

Natuurpunt Studie voerde in 2008 met de steun van de Provincie Oost-Vlaanderen onderzoek naar de toestand, ecologie en verspreiding van de Vuursalamander in Oost-Vlaanderen. Meteen werd een aanzet gegeven tot concrete soortbescherming.

Verspreiding van de Vuursalamander in Vlaanderen tijdens de periode 1995-2004, per 1x1km-hok (bron: Hyla)

Ligging van de onderzochte bossen in Oost-Vlaanderen

De Vuursalamander is in Vlaanderen een Rode Lijstsoort opgenomen in de categorie 'kwetsbaar'. Voor de provincie Oost-Vlaanderen is het een prioritaire soort omdat 70 % van de verspreiding in Vlaanderen zich daar situeert, waardoor deze provincie een grote verantwoordelijkheid draagt voor het behoud van de soort in het Vlaamse Gewest.

De huidige fragmentatie en ondermaatse kwaliteit van tal van de leefgebieden biedt onvoldoende waarborg voor het behoud van de populaties op lange termijn. Een gericht beleid voor deze soort is nodig om het tij te keren. Het opstarten van een soortbeschermingsplan, met als eerste luik het onderzoek naar de aanwezigheid en toestand van de Vuursalamander en zijn leefgebied, was hierin de eerste stap.

© Hugo Willocx

Adulte Vuursalamander met onmiskenbare zwart-gele tekening

Tijdens het onderzoek werden in totaal 65 bosgebieden geïnventariseerd, vooral in het zuiden van Oost-Vlaanderen (totale oppervlakte 2.576 ha). De grootte van de bosgebieden varieerde sterk (van 1,4 tot 206 ha) met een gemiddelde oppervlakte van 39,6 ha. De Vuursalamander kwam voor in 32 van de 65 (49 %) bossen, waaronder zes waar de soort tevoren niet bekend was.

In totaal werden 104 poelen bemonsterd: in 26 poelen (25 %) werd minstens één vuursalamanderlarve aangetroffen. Er werden ook 131 bosbeken onderzocht: in 56 (43 %) werd minstens één

larve aangetroffen. In de poelen en beken samen werden 402 larven waargenomen. Hoewel er niet systematisch werd gezocht naar adulte Vuursalamanders werden er toch 18 op land waargenomen. Het zwaartepunt van de populatie ligt in het uiterste zuiden van de provincie Oost-Vlaanderen; daarbuiten zijn er zes sterk geïsoleerde relictpopulaties.

De waterkwaliteit van de voortplantingsplaatsen, bepaald met de Belgische Biotische Index (BBI) was gemiddeld beter waar vuursalamanderlarven aanwezig waren, dan waar geen larven werden gevonden. De soort kwam bovendien minder voor in water met een hoge conductiviteit.

© Ilf Jacobs

© Ilf Jacobs

Zowel poelen als bosbeken werden gecontroleerd op de aanwezigheid van vuursalamanderlarven.

In 14 bossen met historische waarnemingen werd de soort niet meer teruggevonden. In enkele gevallen was de landbiotoop gedegradeerd maar het grootste knelpunt was de slechte kwaliteit van of het tekort aan geschikte voortplantingsplaatsen. Door gebrek aan voortplantingsplaatsen zijn veel populaties afhankelijk van slechts één of enkele beken of poelen, wat de huidige relictpopulaties erg kwetsbaar maakt. Zonder specifieke maatregelen is de kans op duurzaam overleven eerder gering.

© Ilf Jacobs

Het creëren van voortplantingspoelen is in enkele gebieden reeds succesvol.

Een krachtig beleid van concrete soortbescherming is de enige manier om de soort te laten overleven. Dat een soortspecifiek beheer (bv. het aanleggen en onderhouden van bospoelen) echt helpt, is reeds aangetoond in enkele bosgebieden. Dit rapport biedt naast ecologische kennis ook beheeradvies op maat voor een gericht beleid en bosbeheer met concrete maatregelen ter bescherming van de Vuursalamander.

Meer info: Ilf Jacobs, 015/29.72.73, ilf.jacobs@natuurpunt.be

Meer lezen: Jacobs I. 2008. [Rapport Natuur.studie 2008/7.](#)

Dit project kwam tot stand in samenwerking met het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen.

SLEEDOORN- EN IEPENPAGE

VERSPREIDINGSONDERZOEK I.S.M .VRIJWILLIGERS

In 2008 werden in Vlaams-Brabant projecten opgestart om een beter beeld te krijgen van de actuele verspreiding van twee zeldzame en slecht onderzochte vlindersoorten: Sleedoornpage en Iepenpage. Voor beide soorten vormt Vlaams-Brabant het zwaartepunt van hun areaal.

Het onderzoek naar beide soorten is opgebouwd rond vier thema's:

- het samenbrengen van historische gegevens
- het bepalen van prioritaire zoekzones
- vrijwilligers motiveren, informeren, en betrekken bij het onderzoek
- gegevens op een snelle en eenvoudige manier samenbrengen via een projectmodule in www.waarnemingen.be, waarbij de de meest recente gegevens steeds beschikbaar zijn.

SLEEDOORNPAGE

© Diane Appels

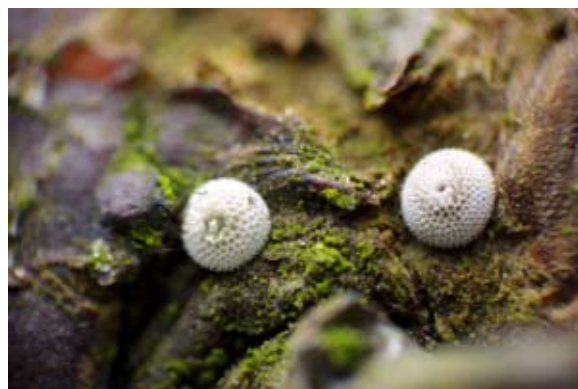
Sleedoornpage

De Sleedoornpage is een soort van gevarieerd landschap met verspreide bosjes, houtkanten, mantel-zoomvegetaties en goed ontwikkelde sleedoornstruwelen. De vlinders worden slechts zelden opgemerkt daar ze zich vooral hoog in de boomtoppen ophouden waar ze zich voeden met honingdauw. Af en toe worden vrouwtjes waargenomen wanneer ze afzakken op zoek naar nectar en geschikte plaatsen om hun eitjes af te zetten. De eitjes zien er uit als kleine witte golfballetjes en zijn voor een geoefend oog vrij gemakkelijk te vinden op de donkere takken van de Sleedoorn. De verspreiding van de soort kan daarom veel gemakkelijker worden vastgesteld door het zoeken naar de eitjes dan naar de vlinders.

In het verleden liepen reeds verschillende onderzoekjes naar de Sleedoornpage in Vlaanderen, meestal door vrijwilligers, maar met professionele aanpak. Voor de meeste vindplaatsen was de exacte locatie bekend en werd bijkomende informatie genoteerd over het leefgebied.

Hierdoor was reeds veel informatie over de verspreiding en ecologie van de Sleedoornpage aanwezig en was het ook duidelijk op welke manier het onderzoek naar de soort best kan gebeuren.

Het enthousiasme van vrijwilligers was echter plaatselijk, waardoor in grote delen van Vlaams-Brabant (recent) nooit gezocht werd naar de soort. Bovendien waren niet alle gegevens opgenomen in een centrale databank. Hierdoor vertoonde de verspreidingskaart van de Vlinderdatabank tot 2008 grote hiaten.

Eitjes van de sleedoornpage

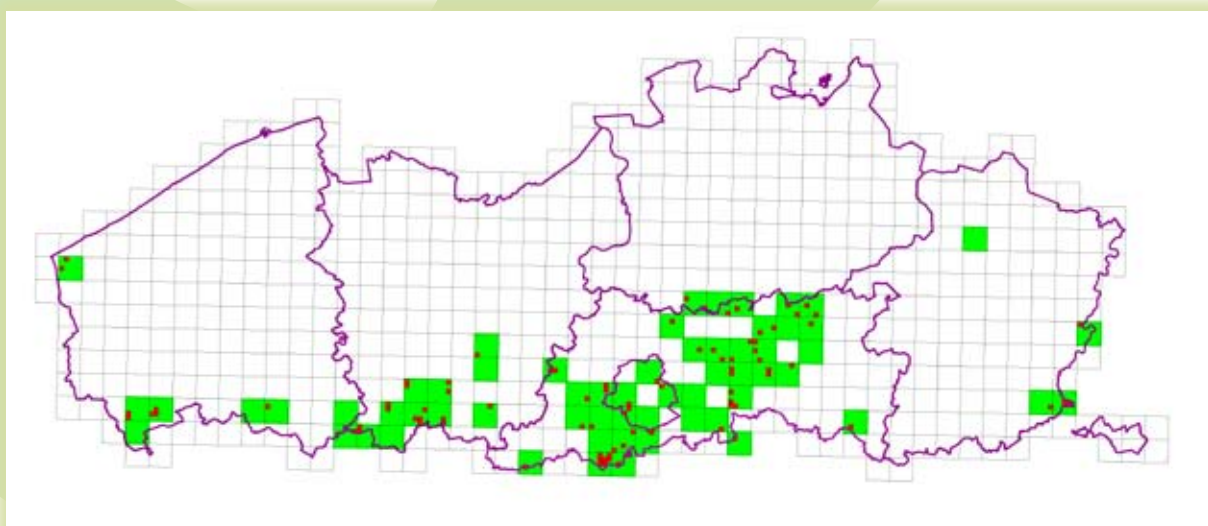
© Ranaphoto - Jeroen Mentens

Voor de Sleedoornpage werd in het project beoogd om voor de hele provincie een goed beeld te hebben op de actuele verspreiding. Er werd gewerkt met 5x5km-hokken (UTM5). Hokken waar de soort nog nooit of voor het laatst meer dan vijf jaar geleden werd waargenomen, kregen de hoogste prioriteit; hokken waar de soort recent werd waargenomen een lagere prioriteit. Zo werd de nadruk gelegd op het onderzoek van zones waar geen of beperkte kennis voorhanden was. Centralisatie van de gegevens verliep via een projectpagina op www.waarnemingen.be.

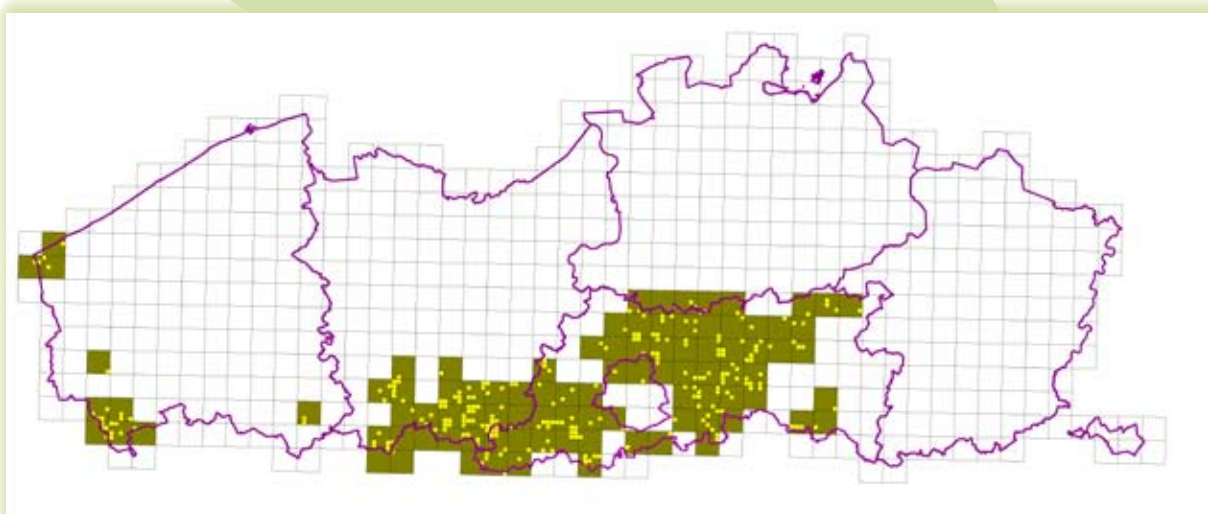
Hoewel er nog een eindsprint gepland is tijdens februari/maart 2010 om nog extra gegevens te verzamelen zijn de resultaten reeds uitstekend. De voorlopige verspreidingskaarten spreken voor zich.

Legende:

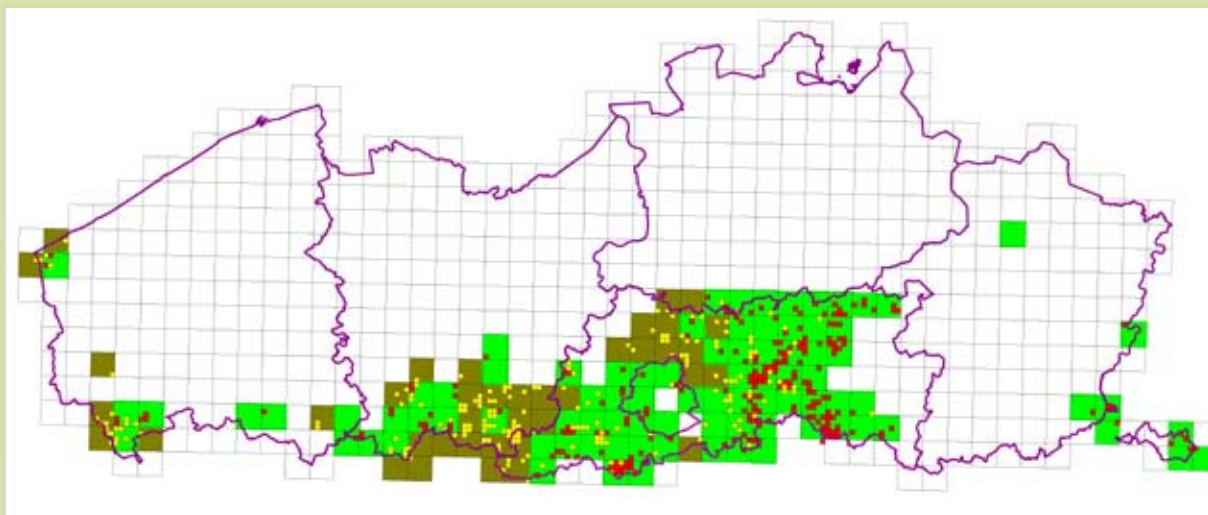
- Lichtgroen: UTM5 (5x5km) met historische waarnemingen vóór start project (vóór 2008)
- Donkergroen: UTM5 met recente waarnemingen vanaf 2008
- Rood: UTM1 (1x1km) met historische waarnemingen vóór start project (vóór 2008)
- Geel: UTM1 met recente waarnemingen vanaf 2008

Gegevens Sleedoornpage aanwezig in de Vlinderdatabank. Deze kaart geeft reeds een goed beeld van de verspreiding van de soort maar bevat nog heel wat hiaten.

Sleedoornpage waarnemingen 2008 - januari 2010 met weergave van de UTM5 en UTM1 hokken waar de soort tijdens het project werd waargenomen.

Sleedoornpage overzichtskaart waarnemingen.

Aan de verspreidingsgegevens van de Vlinderdatabank werden volgende verspreidingsgegevens toegevoegd:

- gegevens verzameld door vrijwilligers (1999 t.e.m. 2007)
- nieuwe verspreidingsgegevens (momentopname januari 2010) van het provinciaal project (2008/2010)

De aanwezigheid van Sleedoornpage werd in veruit het grootste deel van de historische hokken herbevestigd. Sinds het begin van het provinciaal project werd het voorkomen van de soort in 39 nieuwe UTM5 en in 197 nieuwe UTM1-hokken vastgesteld. De soort blijkt meer verspreid voor te komen in de provincie Vlaams-Brabant dan voordien vastgesteld. Uit het onderzoek blijken er echter grote verschillen in dichtheid te zijn. Het uiterste NW en het OZO van Vlaams-Brabant vallen buiten de verspreiding. De grenzen zullen in de loop van het project nauwkeuriger onderzocht worden. Bovendien heeft het project in Vlaams-Brabant ook een nieuwe stimulus gegeven aan onderzoek in andere provincies.

LEPENPAGE

© Marc Herremans

lepenpage

Daar de lepenpage afhankelijk is van lepen heeft hij waarschijnlijk klappen gekregen door de wijd verbreide iepenziekte die vooral bloeiende en dus oudere bomen aantast die juist in trek zijn bij de lepenpage.

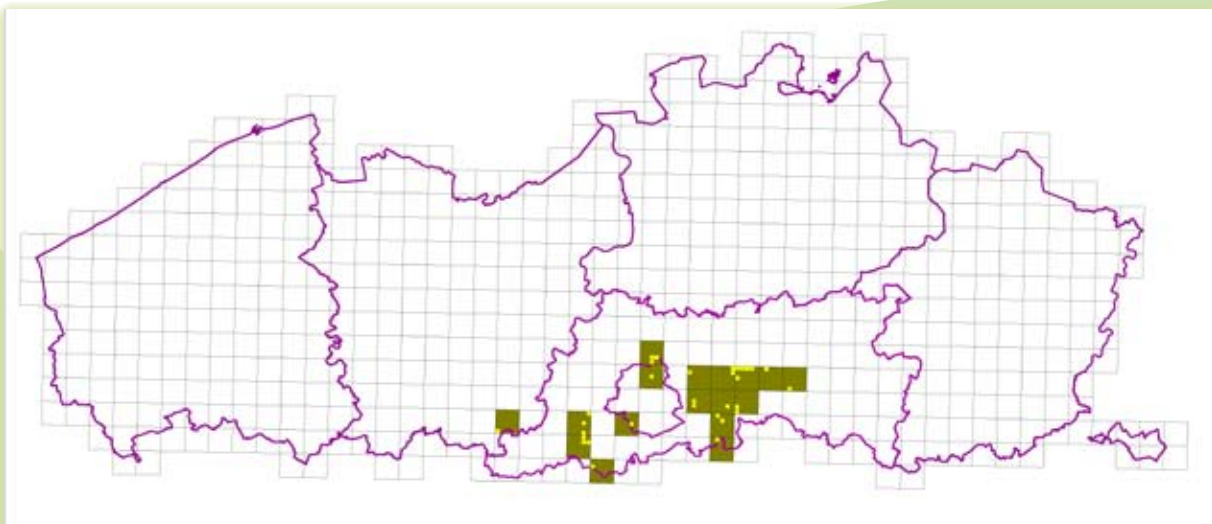
Waarschijnlijk is de lepenpage de dagvlinder waarvan ecologie en verspreiding het slechtst gekend zijn. Het is een erg zeldzame soort in Vlaanderen, maar op de Rode Lijst heeft hij de status 'onvoldoende gekend'.

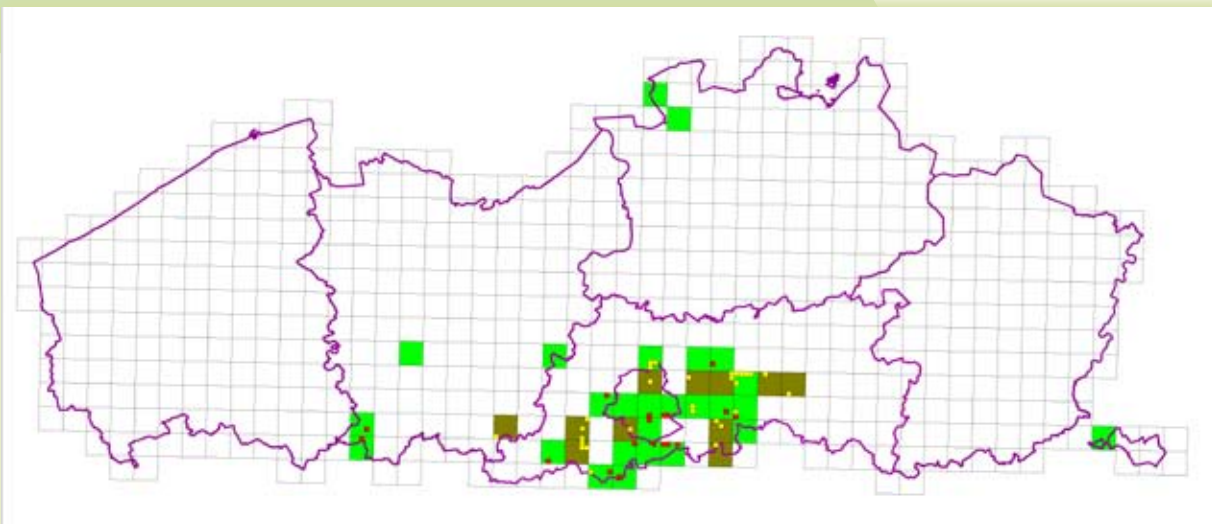
© Ranaphoto - Jeroen Mentens

Eitje van de lepenpage

Ondanks de beperkte schaal van het project kon de aanwezigheid van de lepenpage op verschillende nieuwe plaatsen worden vastgesteld gedurende het vliegseizoen van 2009. Het adviseren van vrijwilligers en het aanreiken van duidelijke tips en tricks voor het zoeken naar de vlinder leidde al snel tot nieuwe vindplaatsen.

Recente waarnemingen van lepenpage: UTM5 en UTM1 hokken waar lepenpage werd vastgesteld en doorgegeven sinds de start van het project.

Overzichtskaart van historische (lichtgroen en rood) en nieuwe hokken (donkergroen en geel). In een aantal UTM hokken werd de aanwezigheid van lepenpage bevestigd en een heel aantal nieuwe locaties werden ontdekt.

De lepenpage was in Vlaanderen slechts gekend uit 26 UTM5-hokken (bron: Vlinderdatabank), waarvan veel gegevens dateren van voor 1950 en amper 7 waarnemingen van na 2000. In 2009 werd de soort reeds in 8 nieuwe UTM5-hokken en 24 nieuwe UTM1-hokken ontdekt en werd ze in een deel van de historische hokken herbevestigd. Dat de soort tijdens één vliegseizoen (2009) werd waargenomen in 13 UTM5-hokken is goed nieuws en alvast een teken dat ze nog ruimer voorkomt dan gedacht.

Het biotoop van de lepenpage: kleinschalig landbouwlandschap met veel lepen.

© Ilf Jacobs

Zoeken naar lepenpages in de boomkruinen.

MET DANK AAN

Provincie Vlaams-Brabant die door medefinanciering de onderzoeksprojecten mogelijk maakt. Het INBO voor het ter beschikking stellen van de historische waarnemingen uit de Vlinderdatabank. En last but not least de vele vrijwilligers die onmisbaar waren voor deze projecten.

Meer info: Ilf Jacobs, 015/29.72.73, ilf.jacobs@natuurpunt.be
Met de steun van Provincie Vlaams-Brabant, INBO, Vlinderwerkgroep

HUISZWALUWEN

GEEN BRUG TE VER

In 2004 plaatste Natuurpunt Studie verspreid over de provincie Limburg tientallen kunstnesten voor Huiszwaluwen. In augustus 2008 deden we de ronde van Limburg opnieuw voor een follow-up. In het vierde broedseizoen waren 46 % van de kunstnesten bewoond.

Gesloten kant-en-klare kunstnesten waar de zwaluwen nauwelijks nog werk aan hebben, werden dubbel zoveel bezet als halfopen kunstnesten, waarvan de opening nog bijgemetseld moet worden. Het gesloten type blijkt dus de beste oplossing voor huiszwaluwacties, niet in het minst omdat het ook geschikt is voor plaatsen waar helemaal geen modder beschikbaar is. We plaatsten ook een aantal steunlatjes om natuurlijke nestbouw te vergemakkelijken, maar van de 16 waren er slechts 5 waarop zwaluwen een nest bouwden.

© Marc Herremans

Huiszwaluwen hebben een uitgesproken voorkeur voor kunstnesten van het gesloten type. De halfopen types hebben duidelijk minder succes.

© Marc Herremans

Bij Sibelco in Lommel slaan deze artistieke schuine constructies aan. De steunlatjes zijn echter totaal geen succes.

Hoewel steunpunten vaak gebruikt worden om natuurlijke nesten te beginnen, leverden de steunlatjes nauwelijks nesten op. Ze vormen dus geen goede oplossing, en al helemaal niet op plaatsen waar onvoldoende modder is om te metselen.

In 2006 werden bij het bedrijf Sibelco op de Maatheide in Lommel 60 kunstnesten (gesloten type) geplaatst in een nogal gewaagde schuine constructie. In het tweede broedseizoen na het plaatsen was 36 % bezet, maar geen enkele van de 60 aanbouwmogelijkheden met een steunlatje werd gebruikt.

Op drie plaatsen zijn in totaal vijf kunstnesten 'afgefallen'. Op één plaats meldt een ooggetuige dat dit het werk is van predatoren, met name een Kerkuil die aan de nesten sleurt tot ze loskomen en hij de jongen kan pakken. De nesten extra stevig bevestigen is dus aan de orde!

Ook de huiszwaluwkolonies bij de firma Alstom en op het Rodekruisplein in Mechelen werden verder opgevolgd. Daar werden in 2006 respectievelijk 46 en 60 kunstnesten geplaatst. De ene kolonie groeit flink aan, maar de andere gaat erop achteruit.

© Gerald Driessens

Rodekruisplein in Mechelen: de mestplank valt helemaal niet op in de rest van de architectuur maar vangt wel alles op.

In Oost-Vlaanderen gingen we in 2007 het Regionaal Landschap Schelde-Durme advies verstrekken om zwaluwkolonies te helpen. Het RLSD plaatste vervolgens 152 kunstnesten, 35 steunlatjes en 64 mestplanken verspreid over 15 zwaluwkolonies. Reeds de volgende zomer werd de aangeboden huisvesting dankbaar in gebruik genomen: van de 235 broedparen in de regio broedden er 62 in kunstnesten. De grootste kolonies zijn in Moerzeke-Kastel (37 nesten), Wichelen (47), Schellebelle (30) en Wetteren (46 nesten in 2 kolonies).

Huiszwaluwen zijn erg hype-gevoelig. Vooral jonge vogels gaan nestelen op plaatsen die ze de vorige nazomer al gekozen hebben. Bij die keuze spelen heel wat factoren een rol: weinig predatoren, goed broedsucces, sociale factoren zoals veel andere jongen in de buurt (kan je via geluid beïnvloeden), kwaliteit van de nesten (veel degelijke nesten op overschot, kan je met kunstnesten beïnvloeden), goede foerageerplaatsen ... Een ekster of kat die een tijd de kolonie verstoort kan dus voldoende zijn om de zwaluwen tot en met een jaar later te doen verhuizen naar een betere kolonie. Wanneer predatie- en andere verstorende elementen toenemen, worden grote kolonies groter en kleine kleiner. Dat zien we nu op veel plaatsen gebeuren.

© Raymond de Smet

Bruggen over waterlopen blijken een ideale oplossing. Bijna onbereikbaar voor predatoren, ver weg van plekken waar Huiszwaluwen ongewenst zijn en ook dicht bij plekken met modder. En het blijkt te werken: in Lier broedt nu 93 % van de huiszwaluwpopulatie aan bruggen en zit 52 % reeds in kunstnesten en dat zal zeker nog verder toenemen de volgende jaren.

Bij de kunstnestactie in Lier in 2009 werden in samenwerking met de Dienst Waterwegen en Zeekanaal 60 kunstnesten geplaatst tegen twee bruggen. De Netekanaalkolonie telt nu 41 bewoonde nesten. Van de nieuwe nesten werden er onmiddellijk acht in gebruik genomen en een vijftigtal kunstnesten werd lichtjes tot aanzienlijk aangemetst. De verwachtingen voor 2010 zijn dan ook hoog gespannen.

© Dieder Plu

Ook de acties voor 'brugzwaluwen' werden een succes!

© Gerald Driessens

Aangemetseld kunstnest

Deze mooie voorbeelden beantwoorden de vraag of het plaatsen van kunstnesten de zwaluwen niet afleert om zelf nesten te bouwen. Ook in andere kolonies waar kunstnesten een succes zijn bouwen huiszwaluwen vaak snel ook weer zelf natuurlijke nesten.

In 2008 plande Nv De Scheepvaart schilderwerken aan een aantal bruggen over het Albertkanaal. Daarbij zouden tientallen zwaluwnesten verdwijnen. We zochten samen met hen naar een oplossing. Het resultaat was de plaatsing van in totaal 82 kunstnesten: aan de bruggen in Hulst (Tessenderlo) (30), Stelen (22) en Oelegem (30). Slechts één broedseizoen later kunnen we met 73 bezette kunstnesten en 50 nieuwe natuurlijke nesten al spreken van een groot succes!

© Dieder Plu

In kolonies waar kunstnesten aanslaan blijkt dit vaak een stimulans om ook natuurlijke nesten bij te bouwen.

Meer info: Pieter van Dorsselaer, 015/77.01.72, pieter.vandorsselaer@natuurpunt.be

Gerald Driessens, 015/29.72.27, gerald.driessens@natuurpunt.be

Marc Herremans, 015/29.72.12, marc.herremans@natuurpunt.be

Koen Leysen, 014/47.29.53, koen.leysen@natuurpunt.be

Meer lezen: Leysen K. 2008. Natuur.oriolus 74 (2): 79-80.

Leysen K. 2010. Natuur.oriolus 76 (1): 35-36.

www.natuurpunt.be/biodiversiteit

In samenwerking met Sibelco Lommel, Alstom Muizen, Nv De Scheepvaart, Gemeente Tessenderlo, Waterwegen en Zeekanaal, Regionaal Landschap Schelde-Durme, Golden Games

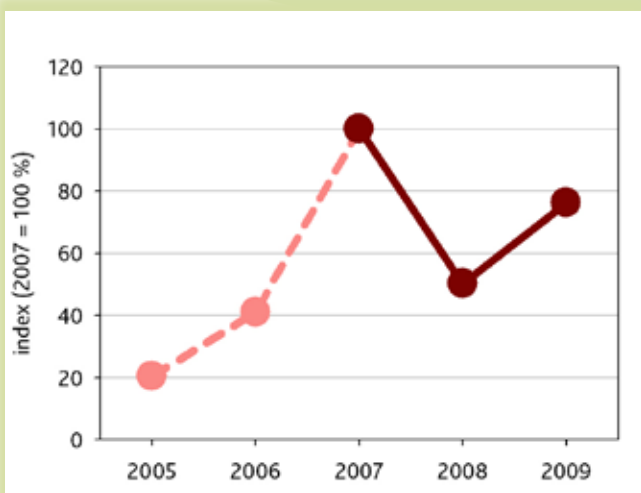

HAZELMUIZEN IN VOEREN

MONITORING, ONDERZOEK EN BEHEER

In 2007 ging de Zoogdierenwerkgroep van start met een gestandaardiseerde monitoring van de Voerense hazelmuispopulatie. Doel hiervan is zowel de evolutie van de populatie als wijzigingen in de vegetatie en effecten van genomen beheermaatregelen op te volgen, zodat deze indien nodig bijgesteld kunnen worden. Net als in Nederland komt het beeld naar voor van een cyclus waarin goede en minder goede jaren elkaar afwisselen.

Indexen Hazelmuis in Voeren. Gegevens van 2005 en 2006 zijn mogelijk een onderschatting, aangezien pas in 2007 met de gestandaardiseerde monitoring begonnen werd. (bron: BirdStats)

2009 blijkt een van de betere hazelmuisjaren te zijn geweest met in totaal 197 nesten (tegenover 250 in 2007 en 135 in 2008) en 53 hazelmuizen (tegenover 72 in 2007 en 28 in 2008). Volgens de indexberekening gaat dit om een matige afname voor de periode 2007-2009 (gemiddelde jaarlijkse afname van 13 %), die echter waarschijnlijk het gevolg is van het uitzonderlijk hoge aantal nesten in 2007. Monitoring over een veel langere periode is noodzakelijk om een trend in het aantal hazelmuisnesten te kunnen vaststellen.

Naast de najaarsmonitoring deed de Zoogdierenwerkgroep ook andere onderzoekjes in 2008 en 2009. In voorjaar en zomer werden langs de Voerense spoorwegbermen een aantal transecttelingen gedaan, die bevestigden dat de Hazelmuizen zich ook hier vooral in het najaar ophouden in de randvegetaties. Ook bij nestkastcontroles in 2009 was de bezetting in het najaar het grootste. Er kon nog geen voortplanting vastgesteld worden in voorjaar en zomer. De nestkastcontroles lieten ook toe om stalen in te zamelen voor genetisch onderzoek.

Onderzoek via nestkastcontroles

© Goede Verbeyle

Op basis van onze adviezen werden vanaf de winter 2008-2009 door het ANB de eerste hazelmuisbeheermaatregelen uitgevoerd in een aantal Voerense bosreservaten. Deze maatregelen kaderen onder andere in het Vlaams-Nederlandse Interreg-project SOLABIO, waarin de Hazelmuis een van de doelsoorten van lokale acties is. Ook het Regionale Landschap Haspengouw & Voeren plant samen met allerlei partners (ANB, Natuurpunt Studie, VLM, Gemeente Voeren, Heem en Natuur Voeren, Natuurpunt Voeren, Bosgroep Zuid-Limburg) acties in het kader van SOLABIO, met als doel de bossen waar Hazelmuisen aanwezig zijn onderling te verbinden (corridors 1, 2 en 3 in Verbeylen & Nijs 2007).

Ondanks de gedetailleerde informatie over de verspreiding van en beheermaatregelen voor de Hazelmuis gebeuren er nog te vaak nadelige ingrepen. Randvegetaties worden gesnoeid of geklepeld in het najaar (net de periode dat de Hazelmuisen hier hun nesten en jongen hebben), houtkanten, hagen en bosranden worden onnodig sterk teruggezet, struwelen langs akkers en weilanden en wegen worden met herbicide vernietigd of er wordt snoeihout of tuinafval op gedumpt.

© Gerald Driessens

Klepelen van hagen in het najaar is nefast voor de aanwezige hazelmuisen.

Omdat er dringend meer sensibilisatie nodig is, werkte de Zoogdierenwerkgroep een 'Handleiding hazelmuisbeheer' uit (downloadbaar via www.hazelmuis.be), waarvan plaatselijke organisaties gebruik kunnen maken om aan sensibilisatie te doen en privépersonen aan te zetten tot het nemen van positieve beheermaatregelen. De inzet van alle betrokkenen zal nodig zijn om te komen tot één groot netwerk van geschikte en onderling verbonden hazelmuisgebieden waarin een hazelmuispopulatie op lange termijn kan overleven.

Meer info: Goedele Verbeylen, 015/29.72.44, goedele.verbeylen@natuurpunt.be

Meer lezen: Verbeylen G. 2007, 2008, 2009, 2010. Rapporten Natuur.studie: 2007/13, 2008/10, 2009/2, 2010/3.

Verbeylen G. & Nijs G. 2007. Rapport Natuur.studie 2007/2.

Verbeylen *et al.* (2008)

www.hazelmuis.be

Met de steun van INBO, ANB en Infrabel

WATERSPITSMUIZEN

IN VLAAMS-BRABANT?

In 2008-2009 voerde Natuurpunt Studie in de provincie Vlaams-Brabant een Bijzonder Natuurbeschermingsproject uit rond de Waterspitsmuis. Doel van dit project was meer te weten te komen over de verspreiding in Vlaams-Brabant, een eenvoudige inventarisatiemethode uit te werken, beschermingsmaatregelen te formuleren en te communiceren naar terreinbeheerders.

In de periode juli-oktober 2008 werden 435 lokbuizen uitgelegd in 36 gebieden. Bij meer dan de helft van de lokbuizen waren er sporen te vinden: er was aan geknaagd, het lokaas was verdwenen of aangevreten, of er waren keutels aanwezig. In de meeste gevallen bleef het echter raden naar welke dieren de daders waren, aangezien slechts in 22 buizen keutels van woelmuizen of ware muizen werden aangetroffen en in één buis (Rozendaalbeekvallei) keutels van een Huis- of Waterspitsmuis. In tien van deze gebieden werd tegelijkertijd ook gevangen met omgebouwde Trip-traps en Sherman-vallen, echter tevergeefs voor Waterspitsmuis.

© Goedele Verbeylen

Lokbuizen werden uitgelegd langs de waterkant en voorzien van lokaas, om zo keutels van Waterspitsmuis in te zamelen.

© Goedele Verbeylen

Op zoek naar aquatische prooien in spitsmuizen-keutels.

Plan B: bij gebrek aan resultaten van voorgaande methodes werd overgeschakeld op het pluizen van kerkuilbraakballen. In 2008-2009 werden braakballen geplozen van 34 locaties waar in de

© Goedele Verbeylen

Pluizen van kerkuilbraakballen op zoek naar schedels van Waterspitsmuis.

omgeving eerder Waterspitsmuizen waargenomen waren. Dit tijdsintensieve werkje leverde zeer beperkt resultaat: in 2008 vonden we 3 waterspitsmuisschedels op een totaal van 2.019 prooien en in 2009 eveneens 3 op 1.431 prooien. De locaties (Neerijse, Huldenberg, Neerlinter en Babelom) lagen in sommige gevallen dicht bij plaatsen waar onderzoek via lokbuizen en live traps geen resultaat had opgeleverd. Per locatie werden er tot 239 prooien onderzocht, maar toch lijkt de kans reëel dat dit onvoldoende is om steeds de aanwezigheid van Waterspitsmuizen te kunnen vaststellen.

© Goedele Verbeylen

Dood gevonden Waterspitsmuizen. Merk op dat de buikzijde in plaats van wit soms ook donker, grijsbruin, geelbruin of roodbruin of met donkere vlekken kan zijn.

In 2008-2009 bereikten ons meldingen van drie doodgevonden Waterspitsmuizen en één waarneming van een levend dier. De relatie tussen deze waarnemingen en de resultaten van braakballen is niet eenduidig. Bij drie van deze waarnemingen leverden braakballen uit de omgeving ook schedels van Waterspitsmuis op (uit de omgeving van de vierde waarneming werden geen braakballen onderzocht). Sommige van de waarnemingen lagen echter minstens even dicht bij een locatie waarvan de braakballen geen waterspitsmuisschedels bevatten. Ook dit wijst op de lage kans om schedels te vinden en de noodzaak om een voldoende grote partij braakballen te onderzoeken.

In een poging om een beter zicht te krijgen op de bruikbaarheid van verschillende methodes deden we in 2009 nog een bijkomende test in een gebied waar blijkbaar heel wat Waterspitsmuizen voorkomen, namelijk De Zegge (Antwerpen), waar in 2008 zeven zichtwaarnemingen waren en twee schedels werden gevonden.

© Steven Vansteenkiste

Plaatsing van lokbuizen in De Zegge

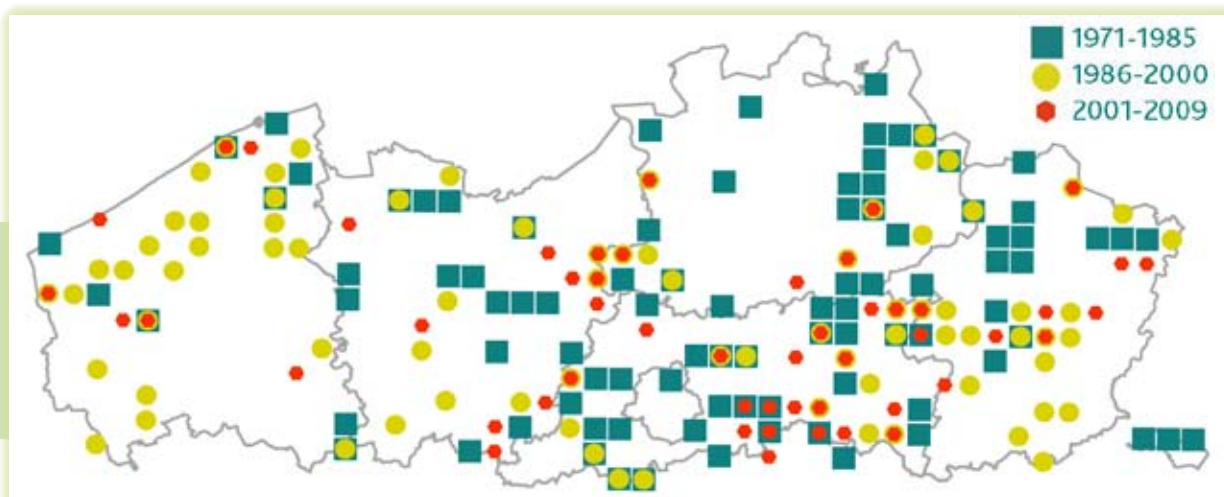

Waterspitsmuishabitat

© Goedele Verbeylen

We werkten hier met twee types lokbuizen (de standaardmaat en eentje met een grotere diameter), omgebouwde Trip-trapjes, Sherman-vallen, pitfalls en het pluizen van braakballen, maar spijtig genoeg ook weer zonder enig resultaat. Aanwezigheid van Waterspitsmuis aantonen is niet eenvoudig!

De Waterspitsmuis wordt verspreid over gans Vlaanderen gemeld, maar nergens in grote aantallen. Op basis van de braakbalgegevens kunnen we besluiten dat deze soort sterk achteruitgegaan is vanaf de jaren '70. Dit hangt waarschijnlijk samen met habitatverlies en -versnippering, kanalisatie van waterlopen, verdroging, verzuring en vervuiling (pesticiden, meststoffen, lozingen). De recente ommekeer in het gevoerde waterbeleid leidt tot een verbetering van de waterkwaliteit en het herstel van natuurlijke rivieroeveren. Dit lijkt hier en daar al een positief effect te hebben op de Waterspitsmuis, zoals in de zuidelijke Dijlevallei.

Als we de Waterspitsmuis willen beschermen, moeten we een beter beeld krijgen van haar verspreiding en populatiestatus. Aangezien het niet duidelijk is wat de negatieve resultaten bij onze inventarisatiemethodes betekenen, is het de moeite waard om verschillende inventarisatiemethodes verder uit te testen. Naast de reeds vermelde methodes kan je bv. ook sporen zoeken, schuilplaatsen met golfplaten maken en controleren en haren inzamelen via haarvallen.

In het project werd naast een uitgebreid rapport ook een folder met informatie over herkenning, ecologie, inventarisatiemethodes, verspreiding en beschermingsmaatregelen gemaakt (downloadbaar op www.waterspitsmuis.be). Hiermee willen we vrijwilligers en terreinbeheerders aanzetten om zich in te zetten voor het behoud van de Waterspitsmuis, hetzij via het melden van waarnemingen (dood of levend) hetzij via zorg voor het habitat bij terreinbeheer.

Meer info: Goedele Verbeylen, 015/29.72.44, goedele.verbeylen@natuurpunt.be

Meer lezen: Verbeylen G. & Mariën G. 2009. [Rapport Natuur.studie 2009/12.](#)

www.waterspitsmuis.be

Met de steun van Provincie Vlaams Brabant / BRAKONA

RUGSTREEPPADDEN

IN DE RUPELSTREEK

De Rugstreeppad is een pioniersoort van open, warme en droge gebieden, zoals schrale duinen of zandverstuivingen nabij rivieren. Met de industriële ontwikkeling ontstonden nieuwe biotopen zoals klei- en zandgroeven, zandopspuitingen, terrils van steenkoolmijnen en bouwterreinen die geschikt zijn zolang ze omgewoeld worden en de vegetatie schraal blijft.

Momenteel zijn er langs de Beneden-Schelde enkel nog Rugstreeppadden in de Rupelstreek (Boom, Niel, Schelle en Rumst), op de cuesta van het Waasland (Tielrode) en op de Linker- en Rechteroever rond Antwerpen. In de Rupelregio zijn de twee deelpopulaties gescheiden door de A12.

Rugstreeppadden in amplexus

© Hugo Willocx

WETTELIJKE BESCHERMING

De Rugstreeppad is een bijlage IV-soort van de Europese habitatrichtlijn, waarvoor een 'gunstige staat van instandhouding' moet worden verzekerd. Dit is een resultaatverbintenis waarbij gestreefd moet worden naar een verbetering van de toestand van deze soorten, zodat hun behoud op lange termijn gegarandeerd wordt zowel binnen als buiten het habitatrichtlijngebied. Wettelijke verbodsbepalingen alleen volstaan dus niet. Er dient een actief en preventief beschermingsbeleid ingesteld!

RUGSTREEPPADDEN IN DE RUPELSTREEK

© Mieke Hoogewijs

Kleigroeve Wienerberger in Rumst

De kleigroeven in de Rupelstreek, een eeuwenoude activiteit in de regio, vormden voor een relatief grote populatie Rugstreeppadden een geschikt habitat dat zich midden vorige eeuw uitstrekte van Hemiksem tot Rumst. Veel steenbakkers verdwenen in het begin van de jaren 1970. De kleigroeven liepen ofwel vol met water of verbosten; andere werden gebruikt als stortplaats. Door reconversie van de plaatselijke nijverheid kwamen er tal van nieuwe industriegebieden en in sommige oude kleigroeven werden recreatie- en sportterreinen aangelegd. Het voor de Rugstreeppad geschikte land- en waterbiotoop slonk hierdoor sterk.

Ten oosten van de A12 zijn recente waarnemingen van Rugstreeppadden beperkt tot de kleigroeven van Wienerberger en de directe omgeving ervan, ten westen van de A12 tot een opgespoten terrein van de elektriciteitscentrale in Schelle en op een nog braakliggend terrein ten westen van Kruiskenslei en grenzend aan de huidige industriezone Krekelenberg waar in 2005 nog een tiental roepende mannetjes van de Rugstreeppad zijn gesignaleerd. Deze industriezone was toen in het laatste stadium van afwerking en op de plaats waar het roepkoor werd vastgesteld, staat onder-tussen een industrieel complex. Er werd nog gesuggereerd op een deel van het terrein een voortplantingspoel te graven en op sommige delen ervan de nodige dynamiek te waarborgen maar in de praktijk bleek dit moeilijk realiseerbaar waardoor het hele gebied verloren ging als leefgebied. Rugstreeppadden werden er de daaropvolgende jaren niet meer gesignaleerd.

De Antwerpse Provinciale Ontwikkelingsmaatschappij (POM) wilde vervolgens een ander braakliggend terrein omvormen tot een tweede industriezone Krekelenberg, waarvan de inplanting in maart 2006 werd goedgekeurd door het Provinciaal Ruimtelijk Uitvoeringsplan. Tijdens bezoeken in juli 2008 werden maar liefst een twintigtal subadulte Rugstreeppadden gevonden. Conform de Europese Habitatrichtlijn kwam de snelle vestiging van het nieuw bedrijventerrein hierdoor in het gedrang.

© Robert Jooris

Terrein aan Kruiskenslei in Niel

Door de realisatie ervan zou immers leefgebied verloren gaan zodat hierdoor, tenzij er compensatie kwam, niet meer werd voldaan aan een gunstige staat van instandhouding.

Tevergeefs werd de volgende maanden in de directe omgeving gezocht naar kansen voor nieuw leefgebied. Het herinrichten en ontbossen van nog bestaande oude kleigroeven bleek financieel en maatschappelijk niet haalbaar. Verboste oude kleigroeven en met water gevulde diepere kleiputten hadden zich in de loop der jaren ontwikkeld tot populaire natuur- en wandelgebieden. Enkel door translocatie naar een nieuw gebied en verder aangepast beheer ervan kon worden voldaan aan de Europese regelgeving.

SUCCESSVOLLE TRANSLOCATIE?

De optie van translocatie werd ruim overlegd, ondermeer met het Agentschap voor Natuur en Bos, de Dienst Milieu- en Natuurbeleid van de provincie Antwerpen, de Provinciale Ontwikkelingsmaatschappij en Hyla, de amfibieën- en reptielenwerkgroep van Natuurpunt Studie. De vergunning tot translocatie werd goedgekeurd door ANB en liep van 2008-2009.

Voor het wegvangen werd gebruik gemaakt van golfplaten die verspreid werden gelegd op zandige plaatsen, in de directe omgeving van twee tijdelijke voortplantingspoelen. Gevonden dieren werden onmiddellijk overgebracht naar het noordelijk deel van het Noordelijk Eiland. In totaal zijn 47 Rugstreep padden (30 juvenielen en 17 adulten) weggevangen en overgeplaatst.

© Mieke Hoogewijs

Golfplaten gebruikt voor het vangen van padden

© Robert Jooris

Resultaten bij de tweede controle

De toekomst zal uitwijzen of het overplaatsen van Rugstreep padden van de Krekelenberg in Boom naar het Noordelijk Eiland in Wintam zinvol is geweest. In elk geval was de populatie in Krekelenberg door het ontbreken van geschikt leefhabitat gedoemd om te verdwijnen. Het wel-slagen van de translocatie hangt uiteraard af van allerlei factoren. In de eerste plaats is het aantal geïntroduceerde dieren relatief klein. Bovendien dient de habitat op het Noordelijk Eiland, zoals in de translocatievergunning bepaald, verder geoptimaliseerd te worden. Het graven van meerdere, verspreid liggende kleine poelen zowel in het noordelijk als zuidelijk deel en het ruimen van dicht-groeierende of verlande poelen is een noodzaak. Van groot belang tenslotte is het blijven opvolgen van het relatief intensief beheer afgestemd op de ecologische eisen van de Rugstreep pad, uiter-aard rekening houdend met deze van andere fauna en flora op het Noordelijk Eiland.

HET NOORDELIJK EILAND IN WINTAM ALS ALTERNATIEF

Het Noordelijk Eiland is een opgespoten eiland tussen Schelde, Rupel en Zeekanaal te Wintam (Bornem/Hingene) en situeert zich op vier kilometer van de geplande KMO zone in Boom. Het is een natuurgebied met een oppervlakte van meer dan 50 ha, eigendom van Waterwegen en Zeekanaal, afdeling Zeeschelde en beheerd door het Agentschap van Natuur en Bos.

© Robert Jooris

Geaccidenteerd terrein, Wintam

Voor het noordwestelijk en het zuidelijk deel van het gebied met zijn zandige en kleiige bulten en depressies biedt kansen als landhabitat voor de Rugstreeppad. Door begrazing en betreding met Heckrunderen en Konikpaarden en de graafactiviteiten van talrijke konijnen worden op veel plaatsen zandige open foerageer- en schuilplaatsen met een vrij ijle vegetatie gecreëerd waar Rugstreeppadden zich kunnen ingraven.

Ook de verlaten konijnenholten zelf fungeren als rust- en winterverblijf voor de padden. Behalve de ondiepe oevers van de grote waterplassen die op sommige plaatsen geschikt zijn, komen ook enkele kleinere poelen in aanmerking als voortplantingsplaats voor de Rugstreeppad.

© Robert Jooris

Potentiële voortplantingspoel voor Rugstreeppad, Wintam

Het Noordelijk Eiland voldoet ruim aan de voorwaarden voor de ontwikkeling van een duurzame en relatief grote populatie Rugstreeppadden. Een negatief punt blijft echter de geïsoleerde ligging van het gebied, met enkel een nauwe verbinding met het poldergebied ten westen van de Rupel waar tot op heden geen Rugstreeppadden zijn waargenomen.

Meer info: Robert Jooris, 09/369.42.28, robert.jooris@natuurpunt.be, robert.jooris@telenet.be

Meer lezen: Bauwens & Claus (1995)
Ottburg, Pouwels & Slim (2007)

Met de steun van Provincie Antwerpen en ANB

ZWAMMEN

BEHEERADVIES OP MAAT

De aandacht voor deze in het verleden vaak vergeten groep wint terrein. In Vlaanderen blijken zowat 64 % van de voldoende gekende paddenstoelen ofwel uitgestorven ofwel min of meer bedreigd te zijn (Walley & Verbeken, 2000). De oorzaak daarvan moet men zoeken bij een complex van factoren zoals een toegenomen stikstofaanvoer en verzuring ... maar ook bij biotoopvernietiging of wijzigingen in beheer. De achteruitgang is het sterkst bij de zogenaamde ectomycorrhizavormende soorten die in symbiose leven met de wortels van bomen, struiken e.d.

In bepaalde bosgebieden (aangeplante dennen-, sparren-, eiken- en beukenbossen), waar meestal weinig soorten hogere planten voorkomen, kunnen paddenstoelen belangrijke informatie verschaffen over de specifieke milieueigenschappen van het terrein. Boombegeleiders gedijen het best bij weinig organisch materiaal en stikstof in de bodem. Afvoer van materiaal onder en rond de bomen kan deze boombegeleiders bevorderen. Vooral oude eikendreven zijn bekend om hun zeldzame symbionten. Dit is te verklaren doordat bladeren zich hier niet ophopen (o.i.v. de wind).

Verder worden dreven vaak één tot twee keer per jaar gemaaid. Indien er een gracht langs de dreef ligt, is het talud langs de gracht de plaats waar de meeste symbionten verschijnen. Op de steile rand blijft weinig organisch materiaal liggen en bestaat de begroeiing vaak enkel uit mossen.

Blauwvoetstekelzwam

© Wim Veraghtert

Met mos begroeide talud

© Roosmarijn Steeman

Podoscypha multizonata

© Lucien Noens

Ook over andere ecosystemen kunnen paddenstoelen veel informatie verschaffen, daar veel soorten specifieke groeiplaatsvoorkeuren hebben. Saprofyten spelen een belangrijke rol als opruimer bij afbraak van dood organisch materiaal. De meerderheid van de parasitaire zwammen leven na het doden van hun gastheer verder als saprofyt. Parasieten en saprofyten van groot dood hout zijn zeer zeldzaam geworden, omdat de meeste bossen tot voor kort vooral productiehout leverden, terwijl de natuurfunctie op de tweede plaats kwam. In vochtige bossen doen saprofyten het goed als er veel dood hout achterblijft. In schrale graslanden groeien de meeste saprofyten in matigdroge tot droge gebieden, waar weinig organisch materiaal achterblijft. Ophoping van dood gras zorgt voor een afname van de paddenstoelen. Veel bemesting en/of onvoldoende maaien en begrazen geeft een te sterke grasgroei.

Een aantal soorten zijn zodanig zeldzaam dat hun groeiplaats specifieke bescherming verdient. In het kader van het bosbeheerplan voor het Prinsenspark te Retie kregen we de opdracht om een inventarisatie uit te voeren en daarbij beheeradvies te geven. Langs de grote vijver is een waaier aan soorten te vinden die op Vlaamse schaal zeer zeldzaam zijn. Maar liefst vijf soorten stekelzwammen werden hier gevonden. De mycoflora is erbij gebaat dat dit deel afgesloten wordt voor het grote publiek. Overbetreding met bodemverdichting als gevolg is nefast voor de symbionten. Zwammen die in symbiose leven met bomen (een samenleving waarbij beiden voordeel hebben), zijn belangrijk voor de vitaliteit van onze inheemse bossen. Voornamelijk op voedselarme bodems zorgen zij voor de opname van de nodige mineralen uit de bodem. Bovendien beschermt de zwamvlok de boom tegen ziekte en stress.

In het kasteelpark van Wim Delvoye werd dit jaar de zeldzame *Podoscypha multizonata* waargenomen (voorlopig geen Nederlandse naam want deze werd nog niet waargenomen in Nederland en het is pas de tweede vondst voor Vlaanderen). Ondertussen hebben we de kunstenaar al advies bezorgd voor het behoud van deze zwam en de rest van de mycoflora in zijn park onder de vorm van 'Tien gouden tips voor beheersmaatregelen in landgoederen ten gunste van paddenstoelen'.

TIEN GOUDEN TIPS VOOR BEHEERSMAATREGELEN IN LANDGOEDEREN TEN GUNSTE VAN PADDENSTOELEN

1.	Oude bomen laten staan, zelfs al zijn ze aangetast. Voor eventuele kap tijdig nieuwe bomen planten.
2.	Maaien en afvoeren van schrale gazons, niet bemesten, niet ontmossen en het maaisel niet laten liggen.
3.	Verwijderen van bladstrooisel onder alleenstaande bomen of kleine boomgroepen (harken, blazen).
4.	Slootbagger en materiaal uit waterpartijen afvoeren, niet deponeren in bermen of bosjes.
5.	Bij het aanleggen van snipperpaden de snippers enkel op pad leggen, niet tussen bomen.
6.	Vaste plekken voor het uitlaten van honden (hondentoilet), niet overal hun behoefte laten doen.
7.	Kleine brandplekken waar takafval verbrand wordt zijn interessant voor paddenstoelen. Achteraf niet dichtgooien.
8.	Bomen met mycorrhizasymbionten aanplanten: Eik, Beuk, Berk, Linde.
9.	Grote omgevallen stammen laten liggen in bos zorgt voor een hele serie opruimende paddenstoelen, die vaak zeldzaam zijn geworden.
10.	Een constant beheer voeren, bestemming van de terreingedeelten niet om de haverklap wijzigen.

Meer info: Roosmarijn Steeman, 015/29.72.22, roosmarijn.steeman@natuurpunt.be

Meer lezen: Keizer (2003)

Met de steun van Provincie Vlaams-Brabant en Provincie Antwerpen

Literatuuroverzicht

voor wie de details wil kennen

GECITEERDE LITERATUUR

- Bauwens D. & Claus K. 1995. Verspreiding van amfibieën en reptielen in Vlaanderen. Uitgave van De Wielewaal Natuurvereniging v.z.w.
- Bergmans B. 2007. De Spaanse vlag. Kroniek van een spectaculaire uitbreiding. De Boomklever 35 (3): 116-117.
- Boele A., Hustings F., van Kleunen A., van Turnhout C. & Plate C. 2005. Een kwarteeuw Punt-Transect-Tellingen van wintervogels in Nederland (1980-2004). SOVON-monitoringrapport 2005/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Bos F., Wasscher M. & Reinboud W. 2007. Veldgids Libellen. KNNV Uitgeverij, Zeist, Nederland.
- Dam N. & Boomsluiters M. 2009. Heksenkringen in het bos. Coolia 52 (2): 67-72.
- De Fraine E. & Driessens G. 2008. De Notenkrakersuite. Het relaas van een gewillig pleisterende Notenkraaker *Nucifraga cayocatactes* in Haasrode (VB). Natuur.oriolus 74 (4): 153-154.
- de Haan A. 2009. Enkele bijzondere vondsten uit 2008. Sporen 2 (2): 16-18.
- De Knijf G., Anselin A., Goffart P. & Tailly M. 2006. De Libellen (Odonata) van België: verspreiding, evolutie, habitats. Libellenwerkgroep Gomphus, Brussel.
- Driessens G. 2008. Fenologie: resultaten en bespreking 2007. Natuur.oriolus 74 (1): 8-10.
- Driessens G. 2009. Fenologie: resultaten en bespreking 2008. Natuur.oriolus 75 (1): 5-7.
- Erens R. 2010. Weer tijgerblauwtje op Tiendeberg. Natuur.focus 9 (2): 79.
- Fichefet V., Barbier Y., Bagnée J-Y., Dufrêne M., Goffart P., Maes D. & Van Dyck H. 2008. Papillons de jour de Wallonie (1985-2007). Publication du Groupe de Travail Lépidoptères Lycaena et du Département de l'Etude du Milieu Naturel et Agricole (SPW-DGARNE), Série "Faune-Flore-Habitats", n°4, Gembloux.
- Guelinckx R. & Abts P. 2009. Kaasjeskruidkoppje vestigt zich in Vlaanderen. Natuur.focus 8 (3): 108-109.
- Haelters J. & Verbelen D. 2009. Gestreepte Dolfijn in Antwerpse Haven. Zoogdier 20 (4): 30-31.
- Heemskerk R., van Dijk A. & van Turnhout C. 2009. Effect klimaatverandering op algemene broedvogels? Sovon Nieuws 22 (4): 14-15.
- Herremans M. 1981. Observatieverschillen en interpretatieproblemen bij "zichtbare" vogeltrek. Natuurpark Dijleland, najaar 1980. Eindwerk faculteit Landbouwwetenschappen KU Leuven.
- Herremans M. & Roggeman W. 2008a. Recente mezeninvasies in Vlaanderen: 3 soorten, 3 jaren. Deel 1: Zwarte Mees *Parus ater*. Natuur.oriolus 74 (3): 81-89.
- Herremans M. & Roggeman W. 2008b. Recente mezeninvasies in Vlaanderen: 3 soorten, 3 jaren. Deel 2: Koolmees *Parus major* en Pimpelmees *Parus caeruleus*. Natuur.oriolus 74 (4): 121-139.
- Jacobs M., Gyselinck T. & Bertrands J. 2009. Zeldzame spanners spannen de kroon in Limburg. Natuur.focus 8(1): 35-36.
- Jansen A.E. 1984. Vegetation and macrofungi of acid oakwoods in the north-east of the Netherlands. Agricultural Research Reports 923. Pudoc, Wageningen.
- Keizer P.J. 2003. Paddestoelvriendelijk natuurbeheer. KNNV, Utrecht. 88p. ill.
- Leysen K. 2007. Fenologie: resultaten en bespreking 2006. Natuur.oriolus 73 (1): 10-12.
- Leysen K. 2010. 'Overheid komt over de brug voor Huiszwaluwen *Delichon urbicum*'. Natuur.oriolus 76 (1): 36-36.
- Leysen K. & Herremans M. 2004. Fenologie: resultaten en bespreking zomervogels 2003 en analyse trends sinds 1985. Natuur.oriolus 70 (1): 33-42.

- Lewylle I., Guelinckx R., Hens M., Verdonck F. & Herremans M. 2009. De Grauwe Gors in Vlaams-Brabant. Biodiversiteit in grootschalige akkergebieden. Eindverslag Bijzonder Natuurbeschermingsproject 2008. Rapport Natuur.studie 2009/8, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Ottburg F.G.W.A., Pouwels R. & Slim P.A. 2007. De Antwerpse haven natuurlijker; netwerk van ecologische infrastructuur voor de rugstreeppad (*Bufo calamita*) op de linker Scheldeoever; toepassing van het model LARCH op de rugstreeppad in de Antwerpse haven op de linker Scheldeoever als onderbouwing voor een duurzame instandhouding van deze soort. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1377.
- Settele J., Kudrna O., Harpke A., Kühn I., Van Swaay C., Verovnik R., Warren M., Wiemers M., Hanspach J., Hickler T., Kühn E., Van Halder I., Veling K., Vliegthart A., Wynhoff I. & Schweiger O. 2008. Climatic Risk Atlas of European Butterflies. Biorisk 1 (Special Issue). Pensoft, Sofia-Moscow. (downloadbaar van <http://www.ufz.de/index.php?en=17472>).
- Steeman R. 2009a. Provinciale Prioritaire Paddenstoelen Antwerpen. Rapport Natuur.studie 2009/6, Natuurpunt Studie i.o. van de Provincie Antwerpen, Mechelen, België. Dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid (2010): Provinciale Prioritaire Soorten Provincie Antwerpen. Provincie Antwerpen. p155 - 192.
- Steeman R. 2009b. Uitkijken naar het Mosschelpje (*Chromocyphella muscicola*). Sporen 2(3): 12-13.
- Ulje C.B. 2001. De onverwachte is gekomen. Coolia 44(1): 29-30.
- Van Der Meulen J., Coenen M. & Groenendijk D. 2004. Nederlandse verantwoordelijkheid voor moerasnachtvlinders. De Levende Natuur 105 (6): 245-250.
- Van Dyck H. & Maes D. 2010. Zorgwekkende trends voor 'gewone' dagvlinders. Resultaten en lessen na 16 jaar monitoring in de Lage Landen. Natuur.focus 9 (1): 14-19.
- Veraghtert W. & Vanaverbeke J. 2008. *Eilema caniola*: een onverwachte nieuwe beer in Vlaanderen. Natuur.focus 7(4): 152-153.
- Veraghtert W. 2009. Nachtvlinderen in Vlaams-Brabant. BRAKONA-Jaarboek 2008: 100-111.
- Verbeylen G., Nijs G. & Verbelen D. 2008. Hazelmuis (*Muscardinus avellanarius*). In: Adriaens D. et al., 2008. Ontwikkeling van criteria voor de beoordeling van de lokale staat van instandhouding van de habitatrichtlijnsoorten. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2008 (35). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J. & Van Der Krieken B. 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.
- Walley R. 2004. Zeldzame stekelzwammen zijn niet vies van dreven met Amerikaanse eik. Natuur.focus 3 (4): 146-147.
- Walley R. & Vandeven E. 2006. Standaardlijst van Basidiomycota en Myxomycota van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Ministerie van de Vlaamse gemeenschap. Instituut voor Natuur- en bosonderzoek. Rapport INBO.R.2006.27, 143 p.
- Windig J.J. & Florus M. 1997. 'Zie, ... een zwaluw'. Evolutie van het broedbestand in Vlaanderen van Oeverzwaluw *Riparia riparia*, Huiszwaluw *Delichon urbica* en Boerenzwaluw *Hirundo rustica*. Natuur. oriolus 63 (3): 1-32.

EIGEN PUBLICATIES 2008-2009

PUBLICATIES VAN (PERSONEEL VAN) DE DIENST, MET BEDUIDENDE ONDERSTEUNING VANUIT DE DIENST EN/ OF IN SAMENWERKING MET DE WERKGROEPEN

Rapporten Natuur.studie (te downloaden via www.natuurpunt.be/rapportenstudie)

2008

- Cortens J. & Verbeylen G. 2008a. Bescherming van de eikelmuis in Vlaams-Brabant via monitoring en advies. Rapport Natuur.studie 2008/4, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep), Mechelen, België.
- Cortens J. & Verbeylen G. 2008b. Werk maken van een soortbeschermingsproject voor de eikelmuis in de Vlaamse Ardennen. Rapport Natuur.studie 2008/11, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep), Mechelen, België.
- Herremans M., Artois M., Bergmans B., Claessens F., Cortens J., De Bock P., De Scheemaeker F., Diericx C., Driessens G., Engelen P., Hens M., Jacobs I., Jooris R., Lambrechts J., Lefevre A., Lewylle I., Leysen K., Nijs G., Steeman R., Van den Broeck D., Van Dorsselaer P., Vanholme S., Vanreusel W., Veraghtert W., Verbelen D., Verbeylen G., Willems D. & Zwertvaegher M. 2008. Jaarverslag 2007. Markante resultaten van Natuurpunt Studie. Rapport Natuur.studie 2008/1, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Jacobs I. & Vanreusel W. 2008. Aanzet tot beschermingsmaatregelen voor een populatie bruine vuurvlinder in versnipperd buitengebied in Vlaams-Brabant. Rapport Natuur.studie 2008/5, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Jacobs I. 2008. Toestand van de vuursalamander in Oost-Vlaanderen. Ecologie, verspreiding en aanzet tot soortbescherming. Eindrapport van de studie 'Soortbeschermingsplan voor de vuursalamander in Oost-Vlaanderen' Rapport Natuur.studie 2008/7, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Jooris R. 2008. Amfibieëninventarisatie in het gebied Middenvijver (Antwerpen Linkeroever en Zwijndrecht). Rapport Natuur.studie 2008/2. Natuurpunt Studie (amfibieën- en reptielenwerkgroep Hyla), Mechelen, België.
- Lefevre A. & Swaenen D. 2008. Vleermuizenmonitoring op de linker Scheldeoever - Antwerpen Linkeroever en Zwijndrecht. Rapport Natuur.studie 2008/8, Natuurpunt Studie (Vleermuizenwerkgroep) i.o.v. de Universiteit Antwerpen (Onderzoeksgroep Ecosysteembeheer), Mechelen, België.
- Lefevre A., Verkem S., Onkelinx T. & Verbeylen G. 2008. Zoogdieren in de stad: vleermuizenmonitoring met behulp van voertuigtransecten. Rapport Natuur.studie 2008/13, Natuurpunt Studie (Vleermuizenwerkgroep), Mechelen, België.
- Steeman R. 2008a. Beheeradvies op basis van de waargenomen macrofungi in het provinciaal domein 'Hoge Mouw' te Kasterlee. Rapport Natuur.studie 2008/12, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Steeman R. 2008b. Paddenstoelenroject in Vlaams-Brabant, verslag werkjaar 2007. Rapport Natuur.studie 2008/6, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Verbeylen G. 2008. Hazelmuisen in Vlaanderen 2007 - monitoring, verspreidingsonderzoek en sensibilisatie. Rapport Natuur.studie 2008/10, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep), Mechelen, België.
- Verbeylen G. & Hens M. 2008. Inventarisatie en monitoring van de Europese hamster (*Cricetus cricetus*) in Vlaams-Brabant. Rapport Natuur.studie 2008/3, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep) i.s.m. Natuurpunt Natuurstudiegroep Dijleland, Mechelen, België.

2009

- Berwaerts K., De Koninck H., Hendrickx P., Herremans M., Jacobs M., Loos G., Van de Meutter F., Van Keer K., Vankerkhoven F. & Veraghtert W. 2009. Biodiversiteitonderzoek naar ongewervelden op het militair domein in Diest (2008-2009). Verslag Bijzonder Natuurbeschermingsproject Provincie Vlaams-Brabant. Rapport Natuur.studie 2009/9, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.

- Berwaerts K., Herremans M., Jacobs I., Jacobs M., Van de Meutter F. & Veraghtert W. 2009. Inschatting van het voorkomen van enkele soortengroepen in het natuurgebied Averbode Bos & Heide. Eindrapport Bijzonder Natuurbeschermingsproject Provincie Vlaams-Brabant. Rapport Natuur.studie 2009/10, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Cortens J. & Verbeylen G. 2009. De eikelmuis in Vlaanderen - Synthese van drie jaar inventariseren en aanzet tot effectieve soortbescherming. Rapport Natuur.studie 2009/1, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep), Mechelen, België.
- Gysels J., Puls H., Vercammen E., Van Dyck H. & Jacobs I. 2009. Eindverslag van de opdracht 'Studieopdracht Natuurinrichtingsproject De Roest, Perceel 1'. Rapport Natuur.studie 2009/7, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Jacobs I. & Vanreusel W. 2009. Intensieve zorgen voor de Bruine vuurvinder in Vlaams-Brabant. Rapport Natuur.studie 2009/11, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Jooris R. 2009. Amfibieëninventarisatie in het gebied Middenvijver Antwerpen Linkeroever en Zwijndrecht. Rapport Natuur.studie 2009/14, Natuurpunt Studie en Hyla, amfibieën- en reptielenwerkgroep, Mechelen, België.
- Lewylle I., Guelinckx R., Hens M., Verdonck F. & Herremans M. 2009. De Grauwe Gors in Vlaams-Brabant. Biodiversiteit in grootschalige akkergebieden. Eindverslag Bijzonder Natuurbeschermingsproject 2008. Rapport Natuur.studie 2009/8, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Steeman R. 2009a. Beheeradvies op basis van de waargenomen macrofungi in het Provinciaal domein 'Prinsenspark' te Retie. Rapport Natuur.studie 2009/4, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Steeman R. 2009b. Paddenstoelenproject in Vlaams-Brabant, verslag werkjaar 2008. Rapport Natuur.studie 2009/13, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Van den Broeck D., Herremans M., Verbeylen G., Jacobs I. & Van Dorsselaer P. 2009. Korstmossen als bio-indicator voor ammoniakconcentraties (Eindrapport). Rapport Natuur.studie 2009/5, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Verbeylen G. 2009. Hazelmuizen in Vlaanderen 2008 - monitoring en advies. Rapport Natuur.studie 2009/2, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep), Mechelen, België.
- Verbeylen G. & Marien G. 2009. Inventarisatie van en maatregelen voor de Waterspitsmuis (*Neomys fodiens*) in Vlaams-Brabant. Rapport Natuur.studie 2009/12, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep), Mechelen, België.
- Verheyen H. & Vanreusel W. 2009. Resultaten Tuinvlindertelling 2008. Rapport Natuur.studie 2009/03, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.

Folders & Brochures

- Foppen R., Nijs G., Verbelen D., Verbeylen G. & Verheggen H. 2008. De hazelmuis: over leven op de grens. Voorlichtingsbrochure over een hazelmuisvriendelijk beheer. Zoogdierverseniging VZZ, Stichting IKL, Natuurpunt Zoogdierenwerkgroep Vlaanderen.
- Verbelen D. 2008. Kijk, een kikker! Natuurpunt, Mechelen.
- Verbeylen G. 2009. De waterspitsmuis - een verborgen soort in waterrijke gebieden. Folder, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.
- Verbeylen G., Van Daele P. & De Doncker A. 2009. Zoogdier gezien? Tel mee op 17 en 18 oktober 2009. Folder, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.

Andere

- Berwaerts K., Crèvecoeur L., Guelinckx R., Lambrechts J., Meyermans F., Smets K., Steeman R., Thomaes A., Thys N., Vankerkhoven F., Vervoort L., Walleyen R., Willems W. & Wouters J. 2008. Defensieve natuur in Diest: onderzoek naar de biodiversiteit op een militair domein met aanbevelingen naar beheer. Brakona jaarboek 2006-2007: 6-41.

- Courtens W. & Verbelen D. 2008. Monitoring van het SBZ-V 'Poldercomplex': resultaten van het derde jaar (2007 - 2008). INBO. R.2008.28. Brussel: 93.
- Courtens W. & Verbelen D. 2009. Monitoring van het SBZ-V 'Poldercomplex': resultaten van het derde jaar (2008 - 2009). INBO. R.2009.37. Brussel: 69. Cortens J. 2008a. De eikelmuis in Vlaams-Brabant. Brakona jaarboek 2006-2007: 154-165.
- Cortens J. 2008b. Van Renate en Reinette: de eikelmuis in de Vlaamse Ardennen. Onze streek (Milieufront Omer Wattez) 2008 (4): 4-7.
- Cortens J. 2008c. Focus op Bos(rand)soort: fruitratjes. Landschapskrant Groene Corridor 4 (Juni 2008): 5.
- Cortens J., Van de Velde K. & Verbeylen G. 2008. Gebolder op zolder. Natuur.blad 7 (4): 32 - 33.
- Cortens J. & Verbeylen G. 2009. Eikelmuisen in Vlaanderen. Verspreiding, bescherming en monitoring. Natuur.focus 8 (1): 4-10.
- De Fraine E. & Driessens G. 2008. De Notenkrakersuite. Natuur.oriolus 74 (4): 153-154.
- Driessens G. 2008a. Waarnemingen.be van start. Natuur.focus 7 (2): 74-76.
- Driessens G. 2008b. Fenologie: resultaten en bespreking 2007. Natuur.oriolus 74 (1): 8-10.
- Driessens G. 2008c. Jaaroverzicht 2007. Natuur.oriolus 74 (1): 34-38.
- Driessens G. 2008d. Oplossing raadselfoto. Natuur.oriolus 74 (1): 41-42, 74 (2): 70, 74 (3): 117, 74 (4): 160.
- Driessens G. 2008e. Www.waarnemingen.be, Natuur.oriolus 74 (2): 71-73.
- Driessens G. 2008f. Www.waarnemingen.be, 4 maanden later, Natuur.oriolus 74 (3): 118-119.
- Driessens G. & Van Pelt R. 2008. Ontmaskerd: de 'Houtosnip', Natuur.oriolus 74 (4): 164.
- Driessens G. 2009a. Fenologie: resultaten en bespreking 2008, Natuur.oriolus 75 (1): 5-7.
- Driessens G. 2009b. Onze eregast uit Canada: een sneeuwuil *Bubo scandiaca* (2009), Natuur.oriolus 75 (1): 23-24.
- Driessens G. 2009c. Oplossing raadselfoto, Natuur.oriolus 75 (1): 34, 75 (2): 70, 75 (3): 106, 75 (4): 141.
- Herremans M. 2008a. Biodiversiteit meten: alleen maar enkele bomen, of toch ook maar eens een bos? Natuur.focus 7 (2): 60-67.
- Herremans M. 2008b. A climatic atlas of European breeding birds (boekbespreking). Natuur.oriolus 74 (1): 29-31.
- Herremans M. 2008c. Punt-Transect-Tellingen (Jaarverslag Natuurpunt Studie 2007). Natuur.oriolus 74 (2): 75-78.
- Herremans M. 2008d. Nulwaarnemingen in waarnemingen.be. Natuur.oriolus 74 (4): 161-163.
- Herremans M. & Roggeman W. 2008a. Recente mezeninvasies in Vlaanderen: 3 soorten, 3 jaren - deel 1 Zwarte mees *Parus ater*. Natuur.oriolus 74 (3): 81-89.
- Herremans M. & Roggeman W. 2008b. Recente mezeninvasies in Vlaanderen: 3 soorten, 3 jaren - deel 2 Koolmees *Parus major* en Pimpelmees *Parus caeruleus*. Natuur.oriolus 74 (4): 121-139.
- Herremans M. 2009a. Fluitbang van muizen. Natuur.focus 8 (4): 152.
- Herremans M. 2009b. Mysterieuze Essenpage. Natuur.focus 8 (4): 152.
- Herremans M. 2009c. Hoe meer fenologie kan veranderen, hoe beter. Natuur.focus 8 (4): 154.
- Jacobs I. 2009. Vuursalamanders in Oost-Vlaanderen. Natuur.focus 8 (4): 128-134.
- Jacobs I., Vanreusel W., Berwaerts K. & Herremans M. 2009. Bescherming van de relictpopulatie van de Bruine Vuurvlinder in Vlaanderen, een integrale benadering. Brakona jaarboek 2008: 76-87.
- Jacobs M., Lambrechts J. & Veraghtert W. 2009. De lenteknotszwam, een weinig bekende indicator van natte heide. Natuur.focus 7 (1): 32.

- Lewylle I. 2008. Drooglegging van vijvers en de boomkikker. *Natuur.focus* 7 (1): 28.
- Lewylle I. 2009. Bescherming van de knoflookpad in Limburg. *Natuur.focus* 8 (3): 108.
- Lewylle I., Goddeeris B., Engelen P., Roosen R., De Becker P. & Herremans M. 2008. De boomkikker op een keerpunt? *Natuur.focus* 7 (3): 84-92.
- Maes D., Vanreusel W. & Van Dyck H. 2008. Vlinderindicatoren. Een handige hulp bij het inventariseren. *Natuur.focus* 6 (2): 60-64.
- Nijs G. 2008. Brakona contactdag: prioritaire soorten troef! *Brakona-nieuwsbrief* 8 (1): 1-2.
- Nijs G. 2009a. Pluizers gezocht! *BRAKONA-nieuwsbrief* 9 (2): 2.
- Nijs G. 2009b. Van Athene luminosa tot zandbedden: het relaas van een succesvolle contactdag! *BRAKONA-nieuwsbrief* 9 (1): 1-4.
- Nijs G. 2009c. Waterspitsmuis in Vlaams-Brabant: 3x raak! *BRAKONA-nieuwsbrief* 9 (1): 5-6.
- Nijs G. 2009d. Prioritaire soorten: het hoe, wat en waarom. *Brakona jaarboek* 2008: 36-39.
- Steeman R. 2008a. Van elfen en kabouters... Een praktische gids voor Wasplaten, Knotszwammen en Aardtongen. *De Boom.klever* 36 (september): 86-101.
- Steeman R. 2008b. Mycorrhizaschimmels, sleutel voor duurzame landbouw en natuur. (boekbespreking) *Natuur.focus* 7 (1): 35.
- Steeman R. 2008c. Geslaagd plagexperiment in de Meetkerkse Moeren. *Natuur.focus* 7 (2): 71.
- Steeman R. 2008d. Paddenstoelenproject Vlaams-Brabant. *Nieuwsbrief Paddenstoelen. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen* 8 (1): 63.
- Steeman R. 2008e. Uitgestorven paddenstoel gevonden in de Westhoek. *Nieuwsbrief Paddenstoelen. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen* 8 (1): 65.
- Steeman R. 2008f. Rode kelkzwammen-invasie in Vlaanderen. *Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen* 8 (2): 44.
- Steeman R. 2008g. Vallende aardsterren. *Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen* 8 (2): 49.
- Steeman R. 2008h. Kijk eens rond in eigen tuin. *Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen* 8 (3): 55.
- Steeman R. 2008i. Verrassingen op houtsnippers. *Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen* 8 (3): 56.
- Steeman R. 2008j. De eerste symbionten verschijnen eind mei. *Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen* 8 (3): 56.
- Steeman R. 2008k. Echte hanenkam verschijnt in de zomer. *Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen* 8 (3): 57.
- Steeman R. 2008l. Wat stinkt daar in het bos? *Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen* 8 (3): 57.
- Steeman R. 2008m. Paddenstoelenproject Vlaams-Brabant. *Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen* 8 (4): 59.
- Steeman R. 2008n. Afscheid van Ruben Walley, de Vlaamse mycologen blijven verweesd achter. *Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen* 8 (4): 60.
- Steeman R. 2008o. Paddenstoelen en Kleine landschapselementen, een samenwerking met de Regionale Landschappen. *Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen* 8 (4): 61.
- Steeman R. 2008p. Wasplatenzoektocht in het Dijleland. *Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen* 8 (4): 63.
- Steeman R. 2008q. Zwarte amaniet in de pers. *Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen* 8 (4): 64.

- Steeman R. 2008r. Wim Delvoye heeft tweede vindplaats van *Podoscypha multizonata* in zijn tuin. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 8 (4): 64.
- Steeman R. 2008s. Eerste KVMV-excursie! Sporen 1 (2): 26-27.
- Steeman R. 2008t. Prioritaire zwammen in Vlaams-Brabant. Sporen 1 (3): 22-24.
- Steeman R. & Lambrechts J. 2008. Wasplaten (weinig) voorspelbaar aan de hand van de vegetatie. Natuur. focus 7 (4): 148.
- Steeman R., Lambrechts J. & Guelinckx R. 2008. Een netwerk van aardtong-houdende, knotszwamrijke wasplatenweiden in Vlaams-Brabant. Brakona jaarboek 2006-2007: 100-121. Steeman R. 2009. Brandplekpaddestoelen gezocht. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (1): 55.
- Steeman R. & Veraghtert W. 2008. Vlaamse mycologen op zoek naar brandplekpaddestoelen. Natuur. focus 7(4): 148-150.
- Steeman R. 2009a. Prioritaire soorten paddestoelen in de provincie Antwerpen. ANTenne 3 (3): 21-24.
- Steeman R. 2009b. Provinciaal paddestoelenproject in cijfers... Brakona jaarboek 2008: 112-119.
- Steeman R. 2009c. Hap, daar gaat weer zo'n smakelijke orchis. Natuur.focus 8 (2): 74-75.
- Steeman R. 2009d. Tropische varens verspreid via industrieel fijn stof. Natuur.focus 8 (4): 153-154.
- Steeman R. 2009e. Elzenkatjesmummiekelkje en verwanten. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (1): 56.
- Steeman R. 2009f. 18e Vlaamse Mycologendag 21 maart. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (1): 58.
- Steeman R. 2009g. Lenteknotszwam, een indicator voor natte heide. Nieuwsbrief Paddenstoelen. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (2): 57.
- Steeman R. 2009h. Gemakkelijk herkenbare korstjes. Paddenstoelen. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (2): 57.
- Steeman R. 2009i. Tussen het veenmos. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (3): 53.
- Steeman R. 2009j. Zonderlinge vondst op houtsnippers. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (3): 54.
- Steeman R. 2009k. Uitkijken naar kringen in het mos. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (3): 54.
- Steeman R. 2009l. Zwammen op de Kesselse hei met Regionaal Landschap Rivierenland. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (4): 51.
- Steeman R. 2009m. Zwammen op de Kesselse hei met Regionaal Landschap Rivierenland. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (4): 51.
- Steeman R. 2009n. Natuurstudiewerkgroep Dijleland op zoek naar wasplaten. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (4): 51.
- Steeman R. 2009o. Exotische zwammen. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (4): 53.
- Steeman R. 2009p. Brussel doet mee aan de atlas van Vlaams-Brabant. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (4): 53.
- Steeman R. 2009q. Twee nieuwe aardsterren voor Vlaams-Brabant. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (4): 55.
- Steeman R. 2009r. Miradal, erfgoed in Heverleebos en Meerdaalwoud. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (4): 55.
- Steeman R. 2009s. Altijd iets te vinden in de holle wegen. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (4): 56.

- Steeman R. 2009t. Oorzwammetjes op naam brengen. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (4): 56.
- Steeman R. 2009u. De Peperbus eindelijk ook in ons land gevonden. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 9 (4): 57.
- Steeman R. 2009v. Tweede Vlaamse vondst van *Podoscypha multizonata*. Een nieuwe vindplaats van een Europees bedreigde soort. Sporen 2 (2): 6-9.
- Steeman R. 2009w. Uitkijken naar het Mosschelpje (*Chromocyphella muscicola*). Sporen 2 (3): 12-13.
- Steeman R. & Bergmans B. 2009. Inventarisatie van een aantal topgebieden voor wasplaten in het Dijleland. De Boom.klever 37 (september): 59-66.
- Steeman R. & Veraghtert W. 2009. Nieuwtjes uit de recente tijdschriften (09.2). Sporen 2 (2): 24-28, 2 (3): 26-28, 2 (4): 23-24.
- Symens D., Baeten S., Cottele B., Driessens G., Faveyts W., Mertens J. & Veraghtert W. 2008. Bijzondere vogelwaarnemingen voorjaar 2007. Natuur.oriolus 74 (1): 11-24.
- Symens D., Baeten S., Cottele B., Deduytsche B., Driessens G., Faveyts W., Feys S., Mertens J., Pecceu B., Van den Heuvel G. & Vansteelant W. 2008. Bijzondere vogelwaarnemingen zomer 2007. Natuur.oriolus 74 (2): 56-63.
- Symens D., Baeten S., Cottele B., Deduytsche B., Driessens G., Faveyts W., Feys S., Mertens J., Pecceu B., Van den Heuvel G. & Vansteelant W. 2008. Bijzondere vogelwaarnemingen najaar 2007. Natuur.oriolus 74 (3): 90-111.
- Symens D., Baeten S., Cottele B., Driessens G., Faveyts W., Feys S., Mertens J., Pecceu B., Van den Heuvel G. & Vansteelant W. 2008. Bijzondere vogelwaarnemingen winter 2007-2008. Natuur.oriolus 74 (4): 140-149.
- Symens D., Baeten S., Cottele B., Driessens G., Faveyts W., Feys S., Mertens J., Pecceu B., Van den Heuvel G. & Vansteelandt W. 2009. Vogelnieuws uit Vlaanderen: voorjaar 2008. Natuur.oriolus 75 (1): 8-22.
- Symens D., Baeten S., Cottele B., Courtens W., Driessens G., Faveyts W., Feys S., Mertens J., Pecceu B., Van den Heuvel G. & Vansteelandt W. 2009. Vogelnieuws uit Vlaanderen: zomer 2008. Natuur.oriolus 75 (2): 53-60.
- Symens D., Baeten S., Cottele B., Courtens W., Driessens G., Faveyts W., Feys S., Mertens J., Pecceu B., Van den Heuvel G. & Vansteelandt W. 2009. Vogelnieuws uit Vlaanderen: najaar 2008. Natuur.oriolus 75 (3): 83-103.
- Symens D., Baeten S., Cottele B., Driessens G., Faveyts W., Feys S., Mertens J., Van den Heuvel G. & Vanermen N. 2009. Vogelnieuws uit Vlaanderen: winter 2008-2009. Natuur.oriolus 75 (4): 124-135.
- Van den Broeck D. 2008. Veranderingen in de korstmosflora in de provincie Vlaams-Brabant. Brakona jaarboek 2006-2007: 122-135.
- Van den Broeck D. & Herremans M. 2008. Korstmossen als indicatoren voor milieukwaliteit. Natuur.focus 7 (4): 128-134.
- Van Dorsselaer P. 2009. Het gallenboek terug van weggeweest (boekbespreking). Natuur.focus 8 (4): 158.
- Vanreusel W. 2008. Klimaatatlas van Europese dagvlinders. Natuur.focus 7 (4): 158.
- Vanreusel W. & Jacobs I. 2009. Soortbescherming in het buitengebied. Ervaringen met de Bruine vuurvliinder. Natuur.focus 8 (1): 21-27.
- Veraghtert W. 2008a. Compostchampignonparasol (*Leucoagaricus meleagris* (Sow.) Sing.), nieuw voor Antwerpen. Antenne 2 (3): 4-5.
- Veraghtert W. 2008b. Ridderzwammenfamilie ondersteboven gehaald. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 8 (2): 43.
- Veraghtert W. 2008c. Kijk eens naar korstzwammen. Nieuwsbrief Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen 8 (2): 46.

- Veraghtert W., Herremans M. & Vanreusel W. 2008. Populatietrends bij nachtvlinders: monitoring in Noord-West-Europa ... en in Vlaanderen? *Natuur.focus* 7(2): 68-71.
- Veraghtert W. & Vanaverbeke J. 2008. *Eilema caniola*: een onverwachte nieuwe beer in Vlaanderen. *Natuur.focus* 7(4): 152-153.
- Veraghtert W. 2009a. Nachtvlinders in Vlaams-Brabant. *Brakona* jaarboek 2008: 100-111.
- Veraghtert W. 2009b. Fotogids 'British Moths and butterflies' handige hulp bij determineren motten (boekbespreking). *Natuur.focus* 8 (2): 79.
- Veraghtert W. 2009c. De Gistgeurinktzwam - *Coprinus saccharomyces* P.D.Orton, een nieuwe inktzwam voor Vlaanderen. *Sporen* 2 (1): 7-8.
- Veraghtert W. 2009d. Impressies van de mycologendag. *Sporen* 2 (2): 22-24.
- Veraghtert W. 2009e. Het Wratsporig hazenpootje (*Coprinus echinosporus*), een inktzwam om naar uit te kijken. *Sporen* 2 (3): 16-19.
- Veraghtert W. & de Haan, A. 2009. Funga Nordica. Agaricoid, boletoid and cyphelloid genera (boekbespreking). *Sporen* 2 (1): 17-19.
- Veraghtert W., Van de Meutter F. & Herremans M. 2009. Potenties voor herstel van heidefauna in Averbode Bos en Heide. *Natuur.focus* 8 (2): 73-74.
- Verbelen D. 2008a. Tuinvijvers in de schijnwerpers. *Natuur.blad* 7 (1): 32-33.
- Verbelen D. 2008b. Hazelmuis in Vlaams-Brabant: mythe of (vervlogen) realiteit? *Brakona* jaarboek 2006-2007: 166-177.
- Verbelen D. 2008c. Over bloederige badeendjes, straalstroomzwanen, geile mussen en de kraaien van her Brugse Vrije. *Spille* 5 (1): 23-26.
- Verbelen D. 2008d. 'Kijk, een kikker!'. *Spille* 5 (2): 13-14.
- Verbelen D. 2008e. Over de ornithologische jackpot van Turkije, Kwalsters en Kalles, de slechte kweek van de Kleine Zwaan en de vuile manieren van de Slechtvalk. *Spille* 5 (2): 25-28.
- Verbelen D. 2008f. Over de vuilbekkerij van de Glanskop, de wekker van de Winterkoning en de Gouden Lepelaarsplak voor de Fonteintjes. *Spille* 5 (3): 17-20.
- Verbelen D. 2008g. Over de 9'69' van Usain Bolt, Peppie & Kokkie en de Stelkluut of de terugkeer van madam Dougall. *Spille* 5 (4): 19-22.
- Verbelen D., Herremans M. & Jooris R. 2008. Amfibieënwereld ontwaakt: te vroeg opstaan is dodelijk. *Natuur.focus* 7: 78-79.
- Verbelen D. 2009a. Gewone Kookaburra *Dacelo novaeguineae* exoot de pas afgesneden. *Natuur.oriolus*, 7 (2): 49-52.
- Verbelen D. 2009b. Over poetsproppen, de seriemoordenaar van Gent en de Russen die komen. *Spille* 6 (1): 25-28.
- Verbelen D. 2009c. Dieren onder de wielen. *Sne! 8* (4): 68-69.
- Verbelen D. 2009d. Amfibieën in Vlaanderen: over Vacil Boev Mancev, de paddenindex, exotisch geweld en de kikkerkoorts. *Spille* 6 (2): 21-22.
- Verbelen D. 2009e. Over zeezotten, aarsvoeten, nudisten in de Takkenbossen van Heist en de 120 dagen van Sodom. *Spille* 6 (2): 23-25.
- Verbelen D. & Claus K. 2009. Dieren onder de wielen. *Natuur.blad* 8 (4): 40-41.
- Verbelen D. & De Scheemaeker F. 2009. Resultaten broedvogelinventarisaties aan de Oostkust in 2007. Vogelwerkgroep Mergus, Brugge: 99.
- Verbelen D. & Durinck P. 2009a. Ruilverkavelingsproject Reninge. Uitvoering monitoringprogramma herpetofauna, jaar +2 (2009). Econnection/Grontmij, Gent: 42.
- Verbelen D. & Durinck P. 2009b. Ruilverkavelingsproject Woesten. Uitvoering monitoringprogramma herpetofauna, jaar +2 (2009). Econnection/Grontmij, Gent: 36.

- Verbeylen G. 2008a. Vleermuizen jagen op zangvogels. *Natuur.focus* 7 (2): 72.
- Verbeylen G. 2008b. Begrazing vermindert de kans op de Ziekte van Lyme. *Natuur.focus* 7 (2): 73.
- Verbeylen G. 2009a. Vlaamse zoogdierentelweekend: 'Zie Zo Zoogdier - Zoogdier gezien!?' *ANTenne* 3 (3): 11.
- Verbeylen G. 2009b. Nederlands-Vlaams Zoogdiersymposium op 28 november 2009 (Antwerpen). *ANTenne* 3 (4): 5.
- Verbeylen G. 2009c. Handleiding hazelmuisbeheer. *Natuurpunt Studie* (Zoogdierenwerkgroep), Mechelen, België.
- Verbeylen G. 2009d. Exotische eekhoorns in Vlaanderen. *Zoogdier* 20(3): 8-9.
- Verbeylen G. 2009e. Status and monitoring of the common dormouse (*Muscardinus avellanarius*) in Flanders (Belgium). In: Close, B. & Woods, M. 7th International Dormouse Conference, September 2008. Abstracts, Papers and Slide shows. Shipham, Somerset, UK.
- Verbeylen G., Nijs G. & Verbelen D. 2008. Hazelmuis (*Muscardinus avellanarius*). In: Adriaens D. et al., 2008. Ontwikkeling van criteria voor de beoordeling van de lokale staat van instandhouding van de habitatrichtlijnsoorten. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2008 (35). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Vermeersch G., Beckers K., Maes D., Adriaens T., De Beer D., De Knijf G., Hendrickx F., Jooris R., Maelfait J.P., Van Den Berghe K., Van Keer K., Van Landuyt W., Van Thuyne G. & Verbeylen G. 2009. Een gericht natuurbeleid voor de prioritaire soorten in de provincie Antwerpen. *ANTenne* 3 (3): 14-20.

Natuurpunt Studie en de gewestelijke werkgroepen

NATUURPUNT STUDIE

Natuurpunt Studie is het werkingsveld binnen Natuurpunt dat vrijwilligers stimuleert om informatie over biodiversiteit in Vlaanderen te verzamelen en ter beschikking te stellen om zo te komen tot een objectieve normering van de toestand van de natuur en van het natuurbehoud en bij te dragen tot een maximaal behoud van onze biodiversiteit. Door het grote netwerk van vrijwilligers kunnen onevenaarbare resultaten verzameld worden voor inventarisaties en monitoring (zie www.waarnemingen.be, www.natuurpunt.be/jaarrapportstudie). De dienst publiceert de tijdschriften Natuur.focus en Natuur.oriolus. Natuurpunt Studie ondersteunt en coördineert het vrijwilligersweefsel onder andere via 10 gewestelijke thematische werkgroepen.

Voor meer info: Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, 015/29.72.42, studie@natuurpunt.be

ZOOGDIERENWERKGROEP

De Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt Studie legt zich toe op de inventarisatie en de bescherming van alle inheemse zoogdieren in Vlaanderen. Het in kaart brengen van de verspreiding vormt de basis voor een effectieve bescherming. Daarnaast trachten we zoveel mogelijk informatie te verzamelen rond ecologie, inventarisatiemethodes, bescherming en zelfs bestrijding van allerlei zoogdiersoorten, zowel via literatuur als door eigen onderzoek. Om vrijwilligers hierover te informeren worden er hierover activiteiten georganiseerd, zoals infoavonden en thematische excursies. De vele inventarisaties die we uitvoeren, worden opgeslagen in de Zoogdierendatabank en leiden na verwerking tot diverse publicaties. Regelmatig verschijnt het elektronisch contactblad 'Zoog.flits'.

Voor meer info: Goedele Verbeylen, Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, 015/29.72.44, info@zoogdierenwerkgroep.be, www.zoogdierenwerkgroep.be

ONGEWERVELDENWERKGROEP

De Ongewerveldenwerkgroep van Natuurpunt Studie is een vrij recente werkgroep die zich bezighoudt met allerlei activiteiten rond ongewervelden. Het voornaamste instrument is de digitale nieuwsbrief 'Ongewervelden.flits'. Via deze nieuwsbrief wordt je op de hoogte gehouden van activiteiten, cursussen, nieuws en weetjes over de wondere wereld van de ongewervelden. Je krijgt ook weet van activiteiten en cursussen rond dit thema. Tegelijk is het een verbindingsschakel tussen wetenschapper en vrijwilliger. Via de nieuwsbrief worden vrijwilligers op de hoogte gebracht van lopende onderzoeken en worden oproepen verspreid tot medewerking aan inventarisatie- of andere projecten. Gratis inschrijven op de nieuwsbrief kan op www.natuurpunt.be onder 'Mijn Natuurpunt'.

Voor meer info: Pieter Van Dorsselaer, 015-77.01.57
ongewervelden@natuurpunt.be

MOSSEN- EN KORSTMOSSENWERKGROEP

De Mossen- en Korstmossenwerkgroep organiseert inventarisaties en educatieve activiteiten om de kennis van soorten en informatie over de verspreiding van mossen en korstmossen te vergroten. De laatste jaren is er meer en meer belangstelling om korstmossen te gebruiken als indicatoren voor luchtverontreiniging en klimaatopwarming.

Voor meer info: Dries Van den Broeck, Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, 015/29.72.42, dries.vandenbroeck@natuurpunt.be

VOGELWERK GROEP

De 'Vlaamse Vogelwerkgroep' is de vertegenwoordiger binnen Natuurpunt Studie voor de tientallen lokale en regionale vogelwerkgroepen die in het land actief zijn. Studie en bescherming van wilde vogels vormen de hoofdbekommernis van al de lokale werkgroepen, die hier elk hun eigen invulling aan geven. De Vlaamse Vogelwerkgroep houdt het overzicht, en coördineert en vertegenwoordigt de honderden actieve vrijwilligers. De Vlaamse Vogelwerkgroep was mee initiatiefnemer voor de realisatie van de 'Atlas van de Vlaamse Broedvogels 2000-2002' en is ze partner om samen met het INBO vanaf 2007 de algemene broedvogels in Vlaanderen te monitoren (ABV).

Vier maal per jaar publiceert de Vogelwerkgroep i.s.m. Natuurpunt Studie het tijdschrift Natuur. oriolus, de populair wetenschappelijke periodiek over ornithologie in Vlaanderen.

Voor meer info: Bert Van Der Krieken, Tisseltsesteenweg 64, 2830 Willebroek
Gerald Driessens, Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen,
015/29.72.27, gerald.driessens@natuurpunt.be

PLANTENWERK GROEP

In Vlaanderen zijn onder de koepel van Natuurpunt Studie een 30-tal plantenwerkgroepen actief. Een van hun activiteiten bestaat uit het systematisch inventariseren van gebieden. Via Flo.Wer worden de gegevens van deze werkgroepen samen met gegevens van individuele waarnemers en instituten gecentraliseerd in de centrale Florabank, beheerd door het INBO. Via haar plantenwerkgroepen wil Natuurpunt Studie niet alleen ervaren plantenliefhebbers bereiken, maar vooral ook met beginnende enthousiastelingen stap voor stap de bij ons in het wild voorkomende planten leren herkennen.

Voor meer info: www.plantenwerkgroep.be en Roosmarijn Steeman, Natuurpunt Studie,
Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, 015/29.72.22, roosmarijn.steeman@natuurpunt.be

PADDENSTOELENWERK GROEP

De Paddenstoelenwerkgroep van Natuurpunt Studie omvat 15 regionale paddenstoelenwerkgroepen. Deze organiseren educatieve excursies rond paddenstoelen en inventarisaties. Waarnemingen worden gebruikt om inzicht te krijgen in de diversiteit, verspreiding en achteruitgang van paddenstoelen in Vlaanderen. In Vlaams-Brabant werd in 2001 een atlasproject opgestart met ondersteuning van de provincie, dat resulteerde in een verspreidingsatlas van de paddenstoelen in de regio Leuven.

Momenteel loopt er een laagdrempelig project waarbij iedereen wordt opgeroepen om mee te zoeken naar 60 gemakkelijk herkenbare soorten. Hiermee willen we vrijwilligers aansporen om naar paddenstoelen te kijken en gegevens door te sturen.

Voor meer info: www.natuurpunt.be

Coördinatie project Natuurpunt Studie: Roosmarijn Steeman, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen,
015/29.72.22, roosmarijn.steeman@natuurpunt.be

Cursussen Natuurpunt Educatie: Tineke Thijs, 014/47.29.55, tineke.thijs@natuurpunt.be

Vlaamse Paddenstoelenwerkgroep Natuurpunt: Hans Vermeulen en Wim Veraghtert,
014/47.29.53, hans.vermeulen@natuurpunt.be en wim.veraghtert@natuurpunt.be

VLEERMUIZENWERKGROEP

In 1979 richtten enkele enthousiastelingen de Vleermuizenwerkgroep op. Aanvankelijk werden vooral overwinteringsplaatsen voor vleermuizen ingericht. Later werd het opsporen van zomerkolonies van vleermuizen en het onderzoek met behulp van zogenaamde vleermuizendetectors steeds belangrijker. Nu telt de werkgroep meer dan 100 actieve leden in heel Vlaanderen die zich bezighouden met het inventariseren van vleermuizen, het organiseren van diavoordrachten en wandelingen voor het ruime publiek en het geven van advies bij gevallen van overlast. Hiermee draagt de Vleermuizenwerkgroep bij tot een groter draagvlak voor de bescherming van vleermuizen. De nieuwsbrief van de Vleermuizenwerkgroep 'Chirocontact' kan je aanvragen via vleermuizen@natuurpunt.be.

Voor meer info: Alex Lefevre, Klissenhoek 85, 2290 Vorselaar, 015/29.72.44, vleermuizen@natuurpunt.be

HYLA

Hyla, de Amfibieën- en Reptielenwerkgroep van Natuurpunt Studie, coördineert de werking van de lokale Hyla-werkgroepen, informeert door voordrachten, educatieve folders, tentoonstellingen, wetenschappelijke publicaties, excursies, studiedagen en een uitgebreide website. Door een laagdrempelige aanpak probeert Hyla ook het brede publiek te betrekken bij haar werking. Jaarlijks zetten de lokale Hyla-werkgroepen tienduizenden amfibieën veilig de weg over (>160.000 in 2006). Met het aanleggen van poelen creëert Hyla zowel in natuurgebied als in landbouwgebied nieuwe biotopen voor kikkers en salamanders. Een recent project stimuleert mensen om tuinvijvers voor amfibieën en reptielen aan te leggen. Ook worden beheerdagen georganiseerd voor specifieke habitats voor o.a. vroedmeesterpad, vuursalamander en gladde slang. De Hyla-databank van verspreidingsgegevens is de belangrijkste bron van informatie voor bijna alle studies rond amfibieën en reptielen in Vlaanderen. Het elektronisch contactblad (Hyla flits) verschijnt 5x/jaar.

Voor meer info: Robert Jooris, Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, 09/369.42.28, info@hylawerkgroep.be, www.hylawerkgroep.be

VLINDERWERKGROEP

In opvolging van het vlinderproject bij de Jeugdbond voor Natuur en Milieu vanaf 1991, begon de Vlinderwerkgroep in 1994 als aparte vzw. Sinds 2007 is de Vlinderwerkgroep een werkgroep van Natuurpunt Studie die nauw samenwerkt met het INBO. De Vlinderwerkgroep streeft naar het behoud en de bescherming van de Vlaamse vlinderfauna door middel van inventarisatie, monitoring, ecologisch onderzoek, advies en educatie. Verspreidingsonderzoek vormt de basis van bescherming. Daarom stimuleert de Vlinderwerkgroep bij alle natuurliefhebbers het verzamelen van informatie over vlinders, o.a. via inventarisaties en monitoringroutes. In samenwerking met het INBO maakte de Vlinderwerkgroep in 1996 een Rode Lijst van de dagvlinders in Vlaanderen en in 1999 publiceerde ze het boek "Dagvlinders in Vlaanderen: ecologie, verspreiding en behoud". De Vlinderwerkgroep voert ook onderzoek uit naar de ecologie van bedreigde soorten en geeft advies over vlindervriendelijk beheer van natuurgebieden. Via vlinderwandelingen, studiedagen en cursussen wordt een breed publiek in contact gebracht met verschillende aspecten van vlinders.

Voor meer info: Wouter Vanreusel, Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, 015/29.72.13, vlinders@natuurpunt.be, www.vlinderwerkgroep.be

De dienst Studie

Dit alles wordt u aangeboden door het Studie-team:

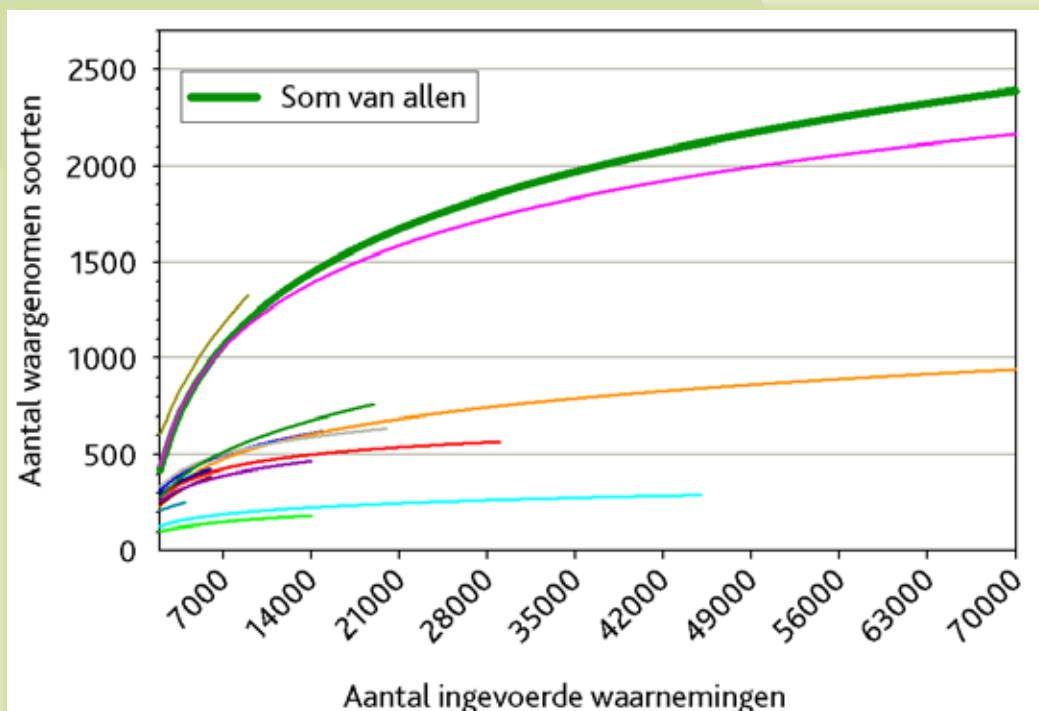
Wouter Vanreusel, Pieter Van Dorsselaer, Gerald Driessens, Ilf Jacobs, Iwan Lewylle, Wim Veraghtert (halftijds, dus half in beeld, andere helft op foto van dienst Educatie), Karin Gielen

© Dienst Studie

Roosmarijn Steeman, Krien Hansen, Griet Nijs, Goedele Verbeylen, Marc Herremans

Biodiversiteit troef in een bio-divers team !

Uit de invoer in www.waarnemingen.be blijkt hoe complementair we als team zijn in de soorten die we bestuderen. Dunne curves geven de waarnemingen weer per personeelslid. Samen beslaan we een veel grotere biodiversiteit dan elk van ons afzonderlijk (op een koppel 'all-rounders' na).

Buitendienst Ruisbroek:
Dries Van den Broeck

© Marc Herremans

Buitendienst Munte:
Dominique Verbelen

© Bram Demeulemeester

en onze supervrijwilligers:
Robert Jooris

© Guido Vanseuningen

Jos Van Kerckhoven

© Wouter Vanreusel

© Herman Puls

Guy Bellens

